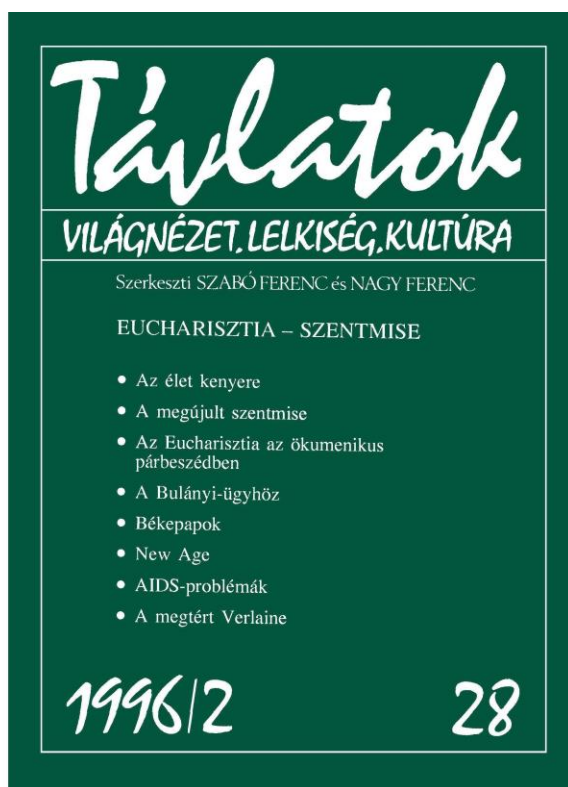


Távlatok 27–28 (1996/1–2)

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.



Impresszum

**Távlatok 27–28
(1996/1–2)
A magyar jezsuiták folyóirata**

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a Távlatok folyóirat 27. és 28. számának (1996/1 és 1996/2) elektronikus változata (kivételt képez néhány hirdetés és a terjesztéssel kapcsolatos felhívás, amelyeket kihagytunk). Az apróbetűs részeket beljebb kezdett bekezdésekben, vízszintes vonalakkal elválasztva hozzuk. A kis hivatkozási számokat teljes nagyságban, zárójelben írjuk.

A folyóirat azonosítószáma: HU ISSN 1215-282X.

A folyóirat ezen elektronikus kiadását a Jezsuita rend magyarországi tartományfőnöke engedélyezte 1996-ban.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Távlatok 27	5
Szerkesztői bevezető	5
Prohászka tegnap és ma.....	8
Szabó Ferenc: Prohászka időszerűsége	8
Prohászka Ottokár – tegnap / Emlékezések – vallomások	12
Barlay Ö. Szabolcs: Prohászka Ottokár lelki élete Rómában. 1875–1882.....	21
Bella Lászlóné: Prohászka Ottokár, a lelki atya. A nőknek írott levelei tükrében.....	27
Lelkiség	34
Prohászka Ottokár: Húsvéti hitünk	34
Lelóczky Donát: Gondolatok Szent Valentin napján. Örök szerelem?	36
Ugróczky Gyula: A megtalált boldogság. Bleiziffer Laura 1903. aug. 28.–1994. aug. 20.	39
Lelkipásztorkodás	44
Babos István: Van-e értelme a gyermekkeresztségeknek? Teológiai és lelkipásztori megfontolások.....	44
Nagy Ferenc: Lelkipásztori kérdések a gyermekkeresztséggel kapcsolatban.....	52
Figyelő	61
Frank Miklós: A szeretet negyedik dimenziója I.	61
Hartai Éva: Egyház és kommunikáció. Beszámoló egy tanulmányi napról.....	67
Kultúra és élet	70
Nemeshegyi Péter: „Terjedjen az Úr igéje ...” (2Tessz 3,1). Kell új magyar, ökumenikus szentírásfordítás!.....	70
Dér Katalin: A szófelejtés a létfelejtés kezdete. Egyházi dokumentumok magyarul	75
Rónai Zoltán: A Megfeszített és a próféta	81
Mi érdekli az olvasót? Kérdőívakciónk ideiglenes mérlegéből.....	85
Szőnyi Zsuzsa: Százéves a film. A vallásos témájú filmek történetéből.....	86
Szemle	89
Kereszty Rókus O.Ciszt.: <i>Jézus Krisztus</i> . Krisztológiai alapvetés. Szent István Társulat, Budapest 1995, 418 oldal.	89
Szabó Ferenc: Szomjazod hogy szomjúhózzalak. Válogatott versek. Budapest 1995, Távlatok.	91
Tomka Miklós: <i>Csak katolikusoknak</i> . Budapest, Corvinus Kiadó, 1995. 224 oldal.	92
Bozsóky Pál Gerő: Keresztes hadjáratok. Szeged, Agapé, 1995, 344 old.....	94
Távlatok 28	95
E számunk elé	95
Czigány György kitüntetése	98
Eucharisztia –szentmise.....	99
Nemeshegyi Péter: Az Élet Kenyeréről szóló beszéd János evangéliumában.....	99
Verbényi István: „Ezt cselekedjétek...”. (A magyar nyelvű mise reformja)	105
Szabó Ferenc: Az Eucharisztia az ökumenikus párbeszédben	111
Fórum az egyházzól.....	115
Szerkesztői bevezetés	115
Bulányi György levele.....	116
A <i>Távlatok</i> főszerkesztőjének válasza.....	118

Bogláryné Mailáth Edina–Halász Endre: A Bokor mozgalomról	120
Pálos Antal: Széljegyzetek a papok békemozgalmához.....	123
J. Horváth Tamás: Milyen egyházat szeretnék?.....	126
Interjú	129
„Hitet senkinek sem tudunk adni...” Beszélgetés P. Nemesszeghy Ervinnel, a leköszönő jezsuita tartományfőnökkel – hitről, egyházzal és a jezsuitákról.....	129
Lelkiség	136
György Attila: Hitünk szent titka	136
Teilhard és Prohászka az Eucharisztiaőről	139
Prohászka ébresztése	143
Lelkipásztorkodás	144
Tomka Ferenc: New Age – új vallási áramlat?.....	144
Széll Kálmán: Farkasszemét nézve a halállal	148
Figyelő	157
Szabó Ferenc: Széljegyzetek az új médiatörvényhez.....	157
Krómer István: Az MSZP–SZDSZ-kormány egyházpolitikájáról – dióhéjban.....	159
Gyorgyovich Miklós: Ellenszélben	162
Ferencz Antal: Az AIDS mint kényszerítő erő személyes és társadalmi körülményeink újragondolására	164
Frank Miklós: A szeretet negyedik dimenziója II.....	170
Kultúra és élet	176
Szabó Ferenc: Paul Verlaine: Jóság. Száz évvel a költő halála után.....	176
Végyvári Lajos: Maulbertsch bicentenáriuma. „A rokokó Sixtus-kápolnája” Sümegeen	180
Szabó Ferenc: Isten visszfénye a másik arcán. Emmanuel Lévinas halálára	183
Szemle	184
Jean Vanier: <i>A közösség</i> . Vigilia kiadó, Budapest, 1995, 425 oldal. Fordította Kaposiné Eckhardt Ilona	184
Franz König bíboros: <i>Sziklára épült ház</i> . Szent István Társulat, 1995, 283 old. – Fordította: Várhidy Gyula.....	186
Harsányi Pál Ottó OFM: <i>Új ég, új föld felé?</i> Ökoteológiai vázlat. Róma, 1995. 176 l.	187

Távlatok 27

Szerkesztői bevezető

Tavaly október 10-én egésznapos konferenciát rendeztünk Székesfehérvárott „Prohászka ébresztése” címmel. Az egy évvel ezelőtt megalakult kutatócsoport számolt be Prohászka vonatkozó munkáiról. Jóllehet a konferencia teljes anyaga, illetve azok a dolgozatok, amelyekből az előadók ízelítőt adtak, a terv szerint e számunkkal egy időben külön gyűjtőkötetben megjelenik, hasznosnak gondoltuk, hogy ez évi első számunkat Prohászka Ottokárnak szenteljük.

Néhány újabb tanulmányon kívül szemelvényeket nyújtunk Prohászka tegnapi értékeléséből is: visszaemlékezések, vallomások tanúsítják azt, ki volt Prohászka a század első felében magyar katolikusoknak és másoknak – protestánsoknak, a magyar irodalomnak, a magyarországi lelki újjászületésnek. „Magyarország apostola és tanítómestere” – ez áll Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári síremlékén. Valóban ez a két szó – apostolus és praeceptor – jól jellemzi országos szerepét a magyar katolicizmus megújításában.

Mindazok, akik személyesen ismerték, látták, hallották, egyénisége varázsának bűvöletében éltek, ahogy Sik Sándor hangoztatta 1935-ben „Az élő Prohászka” című tanulmányában: „Az a nemzedék, amely ifjúságának nagy szenzációjaként élte át Ady Endre költészetét, mindennemű költészetet többé-kevésbé mindig az ő mintája szerint fog elképzelni. Lehet-e csodálkozni, hogy a XX. századi Magyarországnak az a csodálatos tüneménye, akit Prohászkanak nevezünk, nemcsak tömegeket bűvölt el páratlan lendületével, hanem mélyebb és előkelőbb szellemek ezrei számára is termékenyítő, életalakító élménnyé lett?”

Ravaszkó László református püspök 1931-ben arról írt, hogy mit jelentett Prohászka a magyar irodalomnak. Így magasztalta a nagy püspöktestvért: „Prohászka bizonyágtételéből mindenki megtermékenyedik, aki a kereszténységgel kapcsolatban áll. Éppen ezért ebben a vontkozásban is egyetemes érték, mint mindenki, akinek belső nagysága a korszak színvonala fölé nő. Egyházára nézve küldetése fölé egy megnyert háborúval, de nyereségajándékaival gazdagabbá lesznek ellenfelei is.”

És a sokáig ateista, antiklerikális Gárdonyi Géza 1912. december 22-i levelében így gratulált Prohászkanak: „Köszöntöm a Napba öltözött embert, kit Isten homlokon jelölt a kiválasztottság jelével...”

Nem feladatunk itt, hogy vázoljam a század első felének magyar katolikus újjászületését. (Lásd: Nyisztor Zoltán: *Ötven esztendő*, Bécs 1962.) Nyisztor – aki Bangha mellett jelentős szerepet játszott a Magyar Kultúra szerkesztésében, és közelről látta a kibontakozást – a „hódítók” élén szól Prohászkaról, majd mindjárt a másik „nyitrait”, P. Banghát mutatja be. Nyisztor is superlatívuszokban szól Prohászkaról, aki mint „üstökös a csillagtáborban” ragyog, és Pázmány Péterhez hasonló szerepet tulajdonít neki a katolikus megújulásban.

Meg kell vallanunk: manapság sokszor már fárasztó a kortársak Prohászka-ra való emlékezésének olvasása. A sok-sok superlatívusz és dicshimnusz mögött a későbbi nemzedékek nem látják – mert nem ismerik, nem tapasztalhatták meg – a roppant apostoli erőfeszítést és e munka gyümölcseit, ahogy ezt a kortársak megtehették. Ezért sürgető feladat Prohászka „ébresztése”, vagyis életművének, szellemi örökségének feldolgozása és bemutatása, annak megvilágítása, hogy miért is nagy Prohászka, és hogy ma is miért időszerűek eszméi.

Belon Gellért, aki Vass Péter piarista mellett az egyik legjelesebb Prohászka-kutató volt, már 1959-ben felhívta a figyelmet (*Vigília*, 1959. január, 14 old.):

„»Nem elég a Prohászka méltató nagy kortársak végső megállapításait továbbadni«; mert bár szolgálatot teszünk a felnövekvő fiatalabb nemzedéknek, »a nagy megállapítások lelkes szavakba való burkolásával«, az ünnepi megemlékezések szuperlatívuszaival igen nagy kárt is okozunk. – »Ahogy a feltorlódo villamos áram rendkívüli fényességre lobbantja lámpánkat, de rövidesen ki is égeti, úgy vagyunk Prohászka dicséretével is: a rendkívüli nagyság hangoztatása a saruszíjat megoldani nem merők kicsiségének és méltatlanságának érzetét neveli ki bennünk. És ha van panasz, hogy Prohászka nem sokan olvassák – és sajnos, jogosult panasz –, akkor ennek okát itt kell keresnünk. És amíg egy jól megírt és teljes Prohászka-életrajz el nem készül, addig e babonás tiszteletből származó benutság aligha fog eltűnni.«”

Ehhez csak annyit fűznék hozzá, hogy nem csupán egy új életrajz megírásáról van szó, hanem a teljes életmű kritikus/tárgyilagos feltárásáról és bemutatásáról.

* * *

Karácsonyi számunkban jelentős helyet foglalt el a „Fórum az egyházzól”, ahol a világegyház és a magyarországi egyház jó néhány égető kérdését érintettük, különböző véleményeknek is helyet adva. A „Fórum” folytatódik, a beérkező visszhangokra majd reagálunk is, de ez túl korai lenne ez évi első számunkban.

Hogy mindenféle találgatásnak elejét vegyük, leszögezzük: senkitől, se vatikáni, se hazai egyházi felsőbbeségtől nem kaptunk megbízást vagy ösztönzést arra, hogy a „Bulányi-üggyel” foglalkozzunk. A Máté-Tóth András-cikknek és az András–Szabó-beszélgetésnek közlése kizárólag a Távlatok szerkesztőségének kezdeményezése volt. Úgy gondoltuk, hogy ha a „Fórum az egyházzól” rovatban a magyarországi egyház helyzetét és feladatait elemezzük, nem hallgathatunk e fájdalmas tényről. A konfliktusok megoldásának útja nem lehet a felek kölcsönös elzárkózása, hanem csakis a kapcsolattartás és a párbeszéd. A hierarchia és P. Bulányi közötti „peres ügyben” nem kívánunk döntőbíróként fellépni, ez nem tartozik illetékességi körünkhöz. De mivel a magyar egyház megújulása, az új evangelizálás a mi ügyünk is, mivel fontosnak tartjuk az egyházon belüli kommunikációt és az eszmecserét, elmondtuk véleményünket bizonyos kiadványokról, megnyilatkozásokról, amelyek – szerintünk – nem szolgálják az egyház építését. Várjuk a hozzászólásokat, amelyeknek következő számunkban helyet adunk.

A Távlatok főszerkesztője az Új Ember 1995. november 26-i számában cikket írt Karl Herbst A valódi Jézus című könyvéről, amelynek magyar fordítása (Gromon András munkája) az Elpidia kiadónál jelent meg. Mivel a német pap munkája sokakat megbotránkoztatott a katolikus hit lényegét kikezdő állításaiival, a magyar hívőknek eligazítást akartunk nyújtani. Ezért is részletesen ismertette és bírálta a könyvet a Távlatok előző számában Nemeshegyi Péter jezsuita teológus (a Nemzetközi Teológiai Bizottság volt tagja), megállapítva, hogy Herbst Jézus-felfogása leginkább az unitáriusokéhoz hasonlít. A Távlatok főszerkesztője „Az ál-Jézus és hamis prófétái” című cikkben főleg azt akarta hangsúlyozni, hogy teológiatanár vagy prédikáló pap a katolikus egyház nevében ne hirdessen hamis tanokat, tévedéseket, amikor hitünk központi titkáról, Krisztus haláláról és feltámadásáról van szó. A Krisztus-dogmát el lehet mélyíteni – újabb értelmezésekkel kiegészíteni a korábbi megfogalmazásokat –; de nem lehet ideológiának nevezni az egyetemes zsinatok ünnepélyes definícióit.

* * *

Októberi számunkhoz egy kérdőívet mellékelünk, amely húsz kérdést tartalmazott: a magyar médiumokról, elsősorban a katolikus sajtóról, nevezetesen a Távlatokról kérdeztük meg olvasóinkat. Hálás köszönetet mondunk mindazoknak, akik gyorsan teljesítették kívánságunkat, és közreműködtek a felmérésben. Több mint hatszázan küldték vissza a kitöltött kérdőívet, ami jelentős eredmény. Az adatok feldolgozása folyamatban van. Kiss Ulrich jezsuita, aki most fejezi be rendi tanulmányait Rómában, diplomadolgozatához szervezte meg ezt a felmérést. (Némileg módosítva a kérdőívet a Vatikáni Rádió pár ezer hallgatójának is szétküldték az év végén: azokat kértük a közreműködésre, akik megkapják a rádió műsorfüzetét.) A közvéleménykutatás eredményeiről majd tájékoztatjuk olvasóinkat.

* * *

Ez évtől rendszeres mellékletet csatolunk a Távlatok évi 3-4 számához (a nyári kettős számhoz nem). A Magyar Papi Egység füzetének felelős szerkesztője, Beran Ferenc esztergomi egyházmegyei pap, aki az első számban bemutatja az Unio Cleri mozgalom történetét. Nem „véletlen”, hogy az Unio Cleri füzet a Távlatok mellékleteként jut el a papokhoz és szerzetesekhez, hiszen – mint ismeretes – folyóiratunk részben a Szolgálat szerepét folytatja. Ez utóbbi pedig a P. Hunya Dániel S.J. által kezdeményezett Papi Lelkiség (1941), illetve utóda, a külföldön P. Öry Miklós S.J. által szerkesztett Magyar Papi Egység folytatása, az Unio Cleri magyar ágának lapja volt: a papi egység ápolását tűzte ki fő céljának. 1969 húsvétján indítottuk el a Szolgálat-ot. Amikor „Programunk”-at megjelöltük, hangsúlyoztuk, hogy a II. vatikáni zsinat szellemét, teológiáját, lelkiségét és lelkipásztori irányvonalát kívánjuk képviselni és szolgálni. Mivel a zsinat után némi rés nyílt, hogy lapunkat Magyarországra is beküldhessük, elhagytuk a „hazai helyzet” című rovatot, amely megakadályozta volna a Szolgálat hazaküldését; továbbá egyre inkább figyelemmel voltunk a világi olvasókra is. A folyóirat ténylegesen papi körökön messze túlterjedő olvasóközönséghez jutott el. Amikor a politikai helyzet lehetővé tette az újabb profilmódosítást, a Távlatok még fokozottabban figyelembe vette a nem egyházi értelmiségi tábor, ezért elhagytuk a „Halottaink” című rovatot. A most induló füzetmelléklet újrakezdi majd e rovatot többek kívánságára; mellette a kifejezetten papi problematikát tárgyaló írásokat közli. Az egy ívnyi füzetet csak pap olvasóinknak postázzuk.

Prohászka tegnap és ma

Szabó Ferenc: Prohászka időszerűsége

Az utóbbi időben gyakran írtam, beszéltem Prohászka Ottokár időszerűségéről, rámutatva arra, hogy modern eszméi fél évszázaddal megelőzték a II. vatikáni zsinatot. Sok tekintetben egy másik bergsonista, Teilhard de Chardin életművéhez hasonlíthatnám Prohászkaét: a modern világ, a fejlődés, az evilági valóságok, a tudományos haladás, a katolikus tanítás korszerűsítése szempontjából mindketten a hit vidám merészségével néztek szembe a modernség kihívásával. Mindketten gyanúsítottak voltak a modernizmus, illetve az „új teológia” válsága idején.

Bergsonista gyökereikre még jobban rávilágítottam legújabb tanulmányomban, amely a bevezetőben említett gyűjtőkötetben jelenik meg „Prohászka és a modernizmus” címmel. Nevezetesen, Prohászka székfoglalójának kéziratát, első fogalmazványait tanulmányozva, világosan láttam, milyen döntő befolyást gyakorolt Prohászkaéra Edouard Le Roy francia filozófus, aki Bergson katedráját vette át a Collège de France-ban, és aki egy ideig kapcsolatban állt Teilhard de Chardinnel is: együtt dolgozták ki Le Roy egyik fejlődésről szóló könyvének pár fejezetét. Nos, Le Roy, a modernista viták egyik főszereplője, *Dogma és kritika* című kötetében gyűjtötte össze a dogmaértelmezésről szóló vitairatait. Ezt a francia könyvet bőségesen használta Prohászka, amikor székfoglalóját, *Az intellektualizmus túlhajtásai* című disszertációját kidolgozta. E függés ellenére megmutatom, hogy Prohászka, akinek e székfoglalója, valamint *Modern katolicizmus* című füzeté és egy karácsonyi cikke („Több békességet!”) 1911-ben indexre került, modern volt, de nem volt modernista.

Ahelyett, hogy itt említett hosszú tanulmányomat részletesebben ismertetném, a Prohászka-kutatás mai állását világítom meg, és ismételten rávilágítok Prohászka püspök eszméinek időszerűségére.

„Prohászka ébresztése”

Rögtön leszögezem, hogy nem a hungarista vagy „antiszemita” Prohászka ébresztéséről van szó, ahogy azt az egyik újságcikk inszINUÁLTA, hanem a teológus, a misztikus, az egyház korszerűsödését szorgalmazó, szociális érzékű főpásztor szellemének élesztéséről.

Prohászka szerepét és jelentőségét csak úgy mérhetjük fel, ha ismerjük a XIX. század végének és a mi századunk elejének szellemi és vallási/egyházi helyzetét. Schütz Antal, Prohászka életművének egyik legjobb ismerője írta 1936-ban (Prohászka mint akadémikus, 22. old.):

A század utolsó negyedében a legtöbb ún. művelt embernek már így kezdődött a hitvallása: Hiszek a tudományban és annak haladásában, mindenható teremtőben és megváltóban. Ez a hit, mint láttuk, a századforduló körül megingott, és a háború nyomán hirtelen összeomlott – jól értsük meg, nem maga a tudomány, hanem az a hit, hogy a tudomány megoldja a nagy életföladatokat, és orvosolja az ősi bajokat. Most egy kiábrándult nemzedék keres és követel új eligazodást, új reményt és erőt. Prohászka divinatórius szelleme megérezte és teljes határozottsággal diagnosztizálta ezt a jelentős fordulót akkor, mikor az átlagot még fogva tartotta a XIX. századi tudományosmenny igézete és hite.

Nem támadta ő magát a tudományt, de kortársait meg akarta győzni, hogy hiába várják ők a tudománytól azt, amit nem adhat: az élet rejtélyének megoldását és a diadalmas életalakító erők folyósítását. Nem tett ő mást, mint előtte egy nemzedékkel Kierkegaard és

Nietzsche, mint valamivel őutána Ady Endre – csak a vele nagyjából egyenlő rangú váteszi írótka említem –, mikor a racionalista, mechanista, fölvilágosodási és liberális haladásos világnézet csődjét jelentették be.

A századvég és a századforduló európai vallási helyzetét tehát az elkereszténytelenedés, a szekularizmus térhódítása jellemezte. A szellemtudományokban a pozitívizmus, a természettudományos materializmus dívott, a liberális szabadságeszmény érvényesült a politikában; a teológiában pedig a protestáns liberális szentírás-kritika keltett zavart, ami azután az ún. modernizmushoz vezetett. (A. Loisy kezdetben A. von Harnack nézeteit igyekezett cáfolni.) A liberális szekularizmus felerősödése európai jelenség volt; ez többek között az állam és az egyház szétválasztásában és különféle egyházellenes törvényekben is megnyilatkozott. (Vö. a francia példát: P. Bozsóky tanulmánya a *Távlatok* 20. számában 670kk.) Hogy a probléma még ma is időszerű, azt jól mutatják annak a konferenciának előadásai, amelyet a Faludi Ferenc Akadémia szervezett ez év tavaszán. (*Az állam és az egyház elválasztása*, Faludi Ferenc Akadémia–Távlatok kiadása, 1995.)

Ismeretes, hogy Prohászka művei kommunista „indexen” voltak, jórészt azért, amit az 1919-es vörös terrorról írt, továbbá a zsidókérdésben elfoglalt álláspontja miatt. „Antiszemitizmusát” ma is, 1989/90 után is emlegetik, ha már az 1919-es vörös terror bírálatát nem róhatják fel neki, – legalábbis nem teszik nyíltan a kriptokommunisták. 1947-ben ledöntötték Prohászka szobrát a Károlyi-kertben: ez jelképes tett is volt. Következett a „fordulat éve”, 1949-től berendezkedett a vörös diktatúra. Prohászkaról hallgatni kellett.

Mégis ezekben a sötét években is történt némi kísérlet a nagy püspök „rehabilitálására”. Gergely Jenő, aki a magyar politikai katolicizmust és a keresztényszocializmust tanulmányozta, Prohászka művével is foglalkozott, és pozitívan szólt legalább a püspök 1919 előtti szerepéről. (Az 1919 utáni életszakasról a hivatalos véleményt kellett elfogadnia, amit azóta módosított, helyreigazított *Prohászka Ottokár* című könyvében is, meg a fehérvári konferencián is.) Annak idején Gergely egyik Prohászka-tanulmányát ismertettem és bíráltam a Vatikáni Rádióban. Ezután beszéltek meg Rónay Györggyel a *Vigilia* Prohászka-számát, amely 1974 karácsonyára jelent meg. Elévülhetetlen érdemei vannak a Prohászka-kutatásban Vass Péter piaristának és Belon Gellértnek, akik egy többkötetes Prohászka-antológiát készítettek elő (ebben szerepeltek volna az 1911-ben indexre tett írások és a még kiadatlan naplók is); az állami és egyházi cenzúra azonban megakadályozta az antológia kiadását. Csak az 1989/90-es fordulat után jelent meg egykötetes válogatás *Modern katolicizmus* címmel Koncz Lajos gondozásában. Egyébként az egész kérdéskörrel és az újabb kutatásokról is beszámol Koncz Lajos: „Prohászka korszerű és teljes értékelése felé” (*Jel*, 1995. február).

Gergely Jenő könyve elején (vö. *Távlatok*, 1994/6, 769–770) szerényen megjegyzi, hogy ő maga csupán Prohászka életútját akarta felvázolni, és bemutatni társadalmi, közéleti, kulturális, tudományos és egyházpolitikai szerepét. Nem vállalkozhatott viszont „a filozófus-teológus részletes elemzésére, lelki és spirituális problémáinak tárgyalására; erre a katolikus tudósok a hivatottak.” (10–11. old.) Ez a megjegyzés egyben felszólítás is nekünk, hogy fogjunk hozzá a munkához, mert ezt helyettünk más nem végzi el. Prohászka szellemi örökségét bűn lenne elherdálni!

Prohászka időszerűsége

Nem szólam, hanem szó szerint értendő tény, hogy a fehérvári püspök modern nézetei nemcsak fél évszázaddal megelőzték a II. vatikáni zsinatot, hanem még ma is részben megvalósulásra várnak. Éppen a *Modern katolicizmus* című, 1907-ben megjelent füzet, gondolatai (valamint hasonló szellemben született 1919-es naplójegyzetei) tanúsítják, milyen

merészen szembenézett a modernség kihívásaival, és hogy mennyire modern volt, anélkül, hogy a szó elítélt értelmében modernista lett volna.

„Értsük meg tehát a helyzetet, s állítsuk bele a kereszténységet a kultúrvilágba, megfelelő belátást teremtve a régi igazságokba, s érvényesítve azokat a modern érzésben. Kössük össze a természetet a természetfölötti világgal, a szabadságot a tekintéllyel, a földi célokat az örök céllal. Ne rögzítsük az örvényeket, hanem építsünk rajta hidakat. Ne hegyezzük ki az ellentéteket egyház és kultúra közt, s ne azonosítsuk a kultúra művét a hitetlenséggel; hanem tartsunk feléje, s *segítsünk a profán kultúrában ki nem elégített lelkeken igaz, mély, pünkösdi hitünk őszerejével s melegével*. Ez a törekvés eltalálja a helyes s jogos alkalmazkodást ...” (Modern katolicizmus, 1990, 135–136.)

Mi más ez, mint a korszerűsödés programja, amelyet Prohászka a következőkben részletesebben kifejt. Az egyház és a modern világ kapcsolatával foglalkozó, *Gaudium et spes* kezdetű zsinati konstitúció egyes szakaszai mellé állíthatunk hasonló Prohászka-szövegeket, amelyekben a püspök – miként Teilhard de Chardin – igenli a földi valóságokat, de a természetfelettihez kapcsolja őket, elfogadja a fejlődést/haladást, de nem bálványozza azt, nyitott a modern tudomány vívmányaival szemben, és azokat integrálni akarja teológiájában. „Legyen a vallás minél emberibb s minél bensőségebb érzélem, hiszen Krisztusban is az Isten ember lett. Baj, ha az isteni elemet az emberivel elfojtjuk, ha a racionalizmusban az ész túltengése elsorvasztja a vallást (ez *Az intellektualizmus túlhajtásai* című székfoglaló központi témája – Sz. F.), vagy ha a világ szeretetétől, mechanikától s technikától elhanyagoljuk az istenit. De az emberi elemet is el lehet hanyagolni, még pedig a lelki élet hátrányára... A nemes természet, a nemes emberség mindenestül bevezethető az isteni életbe...” (Uo. 144.)

„*Két világnézet, a tudományos s a vallásos harcol most egymással a világ meghódításáért* – így szokás ezt mondani. A harc megvan, de a szembeállítás téves, mert jóllehet a tudomány nem vallás, s a vallás nem tudomány, de nemcsak *nincs ellentét köztük, hanem mélyseges tendenciájuk van belső egyesülésre*. [...] *Különböztessünk mindig a világnézet örök s ideiglenes elemei, a vallás örök igazságai s tényleg ideológiának mondható betétei között*... Ezt szem előtt tartva dolgozunk a hitet és vallást érintő kérdések kifejlesztésén, s nevezetesen a *biblikus tudományok terén*. [...] Nagy szívvel kell fogadnunk, ami jót találunk, vívta ki azt bár akár a protestáns bibliamagyarázat, akár a valástudomány vagy a filológia, s ha néha idegenszerű is egyik-másik nézet, bizonyára nem következik abból az is, hogy téves. Hányféleképpen változott már el nézetünk a Pentateuchus első fejezetéről...” (Uo. 148–149.)

Az „Egyházas érzületünk” című VII. fejezet pedig a *Lumen gentium* kezdetű, az egyházzal szülő konstitúcióval állítható párhuzamba. Prohászka is az egyház isteni és emberi elemeiről beszél; arról, hogy ezt a közösséget a Szentlélek élteti, de mivel bűnös tagokból áll, azért reformra szorul. Sok benne a maradiság intellektuális, szociális, politikai téren egyaránt; nem értik – a papok sem – a demokratikusabb fejlődést. Fontos az engedelmesség az Anyaszentegyház iránt; de „engedelmességünk az egyház iránt »rationabile obsequium«, értelmes szolgálat s hódolat legyen, mely számot tudjon adni eljárásának ésszerűségéről...” A nagykorúságra törekvő modern embert megfelelően kell vezetni, helyet kell adni a demokráciának az egyházban is. Szeretem az egyházat, intézményeit is, „de ezzel a szeretettel megegyeztethetőnek tartom azt is, hogy elválni tudjak attól, ami emberi, történeti, ha átcsap rajta a fejlődésnek hulláma. [...] Az emberi intézményekből az elválóztott korban koporsódeszkák, a jogi kapcsolatokból koporsószegek válnának, ha nem tudnánk elszakadni tőlük, mikor az élet vágya sugalmazza, s a szükség készlet rá.”

Ugyanígy a „Klerus – laikus” című IX. fejezet is a legutolsó zsinat szellemét idézi. „Az apostoli egyházat a testvériség jellemzi, s Krisztus egyházának legnagyobb dicsérete, hogy az *testvérek szerető közössége* volt.” „Legyen tehát testvér laikus, klerus, apáca és hitves;

legyenek apostolok, próféták, doktorok nem a rend, hanem a bennük lángadozó szellem erejében, s *ne tartsa magát a laikus az egyházban másodrendű katolikusnak*. E fölfogás ellen elszántan kell síkra szállnunk, mert az mérge és halál; mérge az érdeklődésnek s halála a buzgalomnak. Ahol másodrendű katolikusok vannak alakulóban, ott az evangélium a Jordán eleven folyásairól a Holt-tengerre csúszott le. [...] *A XX. század hullámzó tengerén küzdő egyháznak millió és millió szívre s kétszer annyi kézre van szüksége; szüksége van a régi apostoli szellemre, mely klérust, laikust, apácát és hitvest szoros kapcsolatba hozzon, s bennük a testvériség erejével érvényesüljön. Szükségünk van közeledésre, a klérusnak és laikusnak, a szerzetesi s világi életnek helyes méltatására, mely mindnyájunkat fölemeljen, s törekvéseinknek s munkánknak helyes irányt adjon. Ezt a megvilágítást s eligazítást akarom én itt nyújtani.*”

1919. július 7-én Prohászka Ottokár 61 éves, amikor így reflektál az első világháborút követő földindulás és a terror idején, keresve az egyház holnapi feladatát, mindig a lényegre irányítva a figyelmet: *„Hát mi a lényeg az egyházban? Az, ami a kereszténységben az égből jött, s mint erő lépett a világba; szellem és lélek és élet volt, s történelmi csak akkor kezdett lenni, mikor emberi viszonyok közé lépve elhelyezkedett...”*

Miután jellemezte a kereszténység alakváltozásait az őskeresztény közösségektől a középkoron át az újkorig, arról szól, hogy a korszerűség megítélésében a haladó és maradi irányzat ütközik. A maradiak a múlt formáihoz ragaszkodnak, megszentelt hagyományaikat akarják fönntartani még akkor is, amikor azok már nem szolgálják a lelki életet. A haladók *„nem kisebb szeretetből az egyház iránt, de talán nagyobb megértésével az új idők igényeinek, az új formákat sürgetik. Ez utóbbiak szeretetének bátornak is kell lennie, mely nemcsak küzdeni kész a konzervatív elemek nehézségével, de a rossz értelemben vett modernizmus vádját is tudja nagylelkűen elviselni, s a gyanúsítgatást szívére nem veszi.*” Így volt ez mindig, sokféle félreértés, ragaszkodás és féltés, hatalmi vágy, egyéni érzések, rokon- és ellenszenvék és szenvedélyek járnak az egyháztörténelemben is. Miért is ne? Hiszen emberi története az isteni erőknél! ...

Prohászka minden emberi elemet a történelmi fejlődés szempontjából tekint és értékeli. Felhívja a figyelmet arra, hogy a múltból okulnunk kell, és azt kell kutatnunk, hogy miként valósíthatjuk meg az igazi reformot az egyházban, amelyben – a hívők szeretetközösségében – kétségtelenül benne működik Isten pünkösdi Lelke. *„A főindulat a szeretet az egyház iránt. Szeretjük az egyházat, benne gyökereziünk, belőle élünk. Mint Szent Athanáz és Görres József, az isteni erőknél megtestesülését látjuk benne végig a történelmen – a történelmi ballépésekkel, hiányokkal, gyarlóságokkal...”* Ezekből az alapelvekből Prohászka olyan gyakorlati következtetéseket von le az egyházi reformhoz, amelyeket a II. vatikáni zsinat fogalmazott meg: – megfelelő papnevelés, a papok kellő szellemi kiképzése akár külföldön is; – a papok ne szigetelődjenek el a hívektől, ne a hatalmi érdek, hanem a szolgálat szelleme vezesse őket; – legyenek demokratikus érzelműek; – szükséges a nép nyelvének a használata a liturgiában; – együttműködés az állammal a pluralista társadalomban...

Mindezek Prohászka prófétai alakjára világítanak rá, és szembeötlően tanúsítják szellemisége időszerűségét. A mai magyar társadalomban helyét és az evangelizálás távlatait kereső egyház sokat tanulhat Magyarország tanítómesterétől.

Prohászka Ottokár – tegnap / Emlékezések – vallomások

Prohászka Ottokár születésének 100. évfordulóján, 1958-ban Sík Sándor írást kért a Vigilia számára Belon Gellértől (megjelent az 1959. januári számban). Amikor átolvasta, váratlanul ezt kérdezte B. Gellértől: Láttad-e életében Prohászkát? Tagadó válaszára ezt felelte: Örökké sajnálhatod! Mert ő mint jelenség volt nagy! Ehhez hasonló tanúságtételeket bőven idézhetnénk a kortársaktól: Prohászka lenyűgöző alakja, személyisége kitörölhetetlen benyomást tett mindazokra, akik ismerték, akik eleven kapcsolatba kerültek vele. Nekünk már csak Összegyűjtött Munkáinak 25 kötete és még közzé nem tett (jelentékeny!) szellemi hagyatéka maradt.

*Horváth Kálmán, a későbbi váli plébános, aki 1954. január 16-án átvette a székesfehérvári vasútvidéki plébánia vezetését, Shvoy Lajos püspöktől azt a megbízást kapta, hogy mint az Ottokár püspök templomának plébánosa gyűjtse Ottokár püspök szellemi hagyatékát. Horváth Kálmán nagyon sokat tett a Prohászka-emlékek gyűjtése érdekében. 1972-ben elkészített egy gyűjteményt *Ottokár püspök a szívekben* címmel (Prohászka-riportok). Ez a még kéziratban levő kötet számtalan érdekes, értékes visszaemlékezést tartalmaz. Az élő Prohászkát mutatja be, azt a püspököt, aki elevenen élt az egyházmegye papjainak és híveinek emlékezetében. Legelőször ebből idézünk néhány „riportot”.*

1. A Prohászka-riportokból

Shvoy Lajos megyéspüspök, Prohászka utóda (1927–1968):

1894 őszén kerültem Esztergomba a szemináriumba mint VII-es gimnazista. Prohászka Ottokár a teológusok spirituálisa és a dogmatika tanára volt, már akkor a szeminárium szellemi vezére. Legtöbbször őt választottuk gyóntatónkknak. Csodálatos, hogy a teológiai tanár, aki a lakása melletti tanári könyvtárban töltötte a nap legnagyobb részét, milyen szeretettel és megértéssel ereszkedett le hozzánk, VII-es gimnazistákhoz, és foglalkozott velünk. Csodálatos szuggesztív ereje volt. Alig vártuk a szombatot, hogy bemehessünk hozzá a heti szentgyónást elvégezni. Még most is emlékszem rá, hogyan tanított összeszedettségre, figyelmes olvasásra, s hogy tudott örülni, ha egy negyedórát tudtunk teljes elmerüléssel olvasni. I. éves teológus koromban Faber „Alles für Jesus” könyvét kaptam tőle olvasásra. Ez a könyv fordulópontot jelentett lelki életemben, s öntudatosá tette hivatásomat.

A teológián az ő dogmatikai órái voltak a legnagyobb szellemi élmény. Épp az *Ég és föld* könyvét írta akkor, s a teológiában Istenről, a teremtőről magyarázott. Az óra elején kezdtük lejegyezni magyarázatát, de rövidesen az egész osztály abbahagyta az írást, s lélegzetvisszafojtva hallgatta magyarázatát. Csodálatos világ tárult fel lelkünk előtt. Néha 1-2 hétig is magyarázott, s mi elbűvölve hallgattuk szavait, s elmerültünk Isten csodálatos világában, amelyről még sohasem hallottunk így beszélni. Mikor befejezte a dogma egy-egy fejezetét, föladta a könyv 20-30 oldalát a következő órára. És ezt megkövetelte, de alaposan. Ha egy-egy gyöngébb tanuló felelt, türelmesen várt, nem segített, s ha már túl hosszú volt a pauza, a reverendájáról fricskázta a porszemeket. Az egész osztály szenvedett a döcögés alatt, mindenki érezte, hogy ez nem méltó az ő fönséges dogmatanításához. Tanult is mindenki teljes erejéből.

Minden este elmélkedési pontokat adott kedves, szellemes, közvetlen előadásban. Ezekből született meg az *Elmélkedések az Evangéliumról*.

Csodálatosan hangulatosak, szépek, színesek voltak az elmélkedések. Látszott, hogy mestere ennek a művészetnek. De még szebbek és színesebbek voltak a vasárnapi

exhortációk, amelyeket egy negyedóráig tartott minden vasárnap reggel elmélkedés helyett. Remekbe készült beszédek voltak ezek.

Egy kínos esetre emlékszem. Egyik teológus elaludt a ponták alatt és horkolt. A spirituális fölállt, a szószékről lejött, becsapta az ajtót, és kiment a kápolnából. Halálos csönd töltötte be a kápolnát vagy 10 percig. A főduktor kiment hozzá, s visszajött, hogy mindenki maga tartson elmélkedést. Volt miről.

Minden csütörtök este, esti ima után megtartotta szentségimádási óráját a kápolnában. Ilyenkor mi kispapok is bent maradtunk, s figyeltük, amint egy óra hosszat feszesen térdelve, átszellemülten imádta a szentségi Úr Jézust. Mint Bethániában az egész ház eltelt Mária kenetének illatával, a kápolna is betelt az ő imádságos és bensőséges lelkének áhítatával, s boldogok voltunk, hogy abból ránk is áradt egy kevés.

Naponkint reggel 6 órakor misézett a teológusoknak. Összeszedett, áhítatos misézése eleven illusztrálása volt elmélkedéseinek és exhortációinak. A teológusok nevelése a kilencvenes években még a régi jozefinista szellem élettelen szellemtelenségében folyt. Büszke örömmel hallottuk, hogy Prohászka Ottokár – mikor spirituálissá kinevezte a hercegprímás – kikötötte, hogy szabad kezet kap a teológusok nevelésében, és bevezeti a naponkénti elmélkedést. Egész új szellem vonult be személyében a magyar szemináriumba, s ami egész hallatlan volt, a gyakori szentáldozás és a komoly eucharisztikus élet volt a legerőteljesebb nevelőeszköze. Én már ebbe a szellembe kerültem bele, de a „régiek” a régi világról szomorú dolgokat meséltek. [...]

Az ő keze alatt felnövekedett papi generáció tudatosan kereste a komolyabb papi életet, s Kanter Károly királyi várplébános pártfogása alatt a Damjanich utca 28/b szám alatt egy hitoktatói otthont Philippinum név alatt Néri Szent Fülöp oratóriumainak mintájára létesített. Prohászka Ottokár meg-meglátogatta ezt a 10-20 tagból álló lelkes hitoktatói gárdát, tartott nekik konferenciákat, s buzdította őket a komolyabb papi életre.

1901 nyarán a Damjanich utca 50. sz. alatt sikerült venni egy háromemeletes házat, s rövidesen ide került át a hitoktatói otthon. Itt alakult meg 1903-ban a Regnum Marianum. Mikor a házvétel sikerült, egy háromtagú küldöttség ment Esztergomba Prohászka Ottokár spirituális úrhoz, s fölszólította Őt, hogy jöjjön Pestre, vegye át a ház vezetését, s legyen az egyházmegye fiatal papi generációjának vezére. A kérés meglepte őt, s kacagva hátrította el mondván: „Hi ebri sont et musto pleni.” – „Teleitták magukat édes borral!” Tényleg azt hitte, hogy a fiatalos hév ragadta el tanítványait.

De attól kezdve, ha Pestre jött, mindig betért a Regnumba, ott is szállt meg, s melegen érdeklődött a fiatal papi generáció problémái és nagyszerű munkája iránt, s állandóan irányította Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök úrral, mint a Regnum Marianum elnöke, azok munkáját.

Nagyszerű szellemi együttes volt akkor a Regnum Marianum, a főváros középiskoláinak 14 hittanára élt itt együtt, az ifjúság nevelésének és a férfipasztorációnak problémáit közösen megtárgyalva és földolgozva. Itt született meg a férfikongregációk gondolata. Itt tartotta meg Prohászka Ottokár az első férfikongregációt még a legsötétebb liberális világban, mikor a Regnum Marianum kápolnája csak férfiak számára volt nyitva, mert művelt férfihez nem illett akkor templomba járni. Itt született meg a *Zászlónk*, itt vett országos lendületet a középiskolai ifjúsági kongregáció teljesen Prohászka Ottokár szellemében. És itt született meg a magyar cserkészmozgalom a *Zászlónk* nagyszerű toborzása és világviszonylatban is elsőrendű irányítása, vezetése nyomán.

Amit 1901-ben Prohászka Ottokár még túlzásnak és kivihetetlennek talált, 1904-ben, mikor a Pázmány Péter Egyetem Hittudományi Karán a dogmatika tanárának kinevezték, maga tartotta elérkezett és szükséges dolognak, maga ajánlkozott, hogy átveszi a Regnum Marianum vezetését. Így lett ő a Regnum Marianum házfőnöke és vezére, s innen irányította

Budapest és az ország fiatal hittanárainak és papjainak restaurációs munkáját egyetemi tanársága alatt.

Az ő vezetése és szellemi irányítása mellett kezdődtek meg azok a nagyszerű hittanári és prézesi konferenciák a Regnum Marianumban, amelyekben összejött az iskolaév végén az ország csaknem valamennyi hittanára és prézese, hogy megbeszéljék a diákpasztoráció, férfitasztoráció égető problémáit s a fiatal papi élet nagy kérdéseit. A legkiválóbb előadók, a magyar papság elitjeinek nagyszerű előadásai világították meg a századforduló nagy szellemi problémáit az ország ifjúsági nevelőinek és a legszélesebb körben érdeklődő komoly papoknak élénk részvétele és hozzászólása mellett. A tanácskozás fénypontja természetesen mindig Prohászka Ottokár beszéde volt.

Mint fehérvári püspök is részt vett ebben a komoly szellemi munkában, és az első világháborúig szellemi vezére lett ennek az eredeti, egyedülálló papi mozgalomnak és papi szellemnek.

* * *

Dr. Winkler József, volt germanikus és később szombathelyi segédpüspök (+1981):

1932 őszén 10 napot töltöttem az esztergomi szemináriumban. Az ottani levéltárakban dolgoztam. Ugyanaz az alkalmazott takarított rám, aki ifjúkorában Prohászka inasa volt. Ő beszélt: 1900-ban kispapjaival Dobogókőre rándult ki, engem is magukkal vittek, hogy az étkezésnél felszolgálják. Étkezés után kezébe vette poharát, s minden kispappal külön koccintott. Mindegyikhez volt valami kedves szava. Mikor ezzel végzett, komolyra fordította a szót, és ezt mondta: Volt idő, amikor a papok fakehelyből miséztek, de arany volt a szájuk. Bátran hirdették az Evangéliumot, szembeszálltak a császárokkal, nagyurakkal is, ha a szegények és az Evangélium érdekében kellett... Ma aranykehelyből misézünk, de fából van a szánk. Nem emelünk szót a szegények érdekében... Ha ezen nem változtatunk, az Úristen megbüntet bennünket nagyon, ránk küldi a kommunizmust... Én nem értettem ezt a szót, megkérdeztem a kispapoktól, mit jelent. 1919-ben azután visszaemlékeztem rá, hogy előre megmondotta a jövőt.

* * *

Kriegs-Au Emil ny. városmajori plébános (+1957):

Hogyan láttam én Prohászka Ottokár szent életű püspök atyánkat?

Budapest, 1954. május 24.

A liberális években találkoztam az áldott emlékű püspök atyával először. A hitben ingadozó, a liberális sajtó hangjától elkábított lelkű egyetemi hallgató voltam, amikor a püspök atyánk *Föld és Ég* című könyvét olvastam. Már az előszó, mint egy sasmadár, megragadta a lelkemet. Levelet írtam a püspök atyának. Ő válaszolt, szent szeretettel. Meghódított. Lelki fia lettem. Azóta mindenüvé követtem. Bámultam lángeszét. Az Evangélium szellemét láttam megtestesülve, megvalósítva benne.

Esztergomban, a szemináriumban találkoztam ismét vele. Püspök volt már, és eljött a neki oly kedves szemináriumba. Bementem a szobájába. Pünkösöd előtt voltunk. A Szentlélekről beszélünk. Egyszer csak elhallgat, a nap felé kitért ablakhoz megy, karjait az ég felé terjeszti, és angyali édes szóval sóhajtja: „Veni Sancte Spiritus!”

Első állomásom volt a belvárosi káplánság. Ő is ott kezdte valamikor papi működését. A szent, a nagy püspök ide eljött hozzám, a kezdő kis káplánhoz. Mikor elbúcsúzott, azt mondotta: „Kívánom, kedves Emil, hogy minden szentmiséjéhez az első mise lángbuzgalmával menjen.” Lehet-e szebb életprogramot adni egy fiatal kezdő papnak?

Mikor Budapesten Angyalföldön működtem mint munkásgyermekek hitoktatója, mint lelkipásztor a Szent László-házban, az akkor épült első szükségkórházban, és mint a munkáspasztoráció egyik első papja a katolikus munkásnő-egyesületeknek országos szervezésében és vezetésében, akkor is eljött hozzánk anygyalföldi otthonunkba, és a legnagyobb megértéssel támogatta szociális tevékenységünket.

Ő volt az igazi szociális apostol az Evangélium szellemében.

Felejtethetlen számomra az a lelkigyakorlat, amit nála, az ő vezetésével tartottam.

Némethy Ernővel mindig ott voltam mellette, amikor Budapesten gyönyörű lelkigyakorlatokat adott a Szociális Misszió Társulat rendezésében híveinek.

Mikor a jó Isten az egyetemi templom szószékéből az égbe ragadta, másnap ott voltam a szemináriumban szent holtteste mellett. Sokan jöttek. Rózsafüzéreket érintettek szent kezéhez. Szent béke ömlött le az arcán.

Azóta a Városmajorban minden hó 21-én az ő áldott emlékére lelkiórát tartottunk, melyen sokan, nagy épüléssel vettek részt.

Beszélgetés közben Kriegs-Au Emil és nővére a következő kedves történeteket mondták el Prohászka Ottokárral kapcsolatban.

1. Egyszer ebéd után mondtuk, hogy bemegyünk a városba, és szentgyónásunkat is elvégezzük. Én is elmegyek – mondotta Prohászka Ottokár. Rám fér. Amikor kijött a gyóntatószékből, annyira kacagott, hogy a teste mozgott a nevetéstől. Karjára dőlt, és a falnak támaszkodott, úgy nevetett. Nem tudtuk elgondolni, hogy mi történhetett. Amikor kimentünk a ferencesektől, mondotta: Nem tudják, ugye, hogy miért nevettem annyira? Meggyóntam – mondotta –, hogy az egyik papommal goromba voltam. El is mondtam az esetet. Erre azt a választ kaptam: „Jól méltóztatott tenni, Kegyelmes Uram, mert ha ezen esetben nem kegyeskedett volna ugatni, nem méltóztatott volna jó kutya lenni.” Képzeljék, ezt mondotta az öreg barát – tette hozzá még mindig nevetve.

2. Ebéden voltunk Prohászka püspök úrnál. Amikor már mindenki jóllakott, kedvesen megkérdezte: Ugye nem kér többet? 24 szegény gyermek vár ám arra, amit mi meghagyunk.

3. Egyszer az inas a feketét szolgálta fel, azonban megbotlott az úton, és a kávé mind kifolyt. Kedvesen mondotta Prohászka püspök úr: Nem baj, az én kedves vendégeim megelégszenek a kávé illatával is.

4. Mint fiatal kisleány részt vettem már Budapesten a szociális munkában – mondja Kriegs-Au Emil nővére. Egyszer meghívtuk egy előadásra Prohászka püspök urat is. Mivel ismeretlen volt az előadás színhelye, mondtam, hogy én majd elkalauzolom. Engem pedig arról fog megismerni, hogy matrózsapka lesz a fejemen, és szegfű a gomblyukamban. Jártam is nagy fontoskodva, amíg csak meg nem látott Prohászka püspök úr. Az előadás után nevetve mondotta Turi Bélának: Képzeld, randevút adott nekem piros szegfűvel az a „Prötty”.

* * *

Dr. Dienes Valéria (+1978):

Prohászka Ottokárral halála előtt három évvel találkoztam először. Két dolog vitt hozzá. Férjem gyermekeimet el akarta vetetni tőlem azon a címen, hogy nincsen anyagi lehetőségem a neveletésükhöz. Az Árvaszéknél közbenjárt, és így gyermekeim továbbra is nálam maradhattak. Szerzetes gyóntatóm megtiltotta, hogy Bergsonat magyarra fordítsam. Amikor Bergson nevét említettem, felfigyelt a névre, és ettől kezdve három éven keresztül állandó társalgási téma lett közöttünk Bergson és filozófiája.

Elvállalta Prohászka püspök úr lelki vezetésemet. Ekkor, hogy megismerjen, megírtam életrajzomat, és elvittem neki. Bevitte hálószobájába, és ott olvasta el. Mikor kijött, megfogta kezemet, és e szavakat mondta: „Isten hozta, kedves lányom.” – Mielőtt Bergsonat hallgattam

Párizsban, mint istentagadó éltem idehaza. Hogy istenhívő lettem, Bergsonnak köszönhetem. Szerintem filozófiája legjobb alátámasztója a keresztény hitnek. 1910, 11 és 12-ben hallgattam Bergson. Filozófiájában a természetfölöttiig nem jutott el. Ez a fejlődésnek a következő foka lett volna nála. Amikor a misztikusokról tárgyalt, mint „akiknek kapcsolatuk van Istennel”, úgy beszélt róluk.

Prohászka Ottokárt érdekelte az egész bergsonizmus. Megkérdeztem tőle egyszer, hogy régi cikkeiben miért támadta? Mert csak másodkézből ismertem, mondotta. Egyik beszédében meg is említette: „Tegnap beszéltem egy emberrel, aki Bergsonnak tanítványa, és őt hallgatta.”

Beszélgetésünkben állandóan így tette fel a kérdést: „Mi – Szent Tamás és ő – így gondoljuk. Maguk hogy gondolják?”

Hogyan került indexre Bergson?

Bocsánat a kifejezésért, de hasonlattal úgy tudnám megvilágítani, hogy a fürdővízzel együtt kiöntötték a gyermeket is. A hamis nézeteket felhasználták, és velük együtt indexre tették őt is.

Mint materialista mentem ki Párizsba. A *Huszedik század*-nak voltam a munkatársa. Bergsonnak *A lélek és test* című előadása térített meg. Mint istenhívő jöttem haza. Sokat sétálgattunk ezután régi munkatársaimmal: Jászi Oszkárral és Szabó Ervinnel. Őszintén megmondottam nekik, hogy otthagynom őket, mert már nem írhatok úgy, ahogy azelőtt írtam. Azt válaszolták, hogy jellemtelen emberek lennének, ha a gondolatszabadságot nem tartanák tiszteletben. Írjak úgy – mondották –, ahogyan akarok.

Bergson halála után megjelent egy könyv, melyet tanítványai írtak. Címe: *Henri Bergson, Essais et Témoignages inédits*. Magam is írtam ebbe a könyvbe. Fel van sorolva a kötetben mindazok neve, akik ugyanúgy tértek meg Bergson hatására, mint én.

Prohászka Ottokár a Szent Tamás Társaságban a székfoglaló beszédet a következő címen tartotta: „Bergson filozófiájának alapvonalai.”

Bergsonnak volt még egy utolsó munkája, mely már nem jelent meg nyomtatásban. Felesége mutatta meg nekem. Ebben a művében írta a következőket: Mielőtt elmennék erről a planétáról, szeretném még elmondani a következőket. Itt következtek volna az Istennel kapcsolatos dolgai. Felesége kérésére azonban elégette ezt a művét.

2. Barankovics István beszéde a Prohászka-szobor ledöntése után

(Részlet)

Az 1947. április 27-ére (vasárnapra) virradó éjjel a kommunisták barbár módon ledöntötték Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök szobrát, amelyet halála után a magyar nemzet Budapesten, a Károlyi-kertben állított neki. (Vö. *Vigilia* 1995/8, 598–599.) Mindez a nagy püspök halálának 20. évfordulóján történt. Még *aznap*, vasárnap reggel valóságos zarándoklás indult a ledöntött szoborhoz. Mindszenty bíboros is megjelent, és ezt mondta: „Ez által Prohászka nem kisebb, hanem nagyobb lett.” Később kiderült, hogy a szoborromboló vezetője Faludy György költő volt. (Aki később a kommunisták börtönét is megjárta.)

1947 májusában a budapesti Katolikus Kör helyiségében az Actio Catholica kulturális szakosztálya Prohászka-emlékülést tartott. Itt hangzott el Barankovics István „Prohászka Ottokár emlékezete” című előadása, amelynek elejéről most egy részletet közlünk. (A kiadatlan, sokat javított kézirat a Barankovics Alapítvány tulajdonában van.)

Prohászka a XIX. század utolsó és a XX. század első negyedében szelte át a magyar katolicizmus égboltját.

A XIX. század utolsó negyedében sokan azt hitték, hogy a diadalmaskodó, hitetlen liberalizmus és a materializmusban gyökeredző természettudományos világnézet végleg elhomályosítja, sőt kioltja az evangélium világosságát, és a katolikus egyházra ráborítja a történeti alkony szemfedőjét. A tudomány azzal az ígérennyel lépett fel, hogy fölöslegessé teszi a Bibliát, az ész pedig az oltár lépcsőire tolakodott, hogy hamarosan véglegesen elfoglalja a hit királyi trónját. A technika robogó szárnyalása megszedítette az embert, aki a teremtés titkának megragadásában bízva, kinyújtotta kezét a szuverén és teremtő Isten jogára után. Az übermensch, az Isten rangjára emelt ember kora ez.

Magyarországon pedig még hatottak a jozefinizmus hagyományai is a papság elvilágiasodásában, a teológia elmaradottságában, az egyháziak liberalizmusában és materiális optimizmusában. Ez az intelligencia *teljes* hitközönyének és a mindenki által elhagyott, az állam és az uralkodó rétegek által pedig megtiport proletárok kezdődő aposztáziájának, hitehagyásának kora. Tudomány és hit, egyház és haladás, evangélium és szociális igazságosság, egyház és demokrácia hamisan, bűnösen és közönyösen megteremtett szembenállásának időszaka ez. A millenniumi hangulattal átszótt századév, amikor csak a nemzet alig egy-két kivételes fia érezte meg, hogy az állam, a hadsereg, a városok, a gyárak, a bankok, a bürokrácia és a fényűzés gyors ütemű és hatalmas arányú tenyésztete a nemzet biológiai, szellemi, erkölcsi és lelki erőit vesztesen fogyasztja és fojtja el. Hányan törődtek azzal, hogy a kevesek fényűző utcája milliók sanyargó szívével van kikövezve? Hogy a liberális államnak, a kapitalista gazdaságnak, a legszélesebb néprétegeket rabszolgaság jármába hajtó szabad versenynek, az erkölcs alól magát emancipált társadalomnak hatalmas gépezetét a nemzet legdrágább kincse, a nyomorultak verejtéke és patakozó vére olajozza; hogy az uralkodó rétegeket elárasztó derűlátás, a dicsőhődő biztonság és a dús beteltség érzete csak ópiumos álom, amelyből rettenetes lesz az ébredés. A katolikus öntudat, a keresztény öntudat pedig, melynek ebben a szemérmetlen vásárban és egyetemes dáridóban a nemzet lelki és erkölcsi értékei felett kellett volna virrasztania, Prohászka szavai szerint „alvó pimaszként hevert jóléte párnáin, és a lerombolt templom megszentelt köveiből rakott palotát heverőhelyének.

Ebben a poshadt nyugalomban lép föl – nem, ebbe a nagy farsangi bálba robban bele Prohászka Ottokár, mint pünkösdi tüzes szél, amely ébreszt, józanít, perzsel, lángra gyújt, ítélt és munkára sarkall. Felméri a vést, kiszabja a feladatot és egyedül munkába áll. Mit kellett tennie? Feladata volt: tanúságot tenni a világban arról, hogy a kereszténység örök lényege, a természetfelettség az az anyaméh, amelyben a modern kor minden gyötrő problémájának megoldása nyugszik, hogy a legmagasabb kegyelmi élet, a modern életöröm és életigények kivirágzásának táptalaja, napsugara és levegője, hogy az örömmel töltekezni vágyó modern életigenlés és az Istenbe merülő szeráfi szeretet nem ellentétek, hanem a legösszhangzatosabban egymásra csendülő rímek, hogy a modern élet integrális kibontakozásának minden síkján az utat, az igazságot és az életet ma sem jelenti más, mint az evangélium Jézusa. A kezdést a kor tette föl, megválaszolását a XIX. század emberének szellemi, erkölcsi és anyagi nyomora sürgette. A feladatot igazán nem kellett kitalálni: irtózatoss szenvedések és borzasztó elaljasodások ökleivel dörömbölt az a keresztény lelkiismeret kapuján. Csak fül kellett, amely meghallja.

Ez a kor valósággal viviszekciót végzett az emberen: valósággal szétdarabolta az embert. Aki jólétet akart, abban a hiedelemben élt, hogy eléréséhez meg kell tagadnia az erkölcsöt; aki a tudós rangjára vágyott, azt hitte, hogy szembe kell fordulnia az evangéliumi hittel; aki az erkölcsi törvényektől nem akart tágitani, attól félt, hogy le kell mondania a modern világ örömeiről; aki mint nyomorult munkás a proletársors megbecstelenítő nyomorfertőjéből ki akart lábolni, azt hitte, hogy kezét nem kinyújtania kell az egyház felé, hanem öklét kell

felemelnie az egyházra, és meg kell tapodnia a természetfelettség evangéliumát; aki örömet akart szüretelni az életből, azt gyanította, hogy ezt csak a kegyelmi életről való lemondás árán teheti meg; s aki hívó akart maradni, azt hitte, ki kell vonulni a modern világból, amely csak bünt terem és kárhozatot arat. Ez a lemondás a teljes emberségről, vagy ez a lázadás a teljes emberség ellen jellemezte a kort, ebben állt, s részben még ma is áll egész válsága. A teljes, egyetemes, Istenbe táguló embernek még az eszméje is kiesett a kor öntudatából.

A feladat volt a teljes kereszténység jegyében visszaadni a modern embernek az életszemléletet, az életakarát, az örömré szomjas életigenlés és cselekvés végzetesen darabokra szaggatott egységét; a modern embert minden gondolatával, vágyával, akaratával, cselekedetével bekapcsolni a kegyelemmel telített természetfölöttiségnek áramkörébe; megmutatni a kornak, hogy az ember minden igényének, vágyának, feszülésének deltája, kikötője, legnagyobb lehetősége, fölülmúlhatatlan kiteljesedése nem más, mint maga az Isten. Ez volt az az igény is, amelyet a kor gyógyulni vágyó embere öntudatlanul is magában hordozott.

3. Belon Gellért: Prohászka lelkiisége

Belon Gellért (1911–1987) 1977-ben a *Szolgalat* kérésére írta ezt a tanulmányt; ekkor emlékeztünk ugyanis Prohászka Ottokár halálának 50. évfordulójára. Belon kispapkora óta nagy tisztelője volt a fehérvári püspöknek; olvasta és újra olvasta műveit. Később Vass Péter piaristával részt vett egy három kötetre tervezett Prohászka-antológia előkészítésében. Az ÁEH nem engedélyezte a tanulmány külföldi közlését. A magyarázat világos: egyrészt Belon Gellért, akit János pápa 1959-ben címzetes püspökké nevezett ki, a kommunista hatóságok vétője alatt akadályozva volt egészen 1982-ig, másrészt Prohászka is kommunista „indexen” volt.

A tanulmány végre megjelent – Belon Gellért akkor már halott volt – a Szent István Társulatnál 1987-ben a *Bibliai elmélődések* című kötetben. (724–736. old.) Itt most *néhány részletet* közlünk belőle.

A szeretet Jézusi stílusa

Mínthogy az Úr Jézus is meghirdette az ószövetségben elhangzó főparancsot a szeretetről, azt gondolhatjuk, hogy a magunk szeretéséhez mért szeretet a szeretet jézusi stílusa. Bár már az is nagy szó, ha úgy szeretjük felebarátainkat, mint önmagunkat, Jézus új parancsot hirdet: „Amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást.” (Jn 13,34) Ezzel mintegy tanba foglalja, amit röviddel azelőtt tett: „Példát adtam nektek, hogy amit én tettem, ti is tegyétek meg... Ha én, az Úr és Mester megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát.” (Jn 13,14.13) A lábmosásban tükröződik az a magát pazarló szeretete, mellyel életét adta a halálban, és kegyelmeit az oltáriszentségben. Szent János így is fogalmazza meg: „A szeretetet arról ismertük meg, hogy életét adta értünk. Nekünk is kötelességünk életünket adni testvéreinkért.” (1Jn 3,16) És ezt minden apostol hangsúlyozza. Szent Péter: „Ti is hasonló érzülettel teljete el!” (1Pét 4,1) De különösen Szent Pál: „Ugyanazt a lelkületet ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban volt.” (Fil 2,5) Így vezeti be Jézus önmagát kiüresítő és megalázó szeretetét a megváltásban.

Ezt a jézusi szeretetet sürgeti Ottokár püspök is. „A szeretet nem lenni akar, a szeretet adni és elveszni akar. Át akarok változni Krisztussá. Élni akarok, de ne úgy, hogy én éljek, hanem Krisztus éljen bennem. Neki adom szememet és fületem, hogy lásson és halljon velük. Neki adom kezemet, hogy dolgozzon velük, neki adom elmémet, képzeleteimet és emlékezetemet, hogy isteni tetszése szerint éljen velük. Neki adom a szívemet, hogy

szeressen velem, neki adom szabadságomat és az örökkévalóságomat, hogy akarjon és éljen, imádkozzék és örvendezzen helyettem és bennem minden időkön át.” (*Élő vizek*, XVI. 1.)

* * *

Ha valamit el lehet mondani Prohászka-ról, akkor ezt kellene jelszavául megjelölnünk: adni! Persze az adást mi elsősorban pénzre, ruhára, kenyérré értjük. Ebben is nagy volt, kezdve attól, hogy esztergomi tanár korában a kispapok ebédlőjében összeszedegette az étkezés után a kenyér- s ételmaradékot, és vitte a Tamás-hegy szegényeinek, egészen addig, hogy öreg püspök korában is úgy kellett eldugdosni ruháit-cipőit, nehogy elosztogassa nála jelentkező szegényeknek. Pénze szinte sohasem volt, és mintha csak nem ismerné a pénz értékét, képes volt birtokát (és becsületét is) kockára tenni, hogy megmentse az öngyilkosságtól egy az ő égisze alatt indult irodalmi vállalkozás föltehetően hibás intézőjét. De az anyagiaknál sokkal inkább szemügyre kell vennünk a szellemiekben mutatkozó maga pazarlását. Minden levélre válaszolt (Schütz szerint mintegy 15 000 levelet írt, és ez az összegyűjtött mintegy ezer levélből valószínűsíthető is). *Összegyűjtött munkái* 25 kötetben írásainak csak egy részét foglalja magában. A fehérvári Múzeumban elfekvő kéziratok tömege láttán (ezek legtöbbször irattörések, gondolatok, megjegyzések, vázlatok) szinte elrémül az ember, hogy mit írhatott egész életében az a kéz! Ha hozzávesszük, hány beszédet mondott (utolsó évének három hónapjában négy lelkigyakorlatot tartott 69 éves korában!), és hány helyen (alig volt a régi Magyarországnak városa, ahol ne szerepelt volna, a faluk száma is sok), igazat adunk Schütz Antalnak, hogy Prohászka csodája az a pszichofizikai csoda, mellyel a térnek és időnek kategóriáiból mintegy kinőni látszik. Mert hiszen mindemellett nemcsak országos ügyekben, gyűléseken és tárgyalásokon járt el, illetve jelent meg, de Fehérvárt a legtöbbet ő ült a gyóntatószékben, rengeteg ideje ment el a fogadásokkal és látogatásokkal, mégpedig úgy, hogy az a Prohászka, aki percnyi pontossággal pattant fel az előkelőségek kárpitozott foteljáról, órák hosszat tudott elüldögelni egy-egy beteg cseléd ágya mellett. (*Prohászka pályája*, vö. 25, 139.)

„Tegyünk mindent szívvel, szeretettel, mosolygó arccal” – mondja az *Élő vizek forrásában* (VII. fejezet). Sokan jegyezték meg visszaemlékezéseikben, hogy akikkel beszélt, olyan odaadottan figyelt rájuk, mintha csak az az egyetlen ügye lett volna arra a napra. És érdekes, hogy a majd ezer levél átolvasása során egyetlen egyszer sem találtam ezeket a kifejezéseket: Sok a dolgom. Nincs időm. Nem érek rá. – Méltán állapítja meg Schütz Antal, Prohászka-nak egy emberöltőn át figyelője, tisztelője és benső embere: „nagy szent emberek kitörtek az idő sorompóiból, s valamiképpen egy darab valóságot állítottak bele az idő sodró árájába. Ezt néhány utalással megmutatom Prohászka-nak, akinek rendkívülisége többek között abban is elénk lobban, hogy volt ideje mindenre, mindenki számára, mindenkor ... és volt ideje csinálni azt, amit csinált.” (*Eszmék és eszmények*, 199.)

* * *

Ha Prohászka lelkiségét jellemezni akarjuk, akkor – a bibliai nyomokat követve – a szeretetre bukkanunk. És ha ezt csak nagy vonásokban kifejtjük, rájövünk, hogy ez nem leszűkítése lelkiségének, hanem kibontása. Igaz, hogy a mindennapi élet szürke és észrevétlen formáiban mutattuk meg e lelkiséget. De ebben Ottokár püspököt követtük, aki egyik utolsó dolgozatában program szerint is kifejtette ezt. „Szerénység és hősiesség” címet adta neki (*Magasságok felé*, Ö. M. VIII. 253). Ugyanezt a gondolatot páratlan bájjal és művészi látással fejezte ki egy 1911-ben készült írásában „A repkény és a szironták” címen. (Uo. 33.) Ebben a földön kúszó repkény és az aranylóan virágzó szironták [boglárka] beszélgetésében írja le azt a lelkiséget, amit az embernek lényegévé kellene tennie. „Jót tévén

még jobb vagyok – mondja a szironták –, s lelkem sugárzásától el nem fogyok, hanem még jobban kigyulladok. Hanem hát – fejezte be a szironták – ezt csak az érti, aki megteszi. Elég hát a szóból; ne beszéljünk, hanem tegyünk. Te is tégy (te repkény); pillants föl, emelkedjél föl, hasonulj a naphoz, s ha elváltottál, adj a jóból, adj magadból, s ne nézd, hogy kinek, hanem mindenkinek!”

Mindenek összefoglalójául tegyük ide a szeretethimnusz, amit szerte az országban énekelnek. És ezt egy leányjavító intézet nevelőnőjéhez írta egy szürke postai levelezőlapon. Eredetije a fehérvári Prohászka Múzeumban van.

Hiszek a Szent Szívben és szeretetében!

Hiszek a lelkeknek szent közösségében!

Hiszek a szeretet végső győzelmében! Ámen.

Barlay Ö. Szabolcs: Prohászka Ottokár lelki élete Rómában. 1875–1882

A Prohászka-ról szóló irodalom ritkán nyúl ehhez a témához. Bizonyára azért, mert az egész életműhöz viszonyítva eseményben szegényesebbnek gondolják. Látszatra valóban nem sok történik a Gergely Egyetemre küldött fiatal seminarista hétéves római tartózkodása alatt. Egyedül Schütz Antal hívja fel a figyelmet a kollégiumban töltött, élményekben gazdag évek sorsdöntő szerepére. Nem kevesebbet állít, mint: „Életének semmiféle más eseménye vagy szakasza megközelítőleg sem markolt bele oly mélyen, maradandóan a lelkébe, mint az a hét év.” (25,24)

Ez a rövid tanulmány épp ennek a kijelentésnek az igazát kívánja alátámasztani. A bizonyításhoz természetesen hiteles forrásokat használok fel: Prohászka saját írásait. Ezeknek csak egy része jelent meg nyomtatásban; a legfontosabbak, vagyis saját naplójának teljes szövege csak a naplók tervezett kritikai kiadásában fog megjelenni. A kollégista Prohászka lelki életére vonatkozó források tehát a következők:

1. Lelki naplójának kézírata 1877–1882. (A székesfehérvári Prohászka Archívumban.)
2. Prohászka O.: *A Collegium Germanico-Hungaricum* (1887), ÖM 16,158–271.
3. Prohászka O.: *Szent Ignác lelkiyakorlatainak szelleme* (1895), ÖM 8, 259–322.

* * *

Egy érthető, de mégis hibás *praeconcepta idea* szorítójából kell kitörnünk ahhoz, hogy megértsük, mi is történt valójában Prohászka lelkében e hét év alatt. Tévedünk, ha azt hisszük, hogy a maga elé tűzött célok közül első helyen a filozófiai és a teológiai doktorátus elnyerése szerepel. Elvégre minden kispapot a felsőfokú tanulmányok elvégzése miatt küldenek Rómába! Igaz ugyan, hogy ő ennek is messzemenően megfelelt; naplóiból mégis egyértelműen kitűnik, hogy a doktorátusokhoz nélkülözhetetlen kemény stúdiumok is, mint minden más, csak eszköz volt egy sokkal fontosabb cél eléréséhez, és ennek *önmegszentelés* a neve. Hogy semmi félreértés ne legyen, ezért magyarul és tömören így fogalmazok: római tartózkodásának első és legfontosabb célja, hogy szentté váljék. „Hivatásod az istenülés.” (8, 261.)

Tudnunk kell azt is, hogy Rómába érkezése előtt már foglalkozott ezzel a kérdéssel. Tizenkét éves kora óta ugyanis három olyan gimnáziumba járt, amelyet szerzetesek vezettek: Nyitrán a piaristáknál, Kalocsán a jezsuitáknál, Esztergomban a bencéseknel végezte iskoláit. Mindegyik helyen felfigyeltek Prohászka kiváló tehetségére és szorgalmára. De – és számunkra most ez a legfontosabb – különösen arra lettek figyelmesek, hogy tanítványuk milyen ájtatosan és buzgón végzi imádságát a közösségben tartott istentiszteleteken, és részt vett a nem kötelezőkön is: rózsafüzér, keresztút, Mária Kongregáció.

A három szerzetesiskola közül a jezsuiták stílusa, lelkisége ragadta meg leginkább. A kamaszkorba lépő Prohászka oly mélyen érintette a kalocsai atyák Isten- és emberszeretete, hogy engedélyt kért szüleitől a rendjükbe lépésre. Csak édesapja külön kérésére halasztotta el a szándékának megvalósítását, de élete végéig legszívesebben jezsuita lett volna. Ennek dokumentumai megtalálhatók a Prohászka Archívumban...

Amikor 1875 őszen Simor János bíboros Esztergomból Rómába küldte Ottokárt, eleve eldőlt, hogy a Collegium Germanico-Hungaricum lakójaként a jezsuiták neveltje lesz. Ilyen értelemben a Kalocsán elvetett mag szárba szökkenésének lehetünk tanúi. Ez azt is jelenti, hogy Prohászka számára – saját szavait használva – az *esprit de corps* elfogadása, a vele való azonosulás sokkal könnyebb volt, mint azoknak, akik nem ismerték a jezsuiták közismerten kemény fegyelmi rendszerét, a Szent Ignác-i „iskolát”. Hogy számára ez milyen

nélkülözhetetlen volt, hogy mennyire és milyen mélyen épült bele ez a szellem személyiségének alapjaiba, „pszichofizikai sejtrendszerébe”, arról időközönként meghatározható, hiteles vallomások százait mondta el és írta le. Íme egy a sok közül: „... oly hálás vagyok mindazért, amit kaptam, s annyira becsülöm a nagy javakat ... *ezek nélkül semmi, céltalan, zavaros, kapkodó, karikatúra volnék...*” (1919. júl. 17; 23, 335.)

A korabeli és későbbi megnyilatkozásaiból pontosan kivehető, hogy melyek azok az elemek, amelyek számára a legmaradandóbb és legmarkánsabb értékeket jelentették.

Mivel lelke legmélyén szerzetesi hivatás szunnyadt, érthető, hogy nemcsak rokonszenvezett, hanem feltűnően lelkesedett is a jezsuita lelkiesség egészét összefogó, imponáló külső keretért, vagyis azért a fegyelemért, regulás diszciplináért, melyet az első perctől magáévá tett, és élete végéig rendíthetetlen következetességgel megtartott. A napirend szerinti életritmus a felkeléstől a lefekvésig, a szentmise, az elmélkedés, a stúdium, a séta, az étkezés, a rekreáció időpontjainak nemcsak pontos megtartása, hanem lélekkel, kegyelemmel való megtöltése olyan szervesen beleépült mindennapi életébe, hogy személyiségének kibontakozása és felépítése elképzelhetetlen lett volna e nélkül.

Ezt a „keretet”, a mindent szabályozó direktívákat természetesen ő is csak azért tudta lelkesen elfogadni, mert látta, tapasztalta, hogy a krisztocentrikus élet megvalósításának nélkülözhetetlen eszközei. A cella magányát, ridegnek tűnő eszköztelenségét és radikális egyszerűségét, a silentium religiosumot olyan épületköveknek tekintette, melyeknek segítségével saját maga tervezte meg és építette fel Istennek szentelt belső templomát. E templomnak, vagyis a személyiségét formáló lelkiességnek pilléireiről utolérhetetlen leírásokat, beszámolókat készített – és itt éppen ezért csak utalok ezekre a művészi ihletettséggel megírt gondolataira (16, 158–271) –, hogy elemezni kezdhessem a germanista Prohászka lelki életének legfőbb sajátosságait.

Hogy ne essék széjjel és ne váljék parttalaná ez a „psychoanalysis prohászkiana”, segítségül hívom őt magát, aki mindenkinél jobban és tudatosabban végezte ezt az elemzést, különösen lelki naplójába írt beszámolóiban.

A székesfehérvári Prohászka Archivum féltve őrzött kincsei között található az a keménytáblájú, zöld márványpapírral borított és merített papírlapokra írt napló, melynek jobb felső részére ezt a mondatot írta a 19 éves Ottokár: „Lángoló szívvel kívánlak keresni Istenem: küzdve érted v. bírva téged egyaránt szolgállok neked.” – Felbontva és egészen a gyökerekig hatolva, ezt a mondatot így lehetne összegezni: lángoló szívvel akarok küzdeni érted, Istenem, hogy téged birtokolva szolgálhassak Neked! Itt minden fogalom, minden egyes szó lényegre mutató: „*Küzdve érted!*” Prohászka azért jött Rómába, hogy a Deus absconditust keresse és megtalálja. Ezt a nagy munkát, „művet” (saját szavai) nem lehet nagy küzdelem nélkül megvalósítani. A küzdelem nem más, mint az aszkézis, mégpedig annak Szent Ignác-i változata. De ezt a küzdelmet is „*lángoló szívvel*” akarja végigharcolni, vagyis szenvedélyesen, lovagokhoz méltón, és abban a tudatban, hogy a küzdelemnek, agóniának ő lesz a győztese! Ezért tartozik szervesen a mondat lényegéhez a „*bírva téged*”. Ez pedig más szóval a misztika, melynek jeleivel már a római évek kezdetén találkozunk. De a sokszor könyörtelenül végrehajtott aszketikus gyakorlatok segítségével tapasztalt misztikus élmények sem öncélúak, hiszen mind az aszkézis, mind a misztika végső soron a mondat utolsó szavainak tartalmába torkollik, vagyis az „*egyaránt szolgállok neked*” célkitűzésbe! Mind a három feladatra vonatkozik viszont az imaértékű jelmondat első két szava, a „*lángoló szívvel*”.

Ha röviden, egy mondatba sűrítve kellene megfogalmaznom Prohászka római tartózkodásának célját és tartalmát, akkor első naplójának imént idézett mondatát említeném azzal a megjegyzéssel, hogy ebben, mint valami tenger mélyéről hozott kagylóban, rejlik az ő későbbi életének is legdrágább gyöngyszeme, lelki életének legfőbb jellegzetessége: lángoló szívvel szeretni és szolgálni az Istent!

* * *

A germanikus Prohászka lelki életének küzdelmeivel kapcsolatban néhány megjegyzést kell tenni, hogy tisztán lássuk az okokat és azok hátterét. Mindenekelőtt Schütz Antal klasszikus megállapítását idézem: „Az igazi férfiú mindig kínnal születik meg az ifjúból, s a géniusz születése ezeket a kínokat megsokszorozítja. Ezekről Prohászka sem maradt ment.” (25, 30)

Hogy mennyire nem, azt naplójából pontosan nyomon követhetjük. Az adatok részleges közlése és felsorolása helyett elegendő, ha összegezésként saját szavait idézem 1882. aug. 12-i feljegyzéséből, vagyis abból a naplórészletből, melyet közvetlen Rómából hazatérve írt: „Átlapozgattam irataimat... *Az első években nagy teher nehezedett lelkemre, s elfojtá az ifjú kedvet...*” (23, 31)

Ez a nagy teher, az ifjú kedvet elfojtó lelki gyötrődés nem ismeretlen a lelki élettel foglalkozók számára. Minél érzékenyebb lelkiismerettel rendelkezik valaki, annál könnyebb lemérni az actus humanus erkölcsi fajsúlyát, sokkal nehezebb és összetettebb problémát okoz a gondolatok terén meghúzni a határt a kísértés és a szándékkal elkövetett actus hominis között.

Lényegét tekintve ebben a témakörben kell keresnünk azt a nagy és kínzó terhet, ami a fiatal Prohászka lelkére nehezedett. 1878. okt. 17-én ezzel kapcsolatban igen fontos megjegyzést találunk naplójában. Ebből megtudjuk, hogy évek óta gyötri ez a lelkiállapot, és már Kalocsán is segítséget kért lelkiatyjától. „*Már öt éve, hogy e nyomorban felette nagyon sínlődöm. Kalocsán is, jól emlékszem, kérdezém P. Uhlarikot, min vehetem észre, hogy beleegyeztem-e valami gondolatba.*” A kérdéssel Schütz is foglalkozik. „Az ifjú ilyenkor önmagát nem érti, a világgal, az emberekkel, sokszor az elvekkkel is nem tud igazán mit kezdeni, igazi megértésre nem talál; és kínjával magára marad: kiforratlan ítéleteire és még biztos mederbe nem jutott lelkiismeretére.” (25, 30) És finom lélekelemzését azzal a megállapítással összegzi, hogy itt bizony kishitűségnek és némi skrupulozitásnak nyomain mutatkoznak. (Uo.)

Ilyen eseteknél kap fontos szerepet a P. Spirituális. Ő az, aki tanácsaival segít, irányít, nyes, jobbra mérsékel. A kegyelemmel megtámogatott személyiségformálás a lelkivezető legszentebb és legfelelősségteljesebb feladata. Prohászka is hozzá fordult segítségért, útbaigazításért. Naplójában többször kitér ezekre a beszélgetésekre. Ennek köszönhető, hogy úrrá tudott lenni nehézségein, és ilyenkor boldogan írja: „Ha aggály elfogott, akkor Uramhoz lépek ... és legyőzöm magam.” (1881. nov. 20.) A figyelmeztetés hatott, mert igyekszik mindent a maga helyére tenni: „*Vigyázok, hogy ne túlozzak, mert nem sanyargatni magamat jöttem ide.*” (1878. febr. 2.)

Mielőtt továbbmennék Prohászka lelki életének elemzésében, megemlítem a hatvanéves korában írt visszaemlékezését, mely lényegében épp a Collegium Romanum, illetve Germanico-Hungaricum nevelési elveit elemzi. Ebben ismét nagy elismeréssel szól mindarról, amit Rómában kapott, de negyven év távlatából észreveszi a hiányosságokat is. Nem volt helyes, hogy mindent az aszkétaság szemüvegén át nézett. A római évek után – idézem szavait – „jellemének hiányosságát” vette észre, és ennek okát abban látja, hogy „embertársai iránti lovgaiasságra nem nevelték” (23, 335). Ezt a későbbi évek során kellett megtanulnia, hogy meg tudjon felelni az elvárásoknak, amelyek rá vártak a mindennapi életben. Pascal szavait idézi, hogy jobban megértesse, miben látja a római nevelés hiányát: „Il faut aimer les hommes, pour les comprendre.”

De ugyanakkor mindjárt megjegyzi azt is, hogy aligha van intézet, hívják azt akár Collegium Romanumnak is, mely ne tüntetné fel magán ezt a hiányt. A „totus homo”-t

mindenütt csak fundamentaliter és initialiter, de nem totaliter és perfectionaliter indíthatja útnak egy nevelőintézet. Ezt is csak kint az életben lehet megvalósítani.

* * *

E reflexió után térjünk vissza Rómába ahhoz a germanista Prohászka Ottokárhoz, akinek lelki életét kívánom tovább elemezni. Míg eddig a „küzdve érted” szemszögén keresztül vizsgáltuk a fiatal klerikust, most a „bírva téged” jegyében közelíték legbensőbb világához. És erre azért is szükség van, mert lelki életében ez utóbbin van a hangsúly.

„Istennek tetszeni, ez a célom! ... Én kész vagyok mindenre Istenért. *Odaadom, ha kell, az életemet.* Ha pedig ez elhatározásom őszinte, akkor minden más mellékes és könnyű.” (1878. febr. 2.) Ezeket és ehhez hasonló kijelentéseket vizsgálva és mondanivalójuk gyökeréig hatolva azt kell mondanunk, hogy itt érjük tetten Prohászka római és későbbi lelki életének legbensőbb mozgató rugóját. „*Szent akarok lenni, minden áron...* Szent és egyszerű pap... Erősen kell hozzáfognom e nagy műhöz, nem kímélve határozottan semmit, mi akadályoz... Nem mostani felhevülés műve ez, hanem régi emlékezet előtűnése.” (1881. okt. 9: 18,19). Vagyis nemcsak a szentelés előtti „felhevülés” mondatja vele ezeket a szép szavakat, hanem kezdettől fogva („régie emlékezet”) ez volt az igénye és célja! Mindezt ő alkotásnak, „nagy műnek” nevezi, és a hasonlatot a szobrásztól veszi, hiszen a michelangelói capolavoro is csak igen kemény faragással, márványtömbök leszakításával, vésővel, kalapáccsal történő formálás útján jöhet létre. Szentelés előtt életgyónást végez, és utána nyugodt lelkiismerettel le meri írni: „*én szent és tiszta vagyok*” (okt. 9.). Tehát az isteni kegyelem remekművének már látja, látnia kell halvány körvonalait...

Amíg lelki küzdelmeinek leírásánál olykor igen keserű kifejezéseket használ, addig a „bírva téged” élményéről megdöbbenő, mert rendkívüli beszámolókat, misztikus hangvételi kijelentéseket közöl. Hogy ez meny-nyire szokatlan és hazai vonatkozásban majdhogynem ismeretlen volt, Schütz szükségesnek látta felhívni az olvasók figyelmét: ne ütközzenek meg ezen a stíluson, mert ez az egyház nagy misztikusainak rendes „nyelve”. Nem megütközni, hanem inkább örülni kell, hogy végre „*vox hungarica*” is megszólal ebben a fölséges kórusban. (23,VI.) Ha megütközni nem is, de azon mindenképpen el kell gondolkodnunk és ámulnunk, hogy ezek a misztikus élményekre utaló mondatok, Jézussal folytatott párbeszédnek már itt Rómában egyre gyakrabban eltöltik a mindössze húszegynéhány éves seminarista lelkét. Ti. olyan élményekről van itt szó, amelyekről a lelki élet későbbi szakaszában szoktak beszámolni a misztikusok. A Rómában írt lelki naplót ez teszi nélkülözhetetlen forrássá, hiszen ennek segítségével és csak ezeknek a párbeszédnek ismeretével lehet és szabad Prohászka fiatal és későbbi lelki életéről hitelesen szólni. Amit ugyanis püspökkorszakához fűz a róla szóló irodalom, az már ezekben a „kezdő” években is él és virágzik lelkében. Sőt! – és épp ez lenne ennek a dolgozatnak egyik célja – észre kell vennünk azt a töretlen ívelést, amely összeköti római adorációinak élményvilágát az esztergomi, majd a székesfehérvári adorációk misztikájával. Az *Élő vizek forrása, az Élet kenyere*-nek forrásvidéke – véleményem szerint – itt keresendő. Ennek feltárása és bizonyítása még további kutatásokat követel, itt csupán néhány római naplórészletre utalok illusztrációként.

„Édes Jegyesem! Akarok készülni a Te szereteted, a Te buzgalmad edényének lenni. Készülök, hogy Te bennem hajlékodka, nyugalmaid helyére ismerj és találj.” (1878. júl.7.) „A szolga édesen hordozza Urát... Én és Istenem – ez minden. Szívem és Uram! Ó, bár nem kellene kilépnem e körből... Szolgálhatnék csendesesen, másra nem figyelnék.” (okt. 17.) „Add, hogy én mindig veled legyek mindenben, és semmiben ne akadjak meg, én Édesem.” (okt. 17.) „Uram, királyom, Te ne vérezz üdvömért, íme itt vagyok... Ó, Uram, megyek, szállok...” (Uo.)

„Én egészen a jó Jézusnak áldoztam föl életemet, halálomat, egészen rendelkezésére állok. Mit adhatnék az isteni Kisdednek? Jézusom, tied akarok lenni: Ima és tanulás és társalgás.” (1879. febr. 2.) „Az ima előtt gondold meg, hogy koldusként állsz az Úr előtt könyörögve, állhatatosan esedezzél: az ima tüzes ajkakkal folyjon, mélyen érző szívből. Csak jól imádkozni, csak jól! Ez támaszunk, ez hidunk, ez erőnk.” (1880. máj. 30.) „Érted kívánok valamit tenni. Jézus, tied vagyok... nem kell tekintenem mások nagy tehetségét és erejét, mások nemességét. Szép ez, szép, de én e szív, e lélek ily kicsinységében vagyok tied és szolgáló Neked...” (1880. okt. 19.)

Az önmegszentelés, vagy ahogy Prohászka nevezi: „istenülés” eme fázisában a lélek eljut az Isten birtoklásának egy-egy pillanatnyi élményéhez („bírva téged”): „Ki hitte volna, hogy ily boldog lehetek, előíze ez a mennyei örömmek. Alleluja! – Ismét a kikötőbe hajóztam, csendesen megpihenek, édesen megnyugszom. Ó, kedves Jézusom, *lángoló szívvel* karollak át Téged. Véredbe mártom lelkemet, hogy termékeny talaja legyen a szeretetnek, hogy gyümölcsöt hozzon, édeset és tetszőt neked. Ó, hogyha szerethetnék, hogyha érted élhetnék s halhatnék! Kedvesem!” (1881. aug. 15–22.) „Ma délelőtt gyóntam... Most tehát minden rendben... Ó, irgalmas Jézus, ó, most meghúzódok lábaidhoz, hogy ezentúl halljam szavaidat, és figyelek minden sugallatodra, és szívembe térve élek neked.” (1881. okt. 21.) Ez a közvetlen, meleg hangulat, elmélyült párbeszéd különösen szentelése előtt fokozódik: „Égнем kell a szeretetben ... Pappá szenteltettem. Jézus, csókolom lábaidat földre terülve ... nem akarok pihenni, aludni, nehogy elmulasszam az időt...” (1881. okt. 21–30. nov. 20.)

1882 augusztusában Prohászka Ottokár a hét év leteltével Istent lángoló szívvel szolgálni akaró, érte minden áldozatot meghozó papként tért haza. A római nevelésnek hatásaként fizikumát, testének szinte minden sejtjét szellemének, akaratának irányítása alá hajtotta. Ezáltal a természetes és természetfeletti élet erényeinek olyan harmóniáját hozta létre önmagában, amire mindenki felfigyelt: tekintetén, járásán, beszédén, mozdulatain megéreződött valami belső erő, az aszkézis és a misztika harmóniájának ereje. Ezt érezte meg Simor bíboros, amikor jelentkezett nála, és elbeszélgetett vele. Távozása után csak ennyit mondott aulistáinak: „Meglátjátok, ebből a fiatalemberből nagy ember lesz.” Azt csak a következő években értették meg, elsősorban kispapjai, hogy „nagysága” lelki életében rejlett.

Tény, hogy hazatértekor Esztergom megkapta hosszú századokra legmélyebb spirituálisát. Ő tanította meg papjait, híveit imádkozni, lelki életet élni. Rómából hozott kincsei közül ez a legidőtállóbb, és máig a legidőszerűbb! „Jól imádkozni, csak jól! Ez támaszunk, ez hidunk, ez erőnk!”

1875-ben adorált először Rómában. 1885-ben az esztergomi szeminárium Tabernákuluma előtt imádkozik, és tekintete fennakad az örökmécs tartójára vésett évszámon: 1875! Rómába érkezésének dátuma. Vagyis az Istenért küzdő, Jézust birtokló lelki élete kezdetének az évszáma. És lelkét előntik a felejthetetlen élmények: „1 8 7 5 van vésve, ifjú szívem forró vágyai és lángoló érzelmei száma. De most is úgy érzek ... vagyis az Isten-szeretet mezőin járok, játszom, enyelgek, mert szeretek.” (Esztergom, 1885. júl. 22.)

* * *

Összegzésként azt mindenképpen megszívlelendőnek, hangsúlyozandónak tartom a későbbi kutatások és kutatók számára, hogy Prohászkanak bármelyik tevékenységét – az apostolítól kezdve a közéleti szerepléséig – megközelíteni, megérteni vagy torzítás nélkül, hitelesen értékelni csak az tudja, aki igyekszik behelyezni önmagát krisztocentrikus aszkézisének és misztikájának világába. Tudniillik én magam is kutatásaim közben találtam rá Prohászka életének, titkokkal teli világának kulcsára. Ő ugyanis *mindent* a Szent Ignác-i értelemben vett „Ad maiorem Dei gloriam” jegyében tett. A „lakat” (= a zár) kulcsa itt van elrejtve! Ha valaki ki akarja nyitni, és beljebb szeretne hatolni életének szentélyébe, –

szerintem – csak ennek a kulcsnak birtokában lesz képes. Ez a magyarázata annak, hogy akik „kívülről” próbálják megközelíteni, „megmagyarázni” a Prohászka-jelenséget, érthetetlenül állnak előtte, sőt valósággal irritálja őket, és demagógnak, intoleránsnak stb. nevezik. A természetfeletti ugyanis lehetlenség a pusztán természeti kategóriák síkján megérteni. Márpedig Prohászka az Isten természetfeletti világának intimusa (saját maga nevezi így önmagát!), élete az Istennek teljesen átadott élet csodája!

„Prohászka ébresztését” én tehát a magam számára úgy értelmezem, hogy magamat kell „ébreszteni”, hogy valamiképpen – saruszíjat megoldó alázattal – megközelíthessem, és lelki életének mélységeibe elmerülhessek. Vagyis nem Prohászkat kellene „ébreszteni”, hanem önmagunkat, a hozzá hűtleneket. *Dum spiro, spero.*

Bella Lászlóné: Prohászka Ottokár, a lelki atya. A nőknek írott levelei tükrében

Prohászka Ottokár hagyatékában mintegy 500 nőknek írt levelet őriznek. Ezenkívül közel 100 részletet ismerünk a Farkas Editnek írt 630 – sajnos, egészében meg nem őrzött – levélből. A levelek az 1899 és 1927 közötti évekből származnak, vagyis az érett férfikor és az idősödő ember levelei, az esztergomi spirituális (1899–1904), a budapesti egyetemi tanári (1904–1905), majd a székesfehérvári püspöki (1905–1927) korszakból. A levelek jelentős számuk ellenére is csak töredékét képezik a ténylegesen megírtaknak. Ennek ellenére nemcsak abba engednek betekintést, hogy mennyi ügyes-bajos dologgal, családi problémával (állás, betegség, haláleset, katonafiú, papnak készülő fiú stb.) fordultak hozzá (kb. 120 levél), s hogy mennyi együttérzéssel, figyelemmel reagált ezekre a problémákra, hanem jól tükrözik egész egyéniségét, lelkiségét, minden értékre nyitott szellemét és lelkivezetői stílusát. E levelek nagyobb részét ugyanis (kb. 280 levél) lelki lányainak írta, s további 70 levél, valamint a Farkas Editnek írt levélkivágások egy része is lelki tárgyú eligazítást, tanácsot tartalmaz. Főként ezekben a levelekben rajzolódik ki előttünk Prohászka Ottokár színes egyénisége, sokirányú, de különösen szociális érzékenysége, csaknem nőiesen finom érzelemvilága, ugyanakkor az igazsághoz rendíthetetlenül ragaszkodó, nagyon is szilárd, reális talajon álló férfiassága.

Ebben a munkában, amint azt a cím is jelzi, Prohászka Ottokárt elsősorban mint lelki atyát, lelkivezetőt kívánom bemutatni, de eközben elkerülhetetlenül rajzolódik ki előttünk egész egyénisége, lelkisége. Így, míg a levelek tükrében a lelki atyát szemléljük, megismerhetjük a teljes Prohászkat.

A levelek gondolati gazdagsága, a reflexiók színessége, érzelmi töltete, sok esetben szinte költői ihletettsége nagyon megnehezítette számomra az idézetek közötti válogatást. Úgy gondolom, a közölt idézetek önmagukért beszélnek, többnyire tökéletesebben, mint a hozzáfűzött magyarázat.

Lelki lányaihoz fűződő kapcsolata

A lelkivezetői, illetve lelki tanácsokat tartalmazó levelek címzettjei többségükben a Szociális Missziótársulattal álltak valamilyen kapcsolatban. Ez érthető, hiszen Prohászka Ottokár volt az 1908-ban alapított Szociális Missziótársulat védnöke. „Ottokár püspök hatására sokan adták kezüket az Úrnak, hogy dolgozzék velük, szívüket, hogy szeressen velük, szabadságukat, hogy akarjon és éljen velük a szenvedők és elhagyottak szolgálatában.”(1)

A Szociális Missziótársulat hármassal fogadalommal elkötelezett nővérei voltak a „beltafogok”, utánuk következtek a „kültagok” (külsősök), akik világiként tették magukévá, és hivatásbeli körülményeikhez képest szolgálták a Társulat programját. Ottokár püspök „a nővéreket mind leányainak nevezte; – de nemcsak a beltafogokra áradt ki nagy szívének kegyelmes szeretete; – hanem a kültagok, országos szervezeti tagok is mind igazi atyának ismerték őt, kihez mindig megtalálhatták az utat.”(2)

Prohászka lelki atyja volt *Farkas Editnek*, a Társulat alapító főnökasszonyának. A levelek címzettjei közül tudjuk, hogy Grasselli Norberta, Kerényi Bernadett és Mócsy Gabriella nővérek voltak, utóbbi a Balatonboglári Missziósház főnökasszonya volt. „Külsős” volt dr. Endrődy Ignácné, báró Manndorff Gézáné, Oppenhauser Elvira, a Rákospalotai Leánynevelő (Javító) Intézet vezetője, Prohászka Angela tanítónő, aki a püspök lelkigyakorlatos beszédeit jegyezte le, Frenyó Ágnes, Rónai Erzsébet, aki Szegeden a

Katolikus Nővédelem Székházában működött, és Stoffer Mici, aki „a lelkigyakorlatok rendezésének nagy munkáját a Főnökasszony irányítása mellett végezte mint főrendező.”(3)

Minden levél személyhez szóló, közvetlen, meleg, emberi kapcsolatra utal. Érződik, hogy Prohászka nemcsak a szoroson vett lelki problémákra figyelt, hanem érdekelték a hétköznapi élet egyes-bajos dolgai is.

A címzettek közül a Dienes Valériának, Farkas Editnek és Stoffer Micinek írt levelek utalnak az átlagosnál is mélyebb, szorosabb, személyesebb kapcsolatra. Mindegyik esetben az összekötő „nagy krisztusi szeretet”-et hordozó, sajátos motívum ismerhető fel. Dienes Valériával a közös filozófiai gondolkodás, a nagy művészi és misztikus élmények mélyítették el 1923 és 1927 között a lelki barátságot.(4)

Farkas Edit Prohászka szociális terveinek, törekvéseinek volt kiváló adottságokkal, szervezőképességgel megáldott partnere, megvalósítja, „harcos társa”. (1899 és 1927 között 630 levél.) Prohászka 1898-ban, az angolkisasszonyoknál tartott beszéde alkalmával ismerkedett meg az akkor 22 éves Farkas Edittel, „... aki csupa lélek és tűz volt, ki nekem pretiosa margarita, s kinek élete és működése velem kapcsolódik ...” – írja Prohászka 1912-ben.(5). A közös nagy eszme, ami összetartozásukat egyre szorosabbra fűzte, a krisztusi szeretet szervezett szociális tevékenységben történő megvalósítása volt. Ottokár püspök Farkas Editben megtalálta azt a nagyformátumú munkatársat, aki képes volt megvalósítani, gyakorlatba átültetni Prohászka nagyívű szociális elgondolásait: „... az inspiratrix Farkas Edit volt, ez a buzgó, kedves lélek, aki szívvel-lélekkel csatlakozott hozzám s igazán leader spirit lett ... Ő vonzott Budapestre, lelkesített, dicsért, kért ... Isten áldja meg! Pálffy grófné Őt szemelte ki művének hordozójává, s nagyon bevált ...” – emlékezik Prohászka 1913 februárjában.(6). 1904 júliusában Farkas Editnek a következőket írja: „... úgy tetszik nekem, mintha szorosabban működneek közre egy célra: kegyed inspirál engem, én kegyedet, de más-más célból és iránnyal. Nagy örömmre szolgál. Az ember szívesen néz körül, hogy hol talál lelkekre, kik őt megértik, s rögtön az egymást értő lelkekből apostolokat nevel. Tehát: Kegyed lesz a főmunkatárs: ugye elfogadja ezt a kinevezést.”

Stoffer Micit Farkas Edit mutatta be Prohászkanak, feltehetően 1900 folyamán. Az első megőrzött levél ugyanis 1900. nov. 30-i keltezésű, s tartalmában még a lelki vezetés kezdetére utal: „Mélyen tisztelt Kisasszony! Örülök, hogy a mi közös »jó lelkünk« bemutatta Önt nekem, s még inkább örülök, hogy Edithtel való tiszta, nemes, ideális barátsága megsegíti arra, hogy megértse saját szívének Istentől sugalmazott vágyát, s hogy jól behelyezkedjék a lelki derűnek s a szeretetnek zónája alá, mely alatt a lelkek maguktól nőnek. Meg vagyok győződve, m.t. Kisasszony, hogy nem kell más e léleknek, csak az, hogy hazai földjébe ereszthesse gyökereit, akkor kifejlődik: de a lélek hazai földje nem az érzék, nem az önzés, nem a világ, hanem más tűz és más fény: az Isten.” Ezt az első levelet 118 levél (és lap) követi 26 esztendő során, egészen Prohászka haláláig. A levelekből megtudjuk, hogy Stoffer Mici „kisasszony” nagyon tevékeny, mosolygós, szeretetet sugárzó egyéniség, aki teljesen ráhangolódott Prohászka Ottokár „hitvallására”, „... a legnemesebb hivatás, s a legfőbbesébb küldetés, s legértékesebb tevékenység mégis az, hogy *szerezzük az Istent az emberekben, s segítsük szeretetünk által őket közelebb az Istenhez.*” (StM. 1914. nov. 28.) Vagy gyakorlatilag ugyanez a gondolat másként megfogalmazva pár évvel későbből: „Szeresd az Istent, s Istenért az embereket ...” (StM. 1918. nov. 28.) Prohászka ki is fejezi már 1906-ban egyik levelében: „Tudom, hogy Kegyed *megértett a lelki életet illetőleg:* fejlessze magában lelkesen s türelemmel ...” (StM. 1906. okt. 24.)

Prohászka Ottokár, Farkas Edit és Stoffer Mici mai kifejezéssel élve „team”-et alkottak, a szociális tevékenység szervezett kibontakoztatására, lelkek megnyerésére, az Isten Országának építésére: „Látja azt, hogy Isten egymáshoz hozott minket, hogy Edittel együtt dolgozzunk s egymást támogassuk – összehozott, hogy a világgal szemben egymást védjük ...” (StM. 19...)

Prohászka Ottokárnak, a lelkivezetőnek megismeréséhez a leggazdagabb anyagot a Stoffer Micinek írt 119 levél szolgáltatja. Nagy kár, hogy a Farkas Editnek írott levelekből csupán töredékek maradtak meg.

Lelkivezetői stílus

Prohászka lelkivezetői stílusát, magatartását természetesen határozta meg a lelkivezetés mibenlétéről vallott nézete: „... Bár fölvilágosítaná az Isten Önt egyre jobban, hogy a megkezdett úton haladhasson, s a tisztulásnak, a fejlődésnek az egyesülésnek a fokain feljuthasson oda, ahol édes béke és folytonos vigasz lesz a lélek része, s fölvilágosítana bár az Úr engem is, hogy tudjam, mit kell kegyednek mindenekelőtt nyújtanom...” (StM. 1903. szept. 12.)

„... Adjon Isten növekedést és erőt lelkének, adja az Úr, hogy minél jobban megismerje Öt, s idomítsa nevelje, fegyelmezze önmagát. . . Látni és szerencsés kézzel bírni, hogy az eszményi vonásokat, melyek megigéznek, lelkünkre átvihessük, ez kegyelem és hivatás a lelki életre. Ezt a kegyelmet és hivatást kívánom én kegyednek gazdag mérvben, isteni bőségben, hogy a szívét kitöltse, s a lelkét önérzettel telítse... Legyen erős és ügyes keze, kedves Miczi: *alkosson igazán művet a javából – a legszebb mű az isteni lélek... Bírja ezt, nevelje ezt, élvezze ezt, hogy napról napra egyre jobban hevüljön, égjen, lelkesüljön érte...*” (1905. szept. 7.)

A legszebb mű tehát az isteni lélek. Ennek megalkotásában hárman működnek együtt: Isten, az Isten felé törekvő lélek és a lelkivezető. *Isten*, aki elgondolta, csírájában megalkotta, kegyelmével kibontakozásra ösztönzi és növeli az ember lelkét; *az Istenre figyelő lélek*, aki a kegyelem segítségével szabadon és öntevékenyen működik együtt a kegyelemmel az Isten róla alkotott tervének megvalósításán; és végül a *lelkivezető*, aki szintén Isten kegyelmének segítségével támogat, útbaigazít, biztat és vigasztal. Szent Pál a növény és kertész hasonlatával ugyanezt mondja: „Mi az Apolló? Mi a Pál? Csak szolgák, akik a hitre vezettek, úgy, amint nekik az Úr megadta. Én ültettem, Apolló öntözte, de a növekedést Isten adta. Ezért nem az számít, aki ültet, sem az, aki öntöz, hanem csak Isten, aki a növekedést adja ... Istennek vagyunk ugyanis munkatársai, ti pedig Isten szántóföldje, Isten épülete vagytok.” (1Kor 3,5–7.9.) Isten szolgájának ez az alázata és Isten munkatársának ez a felelőssége érződik minden lelkivezetői megnyilatkozásán.

A növekedést az Isten adja, ezért a lelki életben s a lelkivezetésben türelmetlenségnek egyáltalán nincs helye. Ő maga türelmes és lelki leányaitól is ezt a türelmet kéri: „Bizza magát és sorsát hivatása tekintetében az Úrra – kívánja meg azt, s tartson ki mellette, de erőszak és törés nélkül: ekkor majd kellő időben megérik a gyümölcs, s magától hull ölébe.” (Prohászka Angéla 1917. jún. 27.)(7)

A leveleknek szinte minden sorából a személyiség tisztelete, az önnevelés, az önépítés szabadságának tiszteletben tartása nyilvánul meg. Sosem erőltet, nem parancsol, csak kér, tanácsol. A többszáz levélben mindössze háromszor fordul elő nyomatékosabb felszólítás, mint: „Ez az én kívánságom most kegyed számára” (StM. 1901. jan.2.), vagy „... Ezt én elvárom az én kedves Angélamtól!” (PrA. 1922. szept. 24.) – de ez is milyen gyengédséggel! Iránta mint lelkivezető iránti engedelmség kéréséről egyetlen egy esetben van szó. S mennyi előzékenységet és tiszteletet, tapintatot tanúsít vezetettjei iránt!

Farkas Editnek a Társulat szabályzatával kapcsolatosan fogalmazta meg azt az elvet, amit a lelkivezetésben ő alkalmazott: „Fontos dolog a kellő szabadságot biztosítani a kongregációban is, az engedelmség keretében: ez lesz a legnehezebb. Hidd el, ez az új típus szignatúrája: szabadon érvényesülni!” (FE. 1909. jan. 16. 271. levél)

Lelkivezetői stílusának egyik legjellemzőbb vonása a figyelemnek, az akaratnak *pozitív eszmékre* történő irányítása. Leveleiben egyetlen sort nem találni, amely valamiféle félelmet,

szorongást, aggodalmat, „fenyegetést”, valamitől való menekvést ébreszthetne a lélekben. Mindig a szeretetnek, az isteni tűz lobogásának, a nagylelkűségnek és irgalmasságnak vonzásába igyekszik a lelkeket bevonni, mindig, mindenben a pozitív vonásokat észrevétetni. A hibák elleni küzdelmet is az erényekért való törekvésre fordítja át: „Ne bíbelődjék egyes természetes hibáival, hanem tűzzön ki magának egy aktust, pl. a szent örömet minden fölött, amije van, s ebből csináljon készültséget magának.” (Oppenhauser Elvira 1924. ápr. 26.) Különösen szembetűnő ez a mindenben a pozitív értéket észrevevő attitűdje a bűn és bűnbánat kapcsán: „Kedves Gizi, mikor szinte megsemmisül a bűnösség tudatában, s minden áldozatot kész volna hozni a megújulásért, akkor van szüksége, hogy nézzen az Isten nagy gondolatai szemébe, aki mindenén át, a bűnön s az emberi bukáson keresztül is a több, szebb, az isteni életet szolgálja, azaz hogy fakasztja, s formába öltözteti. Isten nem akar karikatúrát az emberben, hanem hasonmást, a bűnös emberben is. Bennünk is!” (dr. Dessewffy Aladárné 1926. febr. 9.)

Ez a nem kicsinyeskedő, soha nem hátra, vissza-visszatekintő, a rossznál nem megrekedő, hanem mindig az igaz, a jó, a szép felé lendülő stílus bizonyára Prohászka lelkületéből, egyéniségéből fakad, hiszen olyan őszinte erővel tör elő szinte minden sorából, szavából, még akkor is, ha a lelkivezetésben feltehetően ez nemcsak ösztönös magatartás nála, hanem tudatosan alkalmazott nevelési módszer. Úgy gondolom, nem állunk messze az igazságtól, ha megkockáztatjuk azt a megállapítást, hogy Prohászka e tekintetben is megelőzte korát. Hiszen a századelőn gyakrabban esett szó a haragvó, az ítélő, az igazságot osztó, büntető Istenről, mint a szerető, *irgalmas Istenről*.

A lelkivezetés sarokpontjai

Az önismeret fontossága, Isten akaratának teljesítése, szolgálat, szeretet, ész és érzelem helyes egyensúlya, öröm – a levelekben többször is vissza-visszatérő gondolatok.

A lelkiélet kezdetén nagy súlyt fektet Prohászka az önismeret megszerzésére: „Tehát, kedves leányom, ismerje föl önmagát, s hogy milyen pszichikai anyagból való, s higgye el, hogy minden anyagból lehet szépet teremteni – márványból s agyagból egyaránt. S ne becsmérelje egyiket sem, hanem vegye munkába. Különben látom, hogy azt is, hogy megismerje magát, azt is, hogy dolgozzék önmagán, megteszi.” (Dr. DA.-né 1923. augusztus 19.) Az önismeret célja azonban nem pusztán a ma annyira hangoztatott *önmegvalósítás!* A velünk született képességek, adottságok úgy tekintendők, mint Isten első jelzései, amelyekben a világban ránk váró feladatokat, Isten velünk, rólunk való terveit felismerhetjük. „Lépj az Isten elé s mondjad: mit akarsz tőlem? Kérlek, át akarom élni magamnak és másoknak, amit kegyelemben és természetben fektettél belém, hadd ébredjen az mind, ami vagyok, s amim van; úgy gondolom, hogy a legjobbak ébresztgetik azt, ami az emberben pihen, s amit csak jó lesz mindnyájunknak átélni.” (FE.) Az önismeret alapján elinduló önmegvalósítás vezet el Isten akaratának teljesítéséhez, a valódi szolgálathoz. A jó irányban fejlődő lelki életnek ez, az Isten akaratának keresése és megvalósítása, a legalapvetőbb attitűdje. Ez a gondolat újra és újra megjelenik a különböző lelki leányainak, különböző alkalmakkor írt leveleiben: „Először is azt kérdezze, mit akar tőlem az Isten itt és most? Ne törődjék avval, hogy mi lesz, sem avval, hogy mi volt, hanem először is azzal, hogy itt és most hogyan teljesítse Isten akaratát. Az megóvja Önt sok túl lágy és érzelgős, alapjában nem igaz gondolatától. Sőt ez az irányzat több keménységet és acélosságot is kölcsönöz lelkének.” (StM. 1908. febr. 17.) „... Legyen az élet súlypontja mindig a jelen, s az a hely, ahol vagyunk, s az a tennivaló, ami kötelesség, akkor aztán meg lehet győződve, hogy jól sikerül élete, s hogy tartalmas lesz öntudata...” – írja 1926. március 7-én egyik lelki leányának. Hogy ma mennyire aktuálisak ezek a gondolatok, mi sem bizonyítja jobban, mint II. János Pál *Christifideles laici* kezdetű enciklikájának vonatkozó sorai: „Most pedig ahhoz, hogy

Isten konkrét akaratát életünkkel kapcsolatban fölfedezzük, mindig nélkülözhetetlenek a következők: Isten és az Egyház szavának engedelmes és figyelmes meghallgatása, a gyermeki és állandó imádság, a bölcs és jóakarató lelkiezővel fönntartott kapcsolat, a kapott talentumok és adományok hitben törtéő értelmezése, s ugyanakkor a társadalmi és történelmi körülmények figyelembevétele, amelyek között a hívó él.”(8). S hogy mi lehet egyedüli motívuma Isten akaratának teljesítésének, a szolgálatnak? Prohászka leveleinek szinte minden sorából sugárzik a válasz: a szeretet! „... az Isten szeretete kiömlik lelkünkre a bennünk lakozó Szentlélekből. Jaj, az erős, hatalmas Lélek majd csak megsegít, hogy baj és kereszt dacára sohase felejtünk el szeretni és szeretni és nagyon szeretni és jónak lenni! Amen, úgy legyen.” (StM. 1919. június.) Szent János apostolra kell gondolnunk, aki az élete vége felé szinte már másról, mint a szeretetről nem is tudott írni. Prohászka is, ahogy múltnak az évek, egyre gyakrabban, egyre átéltebben sürgeti: „Kedves Méltóságos Asszonyomat segítse az Isten sokféle vigasza, s az Úr Jézus szeretete. Csak szeressünk, hogy minél jobban tetszhessünk Urunknak, ki szeretetünket kívánja, s örül neki...” (báró Manndorff Gézáné 1920. április 23.) „... Szeretni az Istent sötétben is, hidegben is: mert kis szeretet volna az, mely Őt csak akkor és azért szeretné, ha simogat: szeressük Őt akkor is, amikor ver ...” (PrA. 1922. szeptember 24.)

Ez az Isten felé feszülő nagy-nagy szeretet Prohászka megfogalmazásában sohasem szakadhat el a világ, a „profán” világ valóságától: „... Szeretni kell! ez az élet nagy értéke. S szeretni nem úgy, hogy az élet nagy mezőit és pagonyait mint profánokat kivesszük ennek a szeretetnek légköréből, hanem úgy, hogy az egész életet belé állítjuk. Azért nincs előttem, ami nem szent, s csak arra ügyelek, hogy az isteni mértékek titka meg legyen rajta valósítva...” (FE. 1911)

„Azért nincs előttem, ami nem szent ...” – a Bölcsesség könyvének sorait juttatja eszünkbe: „Mert szeretsz mindent, ami van, és mit sem utálsz abból, amit alkottál... Mert a te el nem múló szellemed van mindenben.” (Bölcs 11,24; 12,1.) Ugyanakkor Prohászka szemléletében már elővételeződik a II. vatikáni zsinat egyik igen fontos, a szinódusi atyák által megfogalmazódott tanítása: „A világi hívők életének egysége rendkívüli fontosságú; nekik ugyanis a mindennapos foglalkozásbeli és társadalmi életet kell megszentelniök. Tehát, hogy a hivatásuknak megfeleljenek, a világi hívőknek úgy kell tekinteniük a mindennapi foglalatosságot, mint lehetőséget, amely által önmagukat Istenhez kapcsolva az Ő akaratát teljesítik. Ugyanakkor a mindennapi foglalatosság lehetőség a többi ember szolgálatára, valamint arra, hogy őket Krisztusban az Istennel megvalósuló közösségre elvezessék.”(9) „Nem szabad tehát a hivatásbeli és társadalmi tevékenységet egyfelől, a vallási életet másfelől fonákul egymással szembeállítani.”(10)

Ebben a szellemben inti, sürgeti szüntelenül kedves leányait Prohászka a tevékeny szeretet megélésére, gyakorlására: „... Csak tenni, dolgozni, működni – ez kell kegyeteknek, hogy az érzelem melegét eleven munkává változtathassák.” (StM. 1902. febr. 2.) Prohászka következetesen óvja kedves leányait attól, hogy érzelmeik irányítsák őket, érzelmeik befolyása alatt ítéljenek. Jól ismerte a női természetet, ezért is tartotta szükségesnek, hogy „az érzelem melegét eleven munkává változtassák”, ami az ész és szív, értelem és érzelem szükségképpen egyensúlyát segíti elő. Nem akarta ő az érzelmeiket kiirtani a lelkekből. Ezt nem is tehetné, hiszen minden megnyilvánulása azt jelzi, hogy az ő érzelmvilága is rendkívüli gazdag volt. Számtalan megnyilvánulása mutatja, hogy jól tudta, hogy a tevékenység motorja az érzelmvilág, de a kormányos az értelem. Ilyen értelemben írja: „... én arra akarom segíteni, hogy érzelmes maradjon, s a természetnek ezt a gazdag forrását hasznosítsa, de szabályozza és mérsékelje természetét. Kegyed belépett a természetfeletti élet szentélyébe, most arra törekedjék, hogy szolid alapra álljon, s a szubjektív benyomásokat és érzelmeiket az ésszerűség ellenőrzése alá állítsa... Így kitisztul a lélek, szétválk benne az érzelmeik hatalma a jó, jónan cselekvés öntudatától.” (StM. 1901. nov. 24.)

Fontosnak tartotta a reális alapokat. Ezt nemcsak az ilyen levélrészlet igazolja: „... ha pedig valami rendkívülit akar kegyed, azt külön kell megfontolni, s azt kivált az önszeretetnek s a szenvedő negédes hajlandóságnak ködös légköréből kell kiemelni.” (StM. 1902. szept. 13.), hanem kifejezetten megfogalmazta Farkas Edit számára, amikor az Berlinben tartózkodott: „Egyre várom továbbra s remélem, hogy a német realizmust jól elsajátítod, s belehozod a mi túl finom s gyenge, beteges társadalmunkba. Én azt látom, hogy nálunk ijesztően kevés a tartalom, és gyengék vagyunk. Ott fönn pedig imponál az igénytelen, egyszerű erő.” (FE. 1908. máj. 17, 254. levél)

S hogy az érzelmek, az érzelmi élet szabályozásával nem az érzelmek elsorvasztása volt a célja, azt mi sem bizonyította jobban, mint az örömeire való felhívás szüntelen ismétlődése leveleiben. „Minden jó tettet élvezzen, élje át annak jóságát örömben: akárcsak kivirágoznék benne a lelke; élje át annak isteni rokonságát, s örüljön az értéknek, melyre ezáltal lelke önmagában szert tesz.” (StM. 1903. jún. 21.)

Az öröm esélyét még a gyászban is megtalálja: „Töltse el a világ, a sors s az Isten látogatásának szemfödele alatt szívét tavaszi öröm, szent remény s diadalmas hit. Mit mond nekünk a húsvét, s mit ígér s mivel biztat? S az mind álljon lelkünkben mint a szirt, s úgy emelje szívünket szent örömeire, mint a tenger dagálya a partról belesodródott virágot!” (Br. MGné 1926. ápr. 5.)

Nem számoltuk meg, de az az ember benyomása, hogy a levelekben leggyakrabban előforduló két szó: a szeretet és az öröm.

Az eddigiekben elemzett általános és alapvető szempontokkal szemben az, hogy Prohászka erényekről, erénygyakorlatokról mit írt leveleiben, javarészt függött attól, hogy éppen milyen lelkiállapotban, milyen nehézségekkel, kérdésekkel fordultak hozzá. Ima, alázat, hála, önzés-önmegtagadás, szenvedés, aszkézis, szegénység azok az elemek, melyek leggyakrabban előfordulnak lelkivezetői leveleiben.*

*

Prohászka meggyőződése, hogy a lelki életet a *fejlődés dinamizmusa* járja át. Ennek a fejlődésnek nincs korhoz kötött korlátja, földi életünk végéig elkísér. „... mily titok az élet, s mily csodás mélységek vannak benne, mélységek, melyekből folyton új követelmények, új sejtelmek új tehetségek s alakulások állnak elő, melyekről fogalmunk sem volt. Néha ámulatba ejt életünk nagy kilengési képessége, s az ember azt mondhatná: Isten, nem értem magamat: vagyok, fejlem, de nem tudom, hová: Uram te vezess s óvj meg engem!” (StM. 1909. nov. 29.)

Befejezésül álljon itt mindenki számára, aki a lelki élet útját járja, Prohászka Ottokár buzdítása: „Tartson ki, s meglátja, hogy bízva kell bíznia, s nem szabad kételkednie: az Isten fölvilágosít, s egészen átformálja lelkünket, s mi akkor élvezzük majd csak igazán mindannak az áldozatnak s küzdelemnek gyümölcsét, melyeken tán hosszú évek során át kellett gázolnunk.” (StM. 1904. aug. 1.)

Hivatkozások:

- 1 A 20 éves Szociális Missziótársulat. Budapest, 1928. 23.o.
- 2 Uo.
- 3 Uo. 25.o.
- 4,5,6 Prohászka kiadatlan naplója.
- 7 „Hadd érezzék meg kegyeden, hogy Angela.” Közzétette: Frenyó Zoltán. ÁRGUS VI. évf. 4-5. sz. p. 43.

8 *Christifideles laici* 58. pontban.

9 *Christifideles laici* 17. pontban.

10 *Gaudium et spes* 43. pont.

* Mindezt bővebben illusztrálja a szerző, és még a levelezés más szempontjaira is kitér a *Prohászka ébresztése* című gyűjtőkötetben. (Szerk.)

Lelkiség

Prohászka Ottokár: Húsvéti hitünk

Nem ünnepel az élet sehol oly föltámadást, mint Krisztus sírjában. Van ugyan sokszoros föltámadása a szellemi világban, mikor oly eszméket gyújt ki újra, melyek valamikor már kialudtak, s oly irányzatokat támaszt föl, melyek feledésbe mentek; ugyancsak ismerünk föltámadást a természetben is, mikor a tavasz évenként csírát s rügyet ébreszt, s lombot s virágot fakaszt; de föltámadást, mely a halandó embert halhatatlanságba s az elmúló életet dicsőségbe öltöztesse, csak hitben ismerünk, a föltámadt s megdicsőült Krisztusban.

A föltámadt Krisztus oly életet állít a világba, mely a halált legyőzi, jobban mondva olyat, mely a megdicsőült lélek erejét s életét a hervadó s hanyatló testre tudja kiárasztani. – Egy bizonyos pontig értjük e folyamatot, hiszen halandó testünkben is az élet árama a lélekből árad ki, s végre is azért élünk, mert van lelkünk. Értjük azt is, hogy az egészséges, erőteljes, lendületes lélek a testet is egészségessé, éppé s ruganyossá teszi, s megfordítva, az elgyötört s elsötétedett lélek a testet is gyöngíti, s az anyagcsere s a vérkeringés folyamatát zavarja. A jókedvű lélekből egészség és szépség – a haragos s epés lélekből pedig mérge és hervadás való. Az epés, indulatos embernek még a nyála is mérges, s volt már úgy, hogy a feldühödött szoptatós anya tejétől a csecsemő meghalt – tehát a mérges anya teje is mérge. Van tehát egy csodálatos kölcsönösség test és lélek közt, s a lélek hangulata, frissesége s ruganyossága megifjítja a testet is.

Van azonban egy pont, melyen túl a lélek a testet fönn nem tarthatja, s a pusztulás előnyomulását meg nem akadályozhatja; van határvonal, melyen túl a klasszikus mosoly is a halál merevségébe fagy, melyen túl a legerőteljesebb akarat sem reparálhatja ki a szív csodálatos, kis malmát, s akkor meg kell halnunk, s bármily ragyogó lélek lakott is valakiben, a test széthull, s természet s tudomány azontúl föltámadásról, az élet dicsőséges húsvétjáról mitsem tudnak.

De tudnak róla a hit s a remény! Mi hisszük, hogy a lelkek valamikor ismét testet öltenek, s a húsvéti Krisztus a megdicsőült léleknek épp azt a testre is kiáradó erejét mutatja be magán, s ígéri nekünk is. Hirdeti, hogy a megdicsőült lélek képes a testet is dicsőségbe s szellemségbe öltöztetni.

Aki ebben nehézséget lát, az gondoljon azokra a csodálatos tünetekre, melyeket a magnetizmus, a hipnotizmus, az alvajárás, a távolba való látás és megérezés nevéen ismerünk. Ezek oly állapotok, melyek megsejtetik velünk, hogy mire képes a lélek, ha finom szervezet áll rendelkezésére; mintha csak kiemelkednék a tér s idő korlátaiból, s valamiképp legyőznék a fizikai nehézségeket. Fokozzuk már most a lélek e csodálatos tehetségeit; képzeljük el, hogy azok kiáradnak, s hatalmukba ejtik s áthatják a durva testet: mily új, csodálatos élet támadna a lélek ez elhatalmasodásának nyomában!

A hit mondja, hogy Krisztus megdicsőült testtel támadt föl, s ugyanaz a hit azt is, hogy mindazok, kik Krisztussal s Krisztusból élnek, oly finom s erős lelkiségre tesznek majd szert, hogy valamikor megdicsőül, vagyis erős lélektől átjárt s átszellemesített testben fognak élni.

Ezt hisszük s várjuk. Szemeinkkel ezt az elváltozást még nem láttuk, s azok közé tartozunk, kikről az Úr mondja, hogy boldogok, akik nem láttak, s mégis hisznek; de azért megsejtjük. Sejtjük, hogy a lélekben titokzatos erők pihennek; sejtjük, hogy lelkünk sokkal finomabb s lelkibb életre volna alkalmas; sejtjük, hogy önmagunk is titkok vagyunk, s az apostol szerint még nem lett nyilvánvalóvá, hogy mi lesz belőlünk. Várjunk hát türelemmel s fejlesszük ki magunkban a krisztusi életet, hogy valamikor megdicsőüljön lelkünk, s ez a megdicsőült lélek a szellemszerű s halhatatlan testnek szépségébe öltözködjék.

Az lesz aztán a mi húsvétunk, mely már nemcsak ünnep, hanem valóság s élet lesz.

Jegyzet

Kiadatlan kézirat Prohászka fehérvári hagyatékában.

Lelóczky Donát: Gondolatok Szent Valentin napján. Örök szerelem?

Február 14. a szívek napja. Amerikában már évszázados szokás, Magyarországon most kezd divatba jönni, hogy ezt a napot, Szent Bálint vagy Valentin vértanú ünnepét a szeretet, szerelem, barátság gondolatának szentelik, és jó barátok, szerelmesek valami módon kifejezik vonzalmukat egymásnak.* E nap közeledtét nem lehet nem észrevenni az Egyesült Államokban: üzletekben, utcán, hivatalokban piros szívekkel van díszítve minden. Mit mond nekünk ez a millió szív? A szerelem és a barátság fontosságáról beszélnek. Azt mondják, hogy ami végső soron mozgatja a világot, az nem a nagy felfedezések, nem a világ vezetőinek a bölcsessége, nem a világgazdaság változhatatlan törvényei, hanem az az egyszerű tény, hogy az emberek szeretik egymást, hogy az emberek készek dolgozni, nagy áldozatokat hozni barátjaikért és családtagjaikért, emberekért, akik gondjaikra vannak bízva. De a Valentin napjának millió szíve sem tudja elfelejteni a millió összetört szívet, a millió összetört barátságot és házasságot, mert mindennapi életünk állandóan emlékeztet bennünket arra, milyen törekeny jószág is a szeretet. Ezért aztán Valentin-nap millió szíve inkább az emberi szív szeretet utáni éhségéről beszél, mint annak a szeretetnek a beteljesedéséről.

Szüntelenül éhezünk tartós szeretet után, olyan szeretet, szerelem után, amely legyőz minden akadályt, áthidal minden nehézséget, minden távolságot. Minden barát, minden szerelmes ezt ígéri: „Örökké foglak szeretni.” Minden szeretet, minden szerelem magában foglalja az igényt és az ígéretet, hogy örökké tart, és keserűen látjuk, hogy a legtöbbje mégis milyen kérészerű. Létezik egyáltalán Örök Szerelem? Igen, létezik; igaz, hogy csak egy, de az is elég. Ez az egyetlen Örök Szerelem Annak a Szívében lakik, Akiben az egész örökkévalóság jelen van, az Isten-ember Szívében, a megtestesült Ige Szívében, Jézus Krisztus Szívében. Ez a lándzsával átszúrt Szív Isten Örök Szerelmének az ikonja, s egyúttal lakóhelye. Tehát a Valentin-nap millió szíve végső soron egyetlen szív felé mutat, Jézus átszúrt Szíve felé.

Szent János azt állítja levelében, hogy Isten szeretet. Kezdetben, mielőtt bármilyen teremtmény létezett volna, létezett a végtelen szeretet örök áramlása az Atya, Fiú és Szentlélek között, a háromságos egy Istenen belül. Ez a szeretet indította Istent, hogy teremtményeket hozzon létre, akikkel megoszthatja ennek a szeretetnek a boldogságát, s azóta is ez a szeretet tartja fenn, tartja meg a létben valamennyi teremtményét. Minden egyes személyt ezzel a szeretettel teremtett, és szeretete elkísér bennünket, akárhová vet is bennünket a sors. Örök szeretetével szeret Isten mindegyikünket. Annyira szerette Isten ezt a világot, ezt a küzdő, remélő, botladozó emberiséget, hogy a történelem egy pontján elküldte közénk Fiát, hogy olyan emberré legyen, mint mi vagyunk, elküldte örök Szavát, hogy emberi szavakkal beszéljen hozzánk, végtelen isteni szeretetét egyetlen emberi Szívbe rejtette, Jézus Szívébe. Igen, Isten egész örök szeretete ott rejtőzik Jézus Szívében.

Az emberek szeretnek dicsekedni a számítógép-technológia hihetetlenül gyors fejlődésével, egyre fantasztikusabbnak hangzó eredményeivel. Büszkéek arra, hogy egyre több és több „memóriát” tudnak tárolni egyre kisebb és kisebb memória-„chip”-ben, hogy ma egyetlen apró lemez pl. sokkötetes lexikon teljes szövegét, valamennyi ábráját és képét magába tudja fogadni. Ilyenfokú sűrítés csakugyan minden elismerést megérdemel, mégis elenyészőnek látszik, ha azt Isten örök szeretetének egyetlen emberi Szívbe, Jézus Szívébe történő sűrítésével hasonlítjuk össze. Jézus emberi Szívével a végtelen Isten szeretet bennünket. Isten szeretetének teljessége, mind a Szentháromságon belüli örök szeretetáramlás, mind az egész teremtést létrehozó, fenntartó isteni szeretet, Isten minden teremtménye iránti, minden egyes emberi személy iránti kimondhatatlan szeretete van elrejtve Jézus Szívében.

Igen, egyetlen Örök Szerelem létezik a világon, s ez az egyetlen Örök Szerelem Jézus Szívében van elrejtve. És mivel Jézus Szíve Isten egész örök szeretetét magában foglalja, ez a Szív egyúttal forrása is a világon létező minden hiteles szeretetnek, amely az embereket egymáshoz köti. Jézus Szívéből szüntelenül örök szeretet árad az emberi szívek millióiba. Szent János nemcsak azt állította, hogy Isten a Szeretet, hanem azt is, hogy mindenki, aki igazi szeretettel szeret, az Istenben van, és Isten őbenne. Minden igazi szeretet isteni valóság, Istentől ered, és Jézus Szívén át ér el hozzánk. Ez az igazi szeretet nem futó érzelm, hanem cselekvő szeretet, amely hűséggel és alázattal szolgál másokat, szeretet, amely együtt tart barátokat és családokat, szeretet, amely végső soron csakugyan a világot mozgatja.

Azt mondhatjuk, hogy Jézus Szent Szíve a világegyetem igazi középpontja, hisz Isten szeretetének a teljessége van beléje sűrítve, és minden hiteles szeretet belőle folyik. Hozzá kell mennünk, ha azt akarjuk, hogy emberi szeretetünk valamennyire is hasonló legyen az Örök Szerelemhez. Hozzá kell mennünk, hogy belőle szegény emberi szeretetünk számára valami állandóságot, valami melegséget, valami szilárdságot merítsünk.

S ha ez kevés, még többet is tehetünk.

* * *

Patti Szuber fiatal amerikai lány Tennessee államban járt egyetemre, ápolónőnek készült. A fiatal lány egész lényét átjárta a vágy, hogy embertársain segítsen, nemcsak a földi életben, de még halála után is, s ezért szerveit hivatalosan orvosi célokra ajándékozta arra az esetre, ha vele bármi történne. Sajnos, ez a „bármi” túlságosan is hamar megtörtént. 1994. augusztus 18. éjszakáján, amikor Patti udvarlójával hétvégi kiránduláson a Great Smoky Mountains nevű nemzeti park kanyargós hegyi útjain autózott, a fiú elvesztette uralmát a kocsí felett, és az autó nekiment a sziklafalnak. A sebesülteket helikopterrel szállították a legközelebbi kórházba, de ott Patti életét veszítette.

Patti családja Michigan állam Berkeley nevű városkájában lakott. Chester Szuber, Patti 58 éves édesapja életveszélyes szívbajban szenvedett. Élete során két kisebb és három igen kockázatos szívműtéten esett át. Úgy látszott, az orvosok már mindent megpróbáltak, és megmentésére csak egyetlen remény maradt: egy esetleges új szív, szívatültetés révén. De Amerikában közel háromezer ember várt új szívre: mikor kerülhet sorra Chester?

Az autóbalesetről értesülve a család néhány tagja Tennesseebe repült, hogy Patti mellett legyen, de ott már a lány halálának híre fogadta őket. Olyan egyén halála esetén, aki szerveit orvosi célra ajándékozta, a hozzátartozóknak joguk van megnevezni a személyt, akinek az elhunyt valamely szervét szánják. Rövid habozás után a család megkérdezte az illetékeseket, megkaphatná-e Patti szívét saját édesapja? A válasz igenlő volt. Az apa először nem akarta elfogadni lánya szívét, de aztán beleegyezett azzal a megfontolással, hogy Patti maga is bizonyára ezt akarná. A szívet orvosi csoport szállította külön repülővel Michigan államba, és hat órával az után, hogy Patti meghalt a tennesseei kórházban, a lány szíve saját édesapja, Chester testében kezdett el dobogni. Chester két héttel később gyakorlatilag egészségesen hagyta el a kórházat.

* * *

Amit ma az orvostudomány csodájának tekintünk, azt hétszáz évvel ezelőtt Jézus maga ajánlotta fel egy Isten rendkívüli módon szerető asszonynak. Szent Gertrúd a 13. században élt a németországi Helfta kolostorában. A kolostor nem tartozott kifejezetten a ciszterci rendhez, de több szokást átvettek a ciszterciektől, és a közösség lelkiségében is a cisztercieket, elsősorban Szent Bernátot követte. A kiváló szellemű monostorban több nővér is az életszentség magas fokát érte el. Ezek között a leghíresebb Szent Gertrúd, misztikus

írásai következtében. Gertrúd írásai erősen befolyásolták a Jézus Szíve-tisztelet kialakulását. Ahogy Gertrúd egyre növekedett Jézushoz fűződő bensőséges kapcsolatában, egy misztikus élményben Jézus azt ajánlotta fel neki, hogy cseréljék ki egymással szívüket. Gertrúd maga így emlékezik meg erről, írás közben Jézushoz beszélve: „Jóságodnak minden eddigi jelen felül bensőséges barátságod felbecsülhetetlen ajándékával is elárasztottál, és nekem ajándékoztad nagy gyönyörűségemre istenséged legnemesebb kincsét, isteni Szívedet, azt hol ingyenesen nekem ajándékozva, hol, kölcsönös meghittségünk jeleként, cserébe adva az enyémeért.” (*Az isteni szeretet követe* 2,23)

Elfogadnál-e te is ilyen ajánlatot? Elfogadnád-e te is Jézusnak ezt az ajándékát? Megengednél-e, hogy Jézus szeretete dobogjon a te kebledben, hogy másokat Jézus szeretetével szeressél? Akarod-e a szívcsere?

Nemcsak mi vágyunk szeretet után: Jézus is vágyik a mi szeretetünk után. A kereszten halála órájában elhangzott sóhaja: „Szomjúhozom!” erre a szeretetünk utáni vágyra utal, és megadja egyúttal halála célokát is. Az egész üdvösségtörténet célja helyreállítani azt az Isten és ember közötti szeretetkapcsolatot, amely az ember történelem hajnalán olyan tragikusan megszakadt. Az Ószövetség minden eseménye, a pátriárkák minden álma, a próféták minden jövendölése e felé a helyreállítás felé irányult. Jézus minden csodája, minden bűnbocsánata, minden tanítása, keresztre, halála, feltámadása ezt a végső helyreállítást célozta. A szeretet tüze volt, amit Jézus lehozott a mennyből, és minden vágya az volt, hogy ez a tűz meggyulladjon (vö. Lk 12,49). Ellen tudsz állni Isten epedő vágyakozásának? Magunk szempontjából az egész üdvösségtörténet, Jézus egész megváltó műve hiábavaló volt, ha az minket nem tud elérni, ha mi ellenállunk a szívünk ajtaján kopogtató Istennek.

Megrázó festményt láttam évekkel ezelőtt egy ikonográfiai kiállításon. Régi mexikói oltárképek voltak kiállítva; a primitív ecsetvonásokkal megalkotott képek mindegyike Jézust, a Szűzanyát vagy valamelyik szentet ábrázolta. Az egyik kép festője Szent Gertrúd alakját vetette vászonra, amint egy tálcán felajánló mozdulattal mintegy két tucat piros emberi szívet tart az ég felé. Bizonyára az azték véres szív kultusz emléke adta a gondolatot a festőnek képe megalkotására. Szokatlan módon fejezi ki azt a valóságot, hogy a szentek részt vesznek Jézus megváltó munkájában, közreműködnek a megváltás teljességében. Szent Gertrúd nemcsak saját szívét akarja Jézusnak adni, hanem a miénket is.

Ugyanakkor Jézus a mi szívünkért a sajátját akarja adni cserébe. Bennünk akar szállást venni, bennünk akar élni, bennünk akarja velünk szeretetét megosztani. Bennünk és általunk akar Szívével ma jelen lenni a világban. Jézus azt akarja, hogy, Gertrúd legismertebb művének a címét alkalmazva, „az isteni szeretet követe” legyünk a világban. Jézus saját bennünk élő Szívével akar együttérző szeretetre bírni testvéreink iránt, hogy meglássunk magunk körül minden szükségletet, és szavainkkal, tetteinkkel, vagy akár csak érintéssel, szerető tekintettel enyhíteni próbáljuk azt. És akkor Jézus Szíve szeretetével fogjuk szeretni barátainkat, szeretteinket is. Így válik valóra a Szent Valentin-napi vágy, hogy ne csak reménytelenül éhezünk szeretet után, hanem már itt a földön birtokoljuk magunkban az egyetlen Örök Szerelmet, és bizonyos fokig már itt a földön megéljük a szeretet beteljesedését.

Ez talán a Szent Valentin-nap igazi értelme.

Jegyzet

* Szent Valentin a III. században Rómában szenvedett vértanúhalált; úgy tűnik, Terni püspöke volt. A XIV. században kezdték a szerelmesek védőszentjeként tisztelni, és ünnepére egymásnak szerelmes üdvözlőket küldeni. A szokás nem magához a szenthez, hanem a Valentin-naphoz kapcsolódik: úgy tartották, hogy akkor kezdődik a madarak párzásának időszaka.

Ugróczy Gyula: A megtalált boldogság. Bleiziffer Laura 1903. aug. 28.–1994. aug. 20.

„Én Jézusban megtaláltam a boldogságomat, ahogy a világ mondaná: a szerencsémét! Mindig, minden boldogít minden körülmények között. Mérhetetlen, kiapadhatatlan az én boldogságom! ...

Mint a tenger, úgy vesz körül! ...

Ezt kiárasztani a lelkek millióiba a nagybőjti munkával... , – a papjaim szavaival! ...”

(Feljegyzések: 1953. március 15.)

Aki ezeket írta, valóban boldog ember volt egész életében.

I. Élete

Bleiziffer (Anna) Laura Erdélyben született Pankotán, 1903. augusztus 28-án. A család Aradra, majd 1914-ben Budapestre költözött. A Szent Margit Intézetbe írták iskolába, a IX. kerületi Knézich utcába, ahol az Isteni Szeretet Leányai tanítottak. Itt ismeri meg az Oltáriszentség jelentőségét, az Úr Jézus köztünk maradását. Ekkor kezdődik lelkiiségének Istenhez kapcsolódása és lelki életének páratlan gazdagodása. A kedvesnővérek csodálattal nézik lelkiiségének rendkívüli alakulását, és jóval a korhatár elérése előtt, tizenkét évesen felveszik a Mária Kongregáció tagjai közé. Tizenegy évesen az Arad-hegylajai nyaralás alkalmával érzi a jó Isten hívását a szerzetesrendbe. 1917-ben szülei átírták egy világi iskolába, hogy szerzetesi hivatását megakadályozzák. Egyik fiútestvére Oroszországban tünt el szökés közben, a másikat ott tartották nagy nyelvtudása miatt, de a második világháború idején ő is eltűnt. Az édesanya a megmaradt három lányát nem akarta „elveszíteni”. Ezért ellenezte a szerzetbe lépést.

Tizennyolc évesen, az érettségi évében kapott egy könyvet Puskási Pál lazarista gyóntatójától, hogy megtalálja a szerzetesrendet, ahová hivatása szól. Amikor rátalált a könyvben a kármelita rend rövidke leírására, eltöltötte lelkét az isteni kegyelem. Ettől kezdve hivatása nem volt kérdéses számára. A soproni kármelitákhoz azonnal felvették, de a szülői beleegyezés hiánya miatt várnia kellett. Munkája mellett titokban végezte a Ward Mária Kollégiumot, a hitoktatóképzőt. Egy év után, tizenkilenc évesen már hittant tanított, mert kevés volt a hitoktató pap. Szülei ebbe belenyugodtak, Puskási atya rábeszélésére. A leányiskolából, ahol tanított, két év alatt tizenhatan mentek szerzetesnővérnek. Huszonheten lettek szerzetesnők, és 7-8 papi hivatás is született tanítványai köréből. Heti 28-30 hittanóra mellett Szívárdát és Mária Kongregációt vezetett különböző iskolákban, valamint a Haller téri plébánián a Dolgozó Lányok Egyesületét.

Minden nap több órát imádkozott az örökimádó-templomban délután és este. Hosszú ideig titkára volt a *Sodalitium doctrinae christianae*-nak, a hitoktatónők egyesületének, amelyet Bernhard Zsigmond jezsuita atya alapított. Elnöke csak jezsuita lehetett. Hitoktatónők közül választották a titkárt, akinek minden tekintetben a legnagyobb példaértékűnek kellett lennie a többiek előtt.

Lelki vezetője engedélyével sorra teszi le fogadalmait és felajánlásait a tisztaságra, szegénységre, lelki vigasztalanságra, a szeretet tökéletes gyakorlására, a szenvedések vállalására, a tökéletesebb út választására. 1956 után a hazáért ajánlotta fel életét.

1925-től Puskási atya tanácsára rendszeresen konzultálnia kell lelki életéről Csávossy Elemér jezsuita atyával. Puskási atya halála után, 1937 februárjától ő lesz a lelki vezetője. Jó kapcsolat fűzte Mester Margithoz, az Unum alapítójához, Szeghy Ernő és Marton Marcell

Boldizsár kármelita atyákhoz, Salkaházi Sárához és Slachta Margithoz, a Szociális Testvérek Társasága alapítójához, és a kor más jeles lelki embereihez, mint például Bíró Xavér Ferenc és Müller Lajos jezsuitákhoz.

Huszonhét évig kellett várnia a Kármelbe lépésével. Huszonnégy éves korától kezdve minden iskolaévet azzal a tudattal kezd, hogy jövőre már a Kármelben lesz. 1948-ban bejelentette, hogy nem tud tovább várni, küldjék az engedélyt. A hitoktatási felügyelő viszont nem kívánta elengedni az ország legjobb hitoktatóját. Mindszenty bíborosnak kellett intézkednie.

Az édesapa már nem élt, de az édesanya a 27 év előtti szörnyű jeleneténél még borzalmasabb küzdelembe kezdett lánya megtartásáért. A búcsúzás percében azonban kiengesztelődve vált el gyermekétől, áldását adva reá. 1949-ben volt a beöltözés Pécssett, és 1950-ben az internálás helyén, Tiszaújfalun a bencés nővéreknél az örökfogadalom. A szükséghelyzetre való tekintettel, és a szerzetesrendben mutatott állhatatossága, nyilvánvaló életszentsége, teljesen egyértelmű kármelita hivatása, valamint a befogadás halasztása miatt elengedték a hátralévő másfél próbaévet.

Az internálás után újra Budapesten van, és bedolgozást vállal. Titokban hitoktat lakásán és tanítványai otthonában. 1956-ban a forradalom után újra indul az iskolai hittan, két évig. A püspökség behívja tanítani. Az iskolából való kiszorulás után újra titokban tanítja a hittant. Házkutatások „tarkították” az állandó megfigyelést. Rendkívüli egyénisége és a belőle áradó életszentség még üldözőit is elbizonytalanították. A vértanúságra és a többiekkel megosztható börtönre irányuló vágya nem teljesült. Világosságot kellett vinnie sokak közé.

Megromlott egészségi állapota miatt – szíve súlyosan megbetegedett – 1979-ben előljárói akaratából a verőcemarosi Migazzi egyházi szociális otthonba költözött.

Ott érte a boldog hazaköltözés 1994. augusztus 20-án, Szűz Mária szombati napján, Szent István király ünnepén, a szentmise ideje alatt. Boldogságát a „halál” tökéletessé tette, mert találkozhatott az Úr Jézussal, akit mindennél jobban szeretett, és a Szentháromsággal, Szűz Máriával, az apostolokkal és a szentekkel, akik után nagyon vágyódott.

II. Szemelvények naplóiból

Térjünk vissza életéhez, és a naplóiban leírt csodálatos gondolatokhoz.

Kétszer élt át lelki vihart, de a szentháromságos Isten mindig töretlenül működött lelkében közben is, utánuk pedig még inkább. Az első vihart egy hitetlen tanára kavarta 1918–19-ben az órákon folytatott „felvilágosító” munkájával: Jézust csupán jó embernek tartotta. Egyetlen tanítványa tiltakozott ez ellen: Bleiziffer Laura. Ádáz küzdelem kezdődött lelkében és a tanárral. Pár hónap alatt elolvasta a dogmatikai és hitvédelmi könyveket, és megtanult latinul. Így jutott el a hit értelmi megalapozásához. Ekkor tizenöt éves volt. Közben sok-sok iskolai órán át küzdött tanárával, az utolsó 15–20 percben. Egy alkalommal sírva mondta: „A tanár úr el akarja rabolni hitemet.”

Majd került dr. Boér Jenő óráit, aki végül bocsánatot kért tőle, és megígérte, hogy többé nem beszél hitet sértő elméletekről. Az érettségi után – 1921-ben – tanára megállította a folyosón, gratulált, és őszintén mondta: „Magát soha nem fogom elfelejteni.” „Én sem a tanár urat. Soha! Soha! Soha! A tanár úrnak köszönhetem, hogy elolvastam és megtanultam a dogmákat, a hitvédelmi könyveket. Hitem megszilárdulását és nagy tudást kaptam ezekből a könyvekből. Köszönöm. Imádkozni fogok Önért, hogy megtérjen!”

Valóban imádkozott. A tanár feleségül vett egy katolikus lányt, akinek a kedvéért katolizált. A második világháború után Laura kezébe került egy levél, amelyben a tanár mély hittel adott hálát Istennek, hogy megtalálta benne élete értelmét.

Tizenegy évesen örökre eljegyezte magát az isteni Vőlegénnyel. A magyar szentek és a lelki naplót írók között senkiről sem tudok, aki Jézust *Vérvőlegényének* nevezte, valószínűleg már a húszas évek elejétől, alig húsz évesen.

Boldogította az Isten Fiának odaadott élete, melyet viszontszeretetével halmozott el Jézus. A hit elleni kísértés után jött az utolsó vihar. Tizenkilenc évesen 1922-ben egy évi Ward Kollégium után hitoktatni küldték. Tanítás három iskolában, tanulni a Ward Kollégiumban, és választ adni leánytanulók serdülőkori problémáira. Fizikai és szellemi küzdelem, lelki sötétséggel és szárazsággal. Puskási Pál lazarista gyóntató engedélyével az Oltáriszentség elé térdelt, és felajánlotta magát egész életére a lelki vigasztalanságra, ha Isten és a lelkek megmentése így kívánja. Ez 1924. december 8-án történt. Olyan mérhetetlenül nagy lelki béke és vigasztalás öntötte el lelkét, hogy azt hetven éven keresztül, haláláig semmi sem tudta megzavarni itt a földi életben.

*

Nemcsak nagy dogmatudása, de a misztikában Istentől vezetett lelke is biztosította, hogy biztonságosan és könnyedén kezelte a legnehezebb dogmatikai fogalmakat is. Bennük élt. Nekünk, akik rendszeresen olvassuk naplóját, újra kellett tanulnunk a dogmát, hogy alapjaiban értsük gondolatait, ellenőrizzük azonosságait a hivatalos tanítással. Naplójának minden sora igaz. Nem tévedett.

„A Szentlélek a tökéletesség Lelke és minden tökéletesség Forrása: 1. mert Isten belső életének végső célja, beteljesedése. (Az Atya megismeri Önmagát. Ezt a megismerést egy végtelen Szóban, az Igében jelenti ki. Ez a Fiú. Az Atya és a Fiú közös és kölcsönös szeretettel vonzódik egymáshoz, egyesülnek; ez a személyes Szeretet: a Szentlélek.) A Szentlélek 2. hivatásszerűen tökéletesíti, tisztogatja, megszenteli a világot: Megszentelő!” (Feljegyzések 1953. júl. 3.)

*

Bleiziffer Laura olyan könnyedén haladt a legnehezebb fogalmak között, mint a szellő a védett park ősi fái és virágai között. Otthon volt közöttük az Isten életében, dolgaiban. Belülről. Ez mérhetetlenül boldogította.

Állandóan visszatérő gondolat írsaiban a szentmise csúcspontja, az *Őáltala, Ővele és Őbenne*, följánlás az Atyának. Jézus által jutni el az Atyához, Vele cselekedni és élni, Benne lenni, *Ő* pedig a mi lelkünkben.

Legfőbb örömét és lelke gazdagságát az Oltáriszentségből és az előtte való imádkozásból kapta. „Az egész ház (plébánia) bement Budapestre egy ezüstmisére, és engedélyt adtak, hogy addig maradhatok a templomban, míg ők megjönnek. Így háromnegyed kettőig Vele lehettem. *Ő*, mit jelentett: az *Ő* csendjében megsemmisülni..., isteni életéből táplálkozni, és kiárasztani a C. Chr. M.-ban [=Corpus Christi Mysticumban]... nem tudok mással foglalkozni, csak amivel *Ő* foglalkoztat (pedig mennyi tervvel jöttem). – Az örökkévalók szemlélete... úgy, ahogy a Szentlélek éppen hozza, az én ételem, italom, fürdöm, és apostoli kiadásom is. Mindent, mindent ki akarok árasztani a milliókba! És ez annyira sikerül, amennyire a magányban megtisztulok az *Ő* szerelmének a lángjaiban..., a Benne való eltemetetésben...”, egyre mélyebben és mélyebben! ... Csak ez lehet az útja annak, amit Szent Pál az efezusiaknak mond: »Akkor majd fel tudjátok fogni..., hogy mi a szélesség és a hosszúság, magasság és mélység, és beteltek Isten egész teljességével.« (Ef 3,18)»

*

Abból a kegyelmi boldogságból, amelyet lelkében hordozott, és amelyet szüntelenül gyarapított a jó Isten, adni kívánt a lelkipásztoroknak, különösen a legfőbb vezetőknek, a pápáknak. Ahogyan a szülő táplálja gyermekét, táplálni kívánta lelke kincseiből, Jézusból, a Szentlélekből, a mennyei Atyából a pásztorokat, hogy tökéletesen teljesítsék az égi elvárásokat, és Krisztus éljen bennük, általuk a híveknek.

„Tegnap, Jézus Szíve ünnepén (Szent Alajos ünnepén) választották meg az új pápát, Montini Jánost, a milánói érseket, aki a VI. Pál nevet választotta. – Ó, ha Szent Pál tüzével meghódíthatná a modern pogányokat, és a C. Chr. M. egységébe vonhatná a milliókat! ... Jöjj, Szentlélek Úristen! – Hallom, első útja a Szent Pál-bazilikába vezetett! ... Bizonyára nagyon tiszteli Szent Pált, ezért vette fel a nevét is!? – Átvillant a lelkemen, hogy azt a felajánlást, amit Szent Pállal tettem (Ő a »nagy titok szolgálója« – az én kicsi lelkem hadd legyen kicsi szolgálója...) nem kell-e új Szentatyánkkal megvalósítanom, hogy egészen benne élhessen, kiáradhasson nagy védőszentje!?”

Tegnap este úgy elgondoltam, hogy most, amikor már magára maradt, ugyan mit élhetett át?! ... Úgy érzem, hogy átéli súlyos feladatát, az egész világ terhét... Egész lelkemmel Vele vagyok... és bár talán nevetséges is, de szeretetem azt súgja a lelkébe, hogy segíteni akarom ... egész kis életemmel... A közös vonás: Szent Pál apostol különös szeretete mélyen a lelkébe kapcsolt.” (Feljegyzések 1963. június 22.)

Szerette az egyházat úgy, ahogyan van. Kármelita elhivatottságának egyik legfontosabb következménye, hogy az egyház vezetőiért imádkozzon, vezekeljen, értük áldozza életét. Már fiatalon szenvedélyesen megszerette a vezeklést, és haláláig kitartott ebben. Nem magáért kellett vezekelnie, másokért tette!

„Az áldott Csögl ezt így fogalmazza: »Áldozattá válni annyi, mint máris megtalálni az életet, ott, ahol az istengyermekségre meghívott ember egyedül lehet otthon a maga életében. De ugyanakkor az áldozattá válás valóban keresztutat jelent, mert a bennünk maradó (hatékony) Ádám-ember miatt nem illünk bele mégsem Jézusba, az Ő életébe, sem Atyánk ölelésébe.«” (Feljegyzések 1974. jan. 14.)*

*

Nem maradt elméleti és sivatagi imádkozó ember. Bármit kértek tőle, mindenkinek mindenben segített. Nyolcvanéves korában az elöljáróknak kellett megtiltani, hogy a szociális otthon kerti munkáiban, a gyümölcszsüreteléseken részt vegyen. Szívbetegségének súlyosbodása miatt pár év múlva a konyhai idénymunkáktól kellett eltiltani (befőzések, raktározás). Sokan mentek hozzá segítséget kérni. Naplóiban szüntelenül visszatérő gondolat: „szétszednek.” Szívesen vállalta!

„A halálomat úgy szeretném várni, mint egy szent szertartást, amely hívva van Imádoztam halálával egyesíteni, hogy az Ő feltámadásának részesévé lehessenek.” (Feljegyzések, 1990. jan. 1.)

Így történt. Rosszul érezte magát. Nem engedték a kápolnába menni augusztus 20-án a 8 órakor kezdődő szentmisére. Körülbelül nyolc óra tíz perckor belépett szobájába az

ápolónővér. Holtan találta. Ajka nem esett le, szemei becsukva, az arcán mosoly és szelíd béke.

Sokszor mondta utolsó éveiben: „*Nagyon szeretnék már az Úr Jézussal találkozni odaát. Életem legboldogabb pillanata lesz. De legyen, amikor a mennyei Atyám akarja.*”

Jegyzet:

* Csőgl János plébános, püspöki tanácsos, több más könyvvel együtt a *Szentmiseáldozat és Oltáriszentség*, valamint *A szentségek életértéke* című könyvek írója.

Lelkipásztorkodás

Babos István: Van-e értelme a gyermekkeresztségnek? Teológiai és lelkipásztori megfontolások

Miért kéritek a keresztséget gyermeketek számára?” – kérdi a pap a szülőktől. „Miért kereszteltessem meg gyermekemet?” – veti fel a kérdést a szülő is, még a hívő keresztény is. Mindkét kérdés jogos. Manapság Magyarországon is egyre gyakrabban felmerül a kérdés, főleg azért, mert a szekularizált környezetben nincs biztosítva a gyermek bevezetése a keresztény hitbe.

Az egyház és szentségei – Keresztség

Az egyház szentségei a Krisztus alapította és Krisztus életében osztozó közösség életjelei. Ezek útján növekszik, erősödik, terjed, új erőre kap, és betölti hivatását a közösség mint a föltámadt Krisztus életadó jele a világban. Az egyház liturgikus cselekményeiben minden szóban és gesztusban, a szentségekben különösen hathatós módon, Isten ajánlja föl kegyelmét: amikor ezeken részt veszünk, és csatlakozunk Krisztus Atyjának mondott „Ámen”-jához, Istennek válaszolunk, és az Istennel találkozunk. Egyelőre emberi gesztusokban ebben az életben, majd színről színre az örökkévalóságban. Most vizsgáljuk meg közelebbről a keresztség szentségét.

A II. vatikáni zsinat, amely nem tévtanok ellen küzdött, hanem az egyház tanítását akarta érthetőbbé tenni a mai ember számára, két szempontot domborított ki a keresztséggel kapcsolatban:

1. A keresztség (amelynek folytatása a bérálás, és célja az Eucharisziában való részesedés) avató szentség. Első és legfontosabb hatása az, hogy az egyház tagjává tesz. A *liturgiáról* szóló konstitúció szerint a szükségkeresztségben részesült gyermek már fölvételt nyert az egyházba (69. pont). Az *egyházról* szóló konstitúció szerint: „Isten a keresztség által az egyház testébe beépült hívőket eltörölhetetlen szentségi jellel arra rendeli, hogy részt vegyenek a keresztény vallás istentiszteletében, és minthogy az újjászületés által az ő gyermekei, arra kötelezi őket, hogy az emberek előtt vallják meg azt a hitet, amelyet az Istentől kaptak az egyház közvetítésével.” (11. pont.)

2. A keresztség kezdet – első fontos lépés abban a folyamatban, amelyben a megkeresztelt hívő magáévá teszi a közösség hitét. Az *ökumenizmusról* szóló zsinati határozat szerint: „Maga a keresztség azonban csak kezdet és kiindulás, és mindenestől a Krisztusban való élet teljességének megszerzésére irányul. A keresztség célja tehát az, hogy a hitet teljességében valljuk, hogy teljesen beletestessüljünk az üdvösség intézményébe, amiként ezt maga Krisztus akarta, végül pedig, hogy tökéletesen beléoltódjunk az eucharisztikus közösségbe.” (22. pont.)

Van-e értelme a gyermekkeresztségnek?

A kérdést Karl Barth vetette föl újabban(1), és válaszában határozottan elítélte mint mély sebet az egyház testén. Szerinte Kálvin is így vélekedik: az Újszövetségben a keresztség az üdvösség felismerése. Az egyén tudatára ébred annak, felismeri, hogy Jézus Krisztus halála és feltámadása üdvözíti. A gyermek képtelen ezt a kérdést felfogni, és még kevésbé arra válaszolni. Ha a hitet és ennek következtében a keresztséget mint felismerést értelmezzük,

akkor érthető és elfogadható Barth véleménye. De mások szerint a keresztség az Újszövetségben nemcsak az üdvösség felismerése, hanem olyan történés, amelynek eredménye, hatása van. Mi ez a hatás? Mi a keresztség lényege, teológiai tartalma? Erre a kérdésre a kinyilatkoztatásban keressük a választ. Ezt követően a teológiának a feladata az is, hogy a meglévő szokások eredetét visszavezesse a Szentíráshoz. A teológiának tehát kettős feladata van: 1. kifejtteni a Szentírás és szenthagyomány tanítását, a mi esetünkben a keresztségről, 2. összeegyeztetni, megtalálni a mai gyakorlat gyökerét, a mi esetünkben a gyermekkeresztség ősi gyakorlatát, a Szentírásban és a szenthagyományban. A két kérdés szorosan egybetartozik.

Ha a keresztségre utaló újszövetségi részleteket végigolvassuk, a következő pontok emelkednek ki: A keresztség középpontja Jézus. Vele egyesül a hívő, ugyanakkor a vízkeresztség közli a Szentlelket is. Nincs semmi alapja annak a ma divatos megkülönböztetésnek, hogy a Szentlelket nem a vízkeresztség közli, hanem az egy későbbi esemény. A keresztség nem privát, még csak nem is családi esemény, hanem a Jézus nevében egybegyűlt közösség cselekménye, amelynek folyamán a közösség egy új tagot befogad. Az Újszövetségben az új tag mindig felnőtt személy. A keresztség tehát vallási esemény, hitvallás a közösség és a befogadott részéről. A megkeresztelt válaszol az Isten hívására, amelyet az evangélium hirdetése közvetített neki, a keresztség lemossa bűneit, és Jézushoz, a Főhöz kapcsolja mint tagot. A keresztség tehát nem a parancsok megtartása vagy jócselekedet, hanem Isten ajándéka, kegyelem.

Nem világos, hogy a Szentlélek közlése hozzátartozik-e a vízkeresztséghez. Szent Lukács szerint Kornéliusz esetében az izraeliták és pogányok a Szentlelket megkapták a keresztselés előtt. (ApCsel 10,47) Ezt az időbeli szétválasztást nem szabad túlhangsúlyozni: szerinte a Szentlélek ajándékai teszik a hívőt az egyházi közösség tagjává, és ezeket az ajándékokat az apostoli kollégium tagjai, a hivatalos egyház képviselői közvetítik.

Mi volt az ősegyház gyakorlata? Kiket kereszteltek meg?

A válasz a kérdésre nem egyöntetű. Kurt Aland(2) szerint a második század végéig, talán még később sem kereszteltek meg a gyermekeket. Oscar Cullmann és Joachim Jeremias(3) nem fogadják el ezt a véleményt. Szerintük se találunk kifejezett utalást a gyermekkeresztségre, mert ahol valakinek „egész házanépe” (ApCsel 10,2; 11,4; 16,31. Jn 4,53; 1Kor 1,16) hívő lett vagy megkeresztelkedett, nem említi kifejezetten a gyermekeket. De az sem következik, amit Kurt Aland állít, hogy a „háznépe” csak felnőttekre utal. A baptistákat kivéve a legtöbb egyházban elfogadott az a vélemény, amit az 1982-ben Limában összejött, szinte minden keresztény egyházat képviselő 100 teológus fogalmazott meg: „Nem lehet teljesen kizárni annak a lehetőségét, hogy az apostoli egyházban gyermekeket is kereszteltek; ugyanakkor az Újszövetségben a keresztség legvilágosabb formája a személyes hitvallást követő keresztség.”(4)*

Az első jel, amely arra mutat, hogy a gyermekkeresztséget külön kategóriába kellene helyezni, ”rigenésztől (184–254) ered. Elfogadott elv volt az, hogy a keresztség eltörli a bűnöket. A gyermekek viszont képtelenek vétkezni. Nincs bűnük. Akkor miért kereszteljük meg őket? A választ Szent Ciprián (+258) fogalmazta meg: A keresztség eltörli Ádám bűnét (Róm 5,12). A Római levélben Szent Pál összehasonlítja a bűnt és a kegyelmet, és aláhúzza a kegyelem túlaradását. Ciprián viszont hangsúlyozza a bűnre utaló mondatot: „a bűn egy ember által lépett a világba, ... mert mindnyájan bűnbe estek.” A Szentírásra és az egyház gyakorlatára utalva Ciprián azt tanította, hogy a keresztség eltörli azt a büntetést, amelyet az emberi nem Ádám bűnében kiérdemelt. A gyermekek halálozási statisztikája és a meggyőződés, hogy Ádám bűne mindenkit terhel, késztette az egyházat arra, hogy sürgessék

a keresztség felvételét, a szülőket pedig arra, hogy azt mielőbb kérjék. A Ciprián-féle magyarázat elfogadhatónak látszott, de újabb kérdések merültek föl, főképpen a bűnösség átszármasztásával kapcsolatban. Erre a választ Szent Ágoston dolgozta ki száz évvel később, az eretnekekkel folytatott vitáiban. Ebben a vitafolyamatban alakult ki az eredeti bűn fogalma, ami ismeretlen az Újszövetségben.

Szent Ágoston tanításának negatív oldala

Nem tudjuk pontosan, hogy mikor, de még Szent Ágoston (354–430) előtt elterjedt a gyermekkeresztség. A gyakorlatot azzal igazolták, hogy az egész emberiség vétkezett Ádámban, és ennek a bűnnek (meg minden más bűnnek) a feltételt lemossa a keresztség. De hogyan történik ez a folyamat? Szent Ágoston dolgozta ki ennek részleteit; tanításait itt röviden összefoglaljuk.

A terminológia a tévtanítókkal folytatott vitákban alakult ki. A donatistákkal folytatott vitát a Diocletianus-féle üldözés (303) robbantotta ki. Az üldözés alatt több pap megtagadta a hitet. Az üldözések befejeztével elkezdtek működni, mint régen. Akik hűek maradtak, úgy vélték, hogy az aposztaták papi tevékenysége érvénytelen, ezért az ilyen esetekben a keresztséget és a pap- vagy püspökszentelést meg kell ismételni. 314-ben Arles-ban az egybegyűlt püspökök úgy döntöttek, hogy nem kell megismételni az aposztaták által kiszolgáltató szentségeket. Szent Ágoston az egyház gyakorlatából indult ki, és arra építve dolgozta ki elméletét.

Ha az egyház nem kereszteli újra az aposztaták által keresztelt hívőket, akkor a keresztségben valami olyasmit találunk, ami független a kiszolgáltató személyétől. Ugyancsak elfogadott tanítás volt az, hogy a keresztség eltörli a bűnöket. De ha a megkeresztelt hívő bűnt követett el a keresztség után, elveszíti ártatlanságát, és újra nem a keresztség által, hanem valami más módon kell keresnie a kibékülést Istennel.

Ezért, Ágoston szerint, a keresztség két dolgot eredményez: 1. Maradandó eredmény (*sancitas permanens*), amely egyszer s mindenkorra megjelöli a hívőt; 2. Kegyelem: Isten soha nem szűnő, minket magához ölelő szeretete, amelynek, sajnos, az ember nemet mondott és nemet mond, tehát elveszithető a bűn által.

A keresztség új kezdet, amikor Jézushoz csatlakozunk, és vele együtt azon dolgozunk, hogy Isten országa megvalósuljon, és a sátán hatalma, a bűn uralma megszűnjön. Ez nem azonos az eredeti bűnnel. Ágoston szerint – ő volt az első teológus, aki ezt állította – az eredeti bűn az, hogy mi, emberek, még mielőtt személyesen vétkeznénk, vagy különbséget tudnánk tenni a jó és a rossz között, felelősek vagyunk a világban található bűn okozta rosszért és annak gyümölcseiért, amelyek a halál és a szenvedés, mert Ádámban mindannyian vétkeztünk. Ez a szélsőséges megfogalmazás részben a Pelagiusszal folytatott vita számlájára írható.

Sajnos, Szent Ágoston, azért, hogy a kegyelem fontosságát hangsúlyozza, túlzottan aláhúzta a bűn és a bűnösség tényét a tévtanítókkal folytatott vitáiban. A gyermekkeresztség nem azért lett fontos, mert Jézusban Isten az ő családjába fogad, közli velünk szeretetét, hanem azért, mert megszabadít az eredeti büntől. Ez volt a teológiai alapja annak az egyházi rendelkezésnek, hogy az újszülöttet „mielőbb” meg kellett keresztelni, amit még sürgetőbbé tett a szülők szemében a magas csecsemőhalál.

Új kiindulópont: a szeretet

Szent Ágoston tanítása az eredeti bűnről sok igazságot tartalmaz. A világban, amelybe születünk, szemben áll egymással a szeretet és a gyűlölet; hamar felfedezzük magunkban az önzést és a rosszra való hajlamot. De ez csak az egyik dimenziója az ember vallásos életének.

A keresztény tanítás elsősorban a szeretetet hangsúlyozza. „Nem mi szeretttük Istent, hanem Ő szeretett minket.” (1Jn 4,10.) Isten, még mielőtt mi válaszolni tudtunk volna, szeretett, és soha meg nem szűnik szeretni minket, mint ahogy soha nem szűnt meg szeretni az evangéliumi apa tékozló és otthon maradt fiát. (Lk 15,11–32.) Olyan világba születünk, ahol a szeretet és a gonoszság misztériuma körülvész bennünket. Isten létezésünk első pillanatától szeret minket, és nem csupán a keresztség után mutat valami érdeklődést irántunk. Ezt a sarkalatos igazságot nem vette figyelembe a Szent Ágoston és Pelagius közötti vitából kifejlődött teológiai iskola. Figyelmük a gonoszság misztériumára irányult, és egyszerűen elsiklott a szeretet misztériuma fölött. Elméletük szerint az ember leelőször a gonoszság misztériumával találkozott, és csak a keresztség útján teremtett kapcsolatot a szeretet misztériumával. A kocsi a lovak elé fogták, mintha a keresztség lett volna az oka a kegyelem jelenlétének a világban. Akik nem részesültek a keresztségben, akár hallották az evangéliumot, akár nem, ki voltak zárva az Isten országából.

A II. vatikáni zsinat szakított ezzel a nagyon egyoldalú teológiai irányzattal. „Az Üdvözítő is azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön (vö. 1Tim 2,4). Elnyerhetik az örök üdvösséget mindazok, akik önhibájukon kívül nem ismerik Krisztus evangéliumát és egyházát, de őszinte szívvel keresik Istent, és a kegyelem hatása alatt arra törekcszenek, hogy teljesítsék akaratát, amelyet lelkiismeretük szavában ismernek fel.” (LG 16.) Még az Istent nem ismerők sincsenek kizárva az üdvösségből, ha becsületesen iparkodnak élni. Ezt követően a felnöttek keresztelésének a szertartása – a trentói zsinat utáni kiadáshoz hasonlítva – forradalminak tűnik. Kiindulópontja Isten mérhetetlen szeretete, azé az Istené, aki szeret minket a keresztség előtt, és szeret minden embert, akár meg van kereszelve, akár nem. Az Istenhez kötő barátság, legalábbis Isten részéről, állandó és soha meg nem szűnik. A mi válaszuk akadozó, de ennek a találkozásnak is megvannak a kiemelkedő pontjai, amelyek a szentségek. Ezért a szentségek ünneplésekor nem a távollévő Istent teszi a kiszolgáltató jelenlevővé, hanem a mindig jelenlevő Isten szeretete miatt örvendezünk, és ezért fejezzük ki hálánkat, egyszóval Isten szeretetét ünnepljük. Mert Aranyszájú Szent János szerint: ahol a szeretet örvendezik, ott ünnep van.

Századunkban a liturgikus mozgalom hatására, főleg a buzgóbb hívek és lelkipásztorok, eleinte félve, de egyre hangosabban adtak kifejezést nemtetszésüknek a személytelen, gépies, egyszer s mindenkorra szóló, sokak képzeletében mágikus erejű keresztségekkel kapcsolatban. Az újszülöttet megkeresztelték, de ezt nem követte a hit átadása. Sokak szemében a keresztség súlyos terheket rakott a megkeresztelt gyermek vállára anélkül, hogy arról tudomása lett volna. Észak-Franciaországban, olyan vidéken, ahol szinte mindenkit megkereszteltek (mivel az volt a szokás, hogy az édesanya addig nem ment társaságba, amíg gyermekét meg nem keresztelték), de a keresztséget nem követte a hit átadása, a helyzet orvoslására bevezették a fokozatosan kiszolgáltató keresztséget. Ez nem is annyira a keresztséget, hanem annak formáját és a szülőket érintette. A keresztség liturgiája ugyanaz maradt; csak aszerint, ahogy a szülők elsajátították vallási ismereteiket, és – ami még fontosabb – bekapcsolódtak a helyi közösség életébe, lépésről lépésre szolgáltatták ki a keresztséget(5). Sajnos, minden kezdet nehéz. Parázs vita alakult ki a gyakorlattal kapcsolatban. Voltak, akik úgy magyarázták az elhalasztást, mint a szentség megtagadását.

A vallásukat nem gyakorló családokat se szabad elutasítani, ha véletlenül nem is annyira vallási, hanem más okokból kéri a keresztséget. Az ilyen esetekben a fentebb említett fokozatokban kiszolgáltató keresztség lehet a megoldás. A szülőket dialógusra hívja meg a vallási közösség, és így megismerik az egyház hitét, tisztázzák a keresztséget kérő motívumaikat. A keresztség egyes szertartásait – névadás, a kereszt jelének kirajzolása, olajjal való megkenés – fokozatosan ünneplik, és így egyre jobban elmélyítik hitüket. A dialógus megkezdődhet (és a jobbik eset, ha megkezdődik) már a gyermek születése előtt. A

francia püspökök a keresztség bejelentése és ünneplése közötti hetekben legalább három-négy találkozást ajánlanak a lelkipásztor és a szülők között, ahol a keresztszülőket is szívesen látják. A két esemény között több hét is eltelhet.

Minket itt nem annyira a liturgia, a keresztség kiszolgáltatásának módja érdekel, hanem az, hogy a zsinat utáni teológia fel tud-e tárni olyan értékeket a gyermekkeresztségben, amelyek összeegyeztethetők az új egyháztannal és a keresztségről vallott nézetekkel.

A keresztség a hit szentsége

A keresztség hitvallás, ez pedig feltételezi a szabad akaratot és felelősséget, amire a gyermek nem képes. Éppen ezért a hit problémája központi helyet foglal el a gyermekkeresztséggel kapcsolatos vitában. Elfogadhatatlan az az állítás, hogy a szülők vagy a keresztszülők helyettesítik a gyermek hitét, azon egyszerű oknál fogva, hogy senki se tehet hitvallást mások helyett. A probléma megoldhatatlannak tűnik, ha a gyermektől ugyanolyan hitvallást, választ várunk, mind a felnőttektől. (A zsinat előtti liturgia a felnőttkeresztséget alkalmazta a gyermekeknél. A gyermeket úgy szólították meg, mint felnőttet.) A gyermekek keresztelésének új liturgiájában a gyermek teljesen passzív. Nem kell válaszolnia. Ha nem válaszol a gyermek, akkor ki válaszol? Kinek a hitében keresztelik meg az újszülöttet?

Szent Ágoston szerint, akit ebben a pontban sokan követnek, a gyermek hitét az egyházi közösség pótolja. Lombardiai Péter megkülönböztetésével (*munus* és *usus*) napjainkban is elfogadott ez a vélemény. Meg kell különböztetni a hitnél azt, „amit hiszünk”, vagyis a hit tárgyát (evangéliumok, egyház tanítása, szervezete és struktúrája), és a hit aktusát, amellyel elfogadom a hit tárgyát. Ez utóbbi esetben nem lehet helyettesítés. Mindenki maga, szabadon határozza el magát. Az első esetben a szülők és a közösség felajánlják elfogadásra a hit tartalmát.

Kétségtelen, hogy a gyermek képtelen felnőtt módjára válaszolni, ugyanakkor képes a maga módján reagálni. Pszichológiai tanulmányok kimutatták, ami minden tanulmány nélkül világos a szülők előtt, hogy a gyermek képes kapcsolatot teremteni. Egész kicsi korukban felismerik szüleiket, megkülönböztetik az idegenektől. A szülők mindent megtesznek a gyermek érdekében. A vallásukat komolyan vevő szülők és keresztszülők, akik nemcsak mint szülők, hanem mint az egyházi közösség tagjai vannak jelen a keresztelésnél, hitet tesznek Krisztus mellett, megígérik, hogy gyermekük tekintetét Jézus Krisztus felé fordítják. Az egyházi közösség nevében felelősséget vállalnak a gyermekért, átadják neki, szellemi és fizikai fejlődésének megfelelően, a hit elemeit, remélve, hogy ezt magáévá teszi a gyermek, és eszerint rendezi életét.

Ratzinger bíboros szerint „a hitújonci idő része a keresztségnek. Az egyház nem változtatta meg álláspontját akkor sem, amikor elterjedt a gyermekkeresztség. A katekizálás megelőzheti vagy követheti a keresztséget. A rítus »előrevételezi« a hitújonci időt, kezdetét veszi a szülővel és a keresztszülővel. Itt két gondolat dominál: felelősség és előrevételezés. A szülők és barátok úgy mutatnak felelősséget a gyermekért, hogy sorsközösséget vállalnak vele. Nemcsak biológiai életéért, hanem lelki fejlődéséért is felelősséget éreznek. A gyermek élete hozzákapcsolódik szülei és tanítói lelki életéhez.

Ez a felelősségvállalás előrevételezett életünk kezdete. A mi életünk másokéból ered. Az egész élet előrevételezés. Ajándék, amelyet kérés nélkül kaptunk. Ez áll a keresztségről is: ajándék, kegyelem, és a mi kételkedő világunkban egyedül ez képesít arra, hogy örömeinket leljük abban, hogy emberek vagyunk.”(6)

Ha úgy tekintjük a keresztséget, mint az egyént – majdnem mágikus módon, egyik pillanatról a másikra – Jézus Krisztushoz csatoló szertartást, amely a gyermek vállára, tudtán kívül, kö telességeket ró, akkor sok meg oldhatatlan problémával állunk szemben. Ha viszont – helyesen – úgy tekintjük a gyermeket, mint akit Isten szeretete kísér élete első pillanatától,

és a szülők nemcsak az ösztön diktálta szeretetet, hanem mint az egyház tagjai az Isten szeretetét sugározzák felé, a kép megváltozik. Középponti helyet kap a közösség, amely látható módon az újszülött felé irányítja az Atya szeretetét, amelyet a Fiú közvetít hozzánk a Lélek által az egyházban, abban a reményben, hogy amint a gyermek válaszol a szülők szeretetére, ugyanúgy, mihelyt fizikai és lelki képességei kifejlődtek, válaszol majd Isten hívására és szeretetére is. A keresztség az egyházi közösség hitvallása, hitének kifejezése. De nemcsak egyszerű, hanem szentségi jel, ahol a liturgikus cselekmény nemcsak jelzi, hanem közli is a jelzett kegyelmet. A keresztség nemcsak egy pillanatnyi, múltó esemény, hanem az egyén bekapcsolása Isten zarándok népének soraiba az üdvösség felé vezető úton. Éppen ezért a hitüket gyakorló családok gyermekeinek a megkeresztelése mélyen vallásos esemény, amelyben mint az egyházi közösség tagjai megvallják a közösség hitét, közlik a gyermekkel a hit, remény és szeretet erényét, az isteni életet, és nemcsak a szülők, hanem az egész közösség sorsközösséget vállal a gyermekkel. A szülők és az egyházi közösség szimbolizálják, megjelenítik a gyermeknek Isten minket megelőző és magához ölelő kegyelmét. Ezért a vallásukat gyakorló szülők esetében, akik mögött ott áll az egyházi közösség, a gyermek megkeresztelése kegyelmi pillanat. Nem lehet eléggé hangsúlyozni az egyházi közösség fontosságát. A vallásos szülők hitüket nem egyedül, hanem közösségben gyakorolják, és ugyanott a közösségben, annak hatására éledhet meg a hit magva azokban, akiknél ez a mag az útfélre vagy a tövisek közé esett. A magyar fordításban 1973. október 23-án jóváhagyott *A gyermekkeresztelés szertartása* című kötet általános tudnivalóinak 10. pontja szerint: „Tűnjék ki minél világosabban, hogy a keresztség az Egyház hitének és az Isten népébe való bekapcsolódásnak a szentsége. Ezért általában a plébániatemplomban kell kiszolgáltatni, ahol a keresztkútnak kell állnia.”

Rövid pillantás a jövőbe (7)

A II. vatikáni zsinat egyik kiemelkedő és áldásos eredménye volt a hitújonci idő visszaállítása azoknak a felnőtteknek, akik meghallották Krisztus misztériumát, szabadon és tudatosan keresik az Istent. Mivel a program, főleg ott, ahol komolyan és hűen követik, igen sikeresnek bizonyult, felmerült a kérdés: alkalmazható-e a program azon gyermekek oktatásában, akiket kiskorukban kereszteltek meg, de még nem katekizáltak? (A megkeresztelt és vallásukat nem gyakorló szülők esetében, akik valami okból mégis kérik a keresztséget, a program igen sikeresnek mondható.) A hit átadása a gyermekkorban megkeresztelteknek nemcsak katolikus, hanem egyetemes probléma azokban az egyházakban, ahol gyakorlatban van a gyermekkeresztelés. Egy baptista folyóiratban ezt olvassuk:

„A megkeresztelt gyermek kapcsolata az egyházzal azonos a hitújonccal, azzal a különbséggel, hogy ez tovább tart... A különböző, őt érintő szolgálatok célja azonos a hitújonccal. Minden azért történik, hogy végül is személyesen válaszoljon a hitújonc. A hitújonci idő pasztorális tényei világosak számunkra. Feladatunk az, hogy ennek (a megkeresztelt hitújoncok témájának) helyet találjunk az egyházzal szóló teológiánkban.”(8)

Az afrikai Togóban levő Dapango egyházmegye püspöke a fenti problémával rokon kérdésben fordult Rómához. Benniszülött törzsekhez tartozó szülők kérték a keresztséget gyermekeik számára, annak ellenére, hogy ők nem voltak megkeresztelve, és nem is szándékoztak megkeresztelkedni, de valami oknál fogva jónak látták a keresztséget gyermekeik számára. Mivel a gyermekek vallásos nevelése nem volt biztosítva, a keresztség ki volt zárva. Viszont a hithirdető buzgóság szeretett volna valamit tenni a gyermekekért. De mit?

Róma válasza az volt, hogy az ilyen esetekben a „gyermek nevét írják be”⁹. Így teljesítették a szülők kérését, és kapcsolatot teremtettek a gyermek és az egyház között, remélve, hogy ez erősödik a gyermek növekedésével.

Mint első lépés érdekesnek, talán elfogadhatónak látszik ez a megoldás? A név beírása hasonló a felnőtt hitújjoncokéhoz. (*Ordo Baptismi Adultorum* = OBA 75.) A Hittani Kongregáció fenti megoldása a felnőttek szertartását alkalmazza a gyermekekre? (*Ordo Baptismi Parvulorum* = OBP) Talán ezzel azt sejteti, hogy az említett gyermekek hitújjoncok? Az ilyen szemléletnek van pozitív oldala. Ha mint hitújjoncokat tekintené őket az egyház, akkor a hit lenne a közösségbe való belépés egyetlen kritériuma. Ahelyett, hogy a hitnek valami halvány jelét keresnék a szülőkben, a katekumen a hitújjonci idő alatt „hívóvé válna”, és érett korban mint felelős személy részesülne az avató szentségekben (kereszttség, bérmálás és az Eucharisztia). Ez nem vetne véget a gyermekkereszttségnek, ugyanakkor a felnőttkereszttséget nemcsak elvben, hanem a gyakorlatban is normává tenné.

Mint minden új megoldás, ez is új problémákat vet föl. Az OBA 75. pontja szerint a hitújjoncok nem tesznek hitvallást, de kérik a hitet az egyháztól. Újszülöttek képtelenek ezt kérni, mint ahogy képtelenek a hitüket megvallani. Itt megint csak a szülők és a közösség tudna megoldást találni, kérve az egyházi közösséget, hogy a hit elemeit adják át gyermekeiknek azzal a reménnyel, hogy azokat növekedve magukévá teszik, aszerint rendezik be életüket.

Békés együttélés

Volt példa arra az egyházban, hogy két, ugyanazon lényegre utaló forma (kiengesztelődés közösségi és egyéni formája) egyszerre érvényben volt. A gyakorlatban a hívóvé válásnak is két módja van. A vallásos szülők gyermekei megtapasztalják a hitet szüleikkel és a közösséggel való kapcsolat útján. Azok viszont, akiket nem a hit, hanem megszokás, pszichológiai nyomás vezetett a keresztiségre, a legtöbb esetben soha vagy igen ritkán tapasztalják meg azt, hogy mi a hit, és mi a kereszténység.

Hosszú távon milyen előnyökkel járna, ha a gyermekkereszttség mellett bevezetnék a hitújjonci időt a gyermekek részére?

1. Pasztorális szempontból több lehetőséget teremtene. A jelenlegi válasz: keresztiség vagy semmi. Az olyan esetekben, ahol a vallási képzés nem látszik valószínűnek, a lelkipásztor felajánlhatná a felvételt a hitújjoncok közé.

2. Az egyház közösségi jellege jobban kidomborodna. Az egész elgondolás sikere attól függ, hogy hajlandó-e a közösség időt, energiát, anyagi javakat áldozni azért, hogy a hitet átadják a marginálisan hívők vagy éppen a nem hívők gyermekeinek.

3. Lélektanilag nagy áldás lenne az, hogy a szülők megszabadulnának a szükségtelen félelemtől, a meg nem keresztelt gyermekeik üdvösségét illetően. „Mivel a kereszt jele van a hitújjonc homlokán, a nagy házban van.” (Ágoston, *Tract. in Johannem* 11,4 (OBA 18 – a hitújjoncok státusáról.)

4. A hitújjonci idő bevezetése felébresztené a felelősséget a közösségben a gyermekek iránt a hit átadása terén. Sajnos, sok esetben a keresztiség után a közösség megfélemedzik a gyerekekről. Amíg iskolába nem megy, alig van olyan program, amely a hitet közvetíti. A homília nem nekik szól, és ha ezért kifejezik nemtetszésüket és unalmukat, nem a homíliát alkalmazzák hozzájuk, hanem a gyermekeket a homíliához – kiviszik őket a templomból.

Eredeményesebb lenne a hit átadása a gyermekek számára kidolgozott hitújjonci idő bevezetésével? Erre akkor tudunk választ adni, ha megkíséreltük.

Jegyzet

1 Barth, Karl: *The Teaching of the Church Regarding Baptism*, SCM Press, London, 1948.

2 Aland, Kurt: *Did the Church Baptise Infants?* Westminster Press, Philadelphia, 1963.

3 Jeremias, Joachim: *The Origins of Infant Baptism*, SCM Press, London, 1963, 83–84.
Vö. Cullmann, Oscar: *Baptism in the New Testament*, SCM Press, London, 1950.

4 Baptism, Eucharist, Ministry, Word Council of Churches, 1982 (Faith and Order Paper No 111), 4. o.

5 J. P. Manigne: „Nous ne voulons plus de »sacrements menteurs« disent les prêtres de Bruay”, *Informations Catholiques Internationales*, 388 (1971) 3–5; (380,27–32).

6 Ratzinger, J.: „Baptism, Faith, and Membership in the Church.” *Theology Digest* 25 (1977) 126–131.

7 Az itt közölt gondolatok Julia Upton *Church for Next Generation* (The Liturgical Press, 1990) című könyvében található, „A Future for Infant Baptism” című fejezetére támaszkodik. Az egész könyv gondolatai egy szeminárium anyagát képezték.

8 Rusling, G.: „The Status of Children”, *Baptist Quarterly* 18 (1959/60) 245–57.

9 Vanbergen, P.: „Baptism of the Infants of »non satis credentes« Parents”, *Studia Liturgica* 12 (1977) 195–200.

* (Nagy Ferenc jegyzete) Röviden összefoglalom a gyermekkeresztségről szóló legrégebb tanúságokat, a *Pastoralis actio* kezdetű instrukció 4. pontja nyomán, amely instrukciót következő írásomban bőségesen idézek. [Szövegkiadásként az *Enchiridion patristicum*-ra (EP) és Kirch régi egyháztörténeti forrásokból összeállított *Enchiridion*-jára (K) utalok.] Keleten és Nyugaton egyaránt úgy értékelték a kisgyermek megkeresztelésének gyakorlatát, mint ősrégi hagyományon alapuló normát. Órigenész (244 után: K 249, EP 501) és Ágoston (400 után: EP 1705) az apostoloktól kapott hagyománynak tekintik. Iréneusz (180 körül: EP 201) magától értetődőnek tartja, hogy a keresztelendők között egyaránt vannak csecsemők, picinyek, gyermekek, ifjak, öregek. Már a II. században keresztény feliratok elhunyt apróságokat „Isten gyermekeinek”, vagyis a keresztségben részesülteknek neveznek. Római Hippolitosz 220 táján állította össze a legrégebb fennmaradt szertartáskönyvet, az *Apostoli hagyomány*-t; benne ez áll: „Elsőnek a gyermekeket keresztelik meg; mindazok, akik tudnak beszélni, önmaguk nevében beszélnek; azok helyett pedig, akik nem tudnak, a szüleik beszélnek vagy a családjukból valaki.” Ciprián, aki 66 más afrikai püspökkel együtt zsinatot tartott (252: K 295–297, EP 585), zsinati levélben írta meg, hogy a keresztelés elhalasztását senki sem helyeselte, hanem mindenki azon a véleményen volt: „Isten irgalmát és kegyelmét nem szabad megtagadni senki megszületett embertől”; lélekben mindenki egyenlő, természetére vagy korára való tekintet nélkül; a gyermekeket meg kell keresztelni „a születésük utáni második vagy harmadik napon belül”. Ez volt az afrikai egyház szilárd álláspontja, annak ellenére (vagy éppen azért), hogy Tertullianus (200 körül: K 197) a gyermekek keresztségének elhalasztását javasolta, ártatlanságukra és az ifjúkori bukások, hitehagyás veszélyére hivatkozva. – A IV. század során aztán a gyermekkeresztelés gyakorlata visszaesést mutatott; ennek az újabb fejleménynek főbb okait az instrukció az 5. pontban említi. Érdeemes emlékeztetni arra, hogy számos nagy egyházatya – Nagy Szt. Vazul, Nüsszai Szt. Gergely, Szent Ambrus, Aranyszájú Szt. János, Szent Jeromos, Szent Ágoston és mások –, akik felnőttként vették fel a keresztséget, hevesen reagáltak a gyermekkeresztelés elhanyagolása ellen.

Nagy Ferenc: Lelkipásztori kérdések a gyermekkeresztséggel kapcsolatban

A *Nők Lapja* (NL) 1994. szeptember 21-én a „Hölgyválasz” rovatban A pap és a kisedd címen budapesti anya levelét közölte Scipiades Erzsébet válaszával. A levél szerint több plébános megtagadta egy csecsemő megkeresztelését, mert a szülők nem élnek egyházi házasságban, sőt Magdolna, a levélíró édesanya (magyar apa és cigány anya lánya, aki gyermekkorában állami gondozott volt) nincs is megkeresztelve. A november 2-i szám csokrot mutatott be a hozzászólásokból; 1995-ben pedig több katolikus lap is visszatért a kérdésre.

Néhány mondatot idézünk az édesanya leveléből: „A kisfiam most nyolchónapos. Szeretném őt a társammal úgy felnevelni, hogy felnőttként tudjon hinni Krisztus végtelen, soha nem szortírozó szeretetében. De látja, akik ezt a szeretetet hirdetik, nem fogadják be az én ártatlan gyermekemet.”

Magdolna helyzetének teljesebb képéhez egyéb adatok is kellenének. a) A *Nők Lapja*-ból „nem derül ki, hogy az édesanya is meg akart-e keresztelkedni, vagy felajánlották-e neki ezt a lehetőséget.” (KS1) b) A hozzászólásokban több lelkipásztor jóakaratot és nyitottságot mutatott; de kérdezősködésünkre nem kaptunk olyan választ, hogy Magdolna kereste volna őket, hogy olyan lépéseket tett volna, amelyek kedvező kibontakozás felé mutatnának. Persze lehet, hogy csalódása már túlcordult az elviselhetőség mértékén.

Valószínűnek tartjuk, hogy az elmúlt évtizedekre jellemző magyarországi magatartást nemcsak jól tükrözi, hanem jelentékeny mértékben meg is határozta a *Hitünk és életünk* című hittankönyv (1975, 118): „Korunkban a gyermekkeresztelés csak akkor indokolt, ha a szülő saját maga is éli és gyakorolja hitét. Ez ugyanis a legjobb biztosíték arra, hogy a gyermekből hívő keresztény lesz... Csak akkor van értelme a gyermekkeresztelésnek, ha remélhető, hogy szülei biztosítják vallásos nevelését. Ha ez nem biztosítható, el kell halasztani a keresztelést addig, amíg a keresztelendő elég érett lesz arra, hogy saját maga foglaljon állást.” Az itt megfogalmazott álláspont, mint látni fogjuk, némi módosításra szorul.

Az alábbiakban szeretnénk a gyakorlati kérdést minél több oldalról megvilágítani, és szilárd pontokat nyújtani ahhoz, hogy ennek a hazánkban is sokféle módon jelentkező és égetően sürgető problémának a megítélése és jó megoldása lehetővé váljék.

Sokat merítünk a Hittani Kongregációnak 1980. október 20-án kelt, *Pastoralis actio* kezdetű instrukciójából (PA). Az egyházi dokumentumok gyűjteménye a Denzinger-Schönmetzer kiadásában megjelent *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum* című könyv (DS). A keresztelési szertartáskönyvnek három bevezető szakasza érdekel bennünket: a kereszténységbe avatás általános tudnivalói (KAÁT), a gyermekkeresztelés általános tudnivalói (GYÁT) és a magyar püspöki kar 1973-as előszava (PE). Idézzük két magyar egyházmegye 1995-ös zsinati könyvét: az esztergom-budapesti főegyházmegyéét (EB) meg a szeged-csanádi egyházmegyéét (SZCS). Felhasználjuk Erdő Péter tanulmányát (*Teológia* 12, 1978, 62-64: EP). Hivatkozunk két lelkipásztorra: Zsolnay Bélára (NL 1994.XI.2: ZSB1; Igen 1995.V.26: ZSB2) és Kárpáti Sándorra (*Új Ember* 1995.V.26: KS1; Igen 1995.VI.23: KS2).

Magyarországi helyzetkép

A szeged-csanádi egyházmegye zsinati könyve a következő helyzetképet festi a kisgyermeküknek keresztséget kérő szülőkről és a lehetséges keresztszülőkről (SZCS 006–

013). Ez a leírás, ha nem is minden további nélkül, bizonyára jellemzi az egész magyarországi helyzetet.

„A szülők kisebbsége kéri meggyőződésből a keresztség szentségének kiszolgáltatását. A többség pedig a társadalmi szokásoknak eleget téve kéri gyermeke számára a keresztséget. Ennek következtében – még ha jószándékkal meg is ígéri a gyermeke keresztyén nevelését – hitbeli járatlansága miatt nem képes erre. (Akik ma gyermekeik számára a keresztséget kérik, az elmúlt 40 év vallásellenes légköre miatt nem, vagy csak alig részesültek keresztyén szellemű oktatásban és nevelésben.) Nem kevesen vannak olyanok is, akik megmondják, hogy ők nem tudják jó lélekkel megígérni a gyermek keresztyén nevelését.

„Előfordul olyan eset is, hogy a szülők élettársi kapcsolatban vannak, és nemhogy egyházi házasságot nem kötnek, hanem polgári kötésre sem hajlandók. Napjainkban jelentkezik az a szülőkorosztály, amelynek tagjai meg sincsenek keresztezve, esetleg nyíltan ateistának vallják magukat.

„Ezek miatt a lelkipásztorok között a legszélsőségesebb felfogás és magatartás tapasztalható:

– van, aki csak az első csoportba tartozókat hajlandó megkeresztelni (öntudatosan vallásosak);

– mások megkeresztelik ugyan a vallásban járatlanok gyermekeit a szülők ígéretében bízva, és különböző feltételeket szabnak, például hogy ismerjék meg a katolikus hitet legalább alapelemeiben, pótolják az első szentáldozást, és rendezzék házasságukat;

– akadnak olyan lelkipásztorok is, akik úgy vélekednek, hogy az a tény, hogy valaki kéri gyermekének megkeresztelését, elegendő biztosíték a keresztség szentségének kiszolgáltatására (ne a lelkipásztor legyen az, aki elszakítja azt a vékony szálat, amely a kérelmezőt még az Egyházhoz köti), és az egyházból szabta feltételeket nem kéri a szülőktől.

„Még nehezebb problémákat vet föl a keresztszülők kiválasztása. Egyházmegyénkben azokat a feltételeket, amelyeket a jog előír a keresztszülői tisztséghez, majdnem lehetetlen megkövetelni (vö. 874. kánon [és KAÁT 10]). Különösen problémát jelent az, hogy a megkeresztelt katolikusoknak csak kis töredéke bérházasodik meg, sokan vannak, akik csak polgári házasságot kötöttek, és igen gyakran előfordul, hogy elvált és újránházassodott rokonokat vagy barátokat kérnek föl keresztszülőnek. Az is gyakran megtörténik, hogy baráti vagy szomszédi kapcsolatokat előtérbe helyezve más vallású keresztyéneket választanak keresztszülőnek. A leggyakoribb probléma pedig az, hogy a felkért keresztszülők nagy százaléka nem gyakorolja vallását.

„A migráció következtében az is előfordul, hogy a szülőknél nincsen rokona vagy olyan jóbarátja, esetleg közeli ismerőse, aki a keresztszülői tisztséget hajlandó lenne vállalni.

„Fokozza a nehézséget, hogy mivel a probléma megoldhatatlannak látszik, a lelkipásztorok nagy része nem is sürgeti ezeket az előírásoknak a megtartását. Ez azért is vált gyakorlattá, mert a keresztesztetők nagy része a közgondolkodás hatására nemcsak hogy nem tartja fontosnak ezeket az előírásokat, hanem a pap akadékoskodásának tekinti.”

Hívek és papok véleményeinek sokféleségét még néhány tarka idézettel világítjuk meg.

A törvényt „minden esetben a papnak kell alkalmaznia, sokféle szempontot mérlegelve. Döntésükbe belejátszik egyéniségük is: egyikük szigorúbb, másikuk engedékenyebb. Van, aki megköveteli az egyházi házasság megkötését (amennyiben ez lehetséges) – még ha a szülők hitetlenek is –, és akkor keresztesztel; és van, aki a templomi esküvőtől nagyvonalúan eltekint, ha egyébként a szülőktől ígéretet kap a gyermek vallásos nevelésére. S akad olyan lelkipásztor is, aki még ez utóbbit sem szorgalmazza. Van, aki több előkészítő oktatást kap, van, aki egyet sem.” (KS1)

„Ha betűről betűre betartanák azt, amit az egyházi törvénykönyv előír, akkor bizony az újszülöttek kétharmada nem lenne megkeresztelve.” (NL IX.21; ezt az állítást mi nem írjuk alá.)

„Az igazság az, hogy a megkeresztelt gyermekek tömege nem lesz később keresztény.” (KS2)

„Mi, nagymamák, úgy tanultuk, hogy minden ember eredeti bűnnel jön a világra, és csak a keresztség által szabadulhatunk meg tőle. Ennek hiányában pogányként él s hal meg az ember, a lelke pedig örök időre a tisztítóüzig juthat csak el. Hát ezért akarják a nagymamák olyan nagyon megkereszteltetni az unokákat, még akkor is, ha a vejük vagy a menyük vallás- vagy hitoktatásban különböző okok miatt nem részesült.” (NL XI.2: Anna, rövidítve.)

„Csak a nagymama kedvéért nem érdemes, és nem is lehet egy gyermeket megkeresztelni. Mert a megkeresztelés nem szolgáltatás. Ahogy az egyház sem szolgáltató vállalat.” (NL IX.21.)

„Azon szülőnek, akinek nincs rendben a házassága, az igazán nem is tudja gyakorolni a hitét; vagyis ebből következik, hogy az Istentől való elszakadás állapotában leledzik. Nem keresztényi élet az, ha valaki csak együtt él a társával.” (NL IX.21.)

A vallásszabadság követelményeinek ellentmond „az a pap, aki a keresztelés halogatásával akar »rábeszélni« valakit a hitre vagy valamilyen vallási gyakorlatra. Nyugodtan kimondhatjuk, hogy ez lelki zsarolás.” (ZSB1)

„Sajnos, elég gyakori eset, hogy »visszautasításnak« érzik a lelkipásztor magatartását, amikor pedig végre rászánták magukat arra, hogy tegyenek egy lépést az egyház felé. Úgy látják, hogy ők Istenhez akarják vinni gyermeküket, az egyház pedig akadályt gördít ez elé.” (KS1)

„A probléma lényegét abban a »kommunikációs zavarban« látom, hogy mást akarnak ők, és mást a lelkipásztor. A vallásukat nem gyakorló szülők általában csak *valamit* akarnak kapni az egyháztól – legtöbbször maguk sem tudják, pontosan mit; az egyház pedig, kis túlzással, *mindent vagy semmit* akar.” (KS1)

„Az »ártatlan« gyermekeket valamilyen templomi szertartással felvehetnénk a keresztségre készülők sorába. A befogadási szertartás történhetne például igeliturgia keretében, amikor Istennek ajánljuk a gyermeket, könyörgünk érte, megkenhetnénk a keresztelendőket olajával, megáldhatnánk a szülőket és a (leendő) keresztszülőket. A legtöbb szülőt ez bizonyára megnyugtatná.” (KS1) [Nem idézzük KS1 hosszú szövegét, amelyben a gyermekcatekumenátust írja le és ajánlja megoldásnak.]

Korunkban felvetődő problémák és megválaszolásuk

Próbáljuk a hiteles egyházi tanítás keretében megszerezni és megoldani a felsorolt és a felsoroltakkal rokon nehézségeket.

1. „Az újszövetségi iratokban a keresztelés az evangélium hirdetését követi, feltételezi a megtérést, és a hit megvallásával jár együtt; a Biblia a kegyelem hatásait (a bűnök megbocsátását, a megigazolást, az újjászületést, az isteni életben való részesedést) általában inkább a hittel, mint a szentséggel hozza kapcsolatba. Ezen az alapon” ajánlatos, „hogy normatív ereje legyen ennek a sorrendnek: evangéliumhirdetés – hit – szentség. A halálveszély esetén kívül ezt a normát ki kellene terjeszteni a kisgyermekre is, és számukra kötelező catekumenátust kellene felállítani.” (PA 17.)

– „A gyermekkeresztség gyakorlata olyan ősi hagyományra támaszkodik, amely az apostoloktól ered, és amelynek fontosságát nem lehet elvetni. Ezenkívül a keresztséget sohasem szolgáltatják ki a hit nélkül; a kisgyermek esetében ez az Egyház hite.”

– „Ráadásul a trentói zsinatnak a szentségekről szóló tanítása szerint a keresztség nem pusztán a hit jele, hanem a hit oka is. (DS 1606.) A megkereszteltekben a »belső megvilágosítást« hozza létre.” (PA 18.)

2. *„Bármilyen kegyelmet, mivel egy bizonyos személynek szól, annak, aki kapja, tudatosan kell befogadnia és magáévá tennie; erre viszont a kisgyermek teljesen képtelen.” (PA 19.)*

– „Valójában a kisgyermek személy, jóval előbb, mintsem ezt ki tudná nyilvánítani öntudatának és szabadságának ténykedéseivel; mint ilyen a keresztség szentsége által már Isten gyermekévé és Krisztus társörökösévé válhat.” Be tudja fogadni a keresztségi kegyelmet és a lelkébe ezzel a kegyelemmel beáradó erőket; ezekkel aztán rendelkezni tud, mihelyt öntudata és szabadsága ténylegessé válik. (PA 20.)

3. *„A kisgyermek megkeresztelése megsérti szabadságukat. Személyi méltóságuk ellen van ugyanis, hogy olyan a jövőben megtartandó vallási köteleességekkel terheljük meg őket, amelyeket később talán majd elutasítanak. Jobb lenne tehát, ha csak olyan korban szolgáltatnák ki nekik a szentséget, amelyben képessé váltak a szabad vállalásra. Közben szülőknél és nevelőknél óvatosan kell viselkedniük, és tartózkodniuk minden nyomásgyakorlástól.” (PA 21.)*

– Megtévesztő megoldási javaslat ez. „Nem létezik annyira tiszta emberi szabadság, hogy mentes lehetne minden befolyástól. Ha magát a dolgok természetes rendjét vesszük szemügyre, megállapíthatjuk, hogy a szülők gyermekeik részére olyan választásokat tesznek, amelyek szükségesek életük számára, és az igazi értékek felé irányítják őket. Olyan eljárás mód, amely a gyermek vallási életét illetően semlegesnek jelenti ki magát, valójában káros választás, mint amely valami lényeges jótól fosztja meg.”

– Nem kell szem előtt tévesztenünk, „hogyminden ember – azok is, akik nincsenek megkeresztelve – mint teremtmény Istennek elvülhetetlen kötelezettségekkel tartozik, amelyeket a keresztség ratifikál, és felel a gyermekké fogadásba... Az Újszövetség a keresztény életbe való belépést nem mint valami szolgaságot vagy kényszert állítja elé, hanem mint az igazi szabadságra való eljutást.”

– Ha „a gyermek, amikor felnőtt, elutasítja a keresztségéből folyó kötelezettségeket”, szüleinek „semmi okuk sincs arra, hogy önmaguknak szemrehányást tegyenek azért, mert joguknak és köteleységüknek megfelelően gondoskodtak gyermekük megkereszteléséről és vallásos neveléséről. Mert – minden ellenkező látszat ellenére – a hitnek a gyermek lelkébe elrejtett csírái valamikor talán felélednek; és ehhez a szülők is hozzájárulnak türelmükkel és szeretetükkel, imádságukkal és saját hitük hiteles tanúságával.” (PA 22.)

4. *„Megfelel ugyan, hogy a kisgyermekeket megkereszteljék egy homogén típusú társadalomban, amelyben tehát az értékek, az ítéletek és a magatartások összefüggő rendszert alkotnak; viszont nem javallható a mai ún. pluralista társadalmakban, amelyeket az értékek bizonytalan ingadozása és a vélemények összeütközése jellemez.” (PA 23.)*

– Számot kell vetni a társadalmi valósággal. „Mindazonáltal a homogeneitás és a pluralizmus ismérveinek csak jelzésértékük van, nem lehet azokat normatív elveknek venni, mivel nem alkalmasak egy sajátosan vallási kérdés megoldására.”

– „A »homogén társadalom« ismérve megengedi, hogy törvényesnek ítéljük a kisgyermek megkeresztelését, ha a társadalom keresztény; ugyanaz az ismérv viszont ennek a törvényességnek a tagadására vezet, amikor a keresztény családok számbeli kisebbségben vannak, mert nagyrészt még pogány társadalomban élnek, vagy olyan államban, amely a harcos istentelenség megvalósításáért küzd. Mindez pedig nyilvánvalóan elfogadhatatlan.”

– „A »pluralista társadalom« ismérve semmivel sem ér többet, mert az ilyen típusú társadalomban a család és az Egyház cselekvési szabadságot élvez, tehát a keresztény nevelésről gondoskodni tud.”

– Igencsak „megbénult volna az első századokban az Egyház misz-sziós terjeszkedése, ha akkoriban ezeket a »szociológiai« ismérveket alkalmazták volna. Hozzájön még, hogy korunkban túlságosan gyakran hivatkoznak a »pluralizmusra«, hogy nem várt módon a hívekre kényszerítsenek olyan eljárásmodokat, amelyek valójában akadályozzák őket a keresztény szabadságot illető jogukban.”

– „A kisgyermek megkeresztelésével kapcsolatban támadó kérdések végiggondolásához elsősorban az Egyház természetével és sajátos küldetésével kell számolni. Isten népének, jóllehet belevegyül az emberi társadalomba, és különféle nemzetekből és különféle kultúrákból áll, megvan a saját azonossága, amelyet a hit és a szentségek egysége jellemez. Ugyanaz a szellem és ugyanaz a remény élte, és bizonyos szerves egészet alkot, amely képes arra, hogy a különféle emberi csoportosulásokban megteremtse a saját növekedéséhez szükséges struktúrákat. Az Egyház szentségekkel, különösen is a kisgyermek megkeresztelésével kapcsolatos lelkipásztori tevékenységét hozzá kell alkalmazni ehhez az összvalóságához, nem pedig olyan ismérvektől tenni függővé, amelyeket csupán az embertudományokból merítünk.” (PA 24.)

5. Mintha a gyermekkeresztség gyakorlata „olyan lelkipásztori meggondolásból eredne, amely híjával van a missziós lendületnek, és amely nagyobb gondot fordít a szentség kiszolgáltatására, mint a hit felkeltésére és az evangéliumi elkötelezettség előmozdítására. E szokás fenntartásával az Egyház, mondják, enged annak a kísértésnek, hogy a létszámra legyen tekintettel, és a társadalmi berendezkedést építse ki; a szentségek valamiféle mágikus értelmezését serkenti, holott az lenne a feladata, hogy a missziós tevékenységgel törődjön, a keresztények hitét érettségre segítse, előmozdítsa szabad és tudatos elkötelezettségüket, és éppen ezért fejlődési fokozatokat fogadjon el a szentségekkel kapcsolatos lelkipásztorkodásában.” (PA 25.)

– „Persze az Egyház apostolkodásának arra kell irányulnia, hogy élő hit támadjon, és hamisítatlan keresztény élet viruljon; de mindazt, amit a lelkipásztori szempont a szentségek kiszolgáltatásában a felnőtteket illetően megkíván, nem lehet minden további nélkül a kisgyermekre alkalmazni: őket, mint már említettük, »az Egyház hitében« kereszteljük meg. Azonfelül nem szabad kevésre tartani a szentség szükségességét, amely egész jelentőségét és sürgető jellegét megtartja, különösen amikor arról van szó, hogy egy gyermeknek biztosítani kell az örök élet végtelen javát.”

– „Ami pedig a szám növelésének gondját illeti, az ilyesmi, ha helyesen értjük, az Egyház számára nemcsak nem kísértés vagy rossz, hanem inkább az Egyház kötelessége és java. Az Egyház ugyanis, amelyet Szent Pál Krisztus »testeként« és »teljességeként« határoz meg (Ef 1,23), Krisztus látható szentsége a világban; küldetése az, hogy minden emberre kiterjessze azt a szentségi köteleket, amely megdicsőült Urával kapcsolja egybe. Ezt pedig csak akkor képes megvalósítani, ha amellet dönt, hogy az első és alapvető szentséget, vagyis a keresztséget megadjuk mindenkinek, gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt.”

– Ilyen értelemben **a gyermekkeresztelés „igazán evangéliumi gyakorlat, minthogy tanúságértékkel bír; kinyilvánítja ugyanis, hogy Isten megelőz minket, és az ő ingyenes szeretete beburkolja életünket...** Mindaz pedig, ami a keresztség felvételéhez a felnőttektől megkívántatik (vö. trentói zsinat: DS 1525–1526, 1554, 1559), nem feledtetheti velünk azt, ami meg van írva: »Nem azért, mert igazak voltak tetteink, hanem irgalmassága szerint üdvözített minket, a Szentlélekben való újjászületés és megújulás fürdőjében.« (Tit 3,5.)” (PA 26.)

Néhány lelkipásztori irányelv

Szükség van elmélyült és megújult lelkipásztori erőfeszítésre, amely két nagy elvhez igazodik (PA 28):

„1) A keresztség, amely szükséges az üdvösséghez, jele és eszköze Isten megelőző szeretetének, amely megszabadít a bűntől, és közli az isteni életben való részesedést; önmagában e javak adományát kisgyermeknek nem szabad elodáznia.

2) Biztosítékokról kell gondoskodni, hogy ez az adomány a hitre és a keresztes életre való igazi nevelés által úgy kibontakozhasson, hogy a szentség eljusson teljes valóságára. Ezeket a biztosítékokat normálisan a szülők vagy a családtagok nyújtják, bár különféle más módokon is pótolhatók a keresztes közösségben. Ha azonban ezek a biztosítékok nem igazán komolyak, ez ok lehet arra, hogy a szentséget elodázzák; ha pedig biztosan nem léteznek, a szentséget meg kell tagadni.”

Konkrét esetekre a pap és a család közötti párbeszédben kell fényt deríteni.

Hívő és gyakorló családok

A keresztes szertartáskönyv bevezetője megadja a szükséges irányelveket. Közülük kettőt kell kiemelni. (PA 29.)

– Nagyon fontos a szülők tevékeny részvétele; a kereszteszülőkhöz képest elsőbbség illeti meg őket. (Vö. GYÁT 5.)

– Alapos előkészületre van szükség, amely jóval megelőzi a gyermek születését. A lelkipásztorok ilyen céllal látogassák és hívják össze a szülőket. (Vö. GYÁT 7.)

Kevésbé hívő, nem gyakorló, nem keresztes családok

Előfordul, hogy ilyen családok is figyelemre méltó megindokolással kérik kisgyermekük megkeresztelését. A következő alapelv (PA 30; vö. 868. kánon) hármastagozódásának tekinthető. (Ezt az elvet a Hittani Kongregáció legelőször, tíz évvel a PA előtt, a dapangói püspöknek küldte meg; jó tudni, hogy ebben az afrikai, togói egyházmegyében a lakosságnak csupán 1/35 része katolikus.)

1) „Ha kielégítőek a felhozott biztosítékok – például olyan kereszteszülők kiválasztása, akik komolyan gondjukba veszik a gyermeket, vagy pedig a hívők többségének támogató segítsége –, akkor a pap nem utasíthatja vissza a keresztes kérelem nélküli kiszolgáltatását, ugyanúgy, ahogy a keresztes családok gyermekeivel teszi.”

2) „Ha ellenben a biztosítékok elégtelenek, a kereszteset okosan halasszák el; a lelkipásztoroknak azonban fenn kell tartaniuk a kapcsolatot a szülővel, úgyhogy lehetőleg megkapják tőlük az általuk biztosítandó feltételeket, amelyek szükségesek a szentség kiszolgáltatásához.”

3) „Végül, ha ez sem lehetséges, végső megoldásként fel lehet kínálni a gyermek beírását egy hitújonci kurzusra, amelyet majd iskolás korában végez el.”

Ezek az irányelvek *némi magyarázatot* igényelnek. (PA 31.)

– Nincs itt szó a keresztes megtagadásáról, még kevésbé személyválogatásról, hanem pedagógiai jellegű elhalasztásról, amely nem valamiféle kényszerítés jellegét viseli, hanem azt célozza, hogy a család a lehetőségeihez képest haladást tegyen a hitben, vagy jobban tudatosítsa kötelezettségeit.

– Biztosítéknak elég olyan ígéret, amely megalapozott reményt kelt arra, hogy a gyermekeket a keresztes vallásban fogják nevelni.

– A jövőre katekumenátusra való feljegyzésnek nem lehet szertartásjellege, mert azt összetéveszthetnék magával a szentséggel. A beiratkozás nem felvétel a hitújonci státusba, és annak előjogait sem hozza magával. Megfelelő időben a gyermeket majd be kell jelenteni és felvenni hitújoncnak.

– Ahol a nem gyakorló vagy nem keresztes családok vannak többségben, és a püspöki konferencia általános lelkipásztori normákat szab meg a keresztesre való hosszabb

előkészület ügyében, a hívó és gyakorló családoknak joga van ahhoz, hogy gyermekeiket késedelem nélkül megkereszteljék.

Magyarországi megoldások

Természetesen a kevésbé hívó, nem gyakorló és nem keresztény családokra vonatkozó rendezés érdekel itt bennünket. Azokban a példákban, amelyeket idézni tudunk, jelentékeny hangsúlyeltolódások mutatkoznak ugyan, de a mozaikkockákból talán kibontakozik valami világos és egységes (vagy egységbe hozható) összkép. A szintézis megfogalmazására itt most nem vállalkozunk.

a) Maga a **magyar püspöki kar** 1973-ban ezt írta: „Egy bizonyos ideig el is lehet halasztani annak a kisdednek a megkeresztelését [ezt a mondatkezdetet az EB a 23.§-ban így idézi: „El kell halasztani az olyan gyermek megkeresztelését”], akinek egyik szülője sem kész a hitvallásra és annak vállalására, hogy őt katolikus keresztény módon neveli. [Vö. GYÁT 25.] Magatartásunk azonban ilyenkor se legyen elutasító, hanem nagyon szerény, szeretetteljes és előzékeny! Kérjük tehát a szülőket, hogy jöjjenek minél előbb újra, mert a gyermek megkeresztelhető, mihelyt a legszükségesebb előfeltételek teljesülnek.” (PE) „Kötelező halasztást semmilyen körülmények között nem ír elő a Püspöki Kar. A halasztás megmarad lehetőségnek.” (EP)

b) Az **esztergom-budapesti zsinat** aktáiban a következőket találjuk.

„Ha a szülők kívánják gyermekük megkeresztelését, ők maguk azonban nem vállalják keresztény nevelését, vagy erre nem alkalmasak, akkor ez a feladat rábízható olyan másik személyre, aki a családdal közvetlen és hosszú ideje meglévő kapcsolatban áll (pl. nagyszülő, a szülők testvére vagy más közeli rokon). Ilyenkor ez a személy is vegyen részt az előkészítő beszélgetéseken. Ez azonban nem menti fel a szülőket azon kötelességük alól, hogy a hithez és az egyházhoz való viszonyukat alaposan átgondolják, s lehetőleg meginduljon bennük a keresztény hit és elkötelezettség növekedése.” (EB 2109; vö. 2106.)

„A keresztelést nem szabad elhalasztani azokban a rendkívüli esetekben, amikor a szülők – még ha nem is katolikusok – vallási okból kérik gyermekük keresztelését, és kijelentik, hogy a gyermek katolikus nevelésével egyetértenek, de azt maguk nem tudják vállalni. Ilyenkor más hívó katolikusnak kell ezt a feladatot kifejezetten és a szülők beleegyezésével vállalnia, mégpedig olyannak, aki az adott település polgári határain belül lakik. Ez a személy lehetőleg a keresztszülő legyen, de lehet a család egy ismerőse vagy rokona is, aki egyébként a keresztszülőség feltételeinek megfelel.” (EB 24.§)

c) A **szeged-csanádi egyházmegye** zsinati könyve többek között, a 868. kánonra hivatkozva, így rendelkezik (SZCS 027): Ha hiányzik a megalapozott remény a megkeresztelendő gyermek katolikus nevelésére, „a keresztséget halasszák el. Nem beszélhetünk megalapozott reményről akkor, ha: az a szülő, aki kéri a keresztséget, nincs megkeresztelve; meg van ugyan keresztelve, de nem tanult hittant, és nem volt elsődöző, és nem vállalkozik a vallási alapismeretek elsajátítására sem; ha már van iskoláskorú kereszteleetlen vagy megkeresztelt gyermeke, de ezek hitoktatásától elzárkózik; ha élettársi kapcsolatát vagy polgári házasságát rendezhetné, de erre nem hajlandó, még gyökeres orvoslással sem.” Még egy mondatot idézünk a zsinati szöveg folytatásából, amely bőven szól a pap magatartásáról: „A keresztség kiszolgáltatásának vagy az engedély megadásának ne legyen feltétele az egyházi adó azonnali rendezése.”

Ezt a rendelkezést nyilván a tanulmányunk elején idézett helyzetkép összefüggésében kell olvasnunk, nevezetesen annak a ténynek a fényében, hogy nagyon kevesen vannak azok a világi keresztények, akik biztosítékot nyújtanak a megkeresztelt gyermekek keresztény

neveléséhez. Ilyenek persze bizonyára akadnak, és az ő bevonásukhoz a római irányelvek, valamint más magyar egyházmegyei rendelkezések nyújtanak támpontokat.

d) Ami a **váci egyházmegyét** illeti, 1976-os rendelkezéseket és akkori autentikus törvényértelmezéseket tudunk idézni (EP nyomán és megjegyzéseivel).

„A keresztelendő gyermek vallásos nevelését illetően a szülők meglévő szándéka az irányadó. Hogy ez a szándék a későbbiekben esetleg nem valósul meg, nem lehet oka a keresztelés megtagadásának.” „Ha a keresztelést kérő szülők már megkeresztelt idősebb gyermekük vallásos nevelését elhanyagolni látszanak ... figyelmeztessük nyomatékosan kötelességükre, és szolgáltatassuk ki az újszülöttnek a kereszttség szentségét.” „Ha a kereszttséget kérő szülők nem élnek egyházi házasságban, vagy ha vallási életük leállt – nem voltak még elsőáldozók, vagy esetleg egyikük sincsen megkeresztelkedve –, nem tagadhatjuk meg a szentség kiszolgáltatását, hanem fel kell ajánlanunk segítségünket az ügy rendezésére. Ilyen esetben – az előkészítés miatt – a gyermekkeresztelés időpontja eltolódhat.” Ez az eltolódás nem feltételt jelent, nem egy feltétel teljesüléséig halasztódik el a keresztelés, mert ez a keresztelés jelenlegi megtagadását rejtene magában. Az eltolódás egyszerűen időt ad a rendezések előkészítésére. Ha a szülők házasságukat vagy vallásgyakorlatukat nem óhajtják rendezni, másrészt viszont biztosítékot nyújtanak gyermekük katolikus nevelésére, akkor gyermeküket meg kell keresztelni.

e) Kiegészítésképpen lássuk **lelkipásztorok néhány olyan megjegyzését**, amely (ha nem is mindig egészen szabatos) beleilleszthető az idézett egyházi dokumentumok vonalába.

„A megkeresztelés feltételeként szó sincs egyházi házasságról, templomba járásról, sőt még hitről sem. Csak arról, hogy az egyik szülő beleegyezik.” (ZSB1) „Amit [a lelkipásztor] megkövetelhet, az a megalapozott remény. Lehet-e remény olyan szülőknél, akik nem vallásosak? De mennyire! Hányszor halljuk: ilyen meg ilyen vagyok, de gyermekemből jó keresztényt akarok faragni. Mikor keresztelni hozzák a szülők a gyereket, meg kell látni azt a pillanatot, amelyben megnyerhetők az Egyháznak.” (ZSB2)

„A remény megalapozott legyen. Alapvető a lelkipásztorkodásban és minden emberi kapcsolatban a bizalom légköre. Hinnünk kell egymásnak, és bízunk kell az ígéretében. Természetesen felmerülhet az a kérdés is: tud-e vallásos nevelést biztosítani az a szülő, aki nem gyakorolja a vallását? A válaszom: igen. Ha ezt komolyan akarja. Hiszen ha a gyermekemet franciára akarom tanítani, nem feltétlenül kell magamnak is franciául tudnom; arra ott vannak a szakemberek. Igaz, a vallásos nevelés ennél nagyobb feladat. De arra meg ott vannak a papok, a hitoktatók, a templomok, az istentiszteletek. A szülőnek csak támogatnia kell mindezt, jóakarattal. Erre tesz ígéretet.” (ZSB1)

„Az evangélium tanításai szerint a jó pásztor elhagyja a nyáját, hogy felkeresse az egyetlen elveszett bárányt. A nem jó pásztor a hozzá betérő, eddig távol lévő »bárányt« elküldi. Igazán értékes és a vallás iránt komolyan érdeklődő szülők és fiatalok keresnek meg, és panaszoznak el a nem jó pásztorral való találkozásukat. Nem értem. Nem érzik kollégáim a szülők érzéseit, ha gyerekük születik? Előttük az Új Élet, a Csoda, aki az övéké, és mégsem egészen az övéké. Aki hozzájuk tartozik, de biztosan még Valakihez. Áhítat tölti el szívüket, és megérik gyermekükben Istent, mégha ez nem is mindenkinél tudatos. Talán csak sejtik, hogy az Egyházban »felbecsülhetetlen« kegyelem vár gyermekükre; de együttérző öröm helyett »káderezés« az első fogadtatás... Így akarja a pap »megalapozni« a reményt a vallásos nevelésre?” (ZSB2) E sorok nyomán, amelyek mély igazságot fogalmaznak meg, kiegészítő rákérdésként idézhetünk egy másik szempontot: az isteni jelenlét megérező szülők „tényleg azt akarják, amit a kereszttség jelent, vagy inkább [csupán] ennek az érzésüknek a megerősítését?” (KS2)

A családok és a plébániai közösség szerepe

Egészen lényeges pontját érintjük itt a gyermekkeresztség lelkipásztori problémáinak. Nincs kizárva, hogy a mai magyar egyház legnagyobb és jórészt megoldatlan feladatai itt keresendők.

El kell mélyíteni a házasságra való felkészítést és a fiatal házasokkal való foglalkozást. „A körülményekhez képest be kell vonni az egész egyházi közösséget, és főként a nevelőket, a keresztény házasságokat, a családi mozgalmakat, a szerzetesi közösségeket és a világi intézményeket. Nagy fontosságot tulajdonítsanak ennek az apostolkodásnak a papok.” A szülőket figyelmeztessék és segítsék abban, hogy gyermekeik hitét és keresztény életét nevelve alakítsák. (PA 32.)

A plébániai közösség és a keresztényeknek az a csoportja, amely a család emberi közegét alkotja, a saját lelki és apostoli életében is nagy hasznot nyer abból, hogy tevékeny részt vállal a keresztesztelés szertartásában, főleg pedig akkor, ha „a liturgikus ünneplés után a közösség tevékenysége folytatódik: a felnőttek hozzájárulnak a fiatalok hitének neveléséhez, keresztény hitük tanúságtételével éppen úgy, mint a hitoktatási tevékenységekben való részvétellel” (PA 33).

Figyelő

Frank Miklós: A szeretet negyedik dimenziója I.

Rómában 1995. május 8-a és 14-e közt folyt le a Caritas Internationalis, a világ karitászszervezeteit összefogó csúcsszerv 15. közgyűlése, amelyen 155 országból közel 300 kiküldött vett részt. A világtalálkozó jelentőségét tükrözi, hogy azon jelen voltak – a Szentszék legfontosabb hivatalainak magas rangú tisztségviselői mellett – az Egyesült Nemzetek és annak szociális, élelmezési és menekültügyi szervei, a Nemzetközi Vöröskereszt, az Egyházak Világtanácsa, a Lutheránus Világszövetség, valamint számos nemzetközi katolikus intézmény képviselői. Az összejövetelen, amelynek témáját az „Igazságosság és szolidaritás – az élet útja” címszó foglalta össze, a delegátusok többek között kidolgozták a Caritas Internationalis munkaprogramját az elkövetkező négy esztendőre, jóváhagyták tíz új – főként kelet-európai – tagszervezet felvételét(1), és megválasztották a vezetőség és a végrehajtó bizottság tagjait. Szombaton, május 13-án II. János Pál pápa fogadta kihallgatáson a résztvevőket. Hozzájuk intézett beszédében rámutatott a Caritas különlegesen fontos szerepére az Egyház életében, hangsúlyozva, hogy a Cor Unum Pápai Tanácsban tömörült karitatív szervezetek között „a Caritas Internationalis első helyen áll”. Kiemelte, hogy az ezredforduló jubileuma előkészítésénél számít a világ karitászszervezeteinek bekapcsolódására, különösen az 1999-es esztendőben, amely a szeretet jegyében fog állni...(2)

Már ez a néhány utalás is elegendő annak igazolására, hogy ma a Caritas Internationalis, a maga világot átfogó tagszervezet-hálózatával, nemcsak a katolikus egyház részéről élvez teljes bizalmat, amennyiben nagy részben rajta keresztül nyilvánul meg annak Krisztustól kapott szeretetszolgálati, diakonai küldetése, hanem önzetlen és lelkiismeretes munkája révén kivívta az Egyesült Nemzetek, a kormányok, a hasonló jellegű humanitárius szervezetek osztatlan elismerését. A Caritas Internationalis jelzi az egyház e szeretetszolgálati küldetésének negyedik dimenzióját – ez a kifejezés szolgál a jelen írás címéül. Ezt a képet kibontva mondhatjuk: az első és alapvető dimenzió a helyi keresztény közösség, elsősorban a plébánia karitatív tevékenységét akarja kifejezni; a második az egyházmegyei karitászra vonatkozik, amely az egyház jogilag körülhatárolt területén plébániai közösségekben élő hívek szeretetszolgálatát fogja össze a püspök vezetése alatt. Az egyes országok püspöki karai által létrehozott országos karitászszervezetek képezik a szeretet harmadik dimenzióját, míg a nemzetközi, az egész világot átfogó láncolat a negyediket.

Az Egyház szociális-karitatív tevékenységének alapjai

Mielőtt összefoglalnánk annak a fejlődési folyamatnak főbb pontjait, amely a Caritas Internationalis létrejöttéhez és mai szervezetéhez vezetett, hadd emeljünk ki néhány szempontot, amelyre az egyház karitatív-szociális tevékenysége épül.

A kereszténység Krisztustól kapott küldetését kezdettől fogva három síkon igyekezett megvalósítani: az evangélium hirdetése vagy evangelizáció – görögösen: *kériigma*, az istentisztelet és a szentségek kiszolgáltatása – a *liturgia*; és a szeretetszolgálat, azaz a karitatív-szociális elkötelezettség – a *diakonia*. Az ősegyház életét dokumentáló iratok, főleg az Apostolok Cselekedetei és Pál levelei erről ékesen tanúskodnak.(3)

Az egyház történelmének vizsgálatából az is kiderül, hogy a hármas küldetés egyikét se hanyagolta el az évezredek során, hanem igyekezett őket egymásra hangolni és egymásba

kapcsolni, annál is inkább, mert lényegüknél fogva egymásra irányulnak és kiegészítik egymást.

Ezt támasztja alá az a tény, hogy az ősegyház Krisztus szeretetparancsának teljesítését nem tekintette – egyfajta privát jótékonykodás formájában – csupán a hívek egyéni feladatának, hanem annak kezdete óta közösségi jelleget kölcsönzött. Példaként említhetnénk a hívők vagyonszövetségét, a diakónusok megválasztását és ezáltal a karitatív tevékenység intézményesítését(4). Ez bizonyos szervezést követelt meg és tartós struktúra létrehozását. Arra is találunk számos utalást, hogy az igehirdetés, a kenyértörés (eukarisztia) és imádság meg a szeretetlakoma (agapé) voltak a keresztény közösség életének megnyilvánulásai, és ezeket egymással összekapcsolva rendezték meg.(5) De említésre méltó az is, hogy mivel az ősegyházat nem kötötték sem geográfiai, sem nemzeti korlátok, a szeretetszolgálat sem szorítkozott a helyi közösségben élő szegények támogatására, hanem – amint a Pál apostol által az éhínség következtében megszorult jeruzsálemi egyház javára Macedóniában és Achájában rendezett gyűjtés bizonyítja – a testvéri szolidaritás jegyében igyekezett segíteni a távoli bajbajutottakon.(6) Pálnak ezt az akcióját a mai nemzetközi karitászs-segélyakciók előképeként lehetne tekinteni.

A karitatív tevékenység a történelemben

Mint mondtuk, az egyház szervezett karitatív tevékenysége sose szűnt meg, még az üldözések alatt sem. Kiemelkedő eset Szent Lőrinc római diakónusé, aki midőn a római prefektus az egyház kincseit követelte rajta, összeszedette a szegényeket, és odaállította őket a prefektus elé. Amiből nyilvánvaló, hogy Rómában a 3. században egyházi szegénygondozás folyt. – A középkorban a betegellátás megszervezése került a középpontba: egyre-másra alakultak a betegápoló szervezetek. Emlékeztessünk itt a különféle lovagrendekre, elsősorban a johannitákra, továbbá az Istenes Szent János alapította irgalmas testvérekre, és nem utolsósorban Árpád-házi Szent Erzsébetre, aki vagyonát kórházak létesítésére fordította, és maga is éjt nappá téve, végkimerülésig ápolta a szenvedőket. – Az így alapított rendeknek és intézményeknek nemzetközi jellege volt: nemcsak olyan értelemben, hogy a gondozottak pl. a jeruzsálemi kórházakban mindenféle nációnarandokai közül kerültek ki, hanem mert a rendek az akkor ismert világ minden részében elterjedtek.

Az egyházi karitatív tevékenység első átfogó, zseniális szervezője, Páli Szent Vince, az irgalmas nővérek alapítója, az újkor szülötte. Nem volt az emberi elesettségnek, nyomornak olyan területe, amelyre ne terjedt volna ki a figyelme: a gályaraboktól a nyomorgó földmunkásokig, a harmincéves háború áldozataitól a nagyvárosi proletároktól, a lelenc csecsemőktől és utcagyerekektől a prostituáltakig, és természetesen a betegek ápolásáig. Különösen jellemző rá – és ez érvényes az egyházi szociális munka minden korszakára és területére –, hogy a szenvedés és nyomor enyhítésével karöltve mindig gondoskodott védenecsei lelki igényeiről is. A diakonia az egész emberen segít, és nemcsak annak fizikai szükségleteit igyekszik kielégíteni. Ez különbözteti meg alapvetően a pusztán humanitárius, emberbaráti kezdeményezésektől.

A Caritas Internationalis kezdetei 1924–1950

A múlt században, az iparosodással párhuzamosan és annak következményeként, egyre inkább terjedt a sokrétű nyomor. Aki ezen segíteni akart, gyökeresen és hathatósan, annak szaktudással és átgondoltan kellett nekilátni a feladatnak. E célból alakultak meg sorra a karitászszerzetek. Az elsőt egy német prelátus, Lorenz Werthmann hozta létre Freiburg székhellyel, 1897-ben. Az igény központilag szervezett egyházi karitatív tevékenységre a rákövetkező negyedszázad során, különösképpen az 1. világháborút követő nehéz időben,

Európa-szerte úgy megnövekedett, hogy 1924-ben, az Amsterdamban megtartott Eucharisztikus Világkongresszus kapcsán, a német Caritas kezdeményezésére, össze lehetett hívni az 1. nemzetközi Caritas-konferenciát. Ezen kilenc európai karitás elhatározta „Caritas Catholica Internationalis” néven egy nemzetközi szervezet létrehozását. Az alapítók között volt az 1. világháború után létesült magyar karitás is, amely 1945-ig folytatta tevékenységét, mikor is a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet tagjának követelésére a többi katolikus világi szervezettel együtt betiltották.(7)

A 2. világháború erősen megnehezítette a Svájcban székelő „Caritas Catholica” működését, úgyhogy azt be kellett szüntetni.

A mai Caritas Internationalis létrejötte

Az 1950-es Szentév új fordulatot hozott a nemzetközi karitásösszefogás számára. Az akkori vatikáni államtitkár-helyettes, Giovanni Battista Montini, a későbbi VI. Pál pápa kezdeményezésére Rómában találkoztak a legfontosabb európai karitászszerzők. A szeptemberben rendezett megbeszélésen, amelyen Magyarországot az akkor már külföldre menekült Zágon József prelátus, a Nyugaton élő magyarok apostoli vizitátora képviselte, döntés született a nemzetközi karitás együttműködés új alapokra helyezéséről és, Caritas Internationalis néven, egy a világ valamennyi karitászszerzőjét összefogó csúcsszerv létrehozásáról. Első elnökévé az olasz Pontificia Opera di Assistenza, a Pápai Segélyszolgálat elnökét, Ferdinando Baldellit, főtitkárává a dinamikus fiatal német papot, Carlo Bayer választották.

Montini helyettes államtitkár a Caritas Internationalis alapító ülésének résztvevőjéhez intézett levelében hármas tevékenységet jelölt meg az új szervezet céljaként: koordináció – információ – reprezentáció. A *koordináció* a Caritas-tagszerzők munkájának összefogására és egymásra hangolásra vonatkozott, a *reprezentáció* azok képviselőit jelentette a Szentszéknél és a különféle nemzetközi szerveknél, az *információ* pedig a Szentszék, a tagszerzők és a közvélemény tájékoztatását a Caritas tevékenységét érintő kérdésekről. Montini levelében arra is utalt, hogy a Caritas Internationalis nem arra létesül, hogy egyfajta „Super-Caritas” legyen, amely a tagszerzőket dirigálja. Ellenkezőleg rendkívül fontos, hogy a nemzeti Caritas-szerzők megtartsák önállóságukat és cselekvési szabadságukat.(8)

E szempontok figyelemmel tartásával születtek meg az új szervezet alapszabályai, amelyek elnyerték a Szentszék jóváhagyását. A jelzett három alaptevékenység jegyében kezdte meg a főtitkár, Carlo Bayer a szervezés munkáját. A feladat nem volt könnyű. Nemcsak azért, mert kezdetben az anyagi lehetőségek is szűkösek voltak. A későbbi világszerző első irodáját a Külföldi Magyar Actio Catholicának köszönhetette, amely a Szent Péter-bazilikához vezető sugárút, a Via della Conciliazione 44. alatti épületben bérelt helyiségeiből egy apró szobát rendelkezésre tudott bocsátani; de a legnagyobb nehézségek abból származtak, hogy a Caritas Internationalis akkor még ismeretlen fogalom volt, illetve sokakban – egyházi vezetőkben is – téves elképzelések alakultak ki a szervezet célkitűzéseit illetően.

A tagszerzők létszáma, az alapító ülésen részt vevő 22, szinte kizárólag európai Caritasból kiindulva, csak lassan emelkedett. Carlo Bayer fáradhatatlanul járta a világot, tárgyalt, szervezett, és nem nyugodott, míg meg nem győzte a püspököket a karitászmunka életbevágó jelentőségéről az Egyház számára. Utazásai nyomán egyre-másra alakultak karitászszerzők Dél-Amerikában, Ázsiában és Afrikában, kérve felvételüket a Caritas Internationalis tagjai közé. Mégis 15 évig eltartott, míg létszámuk megközelítette a 100-at. Így a koordinációs feladat megvalósításának immár tág tere nyílt. A világ karitászai, elsősorban a tehetősebb európaiak, szolidárisan támogatták a Harmadik Világban létrejött

testvérszervezeteket programjaik keresztülvitelében, anyagi segítséggel és szakemberek rendelkezésre bocsátása által. Egyre gyakrabban nyílt lehetőség, főként háborús konfliktusok és természeti katasztrófák esetén, a karitászszervezetek összefogása révén, nagyarányú nemzetközi segélyakciók szervezésére.(9)

Az első nagy nemzetközi segélyakció

Az első ilyen nagyarányú kihívást a karitásösszefogásra az 1956-os magyar forradalom jelentette. A Caritas Internationalis főtitkára, Carlo Bayer prelátus a Kirche in Not (Szükséget szenvedő egyház) szervezet vezetőjével, Páter Werenfried van Straatennal együtt, az elsőként érkezett Budapestre, hogy tájékozódják, milyen segítségre van szüksége a magyar lakosságnak. Felkereste Mindszenty bíborost, és vele tárgyalta meg a segélyakció lebonyolításának részleteit. – Elsőnek az osztrák karitás indított segélyszállítmányokat a magyar főváros felé. Egy részüknek sikerült eljutnia Budapestre, ahol főként kórházakat igyekeztek ellátni gyógyszerrel és élelmiszerrel; egy másik rész kénytelen volt Győrben lerakodni, szállítmányukat a győri püspökre bízva.

A szovjet csapatok bevonulása egy időre lehetetlenné tette a további segélyszállításokat. Bécsből indított repülőgépek, amelyek vérplazmát és szérumot vittek, nem szállhattak le Budapesten. Ettől függetlenül a Caritas Internationalis felhívására nyomban válaszoltak az európai karitászszervezetek, és folyamatosan küldték segélyszállítmányaikat az osztrák karitás címére, amely megbízást kapott az akció koordinálására. Bayer prelátus Bécsben létrehozott egy irodát, a „Caritas Internationalis bécsi Delegációja” elnevezéssel, amelynek vezetésével egy premontrei szerzetest, Páter Paulai Károlyt bízták meg. Célja a nemzetközi segélyek kanalizálása, illetve Magyarország felé való továbbítása volt. Paulai atyának valóban sikerült már 1956 decemberében teherautószámra élelmiszer- és gyógyszersegélyt juttatni az országba, sőt 1957 januárjában, a magyar hatóságokkal folytatott tárgyalások eredményeként, vasúti szállítást szervezni.

A segélyakció a következő években folytatódott, amelybe az európai karitások, főleg a német, az osztrák és a svájci mellett, szimbolikusan az akkor még működő vietnami mellett, szíriai, kenyai, és Dél-Amerikából a chilei, argentinai, brazíliai, uruguayi és perui karitászszervezetek is bekapcsolódtak.(10)

Az 56-os magyar forradalom áldozatainak felkarolása az ország határain kívül folytatódott. A szovjet harcok bevonulása és az azt követő rémuralom elől százezrek menekültek Nyugatra, mindenekelőtt Ausztriába, amely bár egy ilyen áradat fogadására semmiképp se volt felkészülve, senkit sem utasított vissza. Az Ausztriában működő segélyszervezetek, élükön az osztrák karitással, a Vöröskereszttel és az időközben bekapcsolódott Caritas Internationalisszal, a hatóságokkal együttműködve néhány nap leforgása alatt megszervezték a menekültek elhelyezését. Ennek kapcsán híressé vált az ún. „Vendégfogadó-akció”, amelyből a Caritas Internationalis is kivette részét: százsámra béreltek ki az ország minden tartományában kis vidéki fogadókat, hogy a sokgyermekes családokat és időseket kivonják a nagy menekülttáborok atmoszférájából, és elviselhető körülmények közé kerüljenek addig is, amíg sorsuk végleges megoldást nyer, akár egy ausztriai letelepedés, akár más országba való kivándorlás által.(11)

A Caritas Internationalis világszervezetté női ki magát

Az első nagyszabású nemzetközi segélyakciót követő években a Caritas Internationalis három irányban fejlődött: mindenekelőtt rohamosan növekedett nemzeti tagszervezeteinek száma, főleg az ún. Harmadik Világ – Afrika, Ázsia és Latin-Amerika – országainak csatlakozásával; ugyanakkor egyre szorosabbá vált az együttműködés az ENSZ különféle

kormányközi szervezeteivel; végül – ezzel párhuzamosan – kialakultak azok az alapelvek, amelyek tevékenységét a jövőbeli akciók során irányítani voltak hivatottak.

A tagszervezetek számának növekedése szükségessé tette a szervezett decentralizációt: a Caritas Internationalis 1962-ben megtartott VI. közgyűlése, egy előzetes határozatnak megfelelően, nagyjából a kontinentális felosztást követve, „régiók”-ra tagolódott, minden régió élére egy-egy helyettes elnököt választva. A Harmadik Világ, mint új karitás-munkaterület, szükségessé tette az egyre szakszerűbb foglalkozást a fejlődésben lévő országok és ebből kifolyólag a fejlődés elősegítésének problematikájával. Ennek következtében a Caritas Internationalis alapszabályaiban lefektetett célkitűzések közé, amilyen a szociális munka és a katasztrófasegély, bekerült a fejlődés előmozdítása.

Az ENSZ különféle kormányközi szervezeteivel való együttműködés ezekben az években kezdett konkrét formákat ölteni. Különösen említésre méltó példa erre az ENSZ élelmezési világszervezete, a FAO által 1959-ben indított „Hadjárat az éhség ellen”. Ennek előkészítésében a Caritas Internationalis aktív részt vett. Be is választották, mint egyetlen katolikus szervezetet, az akciót irányító tanácsadó bizottságba, és attól fogva az együttműködés rendszeresé vált. Ugyanez mondható az UNESCO-val, az UNHCR-rel, vagyis az ENSZ Menekültügyi Szervezetével, a WHO-val, azaz az Egészségügyi Világszervvel, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatallal (ILO) fenntartott kapcsolatokra; ezek a Caritas Internationalist tanácsadói státussal ruházták fel, ezzel is kifejezésre juttatva a szervezet munkája iránti elismerést.

A karitászervezetek tevékenysége világszerte, a szociális, karitatív és fejlődést elősegítő munka területén, valamint a katasztrófák esetében szervezett segélyakciók révén számos tapasztalattal gazdagították a Caritas Internationalist. Ezekből kristályosodtak ki azok az alapelvek, amelyek munkáját irányították, és azokat ma is jellemezzük. Hadd említsünk meg néhányat közülük: „A segítségnyújtásnál az egyetlen kritérium a nagyobb szükség” – más szóval sem a vallási, sem a faji, sem a világnézeti vagy nemzeti hovatartozás nem alapvetően mérvadó. „Segítség gyámkodás nélkül” – vagyis úgy kell segíteni, hogy a megsegített ne érezze magát megalázva, hanem emberi méltóságában megerősítve. A segítség alapelvei között rendkívül fontos az öntevékenységre serkentés és ehhez az alapfeltételek megteremtése. A Harmadik Világban végrehajtott katasztrófa-segélyakciók tanulsága volt, hogy ezek nem szűnhetnek meg az első segéllyel, hanem folytatódniuk kell, átalakulva fejlődési segéllyé. A segélyakciók egyébként hosszú távon hatástalanná válnak. Ez azonban feltételez jól működő helyi szervezeteket. Jól működő karitászervezet viszont nem lehet meg jól képzett munkatársak nélkül. A munkatársképzés és a lakosság bekapcsolása döntően fontos feladat. Ilyen és hasonló felismerések nyomták rá bélyegüket a Caritas Internationalis és tagszervezetei munkájára az elkövetkező időben, és tették lehetővé, hogy szembenézzen az egyre szaporodó feladatokkal és kihívásokkal.¹²

Jegyzet

1 Európa: Albánia, Bulgária, Cseh köztársaság, Macedónia, Oroszország, Románia, Szlovákia, Szlovénia. Közel-Kelet: Irak. Afrika: Eritrea. (Caritas Internationalis 15. Nagygyűlés, Dok.: 15GA/1.3)

2 Sedo Radio Vaticana No 0916, 13.05.95.

3–6 ApCsel 2,42–47; 6,1–7; 2Kor 8,1–15; 9,1–5; Gal 2,10; 1Kor 16,1–4

7 N. Frank: Europäische Zusammenarbeit derr Caritasverbande. *Caritas 80: Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes*, 239. old.

8 Caritas – Atti dell'incontro internazionale. Giornate di studio sulla carita (Évszám nélkül), 187–191. old.

9 Chr. Heidrich: Carlo Bayer – Ein Römer aus Schlesien, Thorbecke 1992, 158–169. és 187–190. old.

10 Uo. 170–174. és 178. old. – 11 Uo. 174–175. old. – 12 Uo. 182–186. old.

A tanulmány második részét következő számunkban közöljük.

Hartai Éva: Egyház és kommunikáció. Beszámoló egy tanulmányi napról

Hasznos fél napot töltött együtt az a maroknyi érdeklődő, aki múlt év december 9-én részt vett a jezsuiták Faludi Ferenc Akadémiájának „Egyház a kommunikációs társadalomban” címmel tartott tanulmányi napján.

A téma túlmutat a magyar katolikus egyház problémáin; országhatárokon és felekezeti választóvonalakon átívelő, egyetemes gondokat vet fel. Az istenhívők-krisztushívők közössége meg tudja-e ma szólítani a társadalmat, tud-e – hivatása szerint – hitet, reményt, szeretetet közvetíteni? Hogyan teszi ezt – ha teszi –, milyen hatásfokkal? Ha rossz hatásfokkal, mi ennek az oka? Miért szól ma olyan erőteljesen a keresztény üzenet, miért jut el oly kevesekhez? Csak az erős elvilágiasodás felelős ezért? Egyáltalán: kiket, milyen körben kellene megpróbálni – jobban – megszólítani? Fontos és súlyos kérdések ezek, amelyekre világszerte keresik a választ a kutatók, egyházi és világi teológusok, lelkipásztorkodó papok és egyházi vezetők. A Faludi Akadémia tanulmányi napja lehetőséget teremtett a résztvevők számára, hogy tapasztalataikat, gondolataikat megoszthassák egymással.

Morel Gyula innsbrucki jezsuita szociológus professzor bevezető előadásában a „*jelentés és jelentőség krízisét*” vizsgálta. Rámutatott arra, hogy maga a „kommunikáció” szó bizonyos együttes, közös, személyes együttlétet, igazi emberi kapcsolatot feltételez, amint hogy feltételezi azt is, hogy a közlésnek megértésre kell találnia. A közlés *jelentésének* megértésében döntő a használt *nyelv*: az egyházban tehát nem szabad *csak* bennfentesek számára érthető nyelvet használni, figyelmen kívül hagyva, hogy számos szavunk, kifejezésünk elvesztette eredeti jelentéstartalmát, a ma embere számára érthetlenné vált, s az óriási befolyásra szert tett tömegkommunikációs eszközök új kifejezési formákat igényelnek.

A jelentés másik hordozója a „*plauzibilitás*”, vagyis hogy van-e a kommunikáló felek között összecsengés, közös vonatkoztatási alap, belső hasonlatosság akkor, amikor *már nem tekintélyelvű közlést* kell adni analfabéták számára, hanem különböző mértékben tájékozott, esetenként nagyon művelt embereket kell megszólítani. Ugyanakkor csak arra figyelünk oda igazán, ami számunkra fontos, *jelentős*, ami célokat, feladatokat tűz ki számunkra. Az egyház igehirdetése pedig csődöt mond mindaddig – mondja Morel Gyula –, amíg nem képes alkalmazkodni a jelentésre és jelentőségre vonatkozó igények alapján azokhoz, akikhez szólni akar. Az unalom, a bágyadtság, a szürkeség, az anakronosztikus megfogalmazások valósággal „beoltják”, immunizálják az embereket a hit és a vallás ellen. Pedig „az egyház központi feladata a megtestesült Ige szolgálata”. Morel Gyula számos teológus és vallásszociológus véleményét idézi az igehirdetés nyelvvel kapcsolatban: Franz-Xaver Kaufmann szociológus például a „hitátadás jelenlegi válságáról, vallási elnémulásról és nyelvzavarról” beszél.¹

Mit lehetne tehát tenni? Íme, Morel Gyula javaslatai, pontokba szedve, dióhéjban:

1. Ha jelen kívánunk lenni a mai világban, és felelősséget érzünk iránta, gyökeresen meg kell változtatnunk kifejezési formáinkat. Az utakat, módokat pedig közösen kell keresnünk, mert nem lehet már egyszerűen engedelmességet várni felülről jövő monológokra. A transzcendenciát az éppen megszólítottak nyelvén kell képviselni, számukra érthetően.

2. Legyen az egyházon belül egy bizonyos „*kétnyelvűség*”: az egyik belső használatra, tudósok, teológusok számára; a másik, a közérthetőbb nyelv pedig a keresők, az érdeklődők, a hit felé indulók számára.²

3. Amikor a világban élőknek saját kategóriáikban közvetítjük Isten üzenetét, mindig gondoljuk meg, a kevesebb nem lenne-e több?

4. Ha az egyház nevében szólunk, törekedjünk őszinteségre, szavahihetőségre, hitelességre; „*miért félünk attól, hogy tudásunk korlátait beismerjük?*” (Kiemelés H. É.)

Mindezek a követelmények összefüggenek: új nyelv, új stílus kialakítására, átfogó, gyökeres reformra van szükség, amely rendkívül fáradságos munka, s amelyben elsősorban talán a keresztény értelmiségre lehet majd számítani. A „példa és tekintély” ugyan mindig döntő marad az igazság képviselésében, de elfogadásuk előfeltétele a személyes „belátás és döntés” – zárta előadását Morel Gyula.

Tomka Miklós egyházzociológus is hiányolta a mai magyar egyházban a jó kommunikációt, az összetartozás-érzést, a cselekvő egyháztudatot. Kutatásai alapján rámutatott, hogy ha a magyar katolikus egyház híveit a zociológus szemével vizsgáljuk, akkor meg kell állapítanunk, hogy döntően az idős, alacsony iskolai végzettséggel rendelkező, a tömegkommunikációt alig használó és abban ritkán reprezentált csoportokról van szó, kb. nyolcszáz ezer, egy millió emberről, akik politikai értelemben is leginkább konzervatívak. Nem változtat lényegesen ezen a képen a nyolcvanas években elsősorban értelmiségi fiatalok körében megindult vallási megújulás sem. Az adott csoportokkal való belső kommunikáción kívül a kilencvenes években sem került hangsúly a kifelé való kommunikálásra, mi több, kifejezetten kommunikációellenes szemlélet alakult ki – figyelmeztet Tomka Miklós. Úgy tűnik, az egyház lemondott a társadalommal való párbeszéd tudatos irányításáról, s ha résztvevőként nem, partnerként sem tudja azt megszólítani. (A kölcsönös bizalom és megértés minimuma mások nézeteinek és nyelvének ismerete nélkül nem lehetséges.)

Miről és hogyan kommunikál tehát a magyar egyház elsősorban? Tomka Miklós szerint az intézményről, a szervezetről, az anyagi gondokról, az ingatlanokról – *de nem szól, vagy nem szól eleget nagy nyilvánosságnak címezve az emberek mindennapi, égető gondjairól.* S hogy hogyan szól? A tömegkommunikációs eszközökben *mindenképpen kenetteljes hangon, bennfentes fogalmakkal, egyházi „zsargonban”* – így próbálja megszólítani a lakosság legidősebb, leginkább hagyományörző egytizedét, miközben az (alakulófélben levő) pluralizmussal nem tud mit kezdeni, a sokszor kimondottan ellenséges társadalmi közeggel pedig különösen nem. Úgy tűnik, 1989 után a katolikus médiában egy korábban teljesen elszigetelt, konzervatív és hierarchikus csoport jutott elsősorban szóhoz, s ez nem mutat a nagyobb nyitottság és őszintébb párbeszéd irányába. Tomka Miklós nemrégien megjelent kötetében³ is részletesen, az önvizsgálat jegyében foglalkozik – sok minden más mellett – az egyház „*belterjes gazdálkodásával*”, s ennek ellentmondó, „*mindenkihez szóló hivatásával*”, az egyház és a világ mai viszonyaival.

Bencze Lóránt, a zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola főigazgatója igen érdekes előadásában a történelem során kialakult egyházi nyelvrendszerrel, szimbólum- és metaforarendszerrel, kommunikációs paradigmával és annak – elkerülhetetlen – változásaival foglalkozott. A keresztény teológiát át- meg átjárja a kommunikáció kérdése – hangsúlyozta. (Gondoljunk a Szentháromságra, az egyetlen Isten belső életére, kommunikációjára az emberrel a Logosban, a „tanítások minden népet...” megbízásra.) A katolikus egyháznak a kezdetektől szembe kellett néznie a paradigmaváltás kérdésével, s képes is volt rá, „mert forrása, léte és küldetése maga a kommunikáció”. Képes volt a „kiegyensúlyozott, szervesen kiépülő és lassú cserére, változásra, úgymond az »eredeti hitigazság« elvesztése vagy károsodása nélkül”. Szent Pál és a nagy hittérítők paradigmaváltásai sikeresek voltak, az egyházszakadások viszont a kommunikáció csődjét jelentették. Lehet, hogy ma is szemünk előtt zajlik egy bizonyos „*reformációs*” *folyamat, egy paradigmaváltás* – miközben a tömegtájékoztatók illetékesei mintha még nem vették volna észre, hogy sem a barokkos szentmise, sem a veretes protestáns igehirdetés *nem médiaműfaj*, s a szinte mindenki által nézett televízióban gyakran ellenkező hatást vált ki. Az egyházi műsorok „valósággal egy muzeális szociokulturális paradigmát visznek a képernyőre és a mikrofon elé... Meg kell

tanulni, nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban a hatékony tájékoztatást abban a paradigmában, amelyben vagyunk, a média nyelvén, eszköztárával, *de mégsem azonosan.*” (Kiemelés H. É.) *A hitigazságok nem sérülhetnek.* Azért beindult már egy bizonyos megújulási folyamat az egyházi kommunikációban, s vannak olyan értelmiségi csoportok, akik készen állnának tervekkel és gyakorlati segítséggel, csak fel kellene őket kérni – tette hozzá Bencze Lóránt.

A tanulmányi nap végén *Czakó Gábor* író a tőle megszokott szenvedélyességgel panaszkolt, hogy a „Gazdaságkor” létrejöttével és uralomra jutásával elvesztettük Istent a kommunikáció középpontjából, s helyébe valláspótlékok léptek. A Gazdaságkor „mefisztói szerződéséből eredő négy alapvázlata: *az áldozat irányának megfordítása* – más szóval nem adni a sajátunkból Istennek és a közösségnek, hanem elvenni tőlük és a magunk javára birtokolni; a *szétválasztás* – a természettől egybetartozók, pl. jog és erkölcs, szerelem és házasság, haza és állam stb. szétkülönítése: *a valóság leváltása* a mass-média által, s mindezek gyümölcse, aki ezeket műveli és fogyasztja, az új ember, a *barbi*”. A teljes személyiséghez szóló, ősi, képi nyelvet felváltotta a fogalmi nyelv: a tudomány, a gazdaság, a definíciók, a piac, az információ nyelve. S milyen nehéz szembe menni a korrallal, a „klérus” szó önmagában negatív töltésű, a magyar, a nemzet, a keresztény szavak egyes körökben „kirekesztőnek” minősülnek; ki beszél itt már Isten országáról, üdvösségről, kárhözatról, ki mer másokat figyelmeztetni; „s a rendszeresen templomba járók között is sokan akadnak, ha éppen nem ők a többség, akik az egyházzal is mint üzemről, vállalatról gondolkodnak, ... az egyház »anyagi alapjairól« beszélnek, ahelyett, hogy az egyház jézusi fundamentumára építenének...” Azé a nép, aki megműveli – ismételte meg *Czakó Gábor* már ismert mondását.

Jegyzetek

1 Lásd *Mérleg* 1992/4. 372–390. old.

2 A szerkesztő, Szabó F. megjegyzése: Az itt érintett kérdéskört Morel Gyula bővebben kifejtette – „kívülállók, keresők és érdeklődők” nyelvezetéhez igazodva – *A jövő biztosabb, mint a múlt* című könyvében (Egyházforum 1995). A 25. oldalról idézünk: „A kereszténységben kialakult egy bizonyos belső gondolkodás- és kifejezőmód, körülötte a modern szekularizált világban egy másik, az előbbtől alaposan különböző. A kölcsönös megértés érdekében a »kétnyelvűség« különleges feladatokat ró ránk. A teológiai képzettség és az elmélkedésekkel járó bensőséges átélés sok vallásos elemet képes beemelni az ún. plauzibilitás síkjába a »jártasak« számára (vagyis abba a gondolatvilágba és gondolkodásmódba, amelyben elfogadhatóvá, valószínűvé vagy egyenesen magától értetődővé válik valami), de tökéletesen értelmetlen maradhat a »kívülállók« számára. Egy ezoterikus, vagyis a csak valamely csoporton belül érthető és »tolvajnyelv« a tagok számára hasznos és fontos lehet ugyan mint a szoros összetartozás kifejezése és érzelmi megerősítése, de a csoport izoláltságát is növeli. A hagyományos formák ápolása mellett ugyanolyan jelentőségteljes kötelesség e hagyományos formák »lefordítása« mindazon potenciálisan érdekelteknek a nyelvére, akikhez a mondanivaló szól.”

3 Tomka Miklós: *Csak katolikusoknak.* Corvinus, Bp, 1995.

Kultúra és élet

Nemeshegyi Péter: „Terjedjen az Úr igéje ...” (2Tessz 3,1). Kell új magyar, ökumenikus szentírásfordítás!

Az igeliturgiában a Szentírás szövegének felolvasása után mondjuk: „Ez az Isten igéje!” A II. vatikáni zsinatnak az isteni kinyilatkoztatásról szóló konstitúciója pedig 9. pontjában így ír: „A Szentírás, a Szentlélek sugalmazására írott műként, Isten szava.” Ezért áll a Szentírásra is a zsoltár szava: „Uram, igéd örökké megmarad.” (119, 89.)

Azonban az isteni ige akkor „marad meg” igazán, amikor emberi szívben megértéssé és hitté válik. Ha csak papírra van leírva az Isten igéje, de senki sem olvassa, érti, hiszi és követi, akkor nem mondhatjuk róla, hogy „megmarad”. Ezért mondjuk helyesen, hogy a Jézusban csúcspontjához ért isteni kinyilatkoztatáshoz lényegileg hozzátartozik a világ végéig az emberekben működő Szentlélek műve, aki megnyitja az emberi szíveket Isten igéjének befogadására.

A Szentírás fordításai

Ilyen okból tartották kötelességüknek Krisztus tanítványai kezdettől fogva, hogy a Szentírást lefordítsák a népek különböző nyelveire. Nincs könyv a világon, melyet annyi nyelvre lefordítottak volna, mint a Szentírás; de nincs oly könyv sem, melyet annyiszor fordítottak volna le ugyanarra a nyelvre, mint a Szentírás. Ugyanis, bár az Isten igazsága változatlan, az emberek nyelve változik. Minden kor minden emberének úgy kell lefordítani a Szentírást, hogy az számára személyes megszólítás legyen.

A protestáns egyházak által támogatott Egyesült Bibliatársulatok szereztek nagy érdemeket abban, hogy a legkülönbözőbb nyelveken megszólaltassák az Isten igéjét. A 16. századbeli vallásszakadásnak sajnálatos következménye volt az, hogy a katolikus egyház hivatalos vezetői, bár szorgalmazták a katolikus bibliafordításokat, sokáig gyanúval illették a Bibliatársulatok fordításait, és a katolikusok számára tiltották azok használatát

Ökumenikus fordítások

Új korszak nyílt meg ezen a téren az ökumenikus mozgalom jóvoltából. Idézzük a II. vatikáni zsinat korszakalkotó kijelentését: „A krisztushívők előtt szélesre kell tárni a kaput, hogy hozzájussanak a Szentíráshoz... Minthogy Isten igéjének minden korban elérhetőnek kell lennie, az egyház ... gondoskodik róla, hogy megfelelő és pontos fordítások készüljenek az egyes nyelveken, főleg a Szent Könyvek eredeti szövegei alapján. Ha e fordítások alkalomadtán és az egyházi hatóság jóváhagyásával a különvált testvérekkel (vagyis a nem katolikus keresztényekkel) közösen készülnek, minden keresztény használhatja azokat.” (*Dei verbum* 22.)

Ez az óvatosan megfogalmazott szöveg úgy hatott, mint valami zsilip megnyitása. A keresztények egységét előmozdító római titkárság a zsinat után felkérte az Egyesült Bibliatársulatokat, hogy együtt fogalmazzák meg a közös bibliafordítások vezérelveit. Ezek nemsokára el is készültek. Megjelenésük után pedig, szerte a világon, száznál több helyen kezdődött meg közös bibliafordító munka.

Élénken emlékszem az Amerikai Bibliatársulat egyik vezetőjének Tókióban elhangzott előadására. Beszámolt arról, hogy a II. vatikáni zsinat szövegének olvasása „csodálkozást (astonishment)” idézett fel bennük, de kételkedtek a katolikus egyház szándékának

komolyságában. Amikor azonban a keresztények egységének római titkárságától küldött felhívást megkapták, csodálkozásuk „izgalommá (excitement)” változott. Érezték, hogy új kor indult meg a bibliafordítások történetében.

Az első katolikus–protestáns közös bibliafordítás francia nyelven készült el. Ennek a világszerte használt kiváló fordításnak (*Traduction oecuménique de la Bible*, TOB) az a sajátossága, hogy nemcsak a bibliai szöveg, hanem a bőséges magyarázó jegyzetek is közös katolikus–protestáns alkotások.

A japán példa

Japánban 1969-ben határozták el egy közös katolikus–protestáns bibliafordítás készítését. Mielőtt nekifogtak volna a munkának, az illetékes egyházi vezetők egy bizottságot neveztek ki a közös fordítás lehetőségének megvizsgálására. Ennek a bizottságnak a katolikus püspöki kar által kinevezett tagjai között voltam jómagam is. Ma is élénken emlékszem e bizottság zárójelentésének szavaira: „Japánban közös bibliafordítás szükséges és lehetséges.”

Utólag be kell vallanom, hogy e bizottság számára lehetetlen volt megvizsgálni mindazokat a feltételeket, melyek, a „lehetséges” kijelentést megalapozták volna. Azt azonban ez a katolikusokból és protestánsokból álló bizottság világosan megértette, hogy Japánban közös bibliafordítás „szükséges”. Hogyan is hirdethetnénk a 120 millió japánnak a kereszténységet mint a szeretet vallását, ha annyira rosszban vagyunk egymással, hogy közös gyökerünket, a Szentírást sem tudjuk együtt lefordítani? Bizottságunk sejtette, hogy nehézséggel kell majd szembenéznünk, de meg voltunk győződve arról, hogy az Isten kívánja ezt a művet, és hogy át fog segíteni minden nehézségen.

Úgy is lett. 18 évig tartott a munka, de 1987-ben megjelent a közös japán bibliafordítás. Három év alatt el is kelt már belőle egymillió példány. Isten áldása volt ezen a munkán. Csaknem száz szentírástudós, irodalmár, egyházi vezető és irodai személyzet vett részt a fordítás, szövegegyeztetés, személynevek írásmódjának egyeztetése, stílussimítás stb. munkájában. A kiadások is tetemesek voltak. A végrehajtóbizottság tagjaként magam is minden szöveget átnéztem, és sok száz javítást ajánlottam. Dogmatikai kérdések miatt sohasem volt vita – ezen már túl vagyunk –, de a személynevek írásmódja, a megfelelő stílus kifejezések megtalálása, a szöveg lehetőleg pontos, de ugyanakkor a japánok számára olvasható, szép stílusú és könnyen érthető fordításának megteremtése rengeteg fáradságba került. Az eredmény ugyan nem tökéletes, de rendkívül örömdetes, hogy van most egy közös japán bibliánk. A japán püspöki kar döntése alapján ezt a közös fordítást használják a liturgiában.

A magyar feladat

Mindezekről azért írtam ilyen részletesen, mert mióta ismét Magyarországon élek, egyre inkább erősödik bennem a meggyőződés, hogy hazánkban is „szükséges”, és ezért Isten segítségével „lehetséges”, egy közös bibliafordítás létrehozása. Ennek szükségességét főképpen katolikusként érzem. Igaz, hogy van a magyar püspöki kar megbízásából készült és a Szent István Társulat által 1973-ban kiadott bibliafordítás. Nagy hála és tisztelet illeti meg azokat a személyeket, akik ezt a művet megalkották. Azonban köztudomású, hogy az akkori években milyen mostoha helyzetben volt a magyar katolikus egyház. Hét fordító és egy lektoráló neve szerepel a fordítás címlapján. Bármilyen hősiességgel dolgozott is ez a nyolc ember, lehetetlen volt számukra azt a munkát elvégezni, amit ma egy „megfelelő és pontos” bibliafordítás megkövetelne. Ehhez egy több milliót számláló országban legalább száz ember és minden modern eszközzel felszerelt iroda lenne szükséges. Ezért a magyar katolikus egyház elsőbbségi feladatának gondolnám egy új, „megfelelő és pontos” fordítás

elkészítését; ennek megvalósításához pedig a protestáns egyházak szakembereinek tudása, tapasztalata és energiája óriási segítség lenne. De még ennél is fontosabb lenne az a hatalmas ökümenikus közeledés, melyet egy ilyen közös bibliafordítás jelentene.

Az ilyen fordításnak kettős követelménynek kellene megfelelnie. Minthogy a Szentírást Isten igéjének hisszük, az első követelmény az, hogy a fordítás ugyanazt mondja, mint az eredeti. A második követelmény pedig az, hogy olyan magyarosan gördüljön a szöveg, mintha csak eredetileg is magyarul írták volna. A Szent István Társulat fordítása (SZIT) mindkét követelmény szempontjából számos javításra szorul.

Néhány példa

A teljesség minden igénye nélkül legyen szabad az első követelmény szempontjából hiányos néhány (csupán) újszövetségi helyre felhívnom a figyelmet. (A SZIT 1990 évi harmadik kiadását használtam.)

Mk 1,15: „Tartsatok bűnbánatot” – helyesebben: „*térjetelek meg.*” Itt és számos más helyen a SZIT a „metanoein” igét és a „metanoia” főnevet a „bűnbánat” szóval fordítja. A görög szó „gondolatmegváltoztatás”-t jelent. A „megbánás” árnyalat is együtt cseng, de nincs az előtérben. A „bűn” szó pedig egyáltalán nem található. A régóta használatos „megtérés” szó sokkal jobban fejezné ki az eredeti szó értelmét.

Mk 1,41: „Jézusnak megesett rajta a szíve, kinyújtotta a kezét, és így szólt hozzá” – helyesen: „Jézusnak megesett rajta a szíve, kinyújtotta kezét, *megérintette*, és így szólt hozzá.” A „megérintette” (hépszato) szó jelentős, mert mutatja, hogy Jézus számára fontosabb a beteg testi-lelki megsegítése, mint a leprások érintését tiltó mózesi törvény betartása. A SZIT párhuzamos Mt 8,3 és Lk 5, 13 szövegeiben helyesen ott a „megérintette” szó; Mk 1,41-nél azonban még a harmadik kiadásban is hiányzik.

Mt 5,4: „... megvigasztalják őket” – helyesen: „... *megvigasztaltatnak.*” Itt és számos más szövegben az eredeti szenvedő igealak helyett a cselekvő igealak többes szám harmadik személyét használja a SZIT. Igaz, hogy a szenvedő igealak használata nem magyaros, azonban ezekben a szövegekben a „passivum divinum”-ról, vagyis az Isten működését jelentő igealokról van szó. Tehát nem azt mondja a szöveg, hogy a szomorúakat majd valaki megvigasztalja, a békeségeseket majd valaki Isten fiainak hívja (M 5,9), a nem ítélezők felett mások sem fognak ítélezni (Lk 6,37), a megbocsátónak majd mások meg fognak bocsátani (uo.), az adakozóknak mások túlcsonduló mértékkel fognak mérni (Lk 6,38). Ezekben a jézusi kijelentésekben mindig Isten működéséről van szó. Az Isten vigasztal, az Isten nevez fiainak, az Isten nem ítéel, az Isten bocsát meg, az Isten mér túlcsonduló mértékkel. Ha a szenvedő igealakat a fordításnál mindenáron kerülni akarjuk, akkor az „Isten” szót kell alanyként beilleszteni, ahogy ezt egyes közérthetőségre törekvő modern szentírásfordításokban látjuk.

Mt 8,17: „Magára vállalta bajainkat ...” helyesen: „*Gyengélkedéseinket ő vette el ...*” Máté szándékosan megváltoztatja Iz 53,4 „bűneinket ő hordozta” szavait. Helyettük azt írja, hogy Jézus „elvette gyengélkedéseinket”: Jézus nemcsak a „betegségeinket hordozó” szenvedő szolgálja az Úrnak, hanem a bennünket gyógyító Üdvözítő is.

Mt 9,8: „... az embernek ekkora hatalmat adott” – helyesen: „... *ekkora hatalmat adott az embereknek.*” A Jézus által gyakorolt bűnbocsánat hatalmáról van szó, és meglepő, hogy Máté nem egyes számot, hanem többes számot használ. Ezzel talán azt akarja jelezni, hogy a Jézus által gyakorolt bűnbocsátó hatalom átszállt az egyház embereire is (vö. Mt 18,18).

Mt 9,35: „országá örömhírét” – helyesen: „*az Ország örömhírét.*” Máténál az Ország, két szöveg (16,28; 20,21) kivételével, mindig Isten Országát, a Mennyek Országát jelenti, nem pedig Jézus országát.¹

Mt 26,26: „megáldotta” – helyesen: „*áldást mondott.*” Jézus az utolsó vacsorán nem a kenyeret áldotta meg, hanem Istent áldó imát mondott. A miseliturgia szövegének fordítása a helyes.

Lk 1,29: „Áldottabb vagy minden asszonynál” – helyesen: e szavak e versben kihagyandók. Szerepelnek Lk 1,42-ben, Erzsébet ajkán. – 1,29-nél, a Nemzetközi Szentírás Társulat kiadásában megjelent görög kritikus szövegben (3. javított kiadás, 1983; e szöveg alapján készül a legtöbb bibliafordítás a világon, a szerkesztőbizottságának tagja Carlo M. Martini bíboros érsek is) e szavak nem szerepelnek. A görög szöveg lábjegyzete szerint néhány kéziratban megtalálhatók ugyan ezek a szavak, de a lábjegyzethez a (B) jelzés van illesztve, mely azt jelenti, hogy a kritikai kiadás által elfogadott szövegre vonatkozólag „valamelyes kétely fennáll” (some degree of doubt), ez azonban nem jelentős. Ilyen esetekben a fordítók nem szoktak eltérni a kritikai kiadás szövegétől, hacsak nem folytattak a kérdésre vonatkozólag beható személyes tanulmányokat. A SZIT néhány más esetben is lábjegyzetbe utalt szövegvariánsokat követ. Gyanítom, hogy azért teszi ezt, mert a latin Vulgata fordítás ezeket a variánsokat követi. Ez azonban manapság már nem érvényes szempont szentírásfordítások készítésénél. – Lk 1,42-ben e szavak szerepelnek, de sajnos, ott a SZIT, ahelyett, hogy követné az értelem szerinti fordítást, melyet Lk 1,29-nél használt (és melyet több kiváló modern fordításnál is találunk), a szó szerinti fordítást választja: „áldott vagy az asszonyok között.” Nyugodtan lehetne az „áldottabb vagy minden asszonynál” fordítást választani.

Lk 4,19: „elérkezett az Úr esztendeje” – helyesen: „*elérkezett az Úr kedves esztendeje*”, vagy „*az Úr kegyelmének esztendeje.*” A „kedves” vagy „kegyelmének” szóval fordítható „dekton” szó fontos. Jézus az izajási jövendölést ezekkel a vigasztaló szavakkal zárja, és, a jövendölés felolvasását mondat közben félbeszakítva, nem olvassa fel a befejező „Isten bosszújának napját” (61,2b) szavakat. Jézus Isten irgalmas kegyelmének kinyilatkoztatója.

Lk 24,19: „aki próféta” – helyesen: „*aki próféta volt.*” A reményüket vesztett emmauszi tanítványok a múltból beszélnek (egeneto).

Jn 5,23: „örökké él” – helyesen: „*örök élete van.*” János teológiájában fontos állítás, hogy már most, itt e világon megkezdődik az örök élet.

ApCsel 2,41: „háromezer lélek megtért” – helyesen: „*háromezer ember csatlakozott hozzájuk.*” A „prosztithémi” ige szenvedő alakjának jelentése „hozzáadódni”. A kereszténységben a hitre térő ember a hívő közösséghez csatlakozik. A „pszükhé” (= lélek) szó hebraizmus, mely „ember”-t jelent.

2Kor 5,19: „Ezt az Isten viszi végbe, akit Krisztus kiengesztelt irántunk ... Isten ugyanis Krisztusban kiengesztelődött a világgal ...” – helyesen: „*Ezt Isten viszi végbe, aki Krisztusban kiengesztelt minket önmagával ... Isten ugyanis Krisztusban kiengesztelte a világot önmagával.*” Két eltérő szótériológiát tartalmaz a két fordítás. A helyes fordítás szerint nem egy haragvó Atyaistent engesztel ki Krisztus, hanem maga a szerető Atyaisten engeszteli, békíti ki a világot Krisztus által önmagával. „Iam diligenti reconciliati sumus (A már bennünket szerető Istennel engesztelődünk ki)” – mondja helyesen Ágoston. A szentgyónásban mondott papi feloldozó ima a fenti szöveg helyes fordítását követi.²

Róm 5, 10: „Mert ha Istent Fia halála kiengesztelte ...” – helyesen: „*Mert ha Isten Fiának halála által kiengesztelődünk az Istennel ...*” Az előző szöveggel azonos kérdéstről van szó. A SZIT fordítása nem követi az eredetét.

Gal 5,22: „A Lélek gyümölcsei viszont: szeretet ...” – helyesen: „*A Lélek gyümölcse viszont: szeretet ...*” Pál a „test cselekedetei”-ről többes számban beszél, de a Lélek gyümölcseiről szólva szándékosan egyes számot használ. Idézem az e versre vonatkozó TOB-lábjegyzetet: „A test cselekedeteivel Pál szembeállítja a Lélek gyümölcseit, mely egyetlen, vagyis a szeretet. A felsorolásában következő szavak a szeretet uralmának jelei (öröm és

béke), a szeretet megnyilvánulásai (a türelem, kedvesség és jóság), és a szeretet megszületésének és kiteljesedésének feltételei (hűség, szelídség és önmegtartóztatás).”

Zsid 5,8: „műve befejeztével” – helyesen: „*miután tökéletességre jutott.*” A SZIT a „*teleiún*” igét Zsid 2,10-nél helyesen a „*tökéletesítse*” szóval fordítja, itt azonban ugyanezt az igét a „*műve befejeztével*” szóval adja vissza. Így itt eltűnik a Zsidókhoz írt levél eredeti szótérológiája, mely szerint Jézus maga ért el szenvedése által a tökéletességre (vagyis a tökéletes szeretetre, mely megdicsőült életét is képezi), és így lett üdvösségünk szerzője. Alszeghy Zoltán fejtette ki könyveiben és cikkeiben ezt a mély és napjainkban nagyon aktuális szótérológiai felfogást.

További részletes vizsgálódással még számos más kisebb-nagyobb pontatlanságot is fel lehet fedezni ebben a fordításban. Tekintettel a hatvanas-hetvenes évek nehéz viszonyaira, ezt nem kritikaként mondom. Viszont arra komolyan gondolnunk kell, hogy a mostani jobb körülmények között új energiával fogjunk bele Isten igéjének „magyarosításába”. Ez a liturgia szempontjából is igen fontos feladat lenne, mert azok a szövegek, amelyeket a hétköznapi szentmisék olvasmányaiként ma is használunk, a SZIT fordításánál is jóval pontatlanabbak, és dogmatikai megfogalmazásokat kevernek bele a szentírási szövegbe.

Bízunk Isten igéjének erejében, és közvetítsük az teljes tisztaságában Isten népének, hogy „terjedjen az Úr igéje”!

Jegyzetek (Nagy Ferenc)

1 A *malkút* héber és a *baszileia* görög szót a Biblia általában a magyar *ország* szóval fordítja; pontos jelentése azonban *királyság*, *uralom*. Jelentős nyelvi módosítás lenne, ha ezentúl a Bibliában nem Isten Országáról, hanem Isten Királyságáról, királyi uralmáról olvasnánk. De nem szabad visszarettennünk attól, hogy pl. Jehova tanúitól kell átvennünk egy alapvető bibliai szó helyes magyar formáját. – Más kifejezésekben, sajnos, le kell mondanunk arról, hogy nyelvünk pontosan tükrözze a bibliai kifejezések igazi értelmét: Szentlélek helyett nem mondhatunk Szent Szellemet; Jézus teste helyett nem állhat Jézus húsa.

2 A hagyományos magyar nyelvhasználatról sokan idegennek tartják az ilyen kifejezést: „Isten Krisztusban kiengesztelt minket önmagával.” Úgy hírlik, hogy a szentségi fölloldozás formuláját, ahogy azt Magyarországon lefordították, a Szentszék nem fogadta el; a „kiengesztelődött a világgal” helyébe Róma kívánta a következő megszövegezést: „kiengesztelte önmagával a világot.” Nemegyszer a helyes katolikus szótérológia is megkívánja egy-egy élő nyelv módosulását, gazdagodását. Lehetne a Magyar Bibliatársulat fordítását követve így is fordítani: „Isten Krisztusban megbékéltette a világot önmagával”; vagy „kibékítette a világot önmagával.”

Dér Katalin: A szófelejtés a létfelajtés kezdete. Egyházi dokumentumok magyarul

„*S Frici bácsi vajon mit szólna, ha ötszáz év múltán rosszul tennék át francia nyelvre műveit, és olvashatná?*” Mire elkomorult, és
 „*Szellem nem rúgott elevent – mondotta – fenébe*
 (nem mondotta ilyen finoman) *soha még, hanem akkor majd ez történnék!*”

Ezt az elrettentő penitenciát helyezte kilátásba „*Frici bácsi*”, azaz *Karinthy Frigyes* – a történet idején még ifjú *Devecseri Gábor* tanúsága szerint – a majdani műfordítónak arra az esetre, ha műveit az ő halála után netán rosszul találná lefordítani. – Nagy íróink, költőink mindig örömmel és alázattal szegődtek fordítóként a szellem külföldi nagyságainak szolgálatába, és a helyes fordítás elveiről, de még legapróbb gyakorlati kérdéseiről is heves, olykor évekig tartó viták folytak nálunk. A magyar irodalomban mindenkor elevenen élt az a törekvés, hogy hivatott íróink, fordítóink az olvasók kezébe kiváló, az eredeti művekkel vetekedő minőségű fordításokat adjanak. A magyar Horatius-kiadás tartalomjegyzékében például, amelynek utószavából a fenti idézet származik, a fordítók között *Áprily, Babits, Illyés, Jékely, Kosztolányi, Sík Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Szabó Lőrinc, Vas István, Weöres Sándor* és még sok más költőóriás nevével találkozunk. Büszkén mondhatjuk: a magyar fordításkultúra a világ élvonalába tartozik.

Ennek azonban az egyházi dokumentumok, pápai körlevelek magyar tolmácsolásában szinte semmi nyoma nincs. Hazai fordításirodalmunk híresen magas színvonala és az egyházi megnyilatkozások magyar tolmácsolásainak gyengesége között feszülő ellentét érthetetlen és elszomorító jelenség.

A fordító munkája, túl a kötelező nyelv- és szaktudáson, szeretet dolga is. Boldog szolgaság, mely megköveteli a szív és az értelem alázatát, azt, hogy a fordító képességeit, egész személyiségét adja át az idegen szövegnek és szerzője szellemének. A fordító az író *prófétája*, e szó eredeti, első értelmében, vagyis az író *nevében szól*, minden kis hibával az ő mondanivalóját torzítja, az ő személyiségi-szellemi jogait sérti. Ha rosszul dolgozik, a szerzőt bírálják, mosolyogják meg, dobják félre. Ugyan miért lenne ez másképp, ha ez a szerző történetesen a pápa vagy a tanítóhivatal? Nem, akkor sincs másképp. Egy költő, egy tudós gondolatainak hű tolmácsolását féltő gonddal illik vigyáznia a fordítónak – a katolikus egyházfő neve alatt ellenben akadálytalanul jelenhet meg magyarul nyelvi, teológiai, filozófiai szempontból hibás, homályos, pontatlan, értelmetlen mondatok tömege! A klasszikusok szava szent – a pápáé nem.

A tanítóhivatali, pápai dokumentumokat még papi körökben is kevesen olvassák nálunk. A gyenge olvasottság és még gyengébb hatásfok okairól világszerte sokat írnak mostanában. Ezért a visszhangtalanságért, legalábbis Magyarországon, mindenképpen felelősek a rossz fordítások is, amelyek éppen a legjellegzetesebb, az eredeti művek arculatát leginkább meghatározó sajátosságokat sikkasztják el, a határozott, erős, éles, tiszta fogalmazást és a szigorú logikai szerkezetet. Ha a tartalmat nagyjában-egészében visszaadják is, a részletek, az egyes gondolatok mélységét gyakran nem. A *Hangot* pedig, amely az olvasót *megszólítaná*, a magyar fordításokban nem halljuk többé.

Vegyük példának a körleveleket. Szükségképpen általánosságban szólnak ugyan egy kérdéstről, ez azonban nem szürkeséget, erőtlenséget jelent. Szavuk rendszerint erőteljes jézusi szó abban az értelemben, hogy bennük az igen igen, a nem nem. Íróik tudatosan választják meg kifejezéseiket, mindig pontosan azt a szót használják, amit az adott helyen használni szándékoznak. Szigorú logika érvényesül bennük a szöveg egészét, a mondatok

egymásutánját és az egy mondaton belüli gondolatmenet felépítését tekintve is. Argumentumaikat két forrásból, a Bibliából és az ésszerű gondolkodásból merítik, érvelésmódjuk racionális, a hit ésszerűségén alapul. Ezek a karakterjegyek a fordításokban gyakran figyelmen kívül maradnak. A határozott, pontos latin *szóválasztás* a magyar változatokban lapos tautológiákká vagy langyos semmitmondássá változik; a mondatok szép *logikai építménye* kusza halmazzá omlik össze; és – ami a legrosszabb – fordításaink *szürkékk*, hitpróbálóan unalmasak, hamisan kegyes hangvétellük. Esetenként lehetnek persze olyan körülmények, amelyek látszólag gyengítik a latin enciklikák felsorolt karakterjegyeit. „Az igazság ragyogása” (*Veritatis splendor*) kezdetű körlevélre például jellemző egyfajta óvatosság, nevek nélkül bírál bizonyos jelenségeket. Ez azonban nem befolyásolja *elvi* állásfoglalásainak határozottságát, amit a fordítónak kötelessége visszaadni a magyar változatban. A másik ilyen körülmény az egyházi megnyilatkozások latinságának változása, ami nagyjából VI. Pált követően figyelhető meg. Az iratok hivatalos nyelve ugyan a latin, de ma már nem latinul fogalmazzák őket. Nyelvezetük nem a klasszikus vagy a középkori latinság szabályait követi, egyre gyakrabban szüremkednek be „konyhanyelvi” elemek, azaz modern idegen nyelvi hatások: az okmányok szövegében sok a germanizmus, anglicizmus stb.(1) De ezzel együtt is világosan érthetőek. A fordítónak egyszerűen tudatosítania kellene ezt az új helyzetet, és alkalmazkodnia kellene hozzá.(2)

Az alábbiakban csupán a fordítások leggyakrabban előforduló, tipikus hibáira mutatunk be néhány példát két szöveg alapján. Az egyik a *Centesimus annus* körlevél (A századik év). Egyrészt nagy jelentősége miatt választjuk, hiszen közvetlenül a rendszerváltás után, arra reagálva írta a pápa. Másrészt pedig azért, mert magyar fordításainak immár szinte külön története van. Először a *Vigiliá*-ban látott napvilágot egyik legfontosabb részlete, a III. fejezet az 1989-es évről (1991/7, 482-488, a továbbiakban: CA VIG). Amennyire örvendetes, hogy alig hat héttel a hivatalos közzététel után már magyarul olvashattuk, éppoly elszomorító színvonaltalansága, megszámlálhatatlan súlyos nyelvi, logikai, tárgyi hibája. A helyzetet aligha enyhíti, hogy nem ez volt a „hivatalos” magyar változat, rendkívülien súlyosbítja viszont, hogy nagyon sokan olvasták, sokkal többen, mint a későbbi teljes kiadást. Márpedig aki ezt a fordítást kézbe vette, annak talán mindörökre elment a kedve a pápai enciklikáktól... Ráadásul a részlet olyan időben jelent meg a folyóiratban, amikor, jól emlékszünk, az egyháznak az új társadalmi kérdésekkel kapcsolatos véleménye iránt volt bizonyos kereslet. Hát ez a hajó, úgy látszik, elment. És hogy elment, azért sok más mellett felelősek az ilyen fordítások is. – A teljes kiadás fordítása 1991-ben jelent meg (SZIT; a továbbiakban: CA 1991). Kissé módosított változata pedig *Az egyház társadalmi tanítása* c. gyűjteményes kötetben látott napvilágot évszám nélkül ugyan (miért?), de ténylegesen 1993-ban (SZIT; a továbbiakban: CA 1993). – A példaként választott másik írás a *Veritatis splendor* körlevél lesz (Az igazság ragyogása, SZIT 1994; a továbbiakban: VS).

1) Terminológiai pontatlanságok

Elméleti fejtegetések fordításánál alapkövetelmény a szakkifejezések szabatos és lehetőleg egységes visszaadása. Ennek a magyar fordítások gyakran nem felelnek meg. Példák: A latin *verus* szó filozófiai szövegben azt jelenti, hogy valami valóságos, valódi, azaz megfelel fogalmának, Arisztotelésszel vagy Szent Tamással szólva az-ami. Az „igaz”, „helyes” és hasonló köznyelvi változatok szakszövegben rendszerint értelmetlenek. Így a pápa nem „igaz szabadságról”, „igaz közösségről” beszél (VS 51 és sokszor) – hiszen ezek a szókapcsolatok itt nem jelentenek semmit –, hanem valóságos, vagyis fogalmának megfelelő szabadságról és közösségről. Nem azt mondja, hogy az egyháznak „az ember igazságáról” van tanítása (?), hanem „az ember valóságáról”, még inkább „valóságos természetéről” (uo.

40). A biologizmus erkölcstana sem „az ember és szabadsága igazságával” áll ellentétben (uo. 48), hanem „az ember és az emberi szabadság valóságos természetével”.

A latin *socialis* jelzőt többnyire a „társadalmi” szóval kell visszaadnunk: társadalmi tanítás, keresztény társadalmi tanítás, társadalmi kérdés, probléma, gazdasági és társadalmi téren, a munka gazdasági és társadalmi dimenziója stb. A magyar „szociális” szó szűkebb értelmű, speciálisan a szegénység kérdéséhez kapcsolódik. Így a „szociális tanítás”, „szociális kérdés, probléma” vagy a „szociális dimenzió” kifejezések (CA 1991 és 1993, sokszor) a magyarban félrevezetőek, mivel a pápa nem csak a szegénységről, hanem a társadalom minden rétegét érintő, vagyis társadalmi kérdésekről kívánt szólni.

A „sajátosság” (*proprium, proprietas*) filozófiai fogalom ugyancsak nem keverendő össze a hasonló, de köznyelvi „tulajdonnal”: a munkaerő a személy fogalmához tartozó „sajátosság”, nem pedig a személy „tulajdona” (CA 6, 1991). És ha már a „fogalom” szónál tartunk, valaminek a fogalma nem ugyanaz, mint valakinek a felfogása: „az emberi személy helyes fogalma” (*conceptus*) más, mint a „helyes felfogás az emberi személyről” (uo. 11). Szintén nem cserélhető fel a „személy” filozófiai szakszó a „személyiség” lélektani kategóriával (uo.), a „tulajdonos” a „munkaadóval” (uo. 8), vagy a „hajlam” mint objektív pszichológiai adottság a köznyelvi és szubjektív „hajlandósággal”: az embernek nem „hajlandósága van a kellő cselekvésre és célra” (VS 43), hanem hajlama, irányultsága (*inclinatio*).³

A következő mondatban a fordító egy egyszerű jelentéstani tévedés segélyével a pápát a falfirkákból ismert „Semmi Hatalmat Senkinek” jelszó ultraliberális, anarchista zászlóvivőjeként prezentálja nekünk. Íme: „A hatalomnak mindig hazugsággal kell igazolnia önmagát...” (CA 23 VIG). Soha semmiféle keresztény tanítás nem állított ilyesmit a hatalomról általában! A pápa szerint az erőszak (*violentia*) az, ami így viselkedik. A folytatásból kiderül, hogy ez a hatalom „úgy tesz, mintha valamilyen jogot kellene védelmeznie”. Már miért „tenne úgy” a hatalom, „mintha”, amikor tényleg ez a feladata? Az eredetiben a dolog egészen másként fest: „Az erőszaknak (nem a hatalomnak!) mindig hazugsággal kell igazolnia önmagát, és azzal, hogy úgy tesz – még akkor is, ha ez hamis –, mintha valamilyen jogot kellene védelmeznie...” – Vagyis az erőszak illegitim voltának lényeges eleme – és ez mindenestül kimaradt a magyar szövegből –, hogy hamisan, indokolatlanul hivatkozik jogvédő kötelezettségére.

2) A logika lerombolásának királyi útja

Egy szöveg logikáját sokféleképpen összezavarhatjuk. Az egyik leghatásosabb módszer, ha a kötőszókat, módosítószókat és a névmásokat rontjuk el. Ezek kapcsolják ugyanis egybe a szavakat, tagmondatokat, ahogy az izületek a test részeit. A kicsiny *de*-k, *mivel*-ek, *ám*bár-*ok* és társaik roppant súlyos szavak, fordításuk eltévesztésével egész passzusokat tehetünk végképp érthetlenné. Egyetlen apró tévedés, és máris az ellenkezőjére „fordítottuk” az eredeti gondolatot. Erre az enciklikafordításokban igen gyakori hibára csak egy-egy példát hozunk a két dokumentumból.

„Semmilyen politikai társadalom – bár saját autonómiája és törvényrendszere van – nem téveszthető össze az Isten Országával.” (CA 25 VIG) Mi az, hogy „bár”? És miféle „bár”? Ha ezt állítaná valaki: „A kutya – bár négy lába van – nem (mégsem) téveszthető össze az emberrel”, nem joggal mondanánk-e esztelennek? Még akkor is, ha pápa az illető... De ő nem ezt írta, hanem a következőt: „Semmilyen politikai hatalom – éppen mivel saját autonómiája és törvényrendszere van (esetleg: amelynek saját autonómiája ... van) – nem téveszthető össze az Isten Országával.” Persze, hiszen ha nem lenne saját autonómiája, akkor elvben esetleg „összetéveszthető” volna azzal. Itt egyszerűen a *cui* latin névmás megengedő (bár neki) és okhatározói (mivel neki) értelmének felcserélése okozta a galibát.

Ugyanez történt a másik példában is, csak éppen fordítva: „Néhány moralista, mivel az erkölcsi életet meg akarta tartani keresztény keretek között, a katolikus tanítással ellenkező módon különbséget tett egy emberi eredetű ... rend és egy üdvrend között...” (VS 37) – Teljes rejtély, hogyan juthat valaki a katolikus tanítással ellentétes következtetésre, éppen azért, mivel meg akarja tartani azt! Nos, itt a *cum* megengedő, „noha”, „ámbar” jelentésű: egyesek, noha szubjektíve meg akarták tartani a keresztény tanítást, objektíve mégis ellentétbe kerültek vele. Vagyis a pápa a jó szándék és a tárgyilag téves végeredmény konfliktusáról kívánt szólni. És így már értjük.

3) A logika lerombolásának egyéb útjai

Szinte lehetetlen felsorolni azt a sokféle módot, ahogyan egy mondatot értelmetlenné tehetünk. Be kell érünk néhány példával. Ezt olvassuk: „Az egyén szabadsága számtalan föltétel teljességétől függ.” (CA 25 VIG). Mi úgy tudjuk, hogy a szabadság egyedül Istentől függ, senki és semmi mástól. Feltételektől a szabadság gyakorlása függ, ahogy a mondat az eredetiben szól: „Az egyén szabadságának számtalan feltételtől körülvéve kell működnie.” – A következő lépés a fordító szerint: „Ezek érintik ugyan a szabadságot, megkötni azonban nem tudják.” A szembeállítás nem világos, és különösen érthetetlen a két magyar mondat együtt: hogy képes a szabadság „függni” a feltételektől, ha egyszer azok nem tudják őt „megkötni”? Ezt még egy egyszerű kugligolyó „függéséről” (lógásáról) sem bírjuk elképzelni. Helyesen: A szabadság gyakorlása feltételeknek van alávetve, „ezek hatnak ugyan a szabadságra, de nem determinálják azt”. – A harmadik mondattal aztán teljessé válik a káosz: A feltételek „többé-kevésbé megkönnyíthetik a szabadság gyakorlását, de el nem pusztíthatják”. Már miért akarnák elpusztítani, ha előbb „megkönnyítik gyakorlását”? Az eredeti szöveg szerint a feltételek „képesek megkönnyíteni, illetve megnehezíteni a szabadság gyakorlását, de nem képesek elpusztítani (magát a szabadságot)”.

A következő példában a fordítónak sikerült a mondat értelmét homlokegyenest az ellenkezőjére változtatni: „A marxizmus összeomlása természetesen jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a Földet egymástól elzárkózó, s egymással féltékenyen harcoló világokra darabolták fel.” (CA 27 VIG) – Nincs ember, ide értve a fordítót is, aki értené ezt a mondatot! A pápa a két vilárendszer (nem „világok”!) megosztottságáról beszél itt, és a marxizmus összeomlásától mindenki éppen e megosztottság végét, megszűntét remélte, nem pedig – a fordítóval – annak fokozódását. És mi az, hogy „a Földet világokra darabolták”? Kik? És kicsodát daraboltak kicsodára? – A latin mondat e magyar szörnyszülöttnek éppen az ellentétéről szól, bár talán valóban bonyolult kissé. Szó szerint így hangzik: „A marxizmus összeomlásának nagyon lényeges következményei voltak a Föld (mindeddig) egymástól elzárt, egymással féltékeny versengésben szembenálló világhrendszerekre osztott volta tekintetében is.”

A hasonló bonyolult kérdéseket elemző, nehéz mondatoknál van a legnagyobb szükség a fordító alázatára, arra, hogy a szerző precízen mérlegelt gondolatait mi is végigjárjuk, átmélgjük, és híven adjuk vissza. Ilyen súlyos mondat pl. a következő: „A marxizmus eszméinek bukása egyáltalán nem számúzi a világból az igazságtalanságnak és az elnyomásnak azokat a helyzeteket, amelyekből maga a marxizmus – mértéktelenül visszaélve ezekkel a helyzetekkel – tápot merített.” (CA 26) – A hosszú kommentárt érdemlő mondat legalább hat fontos információt hordoz: 1.) A marxizmus eszméi megbuktak. 2.) A marxizmus nem oldotta meg az igazságtalanságot teremtő helyzeteket. 3.) Sőt, maga is kitermelt ilyeneket. 4.) Ám ezek a marxizmus bukásával nem szűntek meg automatikusan. 5.) A marxizmus az ilyen a helyzetekre hivatkozott, hogy legitimálja önmagát. 6.) Azonban megoldások helyett visszaélt az igazságtalan helyzetek létevel.

A *Vigilia*-beli fordítás a mondatot a felismerhetetlenségig eltorzította, idézhetetlen. Az 1991-es és 1993-as változatról ezt ugyan nem állíthatjuk, de azt sem, hogy visszaadná a fenti hat fontos információt. Így szól: „A marxizmus válsága nem szünteti meg a világban az igazságtalanságot és az elnyomást, amit a marxizmus mértéktelenül kiaknázott, és amiből erejét merítette.” – A mondat érthetetlen: miért szüntetné meg a marxizmus válsága például az igazságtalanságot? A lényegesebb pontatlanságok a következők. 1.) A marxizmusnak nem a „válságáról”, hanem a bukásáról (*occusus*) van szó. 2.) Nagy különbség van az elvont igazságtalanság (elnyomás), illetve a konkrét igazságtalan (elnyomó) helyzetek között. A pápa szerint nem az elvont „igazságtalanságot” kell megszüntetni – hisz ez lehetetlen is –, hanem azokat a konkrét helyzeteket, amelyek törvényszerűen vezetnek igazságtalansághoz. 3.) Végül az igazságtalansághoz és elnyomáshoz vezető helyzeteket a marxizmus nem „kiaknázta” (?), hanem „visszaélt velük” (*abutens*), hogy legitimálja önnön létét. A szöveg teljes gazdagságát számonkérni talán úgyis túlzott szörszálhasogatásnak tűnnék – reménytelen. A fenti mondatban például a pápa szerint a marxizmusnak nem is „eszméi” vannak, hanem csak „vélekedései”, „önkényes döntvényei” (*placita*). Ha ezeket az árnyalatokat nem is adjuk vissza, legalább a tárgyilag korrekt fordításhoz ragaszkodnunk kellene.

4) „A ti szavatok legyen: igen igen – nem nem”

Fordításaink tipikus hibája, hogy a pápa erőteljes szavait beteggé gyengítik, határozott kijelentéseit letompítják, sarkos megfogalmazásait szürkévé halványítják. Az ilyen eljárás nagyon nehezen érhető tetten, hiszen, úgymond, nem tartalmi torzítás. A munkások „nem támogatták már tovább” a marxista ideológiát (CA 23, 1991 és 1993) – ez tényleg „csak” stílusosan különbözik attól, ami az eredetiben áll: a munkások „törvénytelennek tekintették” (*exlex*), vagy „illegitimnek nyilvánították” azt. Az az éteri megfogalmazás, hogy a marxizmus, önmagát legitimálandó, „rájuk hivatkozott” (ti. a munkásokra; *uo.*), valóban „majdnem” ugyanaz, mint a szókimondó eredeti: „azt állította, hogy őértük emel szót”. „Majdnem” ugyanaz... Mégis ez a szürkítő tendencia a legveszedelmesebb, mert elborítja, behálózza az egész szöveget, amely így egyszerre semmitmondó, üres, lapos, olvasásra alig méltó szócsépléssé változik. De az efféle glettelő mechanizmusok alkalmasak arra is, hogy egy ember legjellegzetesebb, legalapvetőbb gondolatait semleges szépelgéssé silányítsuk. Ez történt a következő példában.

Ismerjük azokat az eseményeket, amelyek fokozatosan megérlelték II. János Pál teljes és határozott háborúellenességét. A CA-ban már így ír erről: A nemzetközi konfliktusok „párbeszéd útján és az egymás iránti szolidaritással oldhatók meg, az ellenfél elpusztítását célzó küzdelem és a háborús erőszak kizárásával” (*bellica vi exclusa*; CA 22). A háborút egyszerűen ki kell zárni a konfliktuskezelő eszközök sorából – ez itt II. János Pál alapvetően lényeges és egyértelmű gondolata, amit a fordítók a legváltozatosabb stílusgyakorlatokkal próbálnak közömbösíteni. A *Vigiliában*: „a népek minden nehézsége (SIC!) ... könnyebben oldható meg párbeszéd ... útján, mint háború által.” Az 1991-es és 1993-as változatban pedig: a konfliktusok „háború nélkül is megoldhatók”. – Megoldhatók tehát a konfliktusok „háború nélkül is”, meg háborúval is, csak hát úgy egy kicsikét „nehezebben”! Nem vigasztal az sem, hogy a többi idegen nyelvű fordításban is (amelyekhez hozzáférhettem) hasonló elkenésekkel találkozom. A németben a problémák „könnyebben oldhatók meg” békés úton, a franciában pedig párbeszédrel „és nem háborúval”. De azt a pápai gondolatot, hogy a vitákat a háború kizárásával kell megoldani, egyetlen fordító sem vállalta.

Az efféle fordítások szomorú eredménye az, hogy egy szakmailag, elméletileg, filozófiai stb. hiányosan művelt, rendezetlen gondolkodású, félszegen fogalmazó szerzőt

mutatnak be az olvasónak. Ezzel hamis és méltatlan képet festenek e szerzőről, aki történetesen a katolikus egyházfő, és akinek neve a kiadványok címlapján szerepel. Ez skandalum. – De még nagyobb baj, hogy miközben az a látszat, mintha teljesítenék kötelességünket, átadnánk a tanítást – hiszen az enciklika „le van fordítva”, hozzáférhető –, a valóságban nem adjuk át! És ez esetenként talán még rosszabb, mintha semmit sem tettünk volna. A kérdést azonban nem lehet egyszerűen a fordítók hibáztatásával elintézni. Enciklikát fordítani nehéz. A teológiai, filozófiai, stb. szaktudás mellett alapkövetelmény a nyelv kiváló ismerete. Nélkülözhetetlen az ügyszeretet, a pápai, tanítóhivatali megnyilatkozások fontosságának mélyes tudata, minden ezzel ellenkező tendencia dacára. Végül pedig sok időt kell rászánni: szövegeinket Horatiussal szólva valóban „éjszakai és nappali kezeinkben” kell forgatnunk, ha érdemleges munkát akarunk végezni.

Mindezeket megfontolva kívánatos lenne, hogy az egyházi dokumentumokat több fordító közös munkával fordítsa magyarra, hogy tolmácsolásukra nálunk is, mint külföldön, fordítói munkaközösség alakuljon a Püspöki Kar Titkársága mellett. Ennek reménybeli megszervezéséig pedig haladéktalanul gondoskodni kellene a fordítások nyelvi és szakmai lektorálásáról. Képtelenség, hogy egy pápai dokumentum fordítása minden szakmai kontroll nélkül juthat az olvasók kezébe! Az itt felsorolt szégyenletes hibák többsége elkerülhető, korrigálható lett volna egy jó lektor segítségével. A lektorálás fontosságának érzékeltetésére hadd hozzak végül egy személyes példát, amelyet – ennyi bíráló szó után – önkritikának is szánok. Az *Octogesima adveniens* fordításában ezt írtam: „El kell ismernünk a választás lehetőségét az ember előtt nyitva álló egyformán legitim, ám egymástól eltérő utak között.” (OA 50) – Nos, VI. Pál nem mondott olyasmit, hogy a katolikusok által választható politikai alternatívák mind „egyformán” legitimek lennének. Csak annyit mondott, hogy ezek az alternatívák „legitimek, ugyanakkor eltérők” (*legitimas easque varias*). A különbség nagyon jelentős, a félreértést mégis egy bosszantó, apró gyengesség, olvasási hiba okozta: a latin szöveg *easque* szavát (= „és ugyanezek”, „és ugyanakkor ezek”) *aeque*-ként olvastam, ami azt jelenti, hogy „egyformán”. Így jött létre az „egyformán legitimek” kifejezés, ami azután nem kis vitát kavart. Utólag persze nagyon bántott az eset, de egy dologban bizonyos vagyok. A hasonló félreolvasásokat, amelyek, gondolom, bárkivel megeshetnek, egy gondos lektor nyomában észrevenné és korrigálná.

Korunkban, e mai szóözönben létfontosságú lenne, hogy a szavakat tisztán, abban az értelemben vegyük a szánkra, tollunkra, amit valóban jelentenek. A szó szent dolog. Szent, mert szavaink értelmét a Szó, az Ige, a Logosz léte s világba jötte teremti és adja meg. Mi azonban mintha rohamosan felejtenénk el ezt. A szófelejtés pedig a létfelejtés kezdete.

Jegyzet

1 Ld. ehhez kedves tanítványom, *Rihmer Zoltán* latin szakos egyetemi hallgató kitűnő cikkét: *Vox Latina* XXX (1994) 397–400.

Rónai Zoltán: A Megfeszített és a próféta

I.

Nyíró József, a nagy erdélyi elbeszélő külföldi éveinek (1945–1953) nem bőséges terméséből bizonyára legkevesebben két, bibliai tárgyú, drámai művéről szereztek tudomást: *A Megfeszített*, és *A próféta*.(1)

A Megfeszített „bujdosó ruhában”, kezdetlegesen sokszorosítva indult útjára „hazátlanságunk ötödik esztendejében kézirat gyanánt”. Mivel a menekülthullámmal a Nyíró házaspár 1945. március 28-án hagyta el az országot, az ötödik év 1949 volt, irodalmi lexikonok azonban a mű megjelentét „Passau, 1948”-al adják meg. Nyomtatásban a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* adta ki.(2)

Az előszó szerint „filmnek készült, és ha film is lesz majd belőle, nem magyar nyelven és nem magyar művészek lelkén keresztül”, ami fáj is az írónak. Megfilmesítésre aztán mégsem került sor; a gyártók szórakoztatóbb témát és kevésbé költséges vállalkozást kerestek. „Filmdráma” volta azonban rányomja bélyegét. Mivel nem színpadra szánták, nem oszlik felvonásokra és jelenetekre, s annyi a szereplő meg a színváltás, hogy előadására színház nem is vállalkozhatna. Mindenesetre Nyíró „a világ legnagyobb eseményének, a Golgota drámájának megrázó élményét” akarja kivetíteni, „úgy, ahogy benne él”.

A cselekmény hűen követi az evangéliumi elbeszélést a diadalmas, jeruzsálemi bevonulástól a feltámadt Jézus és Mária Magdolna találkozásáig a sírnál. Sokszor szó szerint veszi át a Szentírás szavait, de alkalmat talál arra is, hogy szárnyra engedje képzeletét, s ez egyáltalán nem érdektelen oly történet esetében, melynek lefolyása és kimenetele jól ismert. Így jeleníti meg a szanhedrin tanácskozását, az apostolok vitáját az ülésrendért az utolsó vacsorán, a beszélgetést Annás házában és az Úr látomását az Olajfák hegyén. Csak Ő és az angyal látja a világtörténelem felvillanó képeit tele vérrel, szenvedéssel és bosszúval, úgyhogy az angyal is „borzadtan elfordítja a fejét”.

A szereplők felsorolása után Nyíró „néhány megjegyzést” tesz, s nemcsak „a papok, farizeusok és törvénytudók” kilétét tisztázza, hanem felvázolja azt is, hogyan képzelel el a főalakokat.

Jézus „testi megjelenésében is magasabb, mint az apostolok. Minden ízében egészséges és nemes, széles mellel és vállakkal. (...) Egyenes orr, magas fehér homlok, ovális arc, melynek színe az érett búzáéhoz hasonló. Világosbarna, tompa fényű, vällig érő haj, de nem göndör. Hasonló színű, kurta szakáll. Járása könnyű, nem földhöz kötött. Mintha a homloka vinné...”

Mária „magas, nyúlánk, fiatalos kinézésű. (...) Barna arcán halvány pír. (...) Természetes és magától értetődő minden mozdulata, zajtalan, könnyed, mintha nem is venné körül levegő...”

Az apostolok „kemény, dolgozó emberek, kik olyannak vették az életet, mint amilyen. (...) Az egyszerű emberek okosságával éltek. (...) Fülöp meggondolt, megfontolt, ki egyenesen rámegy a célra. (...) Tamás született logikus.” Másokat a szövegbe iktatott jegyzetekben jellemez: Cedar, vezető szadduceus, „csont-bőr ember, csupa ideg, beesett arcú, (...) a törvény hideg őre és kíméltelen végrehajtója.”

Nyíró tanúbizonyságát adja vérbeli elbeszélő voltának, s akaratlanul is az olvasó képzelőerejére számít. Mert hogyan lehetne vászonra vinni a járást, „mintha a homloka vinné”, vagy a jelenlétet, „mintha nem is venné körül levegő”? Szemléletes képet nyújt a feltámadás hajnaláról:

„A kelő nap derengésében kezd már a világ kibontakozni az éj sötétségéből. A hegyek körvonalai még valószínűtlenek, mintha ködből és sejtelemből valók volnának. A sziklák,

falak nedvesek a bőséges harmattól, mintha az éj terhe alatt izzadtak volna meg. A város is kezd már feltetszeni. A látóhatár szélén a felhők hasa már halványan aranyas. A ciprusok még alszanak, a pálmák lecsüggesztett ágakkal hallgatnak, a fű se mozdul, a madár fészken utolsókat bólogat, de a bagoly már készül elhagyni őrhelyét. Az álmatlanságtól vörösek szemei. (Mindjárt megvirrad.) A katonák Jézus sírja előtt köpenyükbe burkolózva várják a felváltást, mordan, cseres, viharvert ábrázattal, és beszélgetnek durván, mozdulatlanul, ahogyan a zsoldosok szokták. (...) »Aszondják, meg akarta váltani a világot.« (...) Mindannyian röhögnek a képtelen gondolatra, hogy egy ilyen kódus akarja megváltani a világot.”

A *Megfeszített* egyik szembeszökő vonása azonban a vallásos és a nemzeti érzés ölelkezése. Az író nyugatalanítja, hogy magyar templom, iskola, könyv és sajtó híján „magunkban vagy utódainkban megszűnünk magyarnak lenni”.

„Mint az Isten, a haza sem eszme csupán. Mindkettő valóság. Akkor is, ha nem látod, nem érzed...” Azonban sokkal messzebb megy, s olyan sorokat ír le, melyek évtizedek múltán, más körülmények között mehhökkenthetnek, vagy akár „magyarkodásnak” is tűnhetnek: „Ilyen közel még ember és nép nem állott Krisztushoz, mint a magyar.”

„Nagy a mi sorsközösségünk a szenvedő és meggyalázott Krisztussal. (...) Ártatlan elítélésünk felett Pilátusok mossák kezeiket, és fegyverrel üznek előre a kereszt útján, míg csak ki nem szenvedünk rajta, hogy rongyainkon poroszlók osztozkodjanak, és a gyűlölet lepecsételje még sírunkat is. (...) Elesttségünkben és gyengeségünkben nincs és nem is lehet igazabb és nagyobb erőforrásunk, mint ez a soha meg nem szűnő véráldozat, melyet az örök Isten szeretete saját Fiának odaadásával nyújt a szenvedő emberiségnek.”

Ezért a tárgyválasztás, s ezért a buzdítás: „Vedd fel keresztet, és kövesd a Mestert! Csak a kereszt magasságából lehet meglátni a feltámadást!”

Ma más társadalmi helyzetben és más gondok között sem vesztette értékét ezen egyedülállónak minősíthető, mély vallásosság által egy szenvedélyes szellemnek ihletett alkotása. Megfelelő rövidítéssel és átdolgozással talán passiójátékként szolgálhatna.

II.

A *próféta* című, háromfelvonásos színmű kézírata végén a pontos dátum: „Valdkirchen, 1949. január hó 28.”. Ez is tehát a bajorországi emigrációban született. Nyomtatásban a *Szabad Magyar Színpad* kötetében látott napvilágot.(3)

A Keresztelő Szent Jánost felidéző művel – „történik a palisztinai Macherus erődben, Heródes palotájában, Jézus nyilvános fellépésének kezdetén” – az író talán még nagyobb fába vágta a fejszét. A lényeg is itt jól ismert: az előfutár tanítása, elfogatása és halála, közben Szalomé táncával. A cselekménynek azonban nem olyan mély az érzelmi tartalma, mint a passióé, a szerző játéktere viszont sokkal szélesebb. Nyíró József nyilván tudatában is volt a nehézségeknek. János alakjával csínján bánik: az első felvonásban csak röviden jelenik meg – bár Heródes Antipász feddésével akkor vívja ki Heródiás gyűlöletét –, a harmadikban egyáltalán nem, a másodikban pedig csupán három jelenetben. A hangsúly tehát fellépésének, majd halálának visszhangján és következményein van.

Az udvar fényűző és fondorsággal teli légkörében hallgatja Heródes főembereivel a bűnbánatot, szeretetet és a Messiás eljövételét hirdető üzenetet. Érkezését azonban mindenki másként képzei, ha ugyan hisz benne. A király végül szabadon bocsátja Jánost Mojszesz, a „Halál keze” véleménye ellenére.

Nyíró pasztikusán írja le a születésnap lakomát és leányfűzér élén Szalomé táncát, mely a lefejezéshez vezet, s az író eredetisége éppen ebben az utolsó felvonásban bontakozik ki. Az udvaroncok Heródesselel a történeteket vitatják; az egyik nem tulajdonít neki nagyobb jelentőséget, a másik úgy érzi, hogy a próféta bosszút áll rajtuk. Heródiás eszelősen kacag, a

virágok elhervadnak, és kimúlnak a madarak. Szalomé „esetlenül vonszolja magát, mint az őszi légy. Feltűnően megcsúnyult. Már nem az, aki volt.” Átalakuláson ment át azonban Mojszesz is, már nem a „Halál keze”, hanem csak egy szegény öreg, s már érti a prófétát. Szalomé mintegy álomban látja az Embert, s hogyan élednek újra szaván a virágok és madarak. Mojszesz tudja, hol találhatják meg, és ki az: „Az út, az igazság és az élet!” S Ők ketten utána is erednek. Humasz megilletődötten János szavait ismétli:

„Születik egy virág, majd meghal a virág.
Helyette születik mind több és több virág,
És egyszer majd aztán virág lesz a világ...”

III.

Valószínűleg a Magyar Életrajzi Lexikon terjesztette el, hogy Nyíró József „élete végén megint pap lett”. Tévesen így értelmezték, hogy az író „rendezte ügyét az egyházzal”. Hadd használjuk fel az alkalmat a kérdés tisztázására.

A mélyen vallásos fiatalember igazi hivatás nélkül lett pap. Mint *Isten igájában* című, hatásos, önéletrajzi regényében írja: „Csak én tolakodtam be a szent falak közé, feláldozva magamat, hogy beteg édesanyámat tudjam eltartani, három testvéremet felnevelni.” Hónapok telnek belső vívódásokkal, és 1912-ben a papszenteléskor is arra gondol: a Mindenszentek litániája végéig még felállhat és elmehet. De nem teszi meg, s kijelenti: „Pap lettem, állom.” Volt káplán, hittanár, táborigazgató és plébános, 1919-ben azonban lelki válságok és csalódások után kilépett és megházasodott. A regény szerint Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök így búcsúzott tőle:

„Nem tehetek semmit érted, de megértelek. (...) Még csak arra kérlek, hogy ne bánts a jó anyát, ki tizenkét esztendeig gondoskodott rólad.

– Viszont szabad nekem is azt kérni, hogy engem se bántsanak, nem az egyház, hanem annak a szolgálói, kik sokszor azt hiszik, hogy ők az egyház” – szólt a válasz.(4)

Molnár lett, majd újságíró, sikeres író, országgyűlési képviselő, végül az emigráció tekintélyes tagja. Lelkére azonban súlyosan nehezedett, hogy „az egyház bünteti”, és „kegyeiben nem részesülhet”. Helyzete rendezésére, felmentésére spanyolországi tartózkodása alatt, tehát 1950 áprilisa után került sor. A dátumot és a részleteket nem tudjuk; Kada Lajos érsek sem találta nyomát „az akkori időkben ilyen ügyekben illetékes Hittani Kongregáció levéltárában”(5). Az indítékot valószínűleg az akkor Madridban élő piarista Megyer József adta, s az ő közvetítésével talán szerepet játszott rendfőnöke, Tomek Vince is.

Azt sem tudjuk, mikor járult megint a szentségekhez. Megtette kórházba szállítása előtt, 1953 szeptemberében, de korábban, húsvét után is. „Egy szomorú délután” református felesége „titkolt félelemmel és megrendüléssel” mondja: „Holnap meglátogatja egy franciskánus páter...” (Juhász Vince volt.) „Meg kellene gyónnia és áldoznia...” Szelíden ránéz, és lecsuklik a feje: „Tudok mindent, és már többé nem tervezgetek, fantáziálok, hogy itt a szép tavasz és majd a nyár, a napfény meghozza az egészséget...”

Utolsó írását, betegsége történetét 1953 augusztusában vetette papírra. A clevelandi Katolikus Magyarok Vasárnapjánál jelent meg, majd a *Kopjafák* új, amerikai kiadásának befejező, XXII. fejezeteként.(6) Imával végződik, az őt segítő honfitársakról emlékezik meg, s a hontalan magyaroktól vár el „egy kurta, futó Miatyánkot”. De beszél „görnyedt, fatigás (légszomjas), hasig dagadt, félig fojtott, rozoga, szerencsétlen” testéről is, és arra kéri az Urat: „Csináld azt és úgy, ahogy Te jónak látod!”

Évekkel korábban, az *Íme az emberek!* végszavaiban még azt kérte: „Uram, ne legyen nehéz, és ne tartson soká!...”(7)

Jegyzet

- 1 Nyíró József külföldi éveiről. Rónai Zoltán: Ember a havasokból, *Tiszatáj*, 1991. 3. sz.
- 2 Nyíró József: *A megfeszített*. Katolikus Magyarok Vasárnapja, Youngstown, é.n. (1977?)
- 3 *Szabad Magyar Színpad*. Írták: Nyíró József, Albert Mária, Csiky Ágnes Mária, Hanvai Hajnal, Marschalkó Lajos, Pohárnok Jenő, Torjai Szabó István, Újváry Sándor. Amerikai Magyar Kiadó, Köln, é. n. (1956?)
- 4 Nyíró József: *Isten igájában*. Révai, Budapest, é. n. II. 104. old.
- 5 Msgr. Kada Lajos levélbeli közlése 1989. szept. 1-én.
- 6 Nyíró József: *Kopjafák*. Katolikus Magyarok Vasárnapja, Cleveland, 1956. 185–196. old.
- 7 Nyíró József: *Íme, az emberek!* A Szerző kiadása, Madrid, 1951. Új kiadások: Katolikus Magyarok Vasárnapja, Youngstown, 1979; Csokonai, Debrecen, 1991.

Mi érdekli az olvasót? Kérdőívakciónk ideiglenes mérlegéből

Addig is, amíg a *Távlatok* kérdőíveire beérkezett (január közepéig 630) választ kiértékeljük és pontos adatokat közlünk, néhány észrevételt teszünk közzé a felmérés eredményeiről.

Az olvasók elkötelezett hívei a *Távlatok*-nak. Jóval az átlagon felül elégedettek a folyóirattal (az elégedettség átlagos foka: 4,5 – 5-ös a legnagyobb!). A válaszolók rendkívül elégedettek azzal, hogy megkérdeztük őket; kétharmaduk kérte, hogy ismertessük a felmérés eredményeit. Az olvasók 87%-a magyarországi lakos, 9%-uk a szomszédos országokban él, 4%-uk pedig Nyugaton. A hazai olvasók 35%-a Budapesten él, 46% vidéki városokban, 19% községekben. Tehát a lap eljut az ország minden részébe. A válaszolók 68%-a férfi; 34%-a 40 évesnél fiatalabb; 62% diplomás; és még 22% mondja magát értelmiségi dolgozónak; további 28% pap vagy szerzetes/nő; további 14% „postgraduate”, vagyis az egyetem/főiskola után további diplomát szerzett; 7% egyetemista/diák.

Mindezek alapján azt következtetjük, hogy a *Távlatok* magas végzettséggel rendelkező értelmiségiek folyóirata; inkább férfiak olvassák. Olvasóközönsége – tekintve a foglalkozásokat – a magyar katolikus értelmiség reprezentatív keresztmetszete.

Szőnyi Zsuzsa: Százéves a film. A vallásos témájú filmek történetéből

A világ 1995-ben a film születésének századik évfordulóját ünnepelte. Sok vihart látott századunk során a filmművészet is nemegyszer válságba jutott; de úgy tűnik, hogy az utóbbi években ismét felébredt a közönség érdeklődése. 1895-ben a Lumière fivérek találmányát eleinte csak szórakoztató látványosságnak tartották, bár már akkor is voltak, akik megjósolták, hogy a „mozgó képek a történelem legjobb tanítói lesznek”. Valóban, a film azóta társadalmak és kultúrák, egyes népek életének, szenvedésének és reménységének kifejezője lett. Tanúságot tesz írók, művészek törekvéseiről, akik az új művészeti kifejezőmóddal is választ keresnek az emberiség nagy kérdéseire.

A filmrendezők közül is sokan megkísérelték, hogy elmélyítsék a *vallásos témákat*. A „Jesus” című folyóirat kimutatása szerint eddig több, mint kétezer film készült bibliai történetekről, a hit problémáiról, a szentekről, Isten jelenlétéről vagy hiányáról az emberek életében. Már a Lumière fivérek első kísérletei után két évvel, 1897-ben egymástól függetlenül három filmet is forgattak Jézus életéről, szenvedéséről és haláláról. A fekete-fehér, néma mozgóképek mélységes megdöbbenést keltettek a nézőkben.

A század elején, a történelmi regények divatja nyomán megszületnek a statisztatömegeket mozgó, költséges produkciók, mint a *Ben Hur* és a *Quo vadis*. A Henryk Sienkiewicz nagyszerű könyvéből, ma azt mondhatnánk, „bestseller”-éből készült *Quo vadis* filmet 1912-ben forgatta az olasz Enrico Guazzoni, akit ma már kevesen ismernek. A Néró Rómájában játszódó történet a pogány Viniciust megtérítő keresztény Lygia szerelmén keresztül a hit erejéről tesz tanúságot. A film olyan hatást tett a közönségre, hogy még a némafilmek korában három új változatot készítettek. 1951-ben pedig Mervin Le Roy látványos, színes amerikai hangosfilmje meg akarta ismételni az első *Quo vadis* sikerét. Ekkor azonban csak egy monumentális melodramát hoztak létre.

A minél hatásosabb, költséges hollywoodi sikerfilmek mestere az 1881-ben született és 1959-ben elhunyt Cecil B. De Mille volt, aki 1927-ben *A királyok Királya* címmel Jézusról készített látványos filmet. A nagy sikert látva továbbra is a vallásos témánál maradt: következett *A kereszt jelében*, *A keresztések*, *Sámson és Delila* és végül az emlékezetes *Tízparancsolat*. Az első változat 1923-ban készült el, majd De Mille élete végén, 1956-ban a modern technika és az amerikai filmipar minden kellékének felhasználásával kolosszális művet alkot. A központi figura Mózes, körülötte szereplők százai vonulnak fel, különösen az óriási hatást keltő jelenetben, amikor a Vörös-tenger vize kettéválik, hogy Izrael fiai száraz lábbal vonuljanak ki Egyiptomból, míg a fáraó seregét elnyeli az újból visszaömlő áradat. A trükkmester, John Fulton a jelenetért Oscar-díjat kapott.

Néhány vallásos témájú nagy amerikai film, így a *Ben Hur* és *A királyok Királya* zenéjét a magyar származású Rózsa Miklós szerezte, akit szintén Oscar-díjjal tüntettek ki.

A De Mille által megvalósított látványos vallásos filmek annyira vonzották a közönséget, hogy az ötvenes-hatvanas években egymás után készültek hasonló alkotások. Hogy csak a legsikeresebbeket említsük: Henry Koster 1953-ban forgatta az első szélesvásznú „cinemascope” filmet, amely a már jól bevált történetre épült. Pogány római katona a keresztények üldözése közben rádöbben a krisztusi tanítás igazságára, megtér, de életével kell fizetnie hite megvallásáért. Koster *A köntös* című filmjében Marcellus Gallius római néptribunt Palesztinába küldik, ahol Jézus keresztre feszítése alkalmával a katonákat kell vezényelnie. A Messiás halála után Marcellus kockajátékon megnyeri az elítélt köntösét, azonban nem ölti fel, hanem a földre dobja. A köntöst Demetriusz szolga veszi fel, és ő vezeti be Marcellust a keresztények gyülekezetébe. A fiatal római tribunus menyasszonyával együtt megkeresztelkedik, és a hívők védelmére kötelezi el magát. A világsikert arató filmben tűnt

fel először a főszerepet alakító Richard Burton. Egy évvel később készült el *Gladiátorok* címmel a folytatás, amelyben a rabszolga Demetriusz továbbra is viseli Jézus köntösét, de nem méltó rá, és elhagyja hitét. Ennek a Delmer Daves alkotta filmnek azonban már nem volt átütő sikere.

A hatvanas évek kezdetét két híres rendező: Nicholas Ray és Robert Aldrich kolosszális alkotásai jelzik. Az első megkísérelti De Mille *Királyok Királya* című filmjének régi sikerét felülmúlni. Krisztus életének politikai vetületére teszi a hangsúlyt, de csak eredetinek szánt, félresikerült alkotást hoz létre. Aldrich 1962-ben az Ószövetségből Szodoma és Gomorra történetét viszi filmre, óriási díszletek és tömegjelenetek alkalmazásával, de minden igazi ihlet nélkül. A hollywoodi rendezők az említett kudarcok ellenére sem mondanak le a vallási témákról.

1966-ban egy másik híres rendező, George Stevens próbálkozik újra Jézus életének filmre vitelével, *A legnagyobb történet* címmel. A kritika ellenségesen fogadja a filmet, amelyben pedig az akkori sztárok, többek között John Wayne, Charlton Heston, Sydney Poitier, Shelley Winters alakítják a mellékfigurákat, míg Krisztust Max von Sydow, az Ingmar Bergman-filmekből ismert, intenzív tekintetű színész jeleníti meg.

Eközben az európai filmgyártás is számos kísérletet tett a vallásos témák megközelítésére. A gyakran felületes amerikai produkcióktól eltérően az európai írók, rendezők a költői, elmélyült alkotásokra helyezték a hangsúlyt. Hogy csak a legnagyobbakat említsük: Robert Bresson, Dreyer, Ingmar Bergman, Buñuel, Ermanno Olmi alázattal, beleéléssel tolmácsolták az emberi lélek istenkeresését. Az olasz filmművészet nagy alkotásait gyakran olyan rendezők valósították meg, akik maguk is a keresők sorába tartoztak, Rossellinitől Viscontiig, Pasolinitől Felliniig.

A Szentírás ihlette meg Pier Paolo Pasolinit, aki, görög–latin szakos tanár lévén, eredetiben olvashatta az Evangéliumot. Máté elbeszélését szakasról szakaszra követte a film megvalósításában, amely minden hatásos külsőséget mellőzött. Dél-Olaszország legszegényebb vidékét, Matera barlangjait és kietlen terméketlen környezetét választotta színhelynek, és a szegény, kisemmizett nép szószólójává tette meg Jézust. Pasolini fekete-fehér filmjének erőt, biztonságot, nyugalmat sugárzó Krisztusa az Üdvözítő emberi és isteni valóságát igyekezett kifejezni.

Martini bíboros, milánói érsek a lombard fővárosban tartott egyházi-filmművészeti konferencián elmondotta, hogy a Szentírást szereti úgy vizsgálni, mintha filmjeleneteket látna. Megfigyelhető, hogy Márk evangelista egyes szakaszait ugyanaz a leíró folyamat vezeti, mint a filmek egymás után következő jeleneteit. Márk a részletekről lassanként halad a központi probléma felé, de már kezdetben magával ragadja az olvasót. Hasonlóan dolgoznak a filmrendezők. Akkor láttam ezt – tette hozzá Martini bíboros –, amikor Rossellini segítségemet kérte *Az Apostolok Cselekedetei* című filmje előkészítéséhez. A bibliai elbeszélőkhöz hasonlóan jelenetről jelenetre építette fel a filmet.

A vallásos filmek sorában külön fejezetet képviselnek a szentekről készült alkotások. Szent Ferenc, Szent Johanna, Bernadette és Lisieux-i Teréz élete többször is megihlette a filmírókat és rendezőket. Különösen Ferenc alakja vonzotta az olasz filmeseket. Közülük Zeffirelli színes, megkapó *Napfivér-Holdnővér* című, Assisiben forgatott filmje aratott világszerte sikert, példát mutatva a látványos amerikai produkcióknak is. Ugyanez a rendező 1978-ban megkísérelte *Názáreti Jézus* címmel a Messiás életének filmre vitelét, de ez csak gyenge utánzata lett az 1972-ben készült Szent Ferenc-filmnek. Az európai kísérletek után nem maradt el az amerikaiak válasza: Norman Jewison megvalósította 1973-ban a *Jesus Christ Superstar* zenés filmet, ami az akkori idők nagy sikere volt.

A filmgyártás 100. évfordulójának méltó ünneplésére a Tömegtájékoztatás Pápai Tanácsa és a Vatikáni Filmtár összeállítást készített a vallásos témájú, lelki értékeket képviselő filmalkotásokból. Az angol, spanyol, francia, portugál, német és olasz nyelvű válogatást

megküldték az egyes püspökkari konferenciáknak, egyetemeknek, plébániáknak. A válogatás nemzetközi szakértőkből álló bizottságnak, valamint a pápai egyetemek képviselőinek közreműködésével készült el. Foley érsek, a Tömegtájékoztatás Pápai Tanácsának elnöke, az összeállítást bemutató beszédében (1995. okt. 19.) hangsúlyozta, hogy munkájában a bizottság hűségesen követte a szentatya 1995-ös kommunikációs világnapra írt üzenetét, amely arra buzdított, hogy a film legyen a kultúra és az értékek közvetítésének eszköze.

Ez az összeállítás elhangzott a Vatikáni Rádió 1995. december 3-i adásában.

Szemle

Kereszty Rókus O.Ciszt.: *Jézus Krisztus. Krisztológiai alapvetés. Szent István Társulat, Budapest 1995, 418 oldal.*

Örömmel üdvözljük Kereszty Rókus ciszterci atya új krisztológiáját, amely 1991-es angol nyelvű könyvének (*Jesus Christ. Fundamentals of Christology*, Alba House, New York, 439 old.) alaposan átdolgozott magyar változata. Kereszty Rókus 1977-ben már megírt egy krisztológiai vázlatot az akkor Rómában megjelent TKK-sorozatban (*Krisztus*, 260 old.). Ez a füzet is jó szolgálatot tett seminaristáknak, teológiahallgatóknak. Mostani új könyvét is elsősorban egyetemi, illetve főiskolai tankönyvnek szánta; de haszonnal forgathatják papok és világiak lelki olvasmányként, valláskultúrájuk elmélyítéseként is. Magyarországon az utóbbi időben több olyan könyv jelent meg Jézusról, amelyek vagy a „zsidó Jézust” mutatják be, tehát zsidó szakemberek szemszögéből egyoldalúan közelítik meg Jézus Krisztust (így Vermes és Lapide), vagy a katolikus hittől távol álló, sőt azzal össze nem egyeztethető „értelmezést” nyújtanak (Renan, Herbst). (Vö. Nemeshegyi Péter: „A valódi Jézus keresése” in *Távlatok*, 1995/6.) Ezért is olyan jelentős Kereszty valóban katolikus krisztológiája: segít helyreigazítani egyoldalúságokat, torzításokat, heterodox nézeteket.

Bár a szerző új könyvébe felvette a korábbi *Krisztus* jó részét, szemléletében sok újat ad; ezenkívül terjedelmében is jó kétszerese az említett füzetnek. Szerencsésen beépítette munkájába az újabb kutatásokat. Az I. rész a biblikus krisztológiát tárgyalja. (*Krisztus* I. része is ezt a címet viselte: „Jézus Krisztus a Szentírásban.”) Hasznos módszertani megfontolásokat olvashatunk arról, hogy mi a teológiai jelentősége Jézus történetiségének. Tehát a mindig időszerű kérdést vitatja: mi a kapcsolat a történeti Jézus és a hit Krisztusa között? Nagyon helyesen, minden további fejtegetést megelőzően, a húsvéti misztériumra, Jézus halálára és feltámadására irányítja a figyelmet, hiszen ez annak az ősi kérügmának a lényege, amelyet az apostoli tanúságtétel továbbadott, amelyet az apostolok hirdettek jóval az evangéliumok megírása előtt. Ezután Kereszty a feltámadás fényében dolgozza fel teológialag Jézus életének és halálának fontosabb tényeit, és pedig a szüzi fogantatástól kezdődően. Itt az első részben talán túlságosan érvényesül a krisztológiai reflexió, amikor a történetiség szempontjairól van szó. (Egyes történészek bizonyára kritikával illetnék ezért a szerzőt.) Persze, a történeti-kritikai módszer alkalmazása mindig csak hozzávetőleges, igen nehéz elkerülni bizonyos önkényes redukciókat/rekonstrukciókat. Abban igaza van Keresztynek, hogy „ha a történész nem képes saját illetékességi körén belül a Jézussal kapcsolatos legfontosabb kérdésekre megfelelni, nem utasíthatja el *a priori* azt a kísérletet, amely »teológiai történet«-et ír, azaz a Jézus-eseményt Isten üdvösségterve szempontjából értékeli, mint annak beteljesedését: Isten maga jött el és lett valóságos emberré Jézusban.” (21. old.)

A II. rész krisztológiatörténeti válogatás. Nemcsak a patrisztikai tanítás fejlődését foglalja össze, hanem szemelvényeket ad a középkori krisztológiából is: Szent Anzelm, Szent Bernát és Szent Tamás tanítását mutatja be. A modern korból a protestáns krisztológiatörténetet tekinti át Luthertől Bonhoefferig. A XX. század jelesebb katolikus teológusainak krisztológiáit (H. Urs von Balthasar, K. Rahner, Lonergan, Kasper...) a rendszerező részben veszi figyelembe.

E III. rész – tehát a rendszerező krisztológia – a biblikus és patrisztikus krisztológia időtálló eredményeit a mai kor kérdéseinek figyelembevételével dolgozza fel. A „közösség” (*koinonia/communio*: szeretetegység, amely a Szentháromság személyeinek kapcsolatából eredően az egyházi közösséget is jellemzi) az a kulcsfogalom, amelyet Kereszty a rendszerezésnél felhasznál. Helyesen írja (286): „A teológus valóban nem zárkozhat be egy

már alig létező klerikális gettó védőfalai mögé. Bármennyire is igaz és átfogó teológiai szintézise, ha nem felel a kor gondolkozó embereinek a problémáira, akkor céljának sem felel meg. Mindig új és új módon kell annak a Krisztusnak a misztériumát érthetővé tenni, aki ugyanaz a teljesség tegnap, ma és mindörökké.” Persze a teológus sem idomulhat a mai világ „elvárásaihoz”. Jézust pl. nem lehet pusztán társadalmi felszabadítónak tartani, vagy egyszerűen „szerény istenkereső embernek” (Herbst).

Kereszty e rendszerező részben bőven foglalkozik a bűnnel, mint a többszörös meghasonlás állapotával. Isten Fia a bűnös emberiséggel vállalt szolidaritást megváltó megtestesülésével. A megváltás misztériumát csakis a Szentháromságos Isten misztériumának fényében közelíthetjük meg: kiengesztelődésünk a Szentháromság műve, de az egyes személyeknek sajátos szerepe van üdvösségünkben. A szerző kitér a keresztény teológia feminista kritikájára is (304kk), ami bizonyára Amerikában égetőbb kérdés, mint nálunk. Jelentősnek tartom azokat a lapokat (312–343), amelyek az *unio hypostatica* metafizikai megfogalmazására, az Isten emberré válására és a Fiú valóságos emberségére vonatkoznak. Itt a szerző gyümölcsözően felhasználja az újabb gondolkodás (perszonalizmus, egzisztencializmus, modern pszichológia) eredményeit. Nagyon jól megmagyarázza, hogy Jézus Krisztusban egy ontológiai *személy* (a Fiú személye) birtokolja az isteni és az emberi természetet, de Jézusban van igazi emberi *személyiség*. „A személyiség nem az emberi létalanyt, hanem az emberi természet tapasztalati vetületét jelenti. Azon vonások összességére vonatkozik, amelyekből egy konkrét ember megismerhető. Jézus ontológiailag nem emberi személy, de igenis van valódi emberi személyisége.” (314)

Kereszty könyve végén két függelékkel találkozunk. „Krisztus és a nem keresztény vallások” és „Ha léteznek más világegyetemek és más égitesteken élő értelmes lények, hogyan viszonyulnak Krisztushoz?” Mindkét kérdés nagyon időszerű.

Az egyes részek végén a jegyzetekben bőséges irodalom a további tájékozódáshoz. Talán a magyar kiadásnál jó lett volna utalni a magyar bibliográfiára is, hiszen a magyar teológiahallgatók nem mindig olvasnak idegen nyelven. Mivel egy helyen a szerző is utal rá, megemlítem a *Mérleg* krisztológiai szemléit: ezeket magam írtam hosszú éveken át, és tájékoztatnak a legújabb krisztológiai művekről.

Szabó Ferenc

Szabó Ferenc: Szomjazod hogy szomjúhossalak. Válogatott versek. Budapest 1995, Távlatok.

Ég és föld gravitációs terében, az abszolút szellem és a kozmikusra vágyakozó természeti jelenségek, tapasztalatok egymásba fonódó erőterében találjuk meg és értjük helyesen Szabó Ferenc életét és költészetét. Egyéb műfajú írásaiban is tág tereket jár be, lelkes csodálatban fogant tudása sajátosan kitágítja az olvasóé is. Az égi s a földi geometria nála organikus egységben halad célja felé. „Ég és föld között, / ég és ég között / figyeled az üzenetet” – írja Nemes Nagy Ágnesnek.

Talán jellemző és legközelebb visz hozzá az *Énekek éneke* ciklus misztikussá tágult, lenyűgöző képekbe oldott szerelmi vallomásainak őszinte forrósága és misztikus áhítata. A „nil humanum”, az egész ember vállalása az égtől vár áldást, megértést, hiszen ő az egész, gyönyörűnek álmodott-festett Természetet, a vágyakat és szépségeket emeli föl áldozó kezeiben. „Az öröm lehet csak az áldozatnak anyja” – halljuk Claudeltől, s a nagy franciákon felnőtt Szabó Ferenc, a párizsi doktor teológus élet- és világlátása mindenre rávetíti örömet, amivel s akivel csak találkozik. „Légy az, ki vagy, mássá úgyse válhatsz... Költészet nélkül földünk lakhatatlan.” (Ars poetica)

Világjáró és világot csodáló ember ő, aki lelke mélyén, a csodák égisze alatt őrzi a hűséget s a *Miserere* belső hangjait. Igazi lírikus, ezért esszé oldotta prózája, tanulmányai is dinamikusak, életmelegek. Boldogan öleli magához a természet minden megnyilvánulását, nem győzi ismételni az élmények dicséretét. „Égbe emel az őszi ámulat! / A dajka nyár / gyümölcscsel rakta meg kertem / ... Tudom, egyszer el kell menni / mennem kell, de a kerti fák / gyümölcset belül érlelem tovább.” (Őszi ámulat)

Egész élete kitárul ebben a kötetben, vallomásainak ember- és Istenközelségét, egy 20. századi misztika villanását éljük át itt, amely felszítja, érleli gondolatainkat, kinyitja szemünket és szívünket az isteni világra.

Dékány Endre

**Tomka Miklós: *Csak katolikusoknak.*
Budapest, Corvinus Kiadó, 1995. 224 oldal.**

A vallásfilozófiát, illetve -szociológiát kevesen művelték Magyarországon az elmúlt évtizedekben. Tomka Miklós azon kevés katolikus közé tartozott, aki már az 1989/90-es fordulat előtt is rendszeresen közzétette olyan felmérések, közvélemény-kutatások eredményeit, amelyek a külföldet is tájékoztathatták a magyarországi vallási-egyházi helyzetről. Még szorosabban folytathatja tudományos munkásságát a fordulat óta. Most kiadott tanulmánygyűjteménye ezeket az újabb írásokat teszi közzé. Három már megjelent itt a *Távlatokban* (1991/1, 1992/5 és 1994/1). A többi más hazai folyóiratban látott napvilágot, illetve egyesek magyarul most jelennek meg először.

A zsinat utáni magyar egyházi életnek sürgős szüksége van az alapos felmérésekre és helyzetelemzésekre, hiszen enélkül nemigen lehet tervezni, összehangolni az evangelizálás munkáját. Tomka határozottan a zsinati korszerűsödés mellett száll síkra, és joggal bírálja a „maradiságba görcsölődő”, a zsinati megújulást bíráló vagy akadályozó integristákat. (99–116. old.) Mivel a jelent csakis a tegnapi helyzet ismeretében érthetjük meg, hasznosak azok az elemzések, amelyek a Kádár-korszak ún. „kislépések” politikájára vonatkoznak („Ellenálló vagy kollaboráns egyház?” 79–98. old.). Tomka jól jellemzi e korszak egyházüldözését, a papok („békepapok”) manipulálását; papok és püspökök elszigetelését, megosztását; az állandó ellenőrzést és az egyházi élet különféle visszاسzorítását stb. Mindezeket jól ismerjük. De nem szabad felednünk, hogy a „megnyesett fa” még ma is magán viseli a tegnapi sebeket. Jóllehet az élő egyház nem azonos az „ellenőrzött és manipulált hierarchiával”, a „kis lépések” egyházpolitikája az egész egyházi test állapotára kihatott. Mindenképpen hátráltatta a zsinati megújulást. Miklós Imre ügyesen játszott szerepét – egyházunk kárára. Tomka Miklós igyekszik megőrizni az egyensúlyt, amikor a Kádár-korszak hierarchiájának szerepét mérlegeli. A „kollaborációt” kiáltó szektásokkal szemben hangsúlyozza a püspökök egyesítő szerepét és a nagy egyház helytállását az elnyomatás éveiben.

A szerző az egyház és a politika (pártok, közélet, szociális kérdések) tárgyalásánál az egyház társadalmi tanítására hivatkozik, azt nyugati szakkönyvek szűrőjén át értelmezi. Kétségtelen, hogy nagyon elmaradtunk éppen az egyház szociális tanításának terjesztésében, megismertetésében, jóllehet 1993-ban a Szent István Társulatnál megjelent egy nagy gyűjtemény: *Az egyház társadalmi tanítása*, amelyhez Tomka Miklós írta a bevezető tanulmányt. Az elvek összefoglalásához nincs különösebb megjegyzésem, bár ott is jobban ki lehetett volna domborítani azt, ami *sajátosan evangéliumi*, tehát a keresztény világnézet és az erkölcszociológia távlatait érinti. Úgy tűnik, Tomka Miklós különböző tanulmányaiban, de a most ismertetett kötet egy-két írásában is egyoldalúan alkalmazza az egyházi tanítást, amikor a pártokról, a választásokról beszél. Így a „Szavazhat-e hívő katolikus az MDF-re vagy a KDNP-re?” (149–174. old.) című tanulmányában. Ebben egyébként Tomka egy a Vatikáni Rádióban elhangzott, őt bíráló adással polemizál. Anélkül, hogy itt újabb vitába keverednék, egészen röviden jelzem azt, ahol elégtelennek tartom Tomka iránymutatását. Mert a hívő katolikusok a választások előtt azt várták, hogy a katolikus szakemberek (vagy a püspökök is) eligazító jelzéseket adjanak nekik az egyház társadalmi tanítása alapján. Nem elégséges azt hangoztatni, hogy az egyház nem köti hozzá magát egyetlen politikai-társadalmi rendszerhez sem; hogy ugyanaz a hit lehetővé tesz különféle (politikai) választásokat; hogy a pluralista társadalomban tiszteletben kell tartani mások választását; stb. Mindez igaz, miként valljuk a zsinattal az evilági valóságok jogos autonómiáját is. Ugyanakkor a pápai dokumentumok jelzéseket adnak arra vonatkozóan is, hogy mit követel az emberi személy transzcendenciája a politikai irányok megítélésében; hogy mozgalmakat

befolyásoló háttérideológiáknál milyen óvatosságra van szükség; hogy a közéletben, a politikában a hívő ember törekszik a közjó, az igazságosság, a szolidaritás megvalósítására; ezért a humánusabb, Isten törvényéhez jobban igazodó politikai irányokat előnyben részesíti, miként azokat a pártokat is, amelyek nagyobb szabadságot biztosítanak az egyház evangelizáló, nevelői stb. tevékenységéhez.

A keresztény (katolikus) hívő nyugodt lelkiismerettel nem csatlakozhat olyan politikai irányokhoz (pártokhoz), amelyek az emberi személyt egydimenzióssá fokozzák le, amelyek tagadják az ember isteni hivatását, tehát egy bizonyos Istent kizáró evilágiságot vagy gyakorlati ateizmust vallanak, illetve a vallást és az egyházat ki akarják szorítani a kultúrából, iskolából, médiumokból ... Hogy aztán egy-egy konkrét országban miként kell az általános elveket a gyakorlatban alkalmazni, ahhoz segítséget nyújt a helyi egyházi hierarchia is, konzultálva a szakembereket. Nincsenek receptmegoldások, de bizonyos irányvonalak kivehetők az egyház szociális tanításából. Az elvek és a tények megítélésében mindig figyelembe kell venni a szándékokon túl a politikai eszközöket is; realizmusra és okosságra van szükség a döntéseknél.

Szabó Ferenc

Bozsóky Pál Gerő: Keresztes hadjáratok. Szeged, Agapé, 1995, 344 old.

Izgalmas olvasmány Bozsóky Pál Gerő Párizsban élő és dolgozó ferences újabb könyve a keresztes hadjáratokról. Az események időrendi krónikáján kívül, ahol a szerző különösen is figyel a magyar vonatkozásokra (II. Endrének külön fejezetet szentel); egy-egy fejezetben tárgyal a lovagrendekről, a keresztes hadjáratok korában élt nőkről, zarándokereklýékről, a keresztesek korabeli zsidóüldözéséről, a hadjáratok szervezési problémáiról és a keresztesek építkezéseiről. P. Bozsóky mindenekelőtt történészként vázolja a középkori kereszténység egészen sajátos megmozdulásait, amelyeket kezdetben az Üdvözítő szülőhelye, a Szentföld iránti áhítat és a pogány törökkel szembeni védekezés sugallt (csak később fajultak el a hadjáratok politikai hatalomvágy és a Nyugat-Kelet viszállyai miatt). A ferences atya gyakran látogatta azokat a helyeket is, amelyek a keresztes vitézek emlékeit őrzik, így bizonyos részek élménybeszámolóként hatnak. Fény és árny kíséri az emberi történelmet minden korban. Mi, akik a XX. század retteneteit átéltük, nem nagyon dicsekedhetünk azzal, hogy korunk emberesebb, kevésbé barbár, mint a sokszor „sötétnek” bélyegzett középkor, ahol az egyház és az állam, hit és hatalom összefonódott, így az egyháztörténetet is kétségtelenül árnyak kísérik. De amikor szerzőnk szépítés nélkül, tárgyilagosan bemutatja a megtörtént eseményeket, rávilágít bizonyos torz és egyoldalú értelmezésekre is: elsődlegesen nem politikai és „gyarmatosító” szándékok vezérelték a hadakat és a zarándokokat, hanem a már említett lelki indítékok. Tény az is, hogy a Jeruzsálemi Latin Királyság léte két évszázadig feltartóztatta az iszlám előrenyomulását Európa felé. Kulturális szempontból is jelentős volt a keresztes mozgalom: az európaiak megismerhették a keleti, görög és arab kultúrát, elkezdődött a párbeszéd is Kelet és Nyugat között. Jó szolgálatot tesz P. Bozsóky, amikor a marxista történelmi ferdítések és egyházkritika után helyes fénybe állítja a nagy európai népmozgalmat: a keresztes hadjáratokat. A könyv 296–305. oldalain felsorolt forrásmunkák érzékeltetik, milyen hatalmas irodalma van a témának, és hogy P. Bozsóky milyen alaposan tanulmányozta a történetírókat.

Sz. F.

Távlatok 28

E számunk elé

Mostani számunk néhány írása az Eucharisziával foglalkozik, amely „az egész keresztény élet forrása és csúcsa” (LG 11). E szentség különböző nevei jelzik kimeríthetetlen gazdagságát. A különböző elnevezéseket így sorolja fel A katolikus Egyház katekizmusa (1328–1332):

„Eucharisztia, mert hálaadás Istennek. Az eucharisztein (Lk 22,19; 1Kor 11,24) és az eulogein (Mt 26,26; Mk 14,22) szavak azokra a zsidó áldásokra emlékeztetnek, amelyek – különösen étkezések alatt – magasztalták Isten műveit: a teremtést, a megszabadítást és a megszentelést.

Az Úr lakomája, mert az utolsó vacsoráról van szó, amelyet az Úr tanítványaival szenvedése előestéjén elköltött. Nevezik még a Bárány menyegzői lakomájának, hiszen annak elővételezése, amelynek színhelye a mennyei Jeruzsálem.

Kenyértörés, mert a zsidó étkezésnek ezt a sajátos szertartását használta fel Jézus, amikor családfőként megáldotta és szétszította a kenyeret, különösen az utolsó vacsora során. Föltámadása után a tanítványok erről a gesztusról ismerték föl, az első keresztények eucharisztikus gyülekezeteiket ennek a nevével jelölték. Az első keresztények ezzel kifejezésre juttatták azt is, hogy mindazok, akik az egyetlen megtört kenyérből, Krisztusból esznek, vele közösségre lépnek, és ettől kezdve őbenne egyetlen testet alkotnak.

Eucharisztikus gyülekezet (synaxis), mert az Eucharisziát a hívek gyülekezete, az Egyház látható megjelenülése ünnepli.

Az Úr szenvedésének és föltámadásának emlékezete.

Szent áldozat, mert Krisztus a Megváltó egyetlen áldozatát megjeleníti (aktualizálja), és magában foglalja az Egyház följajlását; vagy más nevein: szentmiseáldozat, »a dicséret áldozata« (Zsid 13,15), lelki áldozat, tiszta és szent áldozat, mivel befejezi és túlhaladja az Ószövetség valamennyi áldozatát.

Szent és isteni liturgia, mert az Egyház egész liturgiája középpontját és legösszefogottabb kifejezését e szentség ünneplésében találja meg; ebben az értelemben nevezik a szent misztériumok ünneplésének. Lehet beszélni a főséges Oltáriszentségről, mert ez a szentségek szentsége. Ez utóbbi névvel a tabernákulumban őrzött eucharisztikus színeket illetik.

Communio, vagyis közösség, mert e szentség révén egyesülünk Krisztussal, aki teste és vére részeseivé tesz bennünket, hogy egyetlen testet alkossunk; nevezik még a szent dolgoknak: ta hagia, sancta – ez a szentek közösségének első értelme, amiről az Apostoli hitvallás beszél –, angyalok kenyere, mennyei kenyér, halhatatlanság gyógyszere, útravaló (viaticum)...

Szentmise, mert a liturgia, amelyben az üdvösség misztériuma beteljesedik, a hívek elküldésével (missio) zárul, hogy azok Isten akaratát mindennapi életükben betöltsék.”

E gazdag tartalomból villantanak fel néhány vonást az itt közölt tanulmányok. P. Nemeshegyi a Jn 6 elemzésével megmutatja az utolsó vacsora (úrvacsora) legmélyebb értelmét. P. Szabó arra világít rá, hogy az ökumenikus (teológiai) párbeszédben milyen jelentőséget kapott az anamnézis = memoriale = emlékezet, amely – a transsubstantiatio = átlényegülés szakkifejezés mellőzésével is – Krisztus üdvözítő művének hathatós megjelenítését (valóságos szentségi jelenlétét) fejezi ki a hívők számára. Verbényi István – kiegészítve előző számunkban közölt tanulmányát – a magyar nyelvű mise reformjának bevezetését vázolja.

* * *

Mostani számunkban – a szokásos rovatok mellett – újra megjelenik a Fórum az egyházzól. E rovattal az a célunk, hogy helyet adjunk az egyházon belüli párbeszédnek a magyarországi egyház életét illetően. Szennay András, volt pannonhalmi főapát a Magyar Kurír 1995. november 10-i számának adott interjújában hangsúlyozza az őszinteséget: „A világos, őszinte, köntörfalazás nélkül kimondott, leírt szó régen is, ma is az igaz és igazat szóló Istenbe vetett hitünk jóváhagyó pecsétjét hordozza magán, és egyben hitelesítője egyházunknak. Erre gondolva belső egyházi életünk, a sokat emlegetett és oly kevésbé gyakorolt belső párbeszéd csak őszinte lehet: a jót örömmel elkönyvelő, a helytelent, a hiányokat bíráló.” Ebben a szellemben jelenti ki Szennay András ugyanabban az interjúban, hogy szerinte „semmilyen szokatlan, netán dehonesztáló nem lenne abban, ha püspöki karunk egy – lelkipásztori szempontból fontos – nyilatkozatot tenne közzé, amelyben őszinte sajnálkozását fejezné ki az egyház vezetőinek és tagjainak a múltban elkövetett vétkei és mulasztásai miatt. Ilyen nyilatkozat már több országban elhangzott, az senkit nem bélyegezne meg, hiszen Istenen kívül ki láthat bele az emberek szívébe-lelkébe?”

Kiemelnék e kitételt: „a jót örömmel elkönyvelő, a helytelent, a hiányokat bíráló.” Vagyis ne csupán a hiányokat, a hibákat és mulasztásokat hangoztassuk, hanem vegyük észre a most már szabadon kibontakozó magyar egyházban a sok jót és szépet, a papok, szerzetesek és világi hívek példás erőfeszítéseit, a sok lelkipásztori kezdeményezést. Erre a pozitív beállítottságra és szemléletre jó példa Seregély István, egri érsek, a Magyar Püspöki Kar elnöke hosszú nyilatkozata az Új Ember 1996. február 18-i számában. Realizmus és az egyházát vezérlő Krisztusba vetett reménység sugallta ezt a „helyzetfelmérést”.

* * *

1996: többszörös jubileumi esztendő: A honfoglalás 1100. évfordulójára és Pannonhalmi millenniumára emlékezzünk – várjuk a szentatya nyári látogatását is ez utóbbi jubileum alkalmából. Ezenkívül az 1956-os forradalom és szabadságharc 40., Nagy Imre születésének 100. évfordulója is az idén van.

Az egyik politikus nyilatkozata szerint a honfoglalás 1100. évfordulóján a nemzetnek szüksége lenne egy „társadalmi vérszerződésre”. Sajnos, az áldatlan „pártokráciában” kevés a reményünk arra, hogy a nemzet boldogulását, a közjót valóban szolgálni akarók – a hatalmi versengés ellenére – létrehozhatnak egy minimális konszenzust. Mert a pluralista társadalomban, a többpárti demokráciában lehetetlen a kibontakozás ilyen minimális jogi-morális-politikai konszenzus nélkül. Ez nem jelenti okvetlenül a saját világnézet feladását, de mindenképpen jelenti a kölcsönös megnyílást a másik felé, a másik másságának kölcsönös elismerését és tiszteletét. Az ország felemelkedése nem valósítható meg máról holnapra egy csapásra; az 1989/90-es fordulat után ott kellett kezdenünk, ahol 1956-ban megszakadt a demokratizálódási folyamat a szovjet tankok közbelépésére.

Korábban a kommunista rendszerre lehetett hárítani a felelősséget azért, hogy hazánkban annyira elmaradt az ökumenizmus, a keresztények egységének munkálása. Kétségtelen tény, hogy az ateista rendszer a „Divide et impera” elvet alkalmazta az egyházak kapcsolatában csakúgy, mint a katolikus egyházon belül. De a szabadság visszaszerzése után most már ránk, keresztényekre hárul minden felelősség az ökumenizmus terén. A szekularizált és ateista világban csakis úgy lehet hiteles tanúságtételünk, ha valamennyien egyek vagyunk, ha – az ellentétek kiélézése helyett – azt tekintjük, ami már összeköt bennünket: Krisztus-hitünk és keresztségünk a biztos alap.

A bizalomépítéshez és az erkölcsi megújuláshoz hozzájárulnak a nagy egyházak. A keresztények úgy töltik be a kovász szerepét a társadalomban, ha a szolidaritás és az igazságosság munkálói lesznek, ha a reményvesztettekbe bizalmat öntenek, ha az örömhírről és a nyolc boldogságról hiteles életükkel tanúskodnak.

A Magyar Püspöki Kar körlevelet adott ki a honfoglalás 1100. évfordulójára, amelyben hangsúlyozza: A gondviselő Isten jóságát ismerhetjük fel abban, hogy őseink a Kárpát-medencében otthont találtak, és hogy egy évszázad alatt ezt a földet hazává alakították: így népiünk beilleszkedhetett az akkor kereszténnyé váló Európába. A magyar főpásztorok így figyelmeztetnek: „Amikor a honfoglalásra emlékezünk, szeretett híveink emlékezetébe idézzük azokat az eseményeket, amelyek során a gondviselő Isten a kereszténység felvételére és az Anyaszentegyház közösségébe vezette őseinket. Ma, ezer év múltán, hasonlóak a feladataink. Kereszténységünknek meg kell újulnia, hogy meggyőzően hirdessük az evangéliumot. Szentatyánk, II. János Pál pápa ezért sürgeti Európa újraevangelizálását.”

Amikor tehát emlékezünk és hálát adunk a Gondviselésnek, egyben előre is tekintünk a 2000. jubileumi év felé, és vállaljuk feladatainkat. A hála fokozottabb elkötelezettséget sürget.

Czigány György kitüntetése

A Magyar Köztársaság elnöke 1996. március 15-e alkalmából, kiemelkedő irodalmi tevékenysége elismeréseként, József Attila-díjat adományozott *Czigány György* Erkel Ferenc-díjas költő, újságíró, érdemes művésznek.

Szeretettel gratulálunk a *Távlatok* szerkesztőségi tagjának, kedves barátunknak a kitüntetéshez.

Eucharisztia –szentmise

Nemeshegyi Péter: Az Élet Kenyeréről szóló beszéd János evangéliumában

A keresztények legnagyobb kincse az a cselekmény, melyet Jézus az utolsó vacsorán hagyományozott ránk. Tesszük is napkelettől napnyugatig szüntelenül az ő emlékezetére. Az a tény, hogy Jézusnak e tetteit és szavait négyszer is közli az újszövetségi szentírás (a három szinoptikus evan-gélium és Pálnak a korintusiakhoz írt első levele), mutatja, hogy mennyire fontos volt ez a cselekmény már az első keresztények számára is.

Az eukarisztia a János-evangéliumban

Furcsa módon János evangéliuma, mely a legrészletesebben beszél az utolsó vacsorán történekről, nem említi az eukarisztia megalapítását. Talán azért nem, mert már akkor úgy gondolták a keresztények, hogy nem keresztények számára írt könyvben a keresztényeknek erről a családi titkáról nem szabad beszélni.

Mínt hogy azonban János az ő evangéliumát nemcsak nem keresztények számára írt evangelizálásnak, hanem keresztények számára írt hitmagyarázatnak is szánta, nem hagyhatta ki a keresztény egyházak legfontosabb vallási cselekményének, az úrvacsorának teológiai magyarázatát sem. Azt tette tehát, hogy egy külön fejezetet (a 6. fejezetet) szánt ennek a témának, mely különböző hagyományelemekből egy olyan egészet állít össze, melyet a nem keresztény olvasók a hitre buzdító képletes beszédnek foghattak fel, a keresztények pedig felfedezhették benne úrvacsorájuk legmélyebb értelmének feltárását.

Az evangélium 6. fejezetének keletkezési módjáról, az egész evangélium keletkezési módjához hasonlóan, számos hipotézist állítottak fel a szentírástudósok. Ezeknek tanulmányozása kétségkívül hasznos, azonban sohasem szabad elfelejtenünk, hogy csak többé-kevésbé megalapozott hipotézisekről van szó. Ezért jelen tanulmányunkban nem bocsátkozunk a fejezet keletkezésére vonatkozó hipotézisek boncolgatásába, hanem szemügyre vesszük magát a végleges szöveget, úgy, amint az a evangéliumban olvasható, és igyekszünk annak mélyebb értelmébe hatolni. Vagyis – szentírás-tudományi szakkifejezéssel élve – nem a diakronikus (a különböző idejűségekre, egymásutániságra figyelő), hanem a szinkronikus (egyidejűsítő, időbelileg egymáshoz igazító, összefoglaló) kutatási módszert követjük. A Szentírás isteni sugalmazottságában hívő ember számára ez a módszer különösen megfelelő. Hiszen az isteni sugalmazottság által garantált szöveg nem az evangéliumok esetleges korábbi előkészítő stádiuma, hanem az egyház által kánoninak elfogadott kész evangélium. Ez az a szöveg, mely „hűségesen és tévedés nélkül tanítja azt az igazságot, melyet Isten üdvösségünk végett megíratott” (DV 11).

Az evangélium teológiája általában

A 6. fejezet igen mély értelmű szövegének megértése végett hasznos lesz, ha előbb röviden kifejtjük a jánosi evangélium alapvető teológiáját.

Az Atya kebelében levő Egyszülött Fiút (1,18), az isteni Igét (1,1) „saszemével” szemlélő János szerint az Isten élete az Atya és a Fiú örök szeretetközössége. Az Atya szereti a Fiút (3,35); a Fiú pedig viszonszereti az Atyát (14,31). Isten örök valósága ez a szeretet- és életközösség.

Istennek ezt a valóságát nyilatkoztatja ki az Atyától e világba küldött, megtestesült Fiú (1,14). Az Atyaisten ugyanis úgy szerette az általa teremtett és mégis a bűn sötétségébe bukott világot, hogy „egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz őbenne, annak örök élete legyen” (3,16).

Ez a megtestesült Fiú, Jézus, maga az igazság (14,6). Minden tetteiben és szavában az Atyától függ, és ezért teljes valóságával megmutatja nekünk az Istent. Aki őt látja, „látja az Atyát” (14,9).

Az Atya és a megtestesült Fiú élet- és szeretet egysége Jézus halálában és feltámadásában éri el csúcspontját. Az Atya „adja oda” Fiát „a világ életéért” (6,51); Jézusnak önkéntes halálba indulása az Atyja iránti tökéletes szeretet megnyilvánulása (14,31). Jézus halála nem elbukás, hanem visszatérés az Atyához (16,28). Onnan jön újra a feltámadt Jézus tanítványaihoz, és rájuk leheli a Szentlelket.

Így azok, akik hisznek benne, és megtartják új parancsát, részesednek az Atya és a Fiú örök élet- és szeretetkapcsolatában: „Könyörgök, Atyám, hogy eggyé legyenek, ahogy mi egyek vagyunk: én öbennük, és te énbennem, hogy tökéletesen eggyé legyenek.” (17,22–23)

Ez a nekünk adott örök élet, mely nem csak a halál után kezdődik, hanem már most bennünk megkezdődött valóság.

János ezt a teológiáját három más felfogással állítja szembe. Az egyik „e világ fiainak”, „a testi embereknek” felfogása, kik „lentől születtek” (8,23), kiknek életét a pénz-, dicsőség-, élvezet- és hatalomvágy irányítja. Ezekkel János szembeállítja a „fentről” jött Istenfiát (8,23), meg az Atyának és a feltámadt Krisztusnak egységéből fentről küldött Szentlelket. Csak ez a fentről jött valóság ad életet azoknak az embereknek, akik hiszik, befogadják, és szeretetével egybeforrnak. „A Lélek az, aki életre kelt, a test nem használ semmit.” (6,63)

A második felfogás az ószövetségi szertartásokhoz ragaszkodó ritualistáké. Ezek a Mózes által adatott törvénybe vetik bizalmukat, pedig „a kegyelem és az igazság Jézus Krisztus által lett” (1,17). Az ószövetség legnagyobb eseményei is csak halvány előképei a Krisztus-eseménynek. Nincs szükség már kézzel épített kőtemplomra: a meghalt és feltámadt Jézus az egyetlen igazi templom: Isten jelenlétének és az Istennel való találkozásnak helye (2,19–22).

A harmadik felfogás a spiritualistáké, kik csak a szellemet tartják fontosnak, és a testi, fogható dolgokat elvetik. János első levele vitatkozik velük, de már az evangélium is nagyon hangoztatja a test fontosságát. „Az Ige testté lett” (1,14), Jézus testileg szenvedett, és feltámadtan is megőrzi a kereszten kapott sebhelyeit (20,20). Az Istennel való egységet nem mély szemlélődések biztosítják, hanem az egymás lábának megmosásával bizonyított valóságos szeretet (13,3–8).

János szerint tehát az ember üdvössége az Atyaisten szeretetkezdeményezéséből fakad, aki elküldte egyszülött Fiát, „hogy üdvözüljön a világ általa” (3,17). Ez az üdvösség a halálával és feltámadásával az Atyához visszatért és a Szentlelket nekünk adó Jézussal való egység által valósul meg. Akkor lesz miénk ez az üdvösség és élet, ha hiszünk Jézusban, követjük szeretetparancsát, és esszük-isszuk testét és véréit. János evangéliumának 6. fejezete erről az evésről és ivásról beszél.

Áttekintés a János-evangélium 6. fejezetéről

Lehet, hogy e fejezet megírása fokozatosan történt. Azonban jelenlegi végső formájáról azt tartjuk, hogy teljes egészében Jézus testének és vérének evéséről és ivásáról, vagyis az eukarisztiáról szól. Amikor a János-evangélium elkészült, minden keresztény közösségben megülték az „Úr vacsoráját”, melyről a szinoptikusok és Pálnak a korintusiakhoz írt első levele (11,23–25) számolnak be. Oly sok a közös kifejezés Jn 6,51–58 és az utolsó vacsorát leíró szövegek között (Jn 6,51 = 1Kor 11,24; Jn 6,54 = Mt 26,26; Jn 6,54 = Mt 26,27–28; Jn 6,58 = 1Kor 11,23), hogy az Úrvacsorát hetenként megülő keresztényeknek feltétlenül erre

kellett gondolniok, amikor a jánosi evangélium beszédének ezt a második részét olvasták. Igaz, hogy János a „szarx” (hús) szót és nem a „szóma” (test) szót használja, de valószínűleg mind a kettő ugyanannak a „húst” jelentő „bîsri” szónak fordítása. Antiochiai Ignác leveléből tudjuk, hogy még a 2. század elején is „szarx”-nak mondták Krisztus eukarisztikus testét.

Igaz, hogy az Élet Kenyeréről szóló beszéd első részének (6,26–50) témája a Jézusba vetett hit, de számos utalás kapcsolja össze ezt a részt az eukarisztiáról szóló második résszel. 6,26 arról az ételről beszél, melyet az Emberfia adni fog (jövő idő!): ez utalás az utolsó vacsorára és az azt követő egyházi eukarisztiákra. 6,35-ben „szomjazásról” beszél Jézus, bár még csak „kenyerről” volt szó: ez utalás a beszéd második részében és az utolsó vacsora leírásában előforduló „ivásra”. Az egész beszéd a hallgatóság által idézett 78. zsoltár „Égből szállott kenyeret adott nekik enni” (24. vers) szavainak jézusi magyarázata. Jn 6,32–50 azt fejt ki, hogy mi a valódi „égből szállott kenyér”; Jn 6,51–58 pedig az „enni” szó értelmét magyarázza.

A 6. fejezet beszédét előkészítő két csoda leírása is már az eukarisztiára utal. A csodálatos kenyérszaporítás jánosi szövegében Jézus kezdeményezésén van a hangsúly, ki „kárba nem menő” (6,12), maradandó ételt ad. A vízen való járás pedig Jézusnak minden természettörvény fölötti uralmát bizonyítja. A rettegő tanítványokat megszólító „Én vagyok!” (6,20) szón pedig, a János-evangélium más szövegeivel egybevetve, az Isten önkinyilatkoztatásának („Én vagyok, aki vagyok”, Kiv 3,14) hangja cseng át.

Nem valószínű, hogy Jézus az Élet Kenyeréről szóló beszédet ilyen formában mondta el a kafarnaumi zsinagógában. János szokása szerint szabadon csoportosítja a Jézusra vonatkozó hagyományokat, és a Szentlélektől megvilágosítva (16,13) fejt ki Jézus most élő tanítványai számára az Ő személyének és művének végső misztériumát.

Az egész beszéd hátterét, jánosi szokás szerint, ószövetségi előképek alkotják: az örök életet adó gyümölcsöt termő paradicsomi életfa (1Ter 2,9.22), az önmagát eledelül adó isteni Bölcsesség (Péld 9,1–6; Sir 24,3.21), a Messiás korabeli lakodalom (Iz 55,1–2), főképp pedig az egyiptomi kivonuláskor hullott manna (Kiv 16,14–35). Jézus eukarisztikus valósága mindezeket az előképeket beteljesíti, és végtelenül felülmúlja.

Maga az Élet Kenyeréről szóló jézusi beszéd a Szent János-i stílus remekműve. Ha Pált sziklákat hömpölygető hegyi patakhoz hasonlítanánk, akkor Jánost a hegyek mélyén rejtőzködő tóhoz, „tengerszemhez” hasonlíthatjuk. A tó csendes, sima tükrén a körülötte magasodó havasok és fenyvesek tükröződnek. Ha pedig jobban odafigyelünk, akkor ez a tó elkezd örvényleni. Forog körben az ár, vonz lefelé a titkos mélységekbe, míg csak el nem érjük azt a végtelen tengert, melynek „szeme” a havasi tó.

De hasonlíthatjuk a jánosi stílust hatalmasan nyugvó hegyóriáshoz is; körbe-körbe csigázik rajta a felfelé vezető út, míg végül számos fordulat után elérkezünk a mindenek fölé magasuló csúcshoz, ahonnan elénk tárul az ég és föld mindensége.

Szinte monoton egyformasággal ismétli János ugyanazokat a szavakat, beszédelemeket. Ismétlésnek látszik, amiket mond, de körben forgásuk által elmélyülő, illetve felmagasodó haladás van bennük, mely elvezet a misztérium meglátásához. Az emberi ész meghaladó vallási misztériumok érzékeltetésére ez a kifejtési módszer hatékonyabb, mint a csalóka megérthetőséget ígérő hármasszabály egyenes vonalú logikája. Rokon ez az írásmód a nagy keleti vallások, a hinduizmus, a buddhizmus könyveinek stílusával. Ezekben is állandó ismétlések sorakoznak, de végül is elvezetnek bennünket a „megvilágosodás” pillanatához.

A 6. fejezet részletes elemzése

A 6. fejezet beszéde öt elemből van szöve: 1) az Atya, 2) Jézus, 3) az Atya és Jézus által adott étel, 4) az emberek feladata, 5) az étel hatása. Az öt elemet felsorakoztató bevezető ciklus után öt cikluson át vezet a beszéd csúcspontjához.

A bevezető ciklus Jézus panaszszavával kezdődik: „Nem azért kerestek engem, mert jeleket láttatok, hanem azért, mert ettetek a kenyerekből, és jóllaktatok.” (6,26)

Jézus a csodát „jelnek” nevezi. A jel nem öncél, hanem másra utal. Az egyszer megszorított földi kenyérnek nem az evilági kenyérszaporítások megismétlésének követelését, hanem az örök életre megmaradó eledelre való vágyódást kellett volna felébresztenie. Jézus nem evilági jólétet biztosító messiás. Ha az lett volna, akkor követői számára az istenhit az evilági jólét eszközévé alacsonyult volna, és nem tudott volna megszületni az önfeláldozó szeretet. Ezt jó lesz megfontolni a manapság újra csodákat hajszoló egyházi csoportoknak. Az evilági előnyöket ígérő messiást követelő hallgatóság és az ezt a követelést elutasító, de sokkal nagyobb isteni ajándékot ígérő Jézus közötti ellentét megmarad, sőt fokozódik az egész beszéd alatt, és végül szakadáshoz vezet.

Az öt elemre vonatkozólag a bevezető ciklusban megtudjuk, hogy 1) az Atyaisten pecsétjével igazolta, vagyis elküldte, jelcsodákat tevő hatalommal felruházta, és feltámasztja Jézust. 2,3,5) Jézus adni fog az örök életre megmaradó eledelt, 4) az embereknek fáradozni kell ezért az eledelért; az Istennek tetsző fáradozás pedig abban áll, hogy hisznek az Atyaisten által küldött Jézusban. Érdekes megfigyelni, hogy a hallgatóság Istennek kedves „tettekről” (többes szám!) kérdezősködik, Jézus pedig az „Isten tettéről” (egyes szám!) beszél, mely nem más, mint a Jézusba vetett hit (6,28–29). „Isten tette” ez olyan értelemben, hogy az egyetlen Istennek tetsző tett, és olyan értelemben is, hogy az ember szívében működő „vonzás” által jön létre. Elmúlt már az ószövetség, mely a mózesi törvény aprólékos előírásait követő tettekre épített: most csak egy „tett” szükséges: hittel jönni Jézushoz.

Itt idézi a hallgatóság a 78. zsoltárt („Mennyei kenyeret adott nekik enni”); a következő öt ciklus pedig ennek jézusi magyarázatát adja.

Az 1. ciklusból (6,32–33) megtudjuk, hogy Jézus Atyja adja az igazi mennyei kenyeret, mely a mennyből száll le (1. és 2. elem), és életet ad a világnak (5. elem). A 2. ciklusban (6,35–40) jelenik meg a 2. és 3. elemre vonatkozó nagy kijelentés: maga Jézus az „Élet kenyere”. Az emberek feladata (4. elem) az, hogy Jézushoz jöjjenek, Jézusban higgyenek. Az „Élet kenyérének” gyümölcse az, hogy a hozzá jövők, a benne hívők nem éheznek meg és nem szomjaznak meg sohasem. Az Atyáról (1. elem) azt tudjuk meg, hogy Ő adja a hívő embereket Jézusnak avégből, hogy Jézus feltámassza őket az utolsó napon.

A 3. ciklus (43–47) a hallgatóság megbotránkozására válaszolva megismétli az előző ciklus állításait: 1) az Atya, aki Jézust küldte, vonzza az embereket Jézushoz; 2) csak az Istentől jövő Jézus látta az Atyát; 4–5) aki hisz Jézusban, annak örök élete van. Tehát élő hit nélküli szertartás az újszövetségben sem vezet üdvösségre. A „hit titkához” csak hittel lehet közelíteni.

A 4. ciklus (48–51) kapcsolja össze a beszéd első felét annak második felével. Jézus nemcsak az „Élet kenyere”, hanem „élő kenyér”, aki a mennyből szállt alá. A kenyér, amelyet Jézus adni fog (jövő idő!) „az én testem a világ életéért” (2., 3. elem). Itt cseng föl az utolsó vacsora szövegeiből jól ismert állítás: Jézus mint önmagát szeretetből halálra adó áldozat hozza meg a világnak az üdvösséget és életet. Az emberektől pedig most már azt kívánja Jézus, hogy „egyék” ezt az élő kenyeret (4. elem). Így fognak „örökké élni” (5. elem).

A befejező 5. ciklus (53–57) erről az evésről, sőt ivásról beszél. Jézus hangoztatja, hogy az ő teste valóban étel, az ő vére valóban ital; aki eszi és issza az ő testét és véréét, annak „örök élete van” (4., 5. elem, jelen idő! tehát már most itt e világban megkezdődik az örök élet), az Jézusban marad, és Jézus őbenne.

A jánosi eukarisztikus teológia csúcspontja

Így jutunk el az örvény mélyére, illetve a hegycsúcs tetejére: „Ahogy engem az élő Atya küldött el, és én az Atya által élek, úgy az is, aki engem eszik, élni fog énáltalam.” (6,57) Már

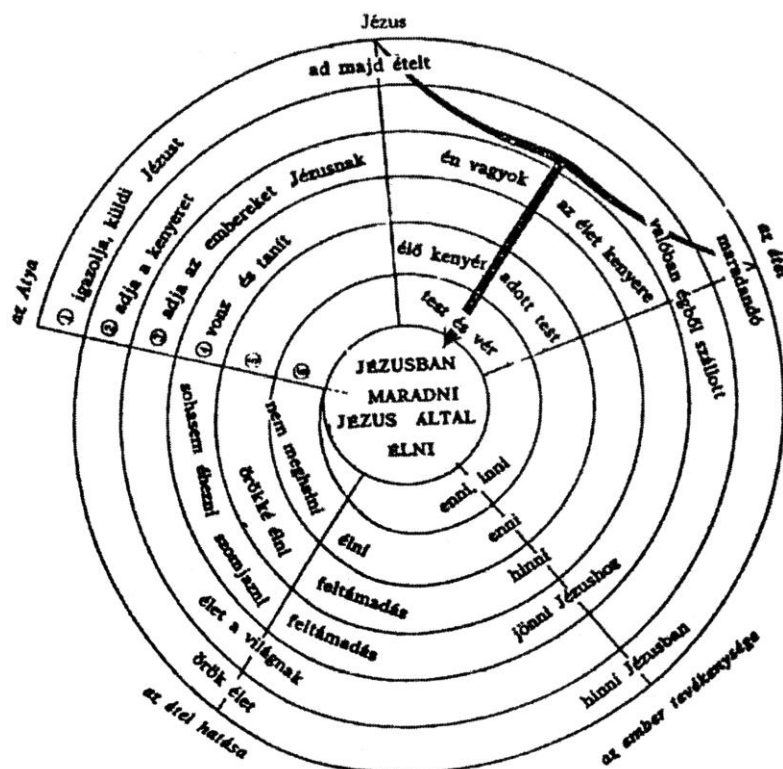
nem test és vér evéséről és ivásáról van szó: magát az élő Jézust eszik a hívők, így részeseznek abban az isteni életben, melynek forrása az Atya, közvetítője a megtestesült, meghalt és feltámadt Fiú, részesei pedig azok, akik hittel eszik Jézust kenyér és bor színében.

Nemcsak az Isten Igéjét kell hinnünk, hanem ezzel a hittel Jézushoz jöve valóságosan, testileg kell „ennünk” őt. Mert az „Ige testté lett, és közöttünk lakott” (1,14). János teológiája szerint a Lélek nélküli test nem használ semmit (6,63), de a testté lett Igének teste, a szeretetből halálnak adott és sebhelyeit megőrizve feltámadt Jézus teste minden isteni élet közvetítője.

Jézusnak e szavaira a hallgatóság végképp megbotránkozik, és elhagyja Jézust. Nemcsak a galileai népről van itt szó, hanem minden idők „lentről született” embereinek reakciójáról. Elfogadtak volna egy evilági hatalmat és kincseket ígérő messiást; elfogadtak volna egy a törvények és szertartások által az Isten országa eljövételét biztosító messiást; elfogadtak volna talán az embereket szellemi, misztikus elragadtatásokra hívó messiást. De nem fogadják el az igazi messiást, a mennyből alászállott élő kenyeret, aki élete árán adja meg az Isten örök életében való részeseledést. Egyszóval nem értik a szeretet dialektikáját, mely a test konkrétságában nyilatkoztatja ki és közvetíti a Szeretet-Isten életét.

A hittel történő valóságos szentáldozás jelzi és valósítja meg Jézus főpapi imájának zárókérését: „Atyám, hogy az a szeretet, amellyel engem szeretted, bennük legyen, és én is öbennük.” (17,26)

Rövid zárószó foglalja össze a beszéd egész tartalmát: „Ez az a kenyér, amely a mennyből szállt le (a beszéd első felének tartalma) ...; aki ezt a kenyeret eszi, élni fog örökké” (a beszéd második felének tartalma).



Összefoglalás

Az egész beszédet összefoglalja a tanulmány végén látható ábra.

János evangéliumának első felében a jézusi önkinyilatkoztatások után a hallgatóság reakciója szokott következni. Ez néha a hit válasza, néha pedig a hitelenségé. Az „élet Kenyeréről” szóló beszéd után mindkét reakció megjelenik. Sok tanítvány visszavonul, és nem jár tovább Jézussal (6,60.66). Jézus azonban nem változtatja meg tanítását. Hogyan is tehetné, hiszen az evangélium lényegéről van szó.

De megjelenik a hit válasza is Péter szájából: „Uram, kihez mennénk? Örök élet beszéde van nálad. És mi hisszük és tudjuk, hogy te vagy az Istennek Szentje.” (6,68–69)

A japán püspöki kar határozata alapján a japán katolikusok Péter e szavain alapuló hitvallást tesznek közvetlenül a szentáldozáselőtt: „Te vagy az Isten Fia, Krisztus, az örök élet kenyere. Kihez mennénk, ha nem tehozzád?”

Csodálkozó és hálás hittel menjünk mi is Jézushoz, és „együk” minden szentmisén ezt az élő Kenyeret, Jézus Krisztust, aki – mint Szent Iréneusz mondja – „túlontúl nagy szeretetében azzá lett, ami mi vagyunk, hogy minket azzá tegyen, ami Ő”.

Verbényi István: „Ezt cselekedjétek...”. (A magyar nyelvű mise reformja)

Krisztus Urunk tanításával, csodálatos kenyérszaporításaival előre jelezte az utolsó vacsorán történetet. Ott megalapította az Eukarisztiát és apostolaira bízta, hogy ezt ők is ünnepeljék meg. A liturgikus szerzők véleménye szerint(1) az emmauszi tanítványok története (Lk 24,13–35) jelzi, hogy maga az Üdvözítő határozta meg az eukarisztia ünneplésében a két alkotóelemet: az ige és az áldozat liturgiáját.

Az Egyház története folyamán a szentmisének ez a két fókusz mindvégig természetesen megmaradt. Azt azonban meg kell említenünk, hogy az ige liturgiája századokon át nem kapott kellő hangsúlyt. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a katekizmus kérdése, amely a szentmise fő részeire feltett kérdésre azt válaszolta: „felajánlás, átváltoztatás és áldozás.” A 3. parancs teljesítésére pedig elegendő volt a „főrészeken” való részvétel. Sajnos, ebből alakult ki számos helyen a szokás, hogy a „szentbeszéd” alatt a templom előtt más, érdekesebb témáról beszélgettek – elsősorban – a férfiak.

A II. vatikáni zsinat legfőbb érdeme – a liturgikus alapvetésen kívül – a mise két elemének, vagyis az ige és az Eukarisztia asztalának egyensúlyba helyezése. Ezzel megkezdődött egy erőteljes szemléletformálás is a szentmisén való részvételről. Azonban ebben is, mint a liturgikus ünneplések egyéb területein, a zsinat elhatározásától a megvalósulásig hosszú út vezetett.

Előzmények

Amint szerte Európában, úgy Magyarországon is fontos szerepet vitt a szemlélet megváltoztatásában és a megújulásban a liturgikus mozgalom. Az általános célkitűzéseken kívül említésre méltó a „becsületes” részvétel. „A becsületes részvételhez pedig hozzátartozik az, hogy egyrészt megértsék a liturgiát, másrészt mint Krisztus misztikus testének tagjai Krisztussal és az Egyházal lelki közösségben vegyenek részt az istentiszteleten.”(2) Ez a megfogalmazás majdnem 15 évvel előzi meg a *Mediator Dei* kezdetű, pápai enciklika megfogalmazását. Ennek magvalósításában számos kiváló hazai szakember vett részt.

Már 1924-ben Szunyogh Xavér Ferenc liturgikus hetet rendez, amelyet később még néhány követ. Ennek anyaga könyvben is megjelent(3). A liturgikus témájú előadások tartásáról egészen a plébániai szintig megvalósultak. A számos magyar nyelvű, hívek részére készült kismisekönyv közül kiemelkedik Szunyogh páter kétnyelvű, teljes misekönyve (1933). A liturgia megértéséhez alapvetően szükség volt a liturgikus szerzők műveinek fordításaira (mint pl. Parsch Pius művei), hittankönyvek készítésére, a liturgikus kódexek kutatására (Radó Polikárp és Rajeczky Benjamin) és az előbb említett szerzők mellett más komoly tudományos munkákra (pl. Pétery József: *A szentmise története* 1930 (1), 1946 (2)). Mindenképpen meg kell említeni a különböző szinteken használt tankönyveket: Rajeczky hittankönyve, Radó *Enchiridion Liturgicum* (Herder 1961 (1), 1966 (2)), Mihályfi Ákos *Nyilvános istentisztelet* (Bp. 1918) című könyve.

Külön tanulmányt érdemelne a liturgikus mozgalom hatása az egyházzeneire. A 19. századi dekadencia után megindult már a század végén a magyar egyházi népének komoly rendezése tudományos és művészi szempontok figyelembevételével (4). Igazi átütő sikere azonban nem volt. Ezt a *Szent vagy, Uram!* népénektár (1931) érte el, és e népénekkincs bővült a különböző gregorián ordináriumok és propriumok olcsó kiadásaival (a Magyar Kórus áldásos tevékenysége folytán). Ennek az eleven egyházzenei életnek mozgatói a Zeneakadémia egyházzenei szakán kiváló szakemberek által képzett énektanárok, karnagyok

és a tanítóképzőkben nevelt kántorok. A II. világháború után az egyházzenei élet nagyon gyorsan újra beindul, áldásos tevékenysége erősen visszaszorul az 1950-es évek után.

Az apróbb, de jelentős rendelkezések nagyon gyorsan átmentek a gyakorlatba: az esti szentmise bevezetése (1955), a szentségi böjt módosítása (1953; 1957), a liturgikus naptár egyszerűsítése (1955, 1960), valamint a szent zenéről és liturgiáról szóló rendelkezés (1958. szept. 3.) (5).

Érdemes megemlíteni a háború utáni időszak gyakorlatában már számos helyen végzett ún. „liturgikus misét”. Most nem az elnevezés helyességére vagy helytelenségére kívánok utalni, hanem erre a nagyon fontos liturgikus kezdeményezésre. Ez annyit jelentett, hogy a hívek bizonyos liturgikus szöveget magyar nyelven elimádkoztak. pl: Gyónom a mindenható Istennek, Dicsőség a magasságban, stb. Sőt készült egy Magyar Ordinárium is amely a II. vatikáni zsinat után nem került felhasználásra az eltérő szöveg miatt. Még az is hozzátartozott ehhez a miséhez, hogy a könyörgéseket is felolvasták rövid kommentálással. Ezt tanította dr. Pantol Márton regnumi atya éveken keresztül az 1950-ben megindult budapesti Kántorképzőn.

A liturgikus konstitúció útmutatása

A liturgikus konstitúció a II. fejezetben (47–58.) foglalkozik „Az Eukarisztia szentséges misztériuma” témájával. Itt fekteti le azokat az irányelveket, amelyek megvalósulása biztosítani tudja a méltó ünneplést, „amelyben Krisztust fogadjuk szívünkbe, lelkünk megtelik kegyelemmel, és megkapjuk a jövő dicsőség zálogát” – idézi a liturgikus konstitúció 47. a 2 Kor 6,1-et.

A zsinat előtt a szentmiséről szólva az „újszövetség áldozatáról” beszéltünk szinte kizárólagos jelleggel. Ezt a gondolatot sugallta a kenyér és a bor felajánlásakor mondott imádság is. Bár az átváltoztatás az utolsó vacsora eseményeinek elbeszélése keretében történt, ismét inkább az újszövetség áldozatának említése kapott nagyobb jelentőséget. Az áldozásnál nyert kifejezést a mise lakoma jellege a Krisztussal való szentségi találkozás alkalmával.

A liturgikus konstitúció egyértelműen és világosan megfogalmazza, hogy Krisztus Urunk szándéka szerint az eukarisztikus áldozat részben a keresztáldozat jelenlévő valósága legyen, de egyben ünnepelje halálának és feltámadásának emlékezetét mint húsvéti lakomát is (vö. 47).

Ezen alapvető szemlélet meghatározása után a szentmise részeinek felülvizsgálatáról és a részvételről beszél több pontban is. A tudatos részvétel azt jelenti, hogy mindenki a hívő közösségben betöltött szerepe szerint végezze a maga feladatát (48). A szentmise rendjében is történjenek bizonyos változások, amelyek biztosítják a hatékony és tevékeny részvételt. Ezért tartja fontosnak az egyszerűsítést (50), az Isten ígéjének asztalának gazdagabbá tételét (51). Fontos szemléletváltás történik a homília kérdésében is (52). Nem beszélhetünk többé szentbeszédről, hanem homíliáról, amely a szent szövegekből kifejti a hit misztériumait és a keresztény élet elveit. Elhagyása parancsolt ünnepeken és vasárnapokon csak súlyos okból történhet meg. Az Egyház régi gyakorlatát kívánja visszaállítani a hívek könyörgésével, amelyben mindazokért imádkozik, akik a társadalom vagy a helyi közösség ügyeit irányítják (53).

A latin nyelv és a népnyelv használatának alapelveit is itt fekteti le a zsinat (54). Itt azonban csak alapelvet mond ki, amelynek kidolgozása a későbbi feladatok közé tartozott. A jobb bekapcsolódás érdekében gyakorlattá kell tenni, hogy a hívek az *abban a szentmisében konszekrált eukarisztiából* kapjanak áldoztatáskor. Ugyancsak a világi hívek részére is lehetőséget kell biztosítani a két szín alatti áldozásra, amely már hosszú ideje nem volt gyakorlat a nyugati egyházban (55).

A szentmise, noha az ige és az eukarisztia liturgiájából áll, mégis oszthatatlan egységet alkot. Ezért a teljes szentmisén kell részt venni, mert ez csak ezáltal lesz nyilvánvaló (56). A koncelebráció, az együttmisézés a papi egység legjobb kifejezője, ezért ennek alkalmazása különleges jelentőséggel bír (57–58).

A liturgikus konstitúció külön fejezetben foglalkozott a szentmise témájával. A katolikus Egyház közelmúltban megjelent katekizmusa pedig már beépíti a keresztyény misztérium ünneplése második szakaszába: Az Egyház hét szentsége című részbe. Ezzel méltán kifejezi, hogy keresztyény életünk szerves része a többi szentséggel együtt.

Az liturgikus konstitúció első hatásai

A nehéz politikai helyzet miatti elszigeteltségben minden lehetséges forrást igénybe vettek a papság és az érdeklődő hívek. Bizonyos információkat – sokszor késve – adott a *Magyar Kurír*, az *Új Ember* és a politikai elkötelezettségű *Katolikus szó*. De naprakész információkat a Vatikáni Rádió – sokszor zavarás miatt rosszul, illetve gyengén fogható – adásaiból hallhatott az ország hívő lakossága. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök, az OMCE közgyűlésén 1963. nov. 23-án a rádió adására utalva említette a liturgikus dokumentum elfogadását; ennek jóváhagyásával 1963. dec. 4-én a II. vatikáni zsinat első dokumentuma hivatalosan megszületett.

A Püspöki Kar 1964. február 25-én tartott konferenciáján a liturgikus konstitúció (LK) néhány alapvető kérdésében rendelkezett. Ilyenek: a misére vonatkozóan csak jogos okból maradhat el a homília (szentbeszéd) vasárnapi és ünnepnapon szentmiséken. Komoly figyelmeztetés, hogy a liturgia terén minden egyénieskedéstől tartózkodjék a papság; tanulmányozzák a rövidesen magyarul is megjelenő LK-t.

1964. nyarán a püspöki körlevelek közlik az áldoztatás új rendjét (6) „Krisztus teste! Ámen.” (Ez még nem a kézbe áldoztatás formája.) 1964. szeptember 1-én pedig a népnyelv szentmisében való használatáról dönt Püspöki Kar. A rendelkezés értelmében 1964. advent 1. vasárnapjától a hívek részvételével végzett miséken a szentleckét és az evangéliumot a nép nyelvén, a nép felé fordulva olvassák fel vagy énekeljék. Hasonlóképpen az Ordináriumot is magyarul végezzék. Meghatározzák a használható könyveket, szentíráásokat is (7). A LK-t követő időszak rendelkezéseit (8) 1965. március 7-én, nagyböjt 1. vasárnapján vezeti be a Püspöki Kar. Itt szerepel, hogy a nép által énekelt szöveget a miséző nem mondja el (megszűnnek a duplikálások), elmarad a lépcsőimában a 42. zsoltár, az alszerpap nem tartja a paténát, a *secreta* új nevet kap: *oratio super oblata* (felajánló könyörgés), a kánont bezáró doxológiát a miatyánk előtti bevezetőig kell mondani az Ámen lezárásával, az embolizmust a celebráns latinul éneklie vagy mondja, elmarad az utolsó evangélium és az ún. Leó-imádság. Részletesen szabályozza a már előbb említett olvasmány, szentlecke és evangélium végzésének rendjét. Ebben a rendelkezésben szerepel az ún. szembemisező (versus populum) oltár lehetősége is. Már ekkor szóvá teszik az oltárok engedély nélküli bontását, átalakítását. A püspöki rendelkezések – az újítási láz mérséklésére – szigorúan megkövetelik az engedély kérését.

Ma a koncelebrálást (papok együtt misézése) természetesnek tartjuk. De ez hosszú évszázadokon nem volt már gyakorlat. Ez 1966-ban kerül bevezetésre. Végzésének módjáról a püspöki körlevelek részletesen írtak.

Az első fordítástól a misekönyvig

Jelentős eseménye volt a szentmise állandó részeinek egységes, magyar nyelvű fordítása, amely 1966. advent 1. vasárnapjától (nov. 27-től) lépett életbe. A püspöki kar által kiadott liturgikus rendelkezés mindent pontosan és aprólékosan közölt és előírt. Ismertette a

rendelkezés a miseformákat (a **hívekkel együtt** bemutatott népnyelvű olvasott és énekes, valamint a **magánosan** bemutatott latin nyelvű misét) részletes magyarázatokkal, közölte a néppel szembenező oltár bevezetésével kapcsolatos előírásokat. De nem megy el szó nélkül a hívó közösségek és a liturgikus szolgálatot végző személyek (kántor, ministráns, lektor) feladatai mellett sem. A főpásztorok azonban jól ismerték a felmerült problémákat is, különösen a latin nyelv átváltását a nemzeti nyelvre. Az ellenzők figyelmébe ajánlják, hogy a népnyelv bevezetésével az Egyház megnyitotta és közkinccsé tette liturgikus értékeit. A mise egyéb szövegeihez változatlanul a fentebb említett magyar nyelvű misszálékat ajánlja a rendelkezés. Érdemes megjegyezni, hogy a Magyar Püspöki Kar mennyire tiszteletben tartotta a hazánkban élő nemzetiségeket, amikor e rendelkezésben így fogalmazott: „A nem magyar anyanyelvű hívek közössége a saját anyanyelvén készített és az Apostoli Szentszék által jóváhagyott szöveget használja.” (9) E megújulás bevezetése nem ment simán; ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a papi továbbképzőkön, koronákon mindig izzó és forró volt a hangulat. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök körlevelében az előbb közölteket ismételtén kiadja (10).

A Püspöki Kar 1967. szeptember 13-án három liturgikus rendelkezést adott ki. Az egyik a Rítuskongregáció 1967. május 4-én kelt „**Instructio altera**” ismertetése és bevezetése. Ennek része a misék végzésében is néhány változás. A másik **az eukarisztia titkáról** (11) szóló rendelkezés ismertetése a hozzá kapcsolódó végrehajtási utasítással együtt. A rendelkezés összefoglalja a legfontosabb tudnivalókat az eukarisztia titkáról, ünnepléséről és őrzéséről. Ehhez a mindennapok használatához való lebontást ismerteti a végrehajtási utasítás. Ezek: vasár- és ünnepnap mi serend kialakítása, áldozás *ugyanabban a misében konszekrált szentostyával*, az áldozás módja (állva, délutáni és két szín alatti áldozás), koncelebrálás, szentségimádás, körmenetek végzése. A harmadik **a szent zenéről** (12) kiadott rendelkezés. E rendelkezést csak kivonatossan közli, elsősorban a misére vonatkozó témáit érinti. Biztosítani kívánja a minél tökéletesebb bekapcsolódást, és az országosan ismert Szent vagy, Uram! népénektár énekeinek liturgikus használatát engedélyezi a püspöki kar. A végén kifejezi azt a kívánságát, hogy „templomainkban az egyházi zene valóban szent és művészi legyen, Isten dicsőségét és az emberek megszentelését szolgálja”.

Az 1968. év liturgikus eseményei a következők voltak: március 3-tól használható a mise kánonja (ez még csak a római kánon) magyar nyelven. Nem sokkal utána közlik a vasárnapi és köznapi perikóparendet, az év végén pedig az új prefációkat és három új eukarisztikus imát (kánon).

A Püspöki Kar a liturgikus reform hathatós segítése végett 1969-ben körlevél formájában kiadta a liturgikus naptárra és a mise szertartásaira vonatkozó rendelkezését. Ez tulajdonképpen előkészítése volt a *Misekönyv I.* és a magyar *Ordo Lectionum Missae I.* (olvasmányos könyv) kiadásának.

A *Misekönyv I.* tartalmazza az *Instructio Generalis* módosított szövegét latin nyelven, a nép részvételével végzett mi serend (*ordo missae*) rubrikáit latinul, imaszövegeit pedig latinul és magyarul. A *Misekönyv* az 1969. ápr. 3-án kiadott *Ordo Missae* alapján készült. Már nyomás alatt volt a könyv, amikor 1970. március 26-án megjelent a *Missale Romanum*, amely már a változó részeket is tartalmazta. Ebben a helyzetben az Országos Liturgikus Tanács annyit tudott tenni, hogy egy Supplementumban közölte az *Instructio generalis*-ban eszközölt változásokat, valamint a 38 új prefációt is, amely az előző kiadásban még nem szerepelt. A változó részeket pedig ún. betétlapokon (amelyeket később különböző kötetekbe kötöttek, pl. Az egyházi év, Szentek ünnepei, stb.) adták ki.

Az *Ordo Lectionum Missae* az Olvasmányoskönyv „C” évével került bevezetésre. Tartalmazta ezen év főünnepeinek, ünnepeinek és vasárnapjainak olvasmányait, szentleckéit és evangéliumait a válaszos zsoltárral és az Alleluja verssel együtt. Mivel ez a munka gyorsan és főleg magyar liturgikus nyelv hiányában készült, ezért a Püspöki Kar kéri a

szövegekkel és dallamokkal kapcsolatos észrevételek beküldését illetékes szerveihez. Folyamatosan készültek a többi kötetek is: „A” év, „B” év, Szentek ünnepei, Köznapiok és az Alkalmi misék olvasmányainak kötetei. A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy magyar nyelvű olvasmányos könyv határainkon kívül több helyen is megjelent. Voltak magyarországi templomok, ahol ezeket a külföldi kiadásokat használták.

A liturgikus ünneplésekben fontos szerepe van az éneknek. A *Szent vagy, Uram!*, illetve a *Hozsanna* imakönyv e megújulás szellemében bővült, de új énekanyagában értékeket hozott az 1984-ben megjelent *Éneklő Egyház* is.

Az új liturgikus könyvek

Előző cikkemben (13) már említettem, hogy új kiadású liturgikus könyvekre roppant nagy szükség és igény volt. Részben a tapasztalatok alapján javítani kellett a szövegeken. Csak egyetlen példát említek: sok jogos vitára adott okot a konszekráció szövege. Az új Misekönyvben (14) ez a kérdés megnyugtatóan megoldódott. Ez az új kiadás tartalmazza a mise állandó és változó részeit valamennyi használható eukarisztikus imával. A szövegek módosítása is megtörtént ebben a könyvben. Kár, hogy technikai problémák miatt kimaradt a latin rész, és a prefációk csak szöveggel találhatók.

Az Olvasmányok könyvének új kötetei közül a hiányzó kötetek is bizonyára hamarosan megjelennek (15).

Praktikus Kismisekönyvek nagyban segítik a liturgikus szövegek jobb megértését, azokban való elmélyülést. Bizonyára az *Éneklő Egyház* javított kiadása is méltó módon csatlakozik az előbb említett liturgikus könyvek sorához.

Értékelés

Az elmúlt évtizedekben a papság és a hívek tanújelét adták a liturgia iránti nagy szeretetüknek. Nehéz körülmények között gépelték, másolták a szövegeket, igazi kreatív munkának lehettünk részesei, tanúi. Persze, ennek voltak negatív vonásai nálunk is épp úgy, mint külföldön. Eukarisztikus imák gyűjteménye jelent meg számos nyelven (pl. franciául közel 100, a hollandoknál még több), telve rosszul megfogalmazott vagy csak egyszerűen szószaporító szövegekkel. Ezért sem engedte meg a már elkészült eukarisztikus imákon kívül újjak készítését az Egyház.

Folyamatosan kellett kialakítani a liturgiában használt nyelvet. Ez a nyelvváltás nemcsak most, hanem a görög-latin váltásban is súlyos gondokat okozott. Még legújabbban megjelent könyveink kifejezéseit is számosan kritizálják. Nyugodtan mondhatjuk, hogy viták mindig lesznek ebben a kérdésben.

A szentmiséken való tevékeny részvétel nagy általánosságban megvalósult. Ez függ a közösségtől és a lelkipásztortól. Ahol szívesen végeznek liturgikus szolgálatot, ott a liturgiát igyekeznek minél jobban megismerni, és tudják értékelni annak szépségeit.

A szentmisék méltó ünnepléshez hozzátartozik a liturgikus ének is. A *Hozsanna* népénektár és az *Éneklő Egyház* ebben segítséget nyújt. Az olvasmányközi énekeket is országos átlagban éneklük. Városokban jobb, a falvakban kevésbé jó a helyzet. Ennek oka elsősorban a szakképzett kántor hiányával is magyarázható. A gitáros énekek zenei színvonala sok esetben nem megfelelő, a szövegek pedig nem követik a liturgia szellemét. Bár szerte a világon használják őket, de liturgikus használatukra egyértelmű döntés még nem született. Kétségtelen, hogy megítélésükben döntő jelentőségű, hogy egy-egy nép hagyományában gyökereznek. Talán sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a gregorián énekkincs mellett a nemzeti énekkincs megbecsülésére is.

Radó Polikárp OSB, kiváló liturgikus és nagyhírű tudós, aki a zsinati munkában szakértőként részt vett, halála előtt egy évvel írt összefoglaló munkájában így nyilatkozik: „Idővel rájövünk majd arra, mennyit nyertünk a liturgia megújításával, és talán sorainkkal egy keveset hozzásegítettünk ehhez. Egy valami azonban mindenképpen igaz: a papoknak – és persze a híveknek is – »újra kell tanulniuk a liturgiát«. Kétségtelen, nincs számunkra más lehetőség.”¹⁶ Hozzátehetjük a nagy tudós megállapításához: ez életünk végéig feladatunk.

Jegyzet

1 *La Chiesa in preghiera* II, R. Cabié: *L'Eucaristia*, Queriniana, Brescia, 1985, 27. o.; M. Augé: *Liturgia*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Milano), 1992. 119. o.; I. Biffi: *Az Eukarisztia története*, Agapé, Zágráb, 1984. 40. o.

2 *Liturgikus Lexikon* (Szerkesztette: Dr. Kühár Flóris és Dr. Radó Polikárp), Komárom, 1933. 242. o.

3 *Előadások a katolikus liturgiáról*, Budapest, 1924.

4 Bogisich Mihály: *Őseink buzgósága* (1888) és Kersch Ferenc: *Sursum corda* (1902).

5 A legfontosabb részletek kivonatoltan a Székesfehérvári Egyházmegye 1959. VI. körlevelében.

6 *Decretum de nova formula in sacrae communionis distributione*, 1964. április 24.

7 Shvoy Lajos székesfehérvári püspök 1964. évi VIII. (nov. 12) körlevele.

8 *Constitutio de Sacra Liturgia*, 1964. jan. 25; *Instructio ad executionem Constitutionis de sacra Liturgia recte ordinandam*, 1964. szept. 26.

9 A szentmise magyar nyelvű állandó szövegeinek bevezetése, 1966. szept. 14. 1.o.

10 Székesfehérvári egyházmegye körlevelei 1966. 25–28.o.

11 *Instructio de Cultu Mysteriorum Eucharistici*, 1967. máj. 25.

12 *Instructio de Musica in Sacra Liturgia*, 1967. márc. 5.

13 Helyzetkép a liturgikus megújulásról, *Távlatok*, 1995/6. 815–819.o.

14 *Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest, 1991².

15 Eddig az „A” (1989), a „B” (1990), a „C” (1991) jelent meg. Hiányoznak a Szentek ünnepei, a Köznapok és az Alkalmi misék kötetei.

16 *Megújuló istentisztelet*, Ecclesia, Budapest, 1973. 233.o.

Szabó Ferenc: Az Eucharisztia az ökumenikus párbeszédben

Egy évvel ezelőtt (1995. május 25-i keltezésű) *Ut unum sint* kezdetű enciklikájával II. János Pál pápa elkészítette a II. vatikáni zsinat óta szépen kibontakozott ökumenikus párbeszéd mérlegét, és további irányelveket adott az egységtörekvés fokozására, a teológiai párbeszéd folytatására, amely során katolikus szakemberek ortodox, anglikán és protestáns teológusokkal számos korábban vitatott tanbeli kérdésben egyetértésre jutottak. A pápa az enciklika 36. pontjában hivatkozik az *Unitatis redintegratio* kezdetű zsinati határozat 11. pontjára:

„A katolikus hitnek a megfogalmazása ... ne legyen akadály a testvérekkel folyó párbeszédnek. Mindesetre teljes egészében és világosan ki kell fejteni a tanítást. [...] Igazságszeretet, jóindulat és alázatosság vezesse a katolikus teológusokat, akik az ökumenikus párbeszédben – hűségesen az egyház tanításához – különvált testvéreikkel vizsgálják Isten titkait.” A pápa a következő pontban még a határozat most következő szakaszát is idézi: „A tanítások egybevetésénél ne feledjék, hogy a katolikus tanításhoz tartozó igazságoknak hierarchiájuk, rangsoruk van, mert más-másképpen kapcsolódnak a keresztény hit alapjához.” Testvéri szellemben kell elmélyíteni Krisztus kimeríthetetlen gazdagságát, megkülönböztetve a hit igazságait olyan teológiai megfogalmazásoktól, amelyek egy adott kor változó felfogásához igazodtak. Kerülni kell a türelmetlen polémiákat, hitvitákat, és inkább azt kell hangsúlyozni, amiben már egyetértünk (vö. *Ut unum sint* 38.). Ezt a szellemet követték a teológiai vegyes bizottságok az Eucharisztia misztériumának feltárásakor.

Memoriale – hathatós megjelenítés

Anélkül, hogy e párbeszéd minden állomását részletezném, inkább az elért eredményekre irányítom a figyelmet. De előtte jelzem a legfőbb dokumentumokat:

– A római katolikus–lutheránus vegyes bizottság dokumentuma: „Le repas du Seigneur”, *Doc. Cath.* no 1755, 1979.

– Az ún. dombes-i (katolikus–protestáns) csoport jelentése 1971-ből;

– Az ún. limai dokumentum 1982-ből (a katolikus teológusok és a Faith and Order, tehát az Egyházak Világtanácsa doktrinális részlege párbeszédének gyümölcse).

Max Thurian taizéi testvér az Eucharisztia misztériumáról írt könyvében (*Le mystère de l'eucharistie – une approche oecuménique*, 1981) rávilágított arra, hogy a reformátorok sem tagadták Krisztus valóságos jelenlétét az Úrvacsorában. „A reformátorok – Luther és Kálvin – erősen hisznek abban, hogy Krisztus valóságosa és éltetően jelen van az Úrva-csorában. De e jelenlét *módja* számukra másodlagos. Amikor állítják, hogy az eucharisztia szubsztanciája (lényege), vagyis mély és alapvető valósága Krisztus teste és vére, nem nagyon érdeklődnek aziránt, hogy milyen módon egyesül és kapcsolódik Krisztus teste és vére a kenyér és a bor színeivel. Számukra a lényeges az, hogy higgyük: a teljes Krisztus jelen van, és részesít testében és vérében. Nem lényeges azt tudni, hogy vajon a kenyér és a bor szubsztanciája eltűnik-e, hogy helyet adjon – az átlényegülés (*transsubstantiation*) révén – Krisztus testének és vérének.” (I. m. 55. old.)

A katolikus–lutheránus vegyes bizottság dokumentuma (DC 1755), amikor a 2. részben a közös feladatokról beszél, hangsúlyozza, hogy már túlhaladtunk bizonyos ellentéteken az Eucharisztia értelmezésében. Az eucharisztikus *jelenlétről* ezt írja: „Katolikusok és lutheránusok közösen megvallják az Úr igazi és valóságos jelenlétét az Eucharisziában. De különbségek vannak a teológiai megfogalmazásokban, amelyek a jelenlét módját és tartalmát fejezik ki.” A lutheránusok a trentói zsinat szóhasználatát (*transsubstantiatio*) olyan

kísérletnek tartják, amely racionalista módon akarja megmagyarázni Krisztus jelenlétét a szentségben. Egyesek szerint ez a kifejezőmód nem érzékelteti, hogy az Úr személyesen van jelen, tehát a szakkifejezés egy bizonyos naturalista félreértéshez vezethet. A lutheránusok a valóságos jelenlét jelölésére nem beszélnek átlényegülésről, hanem ezt mondják: Krisztus teste és vére jelen van a kenyérben és a borban, a kenyérral és a borral, a kenyér és a bor alatt. Luther a megtestesülés analógiáját idézi fel. (Thurian, i. m. 79–80.) Thurian joggal bírálja a lutheri analógiát. A nehézség onnan ered, hogy Krisztus feltámadt testének misztériuma számunkra megérthetetlen. Kálvin a Szentlélek tevékenységével magyarázza Krisztus hathatós jelenlétét.

Az Eucharisztia újabb ökumenikus értelmezésében egyrészt rávi-lágítottak arra, hogy az Úrvacsora alapítása a zsidó pászkaünnep keretébe illeszkedik: dicsérő és hálaadó áldozat; másrészt, hogy az alapító igéken kívül („Ez az én testem...” „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”), amelyek az alapításra *emlékeznek (anamnézis)*, igen lényeges a Szentlélek lehívása (*epiklézis*), mert a teremtő Lélek erejében történik a kereszten meghalt és feltámadt Krisztus üdvhozó művének szentségi *megjelenítése*. Fontos hangsúlyoznunk a helyes katolikus tanítást is, mert sokszor talál-koztunk olyan magyarázattal, amely szerint a szentmise (a miseáldozat) Krisztus halálának megújítása. Ezt az utóbbi kifejezést kerülni kell, hiszen az egyszer megtörtént keresztdozatot nem lehet megismételni. A helyes fogalmazás: a meghalt és feltámadt Krisztus testének és vérének hathatós megjelenítése (*repraesentatio*).

Az ökumenikus párbeszéd egyik eredménye, hogy kölcsönösen tisztázták az álláspontokat, amelyekről kiderült, hogy jórészt *egymást ki-egészítő* szempontok a misztérium megközelítésében, nem pedig egymásnak ellentmondó nézetek. A kulcskifejezés az *anamnézis-memoriale* lett. De a vegyes bizottság tagjai megmagyarázták, hogy itt nem pusztán emlékezésről van szó. A Biblia szerint az emlékezés-emlékeztetés azt jelenti, hogy az Isten előtt hálaival felidézzük mindazt, amit népéért tett, emlékezünk jótéteményeire, kérve további segítségét, ígéreteihez híven. A *memoriale* tehát Isten műveinek *aktualizálása*, miközben imádkozva és dicsérve őt „emlékeztetjük” az Atyát arra, amit értünk tett, és kérjük, hogy folytassa csodatetteit.

A *memoriale* gondolata különösképpen kidomborodik az ún. dombes-i csoport 1971-es nyilatkozatában. (NB: A Lyon közelében fekvő trappista kolostor – „Notre Dame des Dombes” – volt a katolikus–protestáns ökumenikus csoport megbeszéléseinek színhelye, innen kapta nevét a nyilatkozat.) „A közös eucharisztikus hit felé” című (nem hivatalos) jelentés így magyarázza a *memorialé*-t:

„Krisztus az Eucharisziát egész élete, és főleg kereszttje és feltámadása emlékezetéül (*anamnézis*) alapította. Maga Krisztus, mindazzal, amit értünk és az egész teremtésért tett, van jelen ebben a *memorialé*-ban, amely egyben Országának előíze. Ez a *memoriale* (emlékezet), amelyben Krisztus Egyháza örvendező ünneplése révén, hatékony, magában foglalja tehát halála és feltámadása megjelenítését és Országá elővételezését. Nemcsak arról van tehát szó, hogy emlékezetünkben felidézzük a múlt eseményeit (Krisztus kereszthalálát) vagy annak jelentését. A *memoriale (anamnézis)* által az Egyház hathatósan hirdeti Isten nagy művét. Az Egyház Krisztussal való közösségben részesedik ebben a valóságban, amelyből él. A *memorialé*-t mint megjelenítést és elővételezést a hálaadásban és a közbenjárásban éljük meg. Az Egyház, amikor megéli Krisztus – főpapunk és közbenjárónk – szenvedése, feltámadása és mennybemenetele »emlékezetét«, bemutatja az Atyának Fia egyetlen és tökéletes áldozatát, és azt kéri tőle, hogy minden ember részesedjék az általa hirdetett megváltás nagy művében. Így egyesülve az Úrral, aki felajánlja magát Atyjának, és egységben az égi és földi egyetemes Egyházzal, megújulunk a Krisztus vére által megpecsételt szövetségben, és felajánljuk önmagunkat élő és szent áldozatként, aminek egész életünkben ki kell fejeződnie. Krisztus *memorialé*-ja a hirdetett Ige és az Eucharisztia

lényeges tartalma. Nem ünnepeljük az Eucharisziát az igehirdetés nélkül, mert az igezolgálat az Eucharisziát célozza, ez viszont feltételezi és beteljesíti a hirdetett igét.”

A dombes-i csoport elkerüli az „átlényegülés” kifejezést, de az átváltoztatást, a valóságos jelenlétet határozottan állítja: Krisztus tevékenysége révén történik az átváltozás, aki szavai által a Lélek erejében önmagát odakapcsolja a szentségi eseményhez, amely jelenlétének jele. A szubsztancia helyett az ökumenikus dokumentum „a kenyér és a bor jelei alatt adott valóságról”, „végső igazságról” beszél. Az azonosságot állító ítélet félreérthetetlen: a kenyér és a bor „ezentúl, végső igazságukban, a külső jelek alatt, az adott valóság, vagyis Krisztus teste és vére”. Egy utólagos jegyzet hozzáfűzi: ez nem jelenti sem Krisztus lokalizálását a kenyérben és a borban, sem azt, hogy a dolgok (kenyér és bor) fizikai-kémiai valósága átalakult.

Átlényegülés (transsubstantiatio)?

Ismeretes, hogy a trentói zsinat, amikor 1551-ben a protestánsokkal szemben leszögezte a katolikus álláspontot az Eucharisziáról (DS 1635–1661), a *transsubstantiatio* = átlényegülés kifejezést használta – követve már az 1200-as évek elejétől egyetemes zsinatokon is alkalmazott szóhasználatot (DS 782, 802, 860, 1352) –, mert ezt alkalmasnak találta annak jelölésére, hogy a szentmisében a kenyér és a bor átváltozik Krisztus testévé és vérévé. Szakemberek kimutatták, hogy a zsinat nem kívánta „dogmatizálni” a kifejezést; a valóságos jelenlétet másképp is ki lehet fejezni. (Vö. Xavier Léon-Dufour SJ: *Le partage du pain eucharistique selon le Nouveau Testament*, Párizs, 1982, 157–170. Utalás B. Sesboué, J. Baciocchi és E. Poussat tanulmányaira.)

Az anglikán–katolikus közös nyilatkozat (1971) megjegyzi: a „transsubstantiatio” kifejezés meg akarja vallani és őrizni a valóságos jelenlét misztériumjellegét. A lutheri hagyomány a katolikusokkal együtt azt állítja, hogy a konszekrált elemek nem maradnak pusztán és egyszerűen kenyér és bor, hanem a teremtő igék erejében Krisztus teste és vére lesznek. Ebben az értelemben beszélhetnénk a görög hagyománnyal „transmutáció”-ról (átváltozás).

Lássuk röviden a *transsubstantiatio* katolikus újraértelmezését X. Léon-Dufour és az ő idézett forrásai nyomán.

Manapság a szubsztancia (lényeg, állag) kifejezés félreértésre adhat alkalmat. A modern tudományos szellemiség számára a fogalom mást jelent, mint a skolasztikus filozófia számára. Jelenleg a köznyelvben szubsztancián a dolgok empirikus valóságát, alapanyagát értjük, amely bizonyos struktúrát, szerkezetet képvisel, de lényegében a jelenségek rendjéhez tartozik. Pl. felsőkabátom szubsztanciája a gyapjúszövet; vagy a kenyér szubsztanciája a búza vagy rozs, árpa. A szubsztancia filozófiai jelentése ma: egy bizonyos egységgel és állandósággal felruházott lény, amelyet az értelem felfog és valóságnak állít. Vagy: az a princípium, amely egyetlen egészzé szervez bizonyos elemeket vagy jelenségeket, tehát amely értelmet ad nekik. Ebben az értelemben felöltöm szubsztanciája az a tény, hogy ruházatul szolgál, megvéd a hidegtől; a kenyér szubsztanciája (lényege) az, hogy táplálék: többé már nem búza, mivel az emberi munka átalakította: liszté öröklék, kenyeret készítettek belőle.

Ebben az értelemben már egy bizonyos átlényegülés történt: a természet anyaga, a búza, az emberi munkával táplálékul szolgáló kenyér lett. A kenyér lényege (szubsztanciája) oksági és célszerűségi együttesként, belső egységként jelenik meg. A lényeg az, hogy a búza táplálék lett. Amikor a pap Krisztus nevében ezt mondja: „Ez az én testem...”, tehát a kenyeret azonosítja Krisztus testével, ez a kijelentés alapvető: a kenyér Krisztus testévé válik. Ezért a *transzfizalizáció* és a *transzszignifikáció* kifejezések (bár önmagukban igazságot fejeznek ki) nem elégségesek a létrejött valóság jelölésére. Elégtelenek, mert önmagukban jelölhetnének

pusztán külső változást. Az „átlényegülés” (*transsubstantiatio*) viszont feltételezi az okság és a célszerűség egységesített viszonyát: a hit révén tudjuk, hogy Krisztus Lelke átalakította a kenyeret Krisztus *szentségi* (*feltámadott*) testévé (és a bort vérévé).

Sacrificium laudis

Napjainkban szívesebben beszélünk Eucharisziáról, mint szentmiseáldozatról. Az Eucharisztia „jó hálaadást” jelent. Az áldozatnál is inkább dicséretéről és hálaadásról beszélünk. Az igazi áldozat célja ugyanis az, hogy megvalósítsa az emberek közösségét – kommunióját –, akik – miután kiengesztelődtek Istennel és egymással – Krisztusban egyetlen testet alkotnak. Az Eucharisziában való részesedés („áldozás”) építi az egyház misztikus testét, az egyházat. Valóságos jelenlét, mert megvalósítja ezt a testet, magyarázta P. de Lubac az Eucharisziáról szóló történetológiai művében. („*Corpus mysticum*”). Az üdvösséges áldozat tehát az egyház húsvéti aktusa, amely révén az emberiséget visszaviszi az Atyához, aki a mi végső boldogságunk. Istent nem találhatjuk meg az emberek nélkül: a kiengesztelődött emberiségnek és a világmindenségnek vissza kell térnie az Atyához, miután átalakult a Feltámadott Lelke erejében. (1Kor 15.) Teilhard de Chardin, aki különleges áhítatot érzett az Eucharisztia iránt (mint a mi Prohászkaék), az egész emberi erőfeszítést – a hominizált emberiség humanizálását és előkészítését a divinizációra – az ostyához hasonlította, amelyet az emberi munka hoz létre, de átváltoztatását a Feltámadott Lelke viszi véghez.

Manapság tehát visszatérünk az ágostoni felfogáshoz. Az áldozat elsősorban nem negatív jelentésű: megfosztom magamat valamitől, feláldozok (megsemmisítek) valamit, hanem egész lényemet Istenre irányítom, és az ő szándéka szerint mindent neki ajánlok fel, hozzá viszek vissza, illetve az ő örök üdvösségterve szerint használlok. Világos, hogy ez lemondást, áldozatot, keresztet is jelent. Tudom, mert hiszem, hogy Isten szeretet, és tudom, hogy önmagának teremtett; tehát csak úgy lehetek önmagam, ha vállalom küldetésem, és mindenemet, egész szabadságomat neki adom vissza. Úgy, ahogy Jézus Krisztus tette a kereszten. Jézus nem a szenvedést, a keresztet kereste, hanem – mivel szerette az Atyát és az embereket – mindvégig, egészen a kereszthalálig, hűséges volt a küldetéséhez. Mindent – szabadságát és egész létét – visszaadott az Atyának, akitől mindent kapott. Szeretetből, szabadon vállalt engedelmessége – hűsége küldetéséhez – a megváltásunk. Az ő nagy Igenje az Atyának a mi megtérésünk és kiengesztelődésünk.

Az Eucharisztia Krisztus „húsvétja” (pászka, átmenete az Atyához); a Szeretet áldozata Annak, aki maga a Szeretet. És ez a szeretet a halálig menő önküresítésben (kenózisban, vö. Fil 2) az új születés, a Feltámadás forrása. A szeretet erősebb, mint a halál: ezt hirdeti a keresztre feszített és feltámadt Krisztus, akinek emlékezetét az Eucharisziában ünnepeljük.

Fórum az egyházzól

Szerkesztői bevezetés

Folytatjuk tehát – a szerkesztőségi bevezetőben jelzett szellemben – Fórum az egyházzól rovatunkat, helyet adva korábbi számainkban közzétett írások megvitatásának.

Első helyen karácsonyi számunk Bulányi-dossziéjára reflektálnak olvasóink. Többen kiemelték azt, hogy a Távlatok kellő tárgyilagossággal nyúlt a kényes témához. Közölte Máté-Tóth András cikkét a Bokor mozgalomról, jóllehet az „nyilvánvaló elfogultsággal” egyoldalúan (kellő kritika nélkül) mutatta be a mozgalmat és alapítója nézeteit. Az András–Szabó-beszélgetés viszont már kellő bírálattal is illet bizonyos szélsőséges megnyilatkozásokat. Most néhány szempontra rávilágít a mozgalom barátja, Halász Endre atya, aki Gyulay Endre püspök meghívására előadást tartott a szegedi kispapoknak a Bokor mozgalomról.

Pálos Antal atya, egy új könyv kapcsán, a békepapság szomorú szerepét elemzi. A tegnap sebei még felsajognak, sőt érzetik bénító hatásaikat is; ezért, amikor a magyar egyház jelenével és jövőjével foglalkozunk, ezt a kérdést is tisztázni kell, abban a szellemben, ahogy azt a szerkesztőségi bevezetőben a Szennay-idézet jelezte.

Bulányi György levele

Kedves Távlatok!

„Ha nem jól értelmezzük P. Bulányi írásait és megnyilatkozásait, kérjük, igazítsa helyre” – olvasom a *Távlatok* 1995/6. számának 783. oldalán a főszerkesztő Szabó Ferenc szavait. Meglepő kérelem. Két hónapja sincs, hogy írással kopogtattam egy másik katolikus lap főszerkesztőjénél, s telefonja felemelése nélkül vágta írásomat a papírkosarába. Csak hagyományt folytatott, amit főszerkesztő-elődje 14 éve így adott tudtomra: „Lécai ezt mondta nekem: »Majd ha Bulányi bevallja és visszavonja tévedéseit, azt a mondatot leközlheted tőle.«”

Kedves *Távlatok*, nagyon örülök, hogy 77 éves koromra kiérdemelhetem, hogy a magyarországi katolikus sajtóban is nyilatkozhatom „írásaim és megnyilatkozásaim” helyes értelmezésének tárgyában. Ezt megelőzően viszont jó volna tudnom, honnan ez az előzékenység ily nagy hirtelen, amikor a rendszerváltás immár hat éve alatt minden tölem telhetőt megtettem a magyarországi katolikus nyilvánosságból kirekesztettségem/ -ünk/ megszüntetése érdekében. Minden eredmény nélkül: könyveimet katolikus boltok nem árulják, újságainkat katolikus templomok nem terjesztik, a katolikus lelkeségi mozgalmak találkozóira a Bokrot nem hívják meg, stb. Jó volna tudnom, kedves Szabó Ferenc főszerkesztő úr, mi indokolja velem szemben ezt az új hangját. A cikkében említett pap azt a vádat ugyanis, hogy „bolsevista sajtóban” vádolom kollaborálással püspökeinket, a Vatikáni Rádió magyar nyelvű adásának főszerkesztőjétől vette, aki ezt évekkel ezelőtt világgá sugározta, bár nagyon jól tudta s elhallgatta, hogy a csanádi püspöknek a bolsevista sajtóban megjelent írására válaszoltam a „bolsevista sajtóban”; s azt is nagyon jól tudta – s ezt is elhallgatta –, hogy semmiféle katolikus sajtóban nem volt módom közel 50 esztendőn keresztül bármit is megjelentetnem.

Kedves *Távlatok*, ha ez a főszerkesztő megteszi három évvel ezelőtt velem ezt, s most ugyanez a személy három év múltán fölkínálja, hogy írjak a *Távlatok*-ban, ennek nem kis oka lehet. Nem találgatom, hogy mi. Majd elmondja, ha akarja... , s ha el szabad mondania. Korábbi magatartását teljes mértékben indokolja az 1982-ben engem/bennünket ért ítélet, mely tiltja a magyarországi papoknak, hogy velünk együttműködjenek. Új magatartását is az a feltétlen hűség indokolja, amellyel szolgálja egyháza hierarchiáját?

Kedves *Távlatok*! Az elítélt személy tölti szépen büntetését. Az elítélők hivatalból képviselték velem szemben az isteni igazságot – közölték tárgyalásán. Amíg az elítélők és/vagy azok jogutódai nem közlik, hogy ítéletük érvénytelen, mert nem az isteni igazságot képviselték, hanem csak egy pártállam utasításait, addig nagyon komolytalan folyóirati tárgyalást rendezni az elítélttel, fejére olvasva akár erényeit, akár bűneit. Minek? El van ítélve – időhatár nélkül. Nem életfogytig, élete elfogyása utánra is.

A peres akták jó része publikálva. Szívesen átengedem közlésre az azóta elhunyt Vass Tamás vácegyházmegyei pap tanulmányát a lefolyt peres eljárás egyházzjogi értékeléséről. Az elítéltnek meg lehet magyarázni, hogy méltán ítélték el, töredelmes bűnbánatra is lehet őt indítani, rá is lehet bírni, hogy folyamodjék kegyelemért. Mindez lehetséges, de gondolom, a *Távlatok* főszerkesztője ismer annyira, hogy tudja: perújrafelvétel az egyetlen valós lehetőség.

1982-ben a budapesti egyházi törvényszék megállapította téves tételeimet. Közöltem vele, hogy azok egyikét sem képviselem. Nem bizonyították rám állításukat, s igazolatlan vádjaikat a Püspöki Konferencia magáévá téve elítélt. Engem és mozgalmam. A Párt parancsára. Tudta ezt akkor, és tudja ma is minden illetékes, ha nem is vallja meg. Halála előtt két héttel Cserháti püspök meg is vallotta. Innen kell gombolyítani ezt az ügyet. Ma vagy 300 év

múltán. Kell? Csak akkor kell, ha számít valamit egy magát Jézustól eredeztető egyházban az az igazság, amely szabaddá tesz a szeretetre. Teológiai eszmecserére, melyben az ezt az igazságot keresők szabadon közlik egymással gondolataikat, mindig készen imádkozik a megoldásért

Budapest, 1995. december 24.

Bulányi György Sch P

A Távlatok főszerkesztőjének válasza

Kedves Bulányi Atya!

Baráti beszélgetésünk alkalmával nyújtottad át az itt közölt levelet. Akkor ígértem, hogy leközlöm, bár csak később – itthon – olvastam el. Utána írtam Neked, kérve a módosítást, hiszen legfontosabb kérdésedre beszélgetésünk során válaszoltam, így részben időszerűtlenné vált. Hangsúlyoztam, hogy nem kért fel senki, se a Vatikánból, se a hazai hierarchiából, hogy „ügyedet” szövé tegyük. De mivel a Fórum rovatban a magyarországi egyház helyzetével, zsinati megújításával kapcsolatos véleményeket közöljük, a tegnapi tényekre sem boríthatunk fátyolt, hiszen a félig begyógyult sebek még sajognak. Az egyház belső párbeszédének kérdéskörében nem lehetnek tabutémák.

Az nem ránk tartozik, hogy a „perújrafelvételt” sürgezzük, hogy a vitás kérdésekben döntőbírák legyünk. Nem is kívántuk ismertetni a Bulányi-ügy minden részletét. Szokolczay Lajos könyve, valamint *Nagypénteki levél* című könyved (Irotron kiadó, Budapest, 1993) bőséges tájékoztatóval szolgál. Máté-Tóth cikke egyébként – szerinted is – tárgyilagosan ismertette a Bokor mozgalmat. (Egyes olvasóink szerint meglehetősen egyoldalúan, „pozitívan” ...) Az András–Szabó-beszélgetés P. Bulányi (és a Bokor egyes tagjai) írásait, megnyilatkozásait bírálta. A nyelv ugyanis konvencionális jel, a szavaknak, írásoknak közmegegyezéssel jelentésük van. Ha egyszer leírunk, közléseink valamilyen véleményt, azt kiszolgáltatjuk az értelmezéseknek. Így van ez akkor is, ha P. Bulányi az engedelmességről, az egyházrendről vagy az „egyházi hivatalról” stb. véleményt nyilvánít. Mi is elmondtuk véleményünket. A szándékok és a lelkiismeretek vizsgálója egyedül Isten.

Más kérdés az, hogy vajon elítélőid (hivatalból) az isteni igazságot, avagy a pártállam utasításait képviselték-e. Az talán kiderült az András–Szabó-beszélgetésből, hogy a pártállami manipulációnak jelentős szerepet tulajdonítunk. (Lásd: *Távlatok* 1995/6, 777. old. a Szokolczay-idézettel!) De 1989/90 után a helyzet megváltozott. A *Nagypénteki levél* utolsó oldalán írod, miután a *Lumen gentium* 8. pontjára utaltál: „Nem akkor szolgáljuk az embert, ha a hatalom-gazdagság-erőszak elkötelezettjei meg vannak elégedve velünk. Csak akkor, ha Jézust követjük. A magyarságot is csak így szolgálhatjuk.” Te Magad húztad alá e szavakat, amelyekkel mindenki egyetérthet. De a Jézus-követés történetje a zsinat szellemében. Ezt idéztél a LG 8. pontjából: „Amiként Krisztus a megváltás művét szegénységben és üldöztetésben végezte el, ugyanígy az egyház ugyanennek az útnak megjárására kap meghívást.” De ugyanebben a pontban még azt is olvassuk, hogy „Krisztus látható szervezettségben alapította meg és tartja fenn szüntelenül szent egyházát, amely a hit, a remény és a szeretet közössége ezen a földön. [...] Nem kell két valóságnak tekintenünk a hierarchikus szervekkel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat: ezek emberi és isteni elemekből álló egyetlen összetett valóságot alkotnak...” És itt a zsinati dokumentum a megtestesülés misztériumához hasonlítja az egyház misztériumát. Később pedig az okmány kiemeli, hogy – Krisztustól eltérően, aki bűnt nem ismert – az egyház „bűnösöket foglal magában; egyszerre szent is és folyton megtisztulásra is szorul, a bűnbánatnak és a megújulásnak útját járja szüntelen.”

Ebben a konkrét egyházban, itt és most, a – tagjaiban, vezetőiben is – bűnös egyházban találkozunk Jézus Krisztussal; ez az egyház az igazság és a kegyelem közvetítője. Lehet *álmódosni* – *amint Te is teszed, kedves Atya, a Nagypénteki levél*-ben újra leközlött 1980-as *Egyházrend* végén (NL 263kk) – a holnap eszményi egyházáról. A zsinati reformnak és korszerűsödésének is az a célja, hogy a valóságos egyház megközelítse a krisztusi eszményt, az egy, szent, katolikus és apostoli egyház Krisztus által akart teljességét. De ez csak úgy

lehetséges, ha valamennyien, a hierarchia tagjai éppúgy, mint a többi megkeresztelt, megtérünk Krisztushoz. Úgy, hogy nem másokat vádolunk és buzdítunk, hanem magunkon kezdjük – Isten kegyelmével.

Kedves Gyurka bá! Veled együtt mondom azt a szép imát az alázatért, amelyet az *Egyházrend* végén (NL 278) olvasok: „Jézusom, tudom, hogy minden szavam annyit ér, amennyi a szolgálni akarás bennem. Hiszem, hogy egyházadra vigyázol. A mai struktúrájában is vigyázol reá, és a mai struktúrájában is a Tied. [...] Add meg, hogy úgy legyek bizonyos abban, amit jónak gondolok, hogy mindig készséges legyek odaigazítani gondolataimat azokéhoz, akikben a Lélek szavát kell felfedeznem. Ámen.”

Sok szeretettel köszönt

Szabó Ferenc SJ

Bogláryné Mailáth Edina–Halász Endre: A Bokor mozgalomról

Kedves Főszerkesztő Úr!

Nagy örömet jelentett számomra a *Távlatok* 26. számának megjelenése, ezúttal elsősorban azért, mert *Fórum az Egyházzól* cím alatt olyan témát tettek a katolikus olvasóközönség asztalára, amely legégetőbb gondjaink egyikével foglalkozik. Teszi ezt Máté-Tóth András habilitációs disszertációjának rövid ismertetésével és az András Imre–Szabó Ferenc-párbeszédrel, amelynek nyitottsága, az ügyet érdemben a helyes megoldás felé elindító volta végre azt a reményt kelti az olvasóban, hogy kis magyar egyházunkban mégis lehet egyszer keresztény megoldás.

Meggyőződésem, hogy ennek a problémának szeretetből kiinduló, korrekt megoldása olyan lelkiismereti tehertől szabadítaná fel a mindkét oldalon állókat, amelyek gyönyörű együttműködési energiákká alakulnának át. Mert szeretetlenségben élni keserves dolog, együtt valószínűsíteni a földi Isten Országát pedig gyönyörűség. E két állapot, illetve lehetőség határmezsgyéjén állunk.

Mivel régen szívügyem ebben az ügyben jószolgálatot tenni, ez alkalommal szívesen bocsátom rendelkezésre a szegedi Hittudományi Főiskolán a Bokor mozgalommal kapcsolatban elhangzott előadást. Biztos vagyok benne, hogy az ott jelen volt hallgatóság számát messze meghaladja azoké, akiket őszintén érdekel mindaz, amiről itt szó van, s amiről oly soká nem lehetett beszélni.

Megköszönve a szóhoz jutás lehetőségét, szeretettel és tisztelettel köszönti:
1996. február 3.

Bogláryné Mailáth Edina

Bogláryné mellékelte annak az előadásnak részleteit, amelyet Halász Endre tartott a szegedi Hittudományi Főiskola papnövendékeinek és teológiaszakos tanárjelöltjeinek 1995. december 16-án.

Az előadás vázolja a Bokor történetét, és a kisközösségek világjelenségéről ad körképet, majd hosszabban ismerteti P. Bulányi könyvét: *Keressétek az Isten országát!* Ez a biblikus teológia idején a római cenzúrának is pozitív véleménye volt róla.

Inkább azt tartjuk most fontosnak, hogy közöljük Halász atya válaszait az előadások után feltett kérdésekre először sokszorosítva terjedt el, végül 1990-ben nyomtatásban is megjelent négy kötetben. Annak. (Szerk.)

Halász Endre válaszai

– *Mi az, amiért a Bokor mozgalmat elítélték?*

– Ez volt a legelső ilyenfajta kezdeményezés Magyarországon, amely az egyesületek feloszlása után jelentkezett. Nagy hiánycikk volt a közösség, mert mindent fölszámolt az új rezsim, a gazdaköröktől és kluboktól egészen a KALOT-ig, amelynek valami 3500 közössége volt az országban. 76 tavaszán engedélyezték Lékai veszprémi püspöknek az esztergomi érseki kinevezését. Ennek ára volt. Amikor 76 decemberében püspöki konferencia volt Lékai bíboros vezetésével, akkor minden püspöknek a kezébe adott egy listát. Ezeket a papokat át kell helyezni, mert ezek közösségeket szerveznek. Endrey püspök ott azt mondta: Ezek az én legjobb barátaim! Azokat a papokat büntessük, akik ebben az időben dolgozni mernek Magyarországon? A püspöki konferencia így elutasította ezt a kérését a bíborosnak, amelyet ő az ÁEH elnökétől kapott, ti. hogy ezeket a papokat helyezték el, hogy megszűnjenek a

kisközösségek. – 1980-ban a szentatya levelet írt a magyar püspököknek magyarul, amelyben számon kérte tőlük a bázisközösségeket. Erre Miklós Imre kitalálta, hogy rendben van, akkor majd lesz jó kisközösség meg rossz kisközösség. A Regnum lett a jó, a Bokor pedig a rossz kisközösség. Akkor a Fokoláré, bár bejött az országba, de olyan csendben dolgozott, hogy őrájuk még föl se figyeltek. 83-ban Bánk érsek úr engem nyugdíjba tett „megromlott egészségi állapotára tekintettel és egyházi érdekből”. 90-ben rehabilitált a püspöki körlevélben: „Tudvalévő, hogy az ÁEH mennyire beleszólt a püspökök munkájába, még a kápláni kinevezéseket is befolyásolta, meg a kispapfelvételt is, de főképpen a bázisközösségek ellen támadt. Ennek következménye volt, hogy egyeseket közösségi munkájuk miatt – nagyobb rossz elkerülése érdekében – kisebb helyre volt kénytelen helyezni, pl. Ócsa, illetve másokat nyugdíjazni, pl. Pécel.” Ezeket a papokat erkölcsileg rehabilitálta. Elismerte, hogy itt állami nyomásról volt szó.

Mi úgy érezzük, hogy a püspök atyáknak azt kellene mondaniuk, amit eddig Bánk érsek úr mondott velünk kettőnkkel kapcsolatban, hogy az állam követelésére voltak kénytelenek... Senki nem vetne rájuk követ, nagyon jól tudjuk, hogy milyen helyzetek voltak akkor. A Gyulay püspök úr kért bocsánatot az üldözött papoktól, bár nem ő üldözte őket, hanem az elődje alatt voltak bizonyos államilag kezdeményezett és ráerőltetett támadások, és a Cserháti püspök úr tett egy ilyen megnyilatkozást halála előtt egy-két héttel külföldön, a *Kathpress*-ben. Leírta, hogy minden püspöki konferencia előtt az elnöknek, a két érseknek és a titkárnak el kellett mennie az ÁEH-ba, ahol le kellett játszaniuk az egész konferenciát, és ott mondták meg, hogy erről nem beszélhetnek, erről meg így kell beszélniük. „Gyalázatos dolog, amit velünk csináltak!”

– *Egyház és Bokor?*

– A Bokor mindenkor vallja magát katolikus bázisközösségnek. 1982 óta, tehát 13 éve nincs római döntés a Bulányi-ügyben. Ratzinger bíboros nem hivatalos nyilatkozata, amit Bulányinak mondott, az: „Nem én ítéltem el.” A magyar püspököknek kell visszavonniuk azt a büntetést, amit kiróttak. Egyébként olyan büntetést róttak ki, amilyen nincs a Codexben. Mert a Codex olyat nem kíván, hogy egy pap, aki nincs felfüggesztve, az nyilvánosan ne misézhesen. Amint kilép Magyarországról Bécsbe, ott akár a piarista templomban is misézhet. Csak Magyarországon nem.

– *Mit csinálnak a Bokorban?*

– Keresztény életet élnek! De nem csak vallásoskodással, nem csak templomba járással. A Bokor-tagok tudják azt, hogy a lényeg a szeretet. Azért támogatják az éhező világot. Csináltunk egy „Harmadik Világ”-alapítványt, amellyel elsősorban páter Prakash-t támogatjuk, aki 9000 indiai gyereket nevel. Kilencezer! 1993–94-ben összeadtunk 6 millió forintot. Amikor megkérdeztük tőle, hogy ez a 6 millió forint, azaz 55 ezer dollár mennyire elég, azt mondta, hogy fél évre. Nagy dolog, hogy néhány ezer magyar ember fél évet segített az ő 9000 gyerekének.

– *Az engedelmesség?*

– Azt mondja Szent Pál apostol a Róm 14-ben, hogy minden, ami nem meggyőződésből történik, bűn. Azt mondta Deák Ferenc – a szívére mutatva –, hogy itt a kisbíró. A lelkiismeret, az az én első számú számunkérőm. Fontos, hogy a lelkiismeretem pontos legyen! Ezért folyton igazítani kell. A lelkiismeretem szerint kell, hogy engedelmeskedjem.

Amit Nagymaros a Regnumosoknak, azt jelentette nekünk a Bokor-ünnep Pécelen vagy 10 éven keresztül. 1978-ban [bizonytalan olvasat; a kézirat nem világos] rám üzent a püspök úr, kiküldte az irodaigazgatót, hogy értesítést kapott, hogy itt lesz a Bokor-ünnep. Miklós Imrétől kapta az értesítést. Itt Bulányi nem beszélhet – mondta. Hát nem beszélt, hanem hozzáimádkozott, amikor az egész templomban elhangzottak a spontán imádságok. 83-ban megint kiüzent, hogy itt lesz a Bokor-ünnep. Küldjem el őket. Mondtam: én ezt nem vállalom, hogy kiálljak a templom elé, és azt mondjam: „Miért jöttetek? Imádkozni a

templomba? Hová gondoltok? Templomban imádkozni? Miféle ötlet ez?” Állítsatok rendőrt a templom elé. Nem fogjuk megverni, mert erőszakmentesség alapján állunk. Én nem tudom leállítani ezt, mert Pécstől Debrecenig meg Soprontól Esztergomig jönnek ide. Megtartottuk Pünkösdszombat; Pünkösdhétfőn már kezemben volt az „elbocsájtó szép üzenet”, amin már szombati váci postabélyegző volt. Ebben nem tudtam engedelmeskedni. Miért nem? Mert tudtam, hogy nem a püspök akarja, hanem ráüzentek. Úgy éreztem, hogy itt ebben a lelkiismeretemre kell, hogy hallgassak. – Hát megfizettem az árát.

Pálos Antal: Széljegyzetek a papok békemozgalmához

A könyv méltatását a mű utolsó mondatával kezdem: „A mozgalom [a magyar katolikus papok békemozgalmáról van szó] megítélésénél akárhogy csoportosíthatom a pozitívumokat és a negatívumokat, mivel a jelenlegi egyházi vezetés többsége kapcsolatban állt vele [...], ezért a katolikus egyház jelenlegi állapotára, arculatára, magatartására – még megszűnte után is – hatással van.”

Többek között ezért kell köszönetet mondani a szerzőnek és a kiadónak, hogy vállalták e könyv megírását és kiadását. Bizony, ez nem volt egyszerű dolog. Jól tudta ezt a szerző is, és fel is sorolja a nehézségeket: e tárgy forrásanyagaihoz nehéz volt hozzájutni, egy ideig nem is volt lehetséges, hiszen az ÁEH irattárába csak bennfentesek tekinthettek be; a könyv szükségyszerűen személyekről, azok szerepéről is tárgyal; kényes és eléggé még fel nem dolgozott politikai kérdéseket is kénytelen megvilágítani. A személyek szereplésének motívumai sok esetben nem ismertek, és nem is mindig egyértelműek. Csak csodálni lehet a szerző korrektségét, forrásanyagának tárgyilagos használatát, és azt a nyugodt hangot és stílust, mely az egész művet jellemzi.

A mozgalom, a magyar katolikus papok békemozgalma 1950 és 1989 között élt és működött. Ezt a csaknem négy évtizedet felölelő korszakot a szerző két részre osztja. Az első rész címe: A Katolikus Papok Békebizottságának létrejötte és tevékenysége (1950–1956) A második részt a következő címmel jelzi: A katolikus papok békemozgalma az Opus Pacis és az Országos Béketanács Katolikus Bizottsága keretében (1956–1989).

Nem térhetünk ki a mozgalom kialakulásának, elterjedésének és működésének egyes részleteire. Ez elég alaposan és pontosan kitűnik a könyvből.

A valamennyi elérhető dokumentum világánál a tárgyilagos történész megállapíthatja minden különös elfogultság nélkül, hogy ezt a mozgalmat nem belső szükségyszerűség, a papság köréből kiinduló erő, hanem külső manipuláció hozta létre, még akkor is, ha a mozgalom emberei nemegyszer ennek ellenkezőjét állították. *A mozgalom végső fokon a kommunista párt eszköze volt, az éppen időszerűnek vélt pártcélok megvalósításának érdekében.* A párt ideológusai fontosnak tartották, hogy az országban számban és befolyásban legjelentősebbnek tartott vallási közösséget, a római katolikus egyházat a lehetőség szerint egyre jobban befolyásolják.

A katolikus egyház manipulálása sokkal eredményesebbnek tűnt, ha belülről, lehetőleg befolyásos papok által segítik ennek a célnak az elérését. Hosszú és alapos vizsgálódás után a politikai vezetés meg is találta azt a néhány papi embert, akik ilyen vagy amolyan indítékok alapján késznek nyilatkoztak a közreműködésre. Az igazi motívumokat nem ismerjük, és valószínű, hogy sohasem fogjuk megismerni. De nem zárhatjuk ki egyes esetekben a szereplő személyek jóhiszeműségét. A mozgalom irányításának eszközei különbözőek voltak. Általában az Országos Béketanácsban dolgozó kommunista ideológusok feladata volt a békemozgalmat szemmel tartani, fejlődését ösztönözni, és a szükséges feltételeket (terem biztosítása, útiköltség stb.) előteremteni a helyi hivatalok (tanácsok) vagy mozgalmak segítségével. Később a Hazafias Népfrent is erőteljesen bekapcsolódott ebbe a munkába.

A békepapi mozgalom, célkitűzésének megfelelően, sohasem volt vallási mozgalom, hanem társadalmi és politikai célok megvalósításáért küzdött. Azok, akik a mozgalmat háttérből irányították, jól tudták, hogy csak fokozatosan lehet célt érni, és csak megfelelő egyházi személyek közreműködésével. Az ötvenes évek elején tehát a mozgalom tagjainak létszámát kívánták gyarapítani, sokszor igazán nem a tiszta önkéntesség alapján. 1950 nyarán a mozgalmat arra kívánták használni, hogy az ekkor még erősen vonakodó főpásztorokat tárgyalóasztalhoz kényszerítsék, illetve e cél elérésére segítséget nyújtsanak. Ezt a segítséget a mozgalom vezetői meg is adták, hiszen ekkortájt a papi békegyűlések témája sokszor

foglalkozott a főpapok és főként az Apostoli Szék merevségével, sőt a szocialista rendszerrel szemben elfoglalt álláspontjával. A főpapok közül ezt a vádat néhányan elfogadhatónak tartották, mert így bizonyos megértést reméltek tárgyalásaik megítélése ügyében a Szentszéknél. Így hivatkozhattak arra, hogy hiszen a papság egy része is a megegyezést és a megbékélést kívánja. Később már az volt a rejtett vagy kimondott cél, hogy minél több főpásztort is bevonjanak az ún. békemunkába, hogy ők is részt vegyenek az ilyesfajta rendezvényeken, sőt a papi békegyűléseken, s így a még mindig vonakodó papságot rábírják az együttműködésre. Ekkortájt az állami erőszakkal átszervezett egyházmegyei központok szinte teljesen az állami szervek irányításától függtek az oda küldött állami megbízottak és a velük hűségesen közreműködő békepapok segítségével. Ez időben jelentek meg furcsa egyházmegyei körlevelek az őszi betakarítás sürgetéséről, a közös gazdaságok bevezetéséről, a tarlószántás fontosságáról, és efféle kifejezetten mezőgazdasági kérdésekről. Ezeket a témákat nyilván nem a békepapok találták ki, de hirdetésüket gyűléseiken erősen szorgalmazták, és kipellengérezték azokat a papokat, akik vonakodtak ilyen témákkal a szószékeken előhozakodni.

Hogy a békepapság mennyire nem volt önkéntes és megalapozott, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy amikor a mozgalmat létrehozó, istápoló rendszer 1956 október végén összeomlott, a békepapság is szinte napokon belül megsemmisült. Ezt természetesen elősegítette a forradalom hatásaként kiszabadított Mindszenty bíboros erélyes intézkedése. Mihelyt cselekvőképes lett, a fővárosból kiutasított 11 békemozgalmi papot, és eltiltotta őket a papi működéstől. A Szentszék is hallatta szavát, és azokat a papi személyeket, akiket a magyar parlamentbe bevásztottak, és akik ott működtek, egyházi fenytékkal sújtotta.

A szovjet hatalom igénybevételeivel a magyar kommunisták – sajnálatos terrorintézkedések árán – 1957 elejétől kezdve ismét magukhoz ragadták a hatalmat, és folytatni kívánták az előző korszak egyházpolitikáját is. De most már sokkal óvatosabbak és megfontoltabbak voltak. Ekkortájt már a püspöki kar részéről is többen megértőbbekké és hajlékonyabbá váltak. Így történhetett aztán, hogy a békepapi mozgalom újraéledt, tagjai pozícióikat visszanyerték, és továbbra is igyekeztek az állami szándékokat, sokszor csak retorikával, hirdetni és valósítani. Közben, XII. Piusz halála után, a Szentszék álláspontja is más irányt vett: utat nyitottak valamiféle együttműködés felé. Ezért jöhetett létre az 1964-es ún. részleges megállapodás a Szentszék és a magyar állam között; ezt a mozgalom saját sikerének tulajdonította. Mindezek ellenére a katolikus papság nagyobb és jelentősebb része, főként a fiatalabb papi nemzedék sehogy se tudott azonosulni a mozgalom stílusával és retorikájával. Pedig az irányító szervek sok mindennel megpróbálkoztak, hogy a fiatalabb korosztályokat, főként a kispapokat meggyőzzék a mozgalom működésének fontosságáról. Ilyenek voltak: külön ifjúsági bizottság létrehozása, felvilágosító gyűlések a papnevelő intézetekben stb. A politikai helyzet változásával a mozgalom jelentősége csökkent, ekkortájt már a vezetőségi tagok csak arra ügyeltek, hogy az állam sugalmazására történt előnyös pozíciójukat a püspöki aulákban, a városi és szerzetesi templomok élén megtarthassák. A püspöki kar is közben megváltozott: egyre több olyan főpásztor került az egyház irányító testületébe, akiket a kommunista állam is elfogadhatónak tartott, és akik hajlandók is voltak az Országos Béketanács vagy a Hazafias Népfront tagjaiként is szerepelni, sőt az ilyen jellegű, külföldön megrendezett tanácskozásokon is megjelenni és felszólalni, akár Moszkvában, Stockholmban vagy Helsinkiben.

A látszat szerint a papi békemozgalom a hatvanas évek végére eljutott a csúcra: hiszen a díszelnök Hamvas Endre, az elnök Ijjas József lett, a bizottság tagjai közt szerepelt csaknem valamennyi püspök, a mozgalom régi kipróbált harcosai ott voltak mind: Beresztóczy Miklós, Mag Béla, Potyondy Imre, Mihácz József, Várkonyi Imre, Bacsóka Béla, Bády Ferenc, Horváth Richárd. De ez a csúcs csak látszat. Valójában a mozgalom haldoklásának, feleslegessé válásának a kezdete.

A nyolcvanas években a mozgalom igazi létrehozója és mozgatója, a kommunista párt egyre inkább saját belső bajaival volt elfoglalva; már nem volt ideje a különböző „segédeszközök” működtetésével igazán foglalkozni. Közben a mozgalom lelkes és elszánt vezetői is sorra elhunytak. Aránylag korán és váratlanul meghaltak: Beresztóczy Miklós, Horváth Richárd, Várkonyi Imre, Timkó Imre, Mihácz József stb. A helyükbe lépők már más politikai légkörben élve nem tudták, de nem is óhajtották az egyház igazi fejlődését előmozdító tényezőket visszafordítani vagy fékezni. A mozgalom célkitűzései is ekkortájt már csaknem egyesíthetők voltak azokkal az erkölcsi és emberi normákkal, melyet az egyház mindig is képviselt és szorgalmazott. Így pl. az egyház családsegítő mozgalmával fenntartás nélkül mindenki egyetérthetett.

Csak természetes, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal mindvégig szorgalmazta a papi békemozgalom fenntartását és működését, hiszen ez most már szinte egyetlen eszköze volt az egyház befolyásolására. Sajnos, ebben – lehet, hogy csak látszólag – közreműködtek a mozgalom utolsó emberei is. Végül az 1989-ben bekövetkezett lényeges fordulat meghozta a mozgalom hivatalos halálát is. Paskai László bíboros, esztergomi érsek 1989. nov. 22-én kelt levelében köszönte meg Bíró Imrének, a mozgalom főtitkárának eddigi fáradozását, és jelentette ki, hogy a mozgalom szervezetét megszünteti. A mozgalom átfogó értékeléséről a levélben szó nem esik. A bíboros nem érzi magát illetékesnek e tárgyban nyilatkozni. Ez majd a történészek feladata lesz.

A könyvismertető még egy megjegyzést tesz, amikor elismeri a szerző szakszerűségét, a források tisztességes és elfogulatlan felhasználását. Mégis egyoldalúnak érezzük a könyv mondanivalóját, mert a szerző kizárólag olyan forrásokat használhatott, melyek a mozgalom aktív szereplőitől származnak. Eddig nem rendelkezünk olyan forrásokkal, melyek megőrizték és kifejezték volna azoknak az egyházi férfiaknak felfogását és véleményét, akik a mozgalom „áldozataiként” kénytelenek voltak, sokszor órákon belül, azt a szolgálati helyet (plébániát, aulát) elhagyni, ahol a főpásztorok és hívek teljes megalégedésére éveken át hűséggel dolgoztak, hogy helyet adjanak a békepapi mozgalom egy-egy emberének, akik esetleg sem szaktudásuk, sem papi magatartásuk miatt ezt meg nem érdemelték. A történelmi folyamat néha ilyen: a jót kevésbé dokumentálja, mint a nem egészen jót.

Jegyzet

Pál József: *Békepapok*, Egyházforum, 1995, 261 oldal.

J. Horváth Tamás: Milyen egyházat szeretnék?

1. Először is *szavahihető* egyházat szeretnék. Aki vizet prédikál, igyék vizet.

Természetesen az egyház *mi* vagyunk. A követelmény rám is vonatkozik. Ha én nem élek katolikus keresztény emberhez illő életet, felelős vagyok azokért, akik miattam fordítanak hátat az egyháznak, templomnak. Az a sokat idézett, de kevesebbet követett mondás, amely szerint „arról ismerik meg az emberek, hogy a tanítványaim vagytok, hogy szeretettel viseltettek egymás iránt”, súlyos kötelességet ró ránk.

Egyszerűen „rendes emberként élni” ma tulajdonképpen nem is olyan nehéz egy civilizált országban. Az állami törvények és szokások úgyis majdnem mindent szabályoznak. A „rendes” ember nem lop az áruházban, nem veri a feleségét, iskolába küldi a gyerekeit, kikérdezi a leckéjüket, stb. Kisebb adományokat ad jótékony célra, nagyobbacska esetében gondosan nyugtát kér, hogy az összeget adóalapjából levonhassa...

Tehát ennél több kell. Azok számára, akik felnőttkorban térnek meg, nem nőttek bele a kereszténységbe úgy, hogy igazában és alaposan nem távolodtak el tőle, ennek a többnek a megtalálása, kimunkálása különösen nehéz.

Ez a többlet pedig az a fentebb idézett „arról ismerik meg...” kezdetű mondat.

2. Olyan egyházat szeretnék, ahol *az emberek, a fiatalok is otthon érzik magukat*.

Évtizedek óta foglalkoztat és szomorít, hogy az egyházak az öregek és nyomorékok egyházaivá váltak. Az egyik legmegrendítőbb élményem ezen a téren 1962-ből származik, amikor röviden felkerestem egy ortodox templomot Novoszibirszkben. Úgy látszott, mintha ott a város legnyomorultabb, legelesettebb öregjei gyűltek volna egybe a vasárnapi istentiszteletre.

3. Olyan egyházat szeretnék, amelynek *imádságait és énekeit az ifjúság is megérti*, anélkül, hogy a régi magyar nyelv ismeretében jártasságot kellene szereznie.

Kétségtelen, hogy vannak ma is aktuális szövegű, a régebbi századokból származó egyházi énekeink. De a „nyáj” (= hívek) gyakori emlegetése, a „malaszt”, a „hív” (= hű) és hasonló régi szavakat – gondolom – sokan nem értik, mások nem szeretik. Persze meg lehet az embereket tanítani ennek a régies nyelvnek a megértésére és szeretetére.

Egyrészt tehát kisebb javításokra volna szükség a szövegekben, ott, ahol lehet, másrészt új szövegeket kellene költeni. Eközben el kellene kerülni az olyan „bakit”, amely egy különben korszerű énekünkbe került bele, az „Acélszárnyon száll az ember” kezdetűbe (Harsányi Lajos). Gondolom, a repülőgép szárnya alumíniumból vagy más könnyűfém-ből készül, nem acélból. Talán ez egyeseket nem, másokat éppen nagyon zavar. Valahogyan az ének további sorai sem tűnnek meggyőzőnek: „Azt hiszi, hogy nincs titok már sem a földön sem az égen” (ez így van, de a folytatás nem szerencsés:) „De ha rád néz, félelem sújtja földre hirtelen.” Ránéz-e az éneklő az Istenre, ha attól kell tartania, hogy félelem sújtja földre? Persze egy igazi istenélmény rádöbbenhet bennünket kicsiségünkre és elesettségünkre, ami „földre sújtással” ér fel. De eljut-e egykönnyen az éneklő erre a gondolatra, érzésre? (Ld. *Hozsanna!* énekeskönyv 158. ének.)

A külföldön élőnek talán jobban feltűnik, hogy leggyakoribb imáink szövegeit korszerűsítették ugyan, de csak félig.

A legjobb példa erre az „Üdvözlég”. A „malaszttal teljes”-ből „kegyelemmel teljes” lett. Közben közkézen forognak a korszerű újszövetségfordítások, amelyekben az „Üdvözlég” alapjául szolgáló szövegeket másként olvassuk, ezek közül azonban egyik sem került bele az „Üdvözlég”-be.

A „Békés–Dallos”-ban: „Üdvözlég, kegyelemmel teljes! Az Úr veled van. (Áldottabb vagy te minden asszonynál)” / „Áldottabb vagy te minden asszonynál, és áldott a te méhednek gyümölcse!” (1955. 2. kiad.)

A Szt. István Társulat *A Biblia* (1973) kiadásában: „Üdvözlégy, kegyelemmel teljes! Veled van az Úr! Áldottabb vagy minden asszonynál.” / „Áldott vagy az asszonyok között, és áldott a méhed gyümölcse!”

4. *Nincs rend, rendszeresség, folytonosság a mai vallási életben.* A vallás nem gyakorlat (= aszkézis), legföljebb ritka események sorozata: keresztelő, elsőáldozás, bérálás, házasságkötés, temetés. Rendszeresség – de aligha aszkézis – csak a vasárnapi templomba járók áldozásában van, amelyet – attól tartok –, életviteltől és gyónástól függetlenül, megszokásból végeznek. A mottó: az ma hozzátartozik a misén való részvételhez. (Tiszteletlenül az áldozók inflációjáról beszélhetnénk.)

Az az érzésem, itt a zsinati teológia egyik vadvirágának népi változatával van dolgunk, amely abban a mondatban fejeződik ki: „A pokol üres.” A mondatot korunk egyik nem túlságosan régen elhunyt neves teológusának tulajdonítják. – Én annak idején nem így tanultam a hittanban. Azt tanultam, és vallom, hogy ha valaki tudatosan élete utolsó pillanatáig elutasítja Istent, és nem tér meg, az elkárhozik.

5. Olyan egyházat szeretnék, amelynek *hierarchiáján, papságán belül a „szociális kérdés” ismeretlen*, azaz a szeretet szellemében és a botrány kizárásával megoldott.

A közelünkben egy kb. 10 éves szép családi ház tulajdonosa hivatásbeli okokból elköltözött. A házat a szomszéd város nyugalmazott plébánosa és házvezetőnője vette bérbe. Egy ilyen villabér egy főiskolát vagy egyetemét végzett 25-30 éves tisztviselő keresete felének, esetleg annál is többnek felel meg. Ha emellett nem állnának szép és egészséges helyeken épült kolostorok félig vagy egészen üresen, ahol ezek a nyugdíjas plébánosok olcsón otthonra és – szükség esetén – gondozásra is találnának, akkor ezen és hasonló esetekben talán kevésbé botránkoznám. A kolostorba visszavonult plébános nyugdíjfölöslegét nyugodtan elküldhetné olyan szociális célokra, amelyekért korábban olyan lelkesen szervezte a gyűjtést nálánál szegényebb hívei körében.

Egy alkalommal összejövetelen voltam, ahova egy magas rangú egyházi személy érkezett. Természetesen BMW-n... A BMW-t nem irigylem tőle, de fontos egy ilyen drága kocsit, ráadásul ha még egy magamfajta „hívő” szemében is botránkozást okoz?

6. Van egy másik terület is, amelyen *olyan egyházat szeretnék, amelyben több a szeretet.*

Tessék olvasni a szentek történetét, különösen az olyan szentekét, akikkel rendkívüli, misztikus jelenségek történtek. Szinte kivétel nélkül azt olvashatjuk, hogy az illetékes egyházi hatóság, tehát elsősorban a püspök, a nemtetszés ridegségével reagál az ügyre. Igen, az ügyre, mintha ember, esetleg szenvedő, beteg ember nem is lenne, csak „ügy”.

7. *A papi nőtlenség kérdése* nem csak ma foglalkoztatja az egyházi közvéleményt.

A vélemények már az állítólagos alapproblémánál megoszlanak. Ti. hogy enyhítené-e nőtlenség „fakultatív”-vá tétele a mai paphiányt. Számomra nem ez az alapprobléma, hanem az a *lelkület*, amely a *cölibátus eltörlését* követeli. *Ez a lelkület követelné később a papok (és – természetesen – a hívek) válásának jóváhagyását, illetve tudomásulvételét, a pap „félrelépéseinek” toleráns kezelését, és a papi családból származó gyermekek esetleges botrányos viselkedésének az elfogadását.*

Ha a papi tevékenység jobbára zárt faluközösségekben folyna, ahol a papnak és családjának még ma is társadalmi rangja és ennél fogva védettsége van, a kérdés lényegesen könnyebb lenne. Ilyen körülmények között a pap gyermekei nevelését is könnyebben végezheti saját keresztény elveinek megfelelően. Mit szólnak a hívek ahhoz a paphoz, aki gyermekeit képtelen tisztességes erkölcsiségben nevelni? Márpedig mindannyian tapasztaljuk, hogy a gyermekeket ma csak nagyon kis részben a szülő neveli. Mindenütt létezik „ifjúsági közvélemény” országszerte és az iskolákban, amelyre összességében nagyobb hatással van a tanárok és az iskolatárs szüleinek az életfölfogása, mint a szülői házé.

Itt röviden csak a probléma társadalmi vetületét érintettem. A lelkiségi, a pszichológiai területéről semmit sem szóltam. Még akkor is, ha a – szememben – hírhedt Drewermann a

papi élet lélektani problémáit messze eltúlozza, akkor is megérné, ha a római rítusú egyház legfőbb vezetősége minden eddigi negatív állásfoglalása ellenére a kérdést újra tanulmányozná. Minden tájékozottabb világi hívő tudja, hogy itt időben keletkezett egyházfegyelmi határozatról van szó, amelynek felülvizsgálása a szerzetességet, illetve a szerzetesi életeszményt nem érintené.

8. *Más a helyzet a papság férfiúi nemre történő korlátozásával.* Itt a hagyomány annyira ősi, és az évszázadok folyamán annyira vitán felül állt, hogy lazulásra aligha számíthatunk. Érdekes lesz a különböző protestáns felekezetekben bevezetett női papság, illetve püspökség alakulását megfigyelni.

* * *

Európa elvesztette gyakorló, gyakorlati keresztény mivoltát. Legfőbb vágyam az volna, hogy e kontinens püspökei végre felismernék: a 24. órában vagyunk. Mint ahogyan a korai középkorban az ír misszionáriusok elindultak Európa megtérítésére, úgy kellene elindulniuk ma valakiknek: lengyeleknek vagy nem tudom kiknek. A „kiszállások” és az iszlám hívei régen úton vannak. Állítólag hetenként avatnak egy-egy új mecsetet Európában.

Interjú

„Hitet senkinek sem tudunk adni...” Beszélgetés P. Nemesszeghy Ervinnel, a leköszönő jezsuita tartományfőnökkel – hitről, egyházzal és a jezsuitákról

Nemesszeghy Ervin SJ 1929-ben született Budapesten. Pécssett, a jezsuiták Pius Gimnáziumában érettségizett. Az orvosi egyetem első évének elvégzése után, 1948-ban belépett a Jézus Társaságba. A rend működési engedélyét az állam 1950-ben megvonta, s így, „illegális” szerzetesként folytatott egyetemi tanulmányokat Debrecenben, majd Budapesten, és matematika-fizika szakos tanári diplomát szerzett. 1956-ban római előjárói kívánságára fiatal rendtársaival együtt elhagyta az országot. Tanulmányait Angliában fejezte be, itt szentelték pappá 1959-ben. Oxfordban kutatómunkát végzett, majd doktori vizsgát tett filozófiából, és a Londoni Egyetemhez tartozó jezsuita Heythrop College tanára lett. Eközben a lekipásztori munkáról sem mondott le: rendszeresen látogatta és segítette az Angliában élő magyar katolikus családokat. 1978-tól a Torontóban megalakult magyar jezsuita noviciátus vezetője, 1986-tól a külföldi magyar jezsuiták előjárója volt. 1990-ben az egyesített provincia tartományfőnöke lett, októberben vette át a provincia vezetését a budapesti Mária utcai tartományi központban. Előjárói szolgálata – a Jézus Társaság szabályai szerint – 1996. április 21-én lejárt. Illő tehát, hogy most némi számvetést készítsünk, és mérítsünk – szükségképpen a teljesség igénye nélkül – az elmúlt évtizedek gazdag tapasztalataiból. – A beszélgetést lejegyezte Hartai Éva.

– *Kedves Ervin atya, kezdhetjük egy nagyon személyes kérdéssel? Ha egyáltalán lehet erre válaszolni... Mit érez egy 19 éves fiatalember, amikor otthagya nagyon sikeresen induló orvosi tanulmányait, s jelentkezik a jezsuita rendbe? Ráadásul 1948-ban, amikor Magyarország – és a magyar egyház – fölött súlyos viharfelhők gyülekeznek...*

– A válasz valóban nehéz... Talán a legegyszerűbben azt mondhatnám, hogy szerelmes lettem Istenbe... Ez egészen különleges élmény, nagy ajándék, ami minden mást viszonylagossá tesz... Persze az ilyen döntés soha nem egyszerű, az ember kétségekkel, bizonytalanságokkal küszködik. Körülbelül két hónapig én is nagyon intenzíven imádkoztam és gondolkodtam, de azután határozottan éreztem, hogy Isten hívására válaszolnom kell. Amikor megkezdtem a jezsuita noviciátust a budapesti Manrézában, már nagyon nehéz idők jártak. Előjáróinkat figyelmeztették Rómából, hogy a fiatalokat jobb lenne külföldre küldeni, s így skolasztikusaink és novíciusaink jó részének sikerült is elmenekülni. Engem akkor elkaptak a vonaton, de „megúsztam” a dolgot. Novíciusmesterünket, P. Kovács Jenőt viszont letartóztatták, és több mint négy év börtönre ítélték. 1950 májusában kilakoltattak bennünket a Manrézából, júniusban elhurcoltak Szegedről. Azután néhány hónap múlva sikerült oda visszatérni, s akkor két évig szeminarista lettem, míg 1952-ben onnan is kidobtak... Akkor kezdődött az igazi illegalitás, s látszólag világitként a debreceni, majd budapesti egyetemi évek.

– *Ez nagyon nehéz és veszélyes időszak lehetett, ráadásul egyedül, szétszóratásban, a közösség támogatása nélkül...*

– Igen, de azért az összetartozás érzése nagyon sokat jelentett nekünk, s időnként, a legnagyobb titokban, találkozni is tudtunk. Ez nagyrészt akkori provinciálisunk, P. Pálos Antal

érdeme, aki úgy gondolta, a Jézus Társaság szellemével ellenkezne, ha megtorpannánk a nehézségek előtt. Még lelki napokat és lelkigyakorlatokat is szervezett nekünk rendszeresen.

– *Azután 1956-ban sikerült a menekülés...*

– A forradalom bukása után újra teljesen reménytelenné vált a helyzetünk. Római előljáróink kívánságát továbbra is érvényesnek ítéltük, és elhagytuk az országot. Őszintén mondom, hogy nehéz volt elmenni. Sokáig küszködtünk honvággyal, nyelvtanulással, az idegen kultúrkörnyezetbe való beilleszkedéssel. De szerzetesek voltunk, és hivatásunkat nyíltan vállalva, közösségekben szerettük volna Istent és az embereket szolgálni.

– *Mikor érezték először az itthoni változások előjeleit?*

– A nyolcvanas évek közepén. A fordulat azonban számunkra is rendkívül hirtelen következett be 1989-ben. Több mint harminc év után hazatérni sem volt könnyű. Itthon maradt rendtársaink egy zárt világban éltek, nagyon sokan hőiesen kitartva hivatásuk mellett, börtönt, üldöztetést vállalva. Ez óriási érték. Számunkra nyugaton kitárultak a lehetőségek, végigéltük a vatikáni zsinatot, bekapcsolódtunk szellemének terjedésébe. Amikor hazajöttünk, voltak jezsuiták, akik kissé gyanakodva néztek ránk. Mennyire „fertőzött meg” vajon bennünket a nyugati liberalizmus, individualizmus, esetleg Róma-ellenesség? Én azt hiszem, nem szabad a kettőt egymással szembeállítani. Előnyök és hátrányok, nehézségek és értékek mindenütt vannak, s mivel mi is különfélék vagyunk, mindenki másképp élte meg az elmúlt időket. Kölsönösen tanulhatunk egymástól. Mára már ezek a kezdeti problémák elsimultak.

– *Ervin atya az emigráció évtizedeit két híresen demokratikus, angolszász országban, Angliában és Kanadában töltötte. Milyen tapasztalatokat, milyen értékeket hozott magával?*

– A demokratikus hagyományok, a civilizált, jól szervezett társadalom szerzetesi életünkre is jótékony hatással volt. Nekem nagyon tetszett az angol egyetemi rendszer, amely a diákok sokoldalú, önálló, alkotó munkájára helyezi a hangsúlyt, s nem azt várja tőlük, hogy egyedül professzoruk előadásait, „jegyzetét”, nézeteit adják vissza, mint a számunkra ismerősebb, német rendszerben. Az egyház természetesen teljesen szabad, minden kérdésben nyugodtan megszólalhat. Hangja azonban csak egy a sok hang között. Én úgy vettem észre, Magyarországon ma is sokan azt szeretnék, hogy az egyház valamilyen különleges, kiváltságos helyzetben legyen, úgy mint 50-60 évvel ezelőtt. Úgy gondolom, ez soha sem fog visszajönni, de talán nem is lenne ez jó az egyház számára. Karl Rahner már a hatvanas évek elején azt mondta, annak a bizonyos „világhódító kereszténységnek” az eszméje, (ahogy azt nálunk pl. P. Bangha Béla elgondolta) többé nem reális. Az egyháznak meg kell tanulnia a „kicsiny nyáj”, a „kovász” szerepét betölteni, hiszen mindig *kisebbség* marad, az volt Jézus idejében is. Hangjának szabadon kell szólni, s ha ezért időnként küzdeni kell, az megóv bennünket attól, hogy elkényelmesedjünk, elbízunk magunkat. Nehéz helyzetekben növekszik a gondviselésbe vetett hit. Szent Ignác is azért küldte a novíciusokat zarándokútra, pénz nélkül, hogy megtapasztalják Isten állandó segítségét, tudjanak benne bízni... Apostoli céljainkról persze nem mondhatunk le, de nem érdemes illúziókat kergetni. A kisebbségi jogok azonban éppen úgy megilletnek bennünket, mint a különböző nemzetiségeket, etnikumokat, s természetesen minden más vallásfelekezettel. A II. vatikáni zsinat talán egyik legfontosabb határozata is a vallásszabadságról szólt.

– *A hazatérés nyilván nagyon nagy változást jelentett. Milyen benyomásokat szerzett a magyar katolikus egyházzal?*

– Először valami nagy rendezetlenséget éreztünk, de ez természetes volt 40 éves elnyomás és vallásüldözés után. Külföldi mércével mérve az egyház nagyon klerikálisnak tűnt, külsőségekben és szemléletben egyaránt. Ugyanezt éreztem – és érzem máig – világi híveink körében is: mindent a paptól várnak, mindent neki kell kezdeményezni, jóváhagyni, megcsinálni. Ez az önállóság hiánya, ami szintén a körülmények következménye. A külső elnyomás, fenyegetettség miatt az egyház bezárkózott, nem tudott a zsinati tanítás alapján belsőleg változni, fejlődni. Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy a zsinati megújulás külföldön nehézségek nélkül ment végbe. Óriási volt a szemléletváltás: voltak, akik a teljes szabadság, szinte szabadosság felé haladtak, mások a zsinatot az egyház elpusztításával vádolták...

– *Hogyan lehetne a magyar egyházban elérni a pasztoráció megújulását? Úgy tűnik, nagyon sok pap beéri a misézéssel és a szentségek kiszolgáltatásával, meg sem próbálja a hívekkel való aktívabb, személyesebb kapcsolatok kialakítását...*

– Ez is nagyon nehéz kérdés. Régen a „tömegapostolság” volt az ideál, az volt a fontos, minél többen jöjjenek a templomba, minél többen hallgassák a prédikációt. Ez is megváltozott, ma már *intenzívebb* pasztorációra lenne szükség, kisebb csoportokban – a nagy nehézség azonban a paphiány. Óriási hibának tartom, hogy a megürülő plébániákat többnyire a legközelebbihez csatolják, azután egyetlen pap szaladgál faluról falura, s képtelen a munkáját igazán jól elvégezni, testileg-lelkileg kimerülhet, kiéghet; fiatal házasságok kellene az üres paplakásokba küldeni – megfelelő képzés után –, s ők tudnának hitoktatást végezni, igeliturgiát tartani, beteget látogatni, kereszteni, áldoztatni, temetni. Időnként jönne azután egy pap, aki misézne és gyóntatna. Mindezt most kellene elkezdni, mert 5-10 év múlva már katasztrofális lehet a paphiány.

– *Az egyik oldalon valószínűleg nagy az ellenállás és bizalmatlanság, a másik oldalon bizonyára kevés a megfelelően képzett, felelősséget vállalni tudó világiak száma...*

– Úgy van, s a megfelelő javadalmazásról is gondoskodni kellene. Bár a lakáshoz jutás talán segítséget jelentene egy fiatal család számára. Azt is észrevettem viszont, hogy mi nagyon intézményesen gondolkodunk. Mindennek országos keretek között kell indulnia, rengeteg szervezéssel, épületekkel, nagy költségigénnyel. Mi ugyan nem használhatjuk a szekták eszközeit, módszereit – amelyek sokszor nagyon is kétesek –, de van, amiben tanulhatunk tőlük. Ők egészen egyszerű módon, családi házakban jönnek össze, közösen imádkoznak, ismerik, segítik egymást, s figyelmet fordítanak a személyes kapcsolatokra, a közösségre, az emberekre. Tanulhatunk az első századok keresztényeitől is, akik szintén egy-egy háznál jöttek össze, és gyűltek az Eucharisztia köré. Nagy szükség lenne erre az *intenzív, személyes apostolkodásra*, bár mindenkit természetesen a kis közösségekbe sem lehetne bevinni, bármennyire szeretnénk is, hogy minél többen érezzék meg Krisztus fényét, világosságát, s azt a békét és boldogságot, amit csak Ő tud nekünk adni.

– *A római jezsuita rendfőnök, P. Peter-Hans Kolvenbach, tavalyi magyarországi látogatása alkalmával sürgette, hogy a kelet-európai kereszténység próbálja vonzerőt gyakorolni a társadalomra. Ne érje be az üldöztetés és mártíromság felmutatásával, s ne annyira „újraevangelizációra”, mint „új evangelizációra” törekedjen.* Ehhez képest az elmúlt néhány év során az egyház számos megnyilatkozása nemhogy vonzó nem volt, de sokakat riasztott, taszított...*

– A nyelv és megszólítás kérdése állandó problémát jelentett az egyház egész története során. Könnyen kialakul ugyanis egy sajátos nyelvezet, amely csak a bennfentesek számára érthető. Én azt hiszem, inkább arra figyeljünk, hogyan szólítsuk meg *ezután* azokat, akiket szinte senki sem szólít meg. Attól tartok, ez ma a magyar társadalom elég nagy részét jelenti. Gondolok elsősorban a munkásfiatalokra, az ipari negyedekre, a munkásszállókra. A jezsuitáknak például különleges szerepe lehetne ezeken a területeken, a nehéz feladatok nem idegenek számunkra. Nagyon fontos az intellektuális apostolkodás – ebben is vannak eredményeink –, de gondolnunk kellene a sokszor szinte reménytelennek tűnő munkákra is. Azelőtt ennek nagy hagyományai voltak a magyar provinciában – emlékezzünk például a KALOT kiváló eredményeire –, de ez sem folytatható ma ugyanúgy. Közös erőfeszítéssel meg kellene találnunk a pasztorális szempontból legnehezebb helyeket is, s ott az Evangélium örömhírét érthetően kellene közvetítenünk.

– *Nagyon sok körülöttünk a szomorúság, reménytelenség, céltalanság, s néha rémítőnek tűnik az erkölcsi leépülés. Vannak, akik azt mondják, túlságosan halk az egyház hangja...*

– Naivitás azt gondolni, hogy külföldön nincsenek nagyon hasonló problémák. Az egyház próbálkozásai ott is nehezek és többnyire sikertelenek. Ha a püspökök naponta „nyilatkoznának” a magyar televízióban, arra sem figyelnének többen. Ne felejtjük el, hogy *a hit ajándék*, nem az intelligenciától függ, s amit mi el tudunk mondani, amit képviselünk, az csak töredékes. *A teljesség Istennél van*, s nekünk el kell fogadni, hogy a mi lehetőségeink végesek. Ha kis közösségeinkben komolyan, örömmel, intenzíven éljük hitünket és a keresztény életformát, az magától sugározni fog. Az egyházat a Szentlélek vezeti, s Ő közöttünk van, bennünk él. Egyedül Isten adhat nekünk erőt és lelki békét a legnehezebb helyzetünkben is, Ő tudja a rosszat is valamiképpen jóra változtatni. Ez a mi keresztény reménységünk lényege, s ha ezt nem hisszük, akkor valóban mindig csak a negatívumokat fogjuk látni, s összeroppanunk az állandó gondoktól.

Ma sok olyan pappal is találkozhatunk, akik valami óriási „aktivizmusban” élnek, annyira összeforrnak a munkájukkal, hogy elsősorban arra figyelnek, milyen „eredményeket” tudnak felmutatni. És ha valami nem sikerül? Ha már nem bírnak úgy dolgozni? Válságba kerülnek? Értelmetlenné válik az életük? Esetleg teljesen összetörnek? Életünket nemcsak hasznossági szempontok vezérlik, értékét Isten adja, megvan önmagában is, ezért becsüljük, tiszteljük a gyengéket, a betegeket, a fogyatékosokat. A mi sokat szenvedett, fiatalon elhunyt testvérünk, Kaszap István mondotta: „áldozattal váltotta meg Isten a világot...” Mi is elsősorban áldozattal járulunk hozzá a megváltás művéhez, nem munkánk látható eredményével.

– *Ez persze nem ment fel bennünket attól, hogy mindig próbáljuk tenni a jót, legjobb képességeink, talentumaink szerint...*

– Nem, ez nem jelenthet passzivitást, valamiféle kvietizmust. Hogy majd Isten mindent elintéz... Szent Ignác mindig hangsúlyozza, hogy az imádság ne legyen menekülés a cselekedettől, a hit szeretetben legyen tevékeny, a szeretet pedig tettekben valósuljon meg. Csak ne felejtjük el, hogy minden növekedés Istentől van. **Mi hitet senkinek sem tudunk adni**, az Isten szabad ajándéka.

– *Hogyan alakult a magyar jezsuita rendtartomány helyzete a hazatérés után?*

– Huszonöten jöttünk haza, de azóta rendtartományunkból több mint harmincan elhunytak. Legfontosabb apostoli célkitűzésünk ma is a *lelki megújulás* szolgálata a lelkigyakorlatok által.

Nagyon szeretett lelkigyakorlatos-házunkat, a régi Manrézát ugyan nem kaptuk vissza, de juttattak nekünk helyette több házat Dobogókón, szép környezetben, ahol találkozókat, konferenciákat, tanfolyamokat, lelki programokat tudunk szervezni; a püspöki kar tulajdonában lévő leányfalui lelkigyakorlatos-házat jezsuiták vezetik; most készült el Püspökszentlászlón az ún. „Életrendezés Háza”, ahová elsősorban fiatalokat – és nemcsak katolikusokat – várunk, akik P. Vác Jenő segítségével egy jobb, rendezettebb életforma felé törekednek, az Evangélium fényében.

Nagyon fontos számunkra a *médiamunka*, ebben is vannak tapasztalataink. Úgy gondolom, a *Távlatok* és *A Szív* újság kiadásával értünk el eredményeket, ezt mutatja a kedvező visszhang. Mindkettő esetében nagyszámú világi munkatárssal, szerzővel dolgozunk együtt.

Harmadik fő apostoli feladatunk a tanítás. A miskolci jezsuita gimnázium nem a mi tulajdonunkban van, de mi vezetjük, most már lassan a második évet fejezzük be, s a kezdeti nehézségeken túlvagyunk. Mi hiszünk a nyolcosztályos gimnáziumban, mert a komoly nevelést jobb minél korábban kezdeni. Augusztusra elkészül Miskolcon a kollégium s számunkra egy kis rendház is. A Faludi Ferenc Akadémia pedig felnőttek számára szervez továbbképzést és tanfolyamokat.

– *Ervin atya 10 évig volt novíciusmester Torontóban. Tapasztalatai szerint mire kell elsősorban figyelni a szerzetesnövendékek, kispapok nevelésében? Nálunk egyre többen sürgetik például a szemináriumi nevelés gyökeres megújítását...*

– Azt hiszem, a fiatalok a legnyitottabbak minden külső befolyásra, a jóra is, a rosszra is. Őszinték, nyíltak, tudnak lelkesedni, nagylelkű tettekre képesek. Ugyanakkor sok bizonytalansággal küszködnek, sokszor gond számukra a fegyelem, nehezen tudják elkötelezni magukat, nem eléggé kitartóak. (Ne felejtsük el, a házasságok közül is milyen sok felbomlik rövid idő után.) A nevelésben nincs csodaszer, de én úgy érzem, az a legfontosabb, hogy a fiatalok *bensőséges, személyes kapcsolatban* legyenek az előljárójukkal. Már a felvételtkor nagyon gondosan kell szelektálni, a noviciátus nem segélyszervezet a legsebzettebbek, a személyiségproblémákkal küszködők számára. Nagy az igényük a hosszú, őszinte, személyes beszélgetésekre, s az előljáró „basáskodása” helyett a testvéries kapcsolatokra. Hiszen *közösen* kell keresnünk Isten akaratát. Azt kívánják, hogy az előljáró vegyen részt az életükben – mi sokat játszottunk, kirándultunk, futballoztunk, de takarítottunk, mosogattunk és főztünk is együtt. Én ezen a téren is bizalommal tekintek a jövőbe. Most 41 fiatalunk van, akik még nem fejezték be a jezsuita képzést, s kicsit csökkent a lemorzsolódás is.

– *Mi a jobb: a „nyugati” típusú, jóval nyitottabb noviciátus és szeminárium, vagy a külvilágtól elzárt, néha „üvegházra” emlékeztető, „kolostori” nevelés?*

– Nincs általános szabály, ez mindig a konkrét helyzettől és személyektől függ. Talán jobb egy bizonyos középútra, egyensúlyra törekedni. Ezt kis létszámmal sokkal könnyebb elérni. Én inkább a nagyobb nyitottság híve vagyok, de nem szabad megfélemlenünk a rosszra való hajlandóságról, s egy-két fiatal esetleges rossz példájának rendkívül romboló hatásáról. Nyugaton nem váltak be a teljes „szabadságra” tett kísérletek, de az ellenkező véglet sem jó.

– *A magyar provincia sok világi munkatárssal dolgozik együtt – igen sikeresen. Őszintén szólva ez nálunk elég nagy ritkaság...*

– Erősen hiszem – ahogy arra a 34. rendi nagygyűlésünk is rámutatott –, hogy ez lesz a jövő egyházának egyik igen lényeges eleme. A pápa is állandóan hangsúlyozza ennek a fontosságát.

Persze a régi intézményes kereteken, szabályokon – de elsősorban a szemléleten, beidegződéseken – nagyon nehéz változtatni, komoly felkészülésre is szükség van. Ez lassú, de elengedhetetlenül szükséges folyamat.

– *Az egyház ma sok problémával küzd, válságjelenségek is megjelennek – elsősorban az általunk jobban ismert, erősen elvilágiasodott, fogyasztói társadalmakban. Ezekről a problémákról ma Magyarországon elég kevés szó esik. Jó lenne-e, ha több alkalom nyílna arra a nyílt, őszinte véleménynyilvánításra, eszmecserére? A hívek közül sokan küszködnek itt a mindennapi életükben bizonyos tanításbeli kérdésekkel – nem alapkérdésekkel... Legfeljebb nem beszélnek róla.*

– Úgy gondolom, minden valódi problémát meg kell beszélni – de nem biztos, hogy minden vita eredményt is hozhat. Szükség van bizonyos tapintatra, okosságra. Nagyon fontos, hogy ne menjünk *divatok* után. Azért, mert Ausztriában és Németországban akár 12 millióan is aláírtak egy egyházi „kívánságlistát”, nem biztos, hogy ugyanazt rá kell erőszakolni a mi híveinkre is. Nekünk elsősorban a magyar egyház gondjaival kell foglalkoznunk, *pozitív* módon: talán nem az a legfontosabb probléma most, hogy a pápa miért nem engedi meg ezt vagy azt, miért határoz így vagy úgy. Arról kellene inkább őszintén beszélni, mi az akadálya annak, hogy az Evangélium jóhíre terjedjen.

A mai egyházi viták többnyire értelmiségi viták, s az értelmiségiek az egyházon belül is kisebbségben vannak. Ami számukra döntő kérdésnek tűnik, az sokszor a hívek 90 százaléka számára nem az. Márpedig elsősorban a többség igényeire kell figyelni. A viták csak akkor vezethetnek eredményre, ha komoly, valódi problémákról éretten beszélünk, s elkerüljük a személyeskedést, türelmetlenséget, erőszakoskodást. Sajnos, én úgy veszem észre, nálunk még nem alakult ki egy toleránsabb vitakészség – vagyis a másfajta vélemény tiszteletben tartása. Nem jó, ha mindenkit a saját képünkre akarunk formálni, s ráadásul ezt agresszíven tesszük. Nagyon gyakran tapasztaljuk ezt a magyar közéletben is.

– *Az egyházon belül azért nem nagyon szeretik az eltérő véleményeket – kisfajtsúlyú kérdésekben sem...*

– Mindkét részről nagy érettségre van szükség. Ha az egyházon belül esetleg valahol nem valósul meg a szociális igazságosság, hiába prédikálunk róla; ha az intézményen belül esetleg nem tartják meg az alapvető emberi jogokat, akkor azokról is hiába beszélünk. Ilyen problémákkal jó lenne foglalkozni – de álproblémákkal nem. Azt is nagyon nehezen fogadja el manapság az értelmiség, hogy az egyház nem úgy működik, mint egy parlamentáris demokrácia – ami ugyan bálvány lett, de látjuk, hogy nem old meg mindent. Hiába szavazza meg például egy országban a parlamenti többség az abortusztörvényt, hiába tartja azt elfogadhatónak a lakosság többsége, attól az abortusz még nem lesz erkölcsileg jó. Mi hiszünk, hogy az egyházat Jézus Krisztus alapította, s az Isten akarata a legfontosabb, nem az, hogy egy kérdésben mit szavaz a többség. Természetesen az egyház mi vagyunk valamennyien, a hívők közössége, a Szentlélek mindenkiben működik, a véleménynyilvánítás fontos, nagy szükség van rá.

– *És nem várhatunk el valamiféle teljes egyengondolkodást, uniformizálódást minden kérdésben...*

– Ez nem cél. Az egyház azonban közösség, olyan, mint egy család. A családot is bomlaszthatják, szétverhetik az állandó viták. Nagyon sok apró, fontos, napi feladatunk van. Az egyház a zsinat óta a nagyobb nyitottság felé halad, s már VI. Pál pápa a jezsuitákra bízta a

zsinat szellemiségének terjesztését, a gyakorlati életbe való átültetését. Szintén nagyon lényeges, külön feladatunk az ateizmus elleni küzdelem – erről se gondolkodjunk ma valamiféle „triumfalista” módon: ez a gyakorlati materializmust is jelenti, ami áthatja a társadalmat, sőt előző rendfőnökünk, Pedro Arrupe úgy fogalmazott, az igazságtalanság is az ateizmus egyik fajtája, s nekünk azzal is fel kell venni a harcot. II. János Pál pápa többször hangsúlyozottan kérte a jezsuitáktól az ökumenizmus elősegítését is, sőt ki is tágította azt a különféle vallásokkal való párbeszéd irányába.

– *Húsvét után vagyunk, s talán ezzel kellene beszélgetésünket befejezni. A Húsvét üzenetével a Társaság, Ervin atya és valamennyiünk számára...*

– A Húsvét a megváltás ünnepe, legnagyobb ünnepünk, annak jegyében kell mindig élnünk. Lényege, a Húsvét nagy titka, egész életünk központjává kell hogy váljon. Ez az új életet jelenti, a hitet, hogy Krisztus isteni életet hozott nekünk, hogy abban részesedhetünk, s az öröm, béke és boldogság kíséri. Ennek az igézetét kell átéreznünk, de azt is, hogy ez csak szenvedésen, nehézségeken keresztül valósul meg. A kereszthalál és a feltámadás tulajdonképpen egy misztérium, együtt kell a kettőt szemlélnünk. Ha a saját életünkben is úgy tudánk elfogadni összes szenvedésünket, problémáinkat, bajainkat, hogy ezek által dicsőül meg az Isten, s fel tudánk életünket másokért ajánlani, maradéktalanul, szeretetből – akkor ez olyan belső boldogságot és békét adna mindnyájunknak, amely mellett kisebbednének, sőt eltörpülnének a földi bajok. A feltámadás misztériuma nehéz számunkra, de meg kell próbálnunk mindig többet megérteni, megtapasztalni belőle. A szeretet győzelme ez a bűn és a halál felett.

– *És az állandó megújulást, újjászületést, újrakezdést is jelentheti.*

– Igen. Számomra pedig azért is külön öröm most ez a húsvét, mert mi is megújulás előtt állunk, új provinciális került a magyar jezsuita rendtartomány élére. Szabályaink szerint ennek most kellett megtörténnie. Amikor engem előljárónak választottak, méltatlannak éreztem magam, de örömmel töltött el társaim bizalma. Amit eddig sikerült elérnünk, azt Isten kegyelmének köszönhetjük. Sokszor éreztem az Ő segítségét. És rendtársaim is szeretettel, jóindulattal fogadtak, támogattak. Ugyanezt kívánom utódom számára. P. Ádám János is élvezi rendtársai bizalmát, hosszú előljárói tapasztalatokkal rendelkezik. Nagyon remélem, hogy jól fogja vezetni a magyar provinciát.

– Isten adjon neki ehhez erőt. Ervin atyának pedig új feladatai lesznek – hiszen nincs megállás, kevés a munkás az Úr szőlőjében, tenni kell, dolgozni, Isten nagyobb dicsőségére. Kívánom ehhez az Ő bőséges áldását ezután is.

Jegyzet

* Vö. 168 óra. 1995. júl. 18.

Lelkiség

György Attila: Hitünk szent titka

Katolikus egyházunk története számos bizonyítékkal tanúskodhatik Jézus tanítása mellett, amely szerint Isten gondolatai nem a mi gondolataink, Isten útjai nem a mi útjaink. Az érzékekhez kötődő és a gőg által megfertőzött értelem gyakran szembekerül Isten gondolataival és akaratával. Előre látta ezt Jézus, aki Péter apostolt is megfeddette földízü gondolkozása miatt. Nem véletlen tehát, hogy *az úgynevezett emberi bölcsesség kezdet óta oktalanságnak, botrányosnak minősítette Jézus tanítását és életének eseményeit*. Többen úgy gondolják, hogy a közénk testesült Isten Fiának ránk kellett volna bíznia földi életének megrendezését. Tudjuk, nem így történt. Ezt a jogot önmagának tartotta fenn. Ezért kifogásolják egyesek istálló születését, kínos kereszthalálát és azt az utolsó vacsorán tett ígéretét, hogy a kenyér és bor köntösében velünk marad a világ végezetéig. Már első tanítványai is megbotránkoztak, amikor eledelnek nevezte önmagát, az élet kenyérének, és ezért többen elpártoltak tőle. Ha ez a kezdet kezdetén így történt, miért ne ismétlődhetne meg a későbbi időkben?

A keresztény üzenet történetét vizsgálva látjuk, hogy hívatlan útitársként mindig melléje szegődött az a törekvés, hogy *lemérsékeljék Jézus szavait, és törpe gondolataik utcájába kényszerítsék*. Ez lett a sorsa Jézus legdrágább ajándékának: a szentmisében születő eucharisztikus áldozatnak és lelki lakomának. Fájdalmas dolog, hogy az egység kenyereül szánt jézusi ajándék a nézeteltérések, a szakadások utcájába vezetett. Jóllehet előszeretettel hivatkoznak a szentírás hitet meghatározó szerepére, figyelmen kívül hagyják, elképzeléseik szűk keretébe kényszerítik Jézus rendelkezéseit. Szinte érthetetlen, hogy akik hisznek Jézus istenségében, feltámadásában, megdicsőülésében, miként csatlakozhatnak az egykori botránkozókhoz, és a hívő elfogadás helyett miért értelmezik saját szájuk íze szerint Jézus világos szavait? Miért nem ismerik föl, hogy *Jézus nem törpe gondolataink, hanem a szeretet útján jött és jön hozzánk?* Az ember gőgös istenkedésével szinte nem akarja megengedni, hogy az Isten Isten legyen...

Pedro Calderón, spanyol drámaíró (1600–1681) Madridban, a jezsuiták iskolájában végezte tanulmányait. Itt döntő befolyást gyakorolt rá a rend által támogatott misztériumjátékok hagyománya. Ennek az irodalomnak az volt a célja, hogy a színházi előadásokkal terjesszék a nép körében a keresztény hit és erkölcs igazságait. Calderón, mint királyi drámaíró, negyven év alatt 74 ilyen szellemiségű drámát írt. Ezek közül kitűnik az, amely *Világszínpad* címen került előadásra először 1675-ben a sevillai katedrális előtti téren. Ebben a játékban Isten jelenik meg a színpadon, hogy kiossa a különféle szerepeket. Az egyik király lesz, a másik földműves. Az egyik ember a szépség, a másik a bölcsesség szerepét kapja. Az egyik gazdag, a másik szegény emberként indul el útjára. A szereposztás után megkezdődik a játék, és mindenkinek a legjobb teljesítményt kell nyújtania. Isten egyetlen tanácsot ad nekik: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat, légy igazságos, és ne feledd, hogy Isten Isten marad ...” Az előadás azzal végződik, hogy mindenkinek számat kell adnia Isten színe előtt arról, hogyan játszott a megélete szerepét. Az ítélet alatt a kórus a *Tantum ergo*t, az eucharisztia himnuszát énekli.

Urunk Jézus földi életében gyakran hangoztatta, hogy példát akar adni nekünk az Istennek tetsző életre. Élete drámáját ezért folytatja a szent liturgiában és főleg a szentmise áldozatában. Izraelben egy múltba visszapillantó ünnep volt a húsvéti lakoma. *Jézus azonban azt akarta, hogy élete állandó jelenné változzék*. Ebből a szándékából született a szentmise drámájának megrendezése, amelyben alázatos szereplőként, példaképként áll hívei elé. Egyik

beszédében arra figyelmeztette hallgatóit, hogy ha vendégségbe hívják, ne az első, inkább az utolsó helyet foglalják el. Ezt a magatartást azonban nemcsak ajánlotta, hanem jómaga is gyakorolta. *Charles de Foucauld* atyát életre szólóan meghatározta az a felismerés, hogy Jézus földi életében mindig a legutolsó helyet választotta. Mint csecsemő az istállót, mint igehirdető az otthontalanságot, mint életét befejező a keresztet. Mindez oktalanság az Istentől elforduló emberek szemében. Csak az Igazság Lelke érteti meg Jézus híveivel, hogy a keresztút királyi út, és a szeretet dicsőségét hirdeti. A keresztfa, ez az utolsó hely hirdette meg Isten végtelen emberszeretetét. Minden szentmise erre a szeretetre emlékeztet. Valójában a keresztfán teljesedett be Jézus jövendölése: „*Aki magát megalázza, azt fölmagasztalják.*” Ki tagadhatná, hogy Jézus egykori megalázkodása folytatódik misztikus testének megalázkodásában, amelynek örök emlékeztetője a szentmise áldozata? A legszebb templom is istálló Isten szemében. A márványból faragott oltár csak jászol, és a kereszt ma is az utolsó helye a földnek, De ki állíthatná, hogy részesült valaki nagyobb dicsőségben a földön, mint Jézus? *A legnagyobb szeretet a legnagyobb dicsőség.* A művészet minden erejét latba veti, hogy Jézus megalázkodását a szépség dicsfényébe ölelje. A hívek megértik, hogy a vértelen keresztáldozat mellett Glóriát kell énekelni, mert Isten és ember igazi és egyetlen dicsősége: az ő szeretetük. Templomaink éppen ezért nem előadó- vagy koncerttermek, hanem olyan utolsó helyek, amelyekben égig magasodik a Golgota, hogy a körötte összegyűlt Isten népét az Atya szeretetközösségébe emelje. Így lesz a szentmise olyan színhellyé, amelyet az utolsó szerepet vállaló Jézus változtat isteni színjátékká.

A tékozló fiú történetében olvassuk, hogy az egykor gazdag ifjú disznópásztor lett, és a moslékból sem ehetett eleget. Napjainkban egyre többet beszélünk a korszerű étkezésről, valamint az élelmiszerekben föllelhető, szervezetünkre káros vegyi anyagokról. Tagadhatatlan, hogy testi életünket nagyban befolyásolják táplálkozási szokásaink. Ez a szabály fokozottabban érvényesül szellemi világunkban. *Nem mellékes, hogy szellemi, erkölcsi életünket mivel tápláljuk.* Az úgynevezett fogyasztói társadalomban a modern hírközlő eszközök által óriásivá duzzadt az a szellemi piac, amely mindennapos kínálatával szobánkban kopogtat. Ám azt is tapasztaljuk, hogy „kiváló áruk” mellett számos üzleti vállalkozó moslékot, fertőzött szellemi táplálékot önt a nézők, hallgatók, olvasók elé. Éppen ezért semmi okunk sincs csodálkozni azon, hogy a testi betegségeket messze fölülmúlja a jelenlegi emberiség szellemi, erkölcsi nyomorúsága. Úgy gondolom, ez az állítás nem szorul bizonyításra. A tékozló fiú fölismerte nyomorúságát, megundorodott a mosléktól, és visszatért az atyai házba. Ez mentette meg életét. Semmi más, mint a hazatérés Istenhez, Jézus ígét osztogató és testét kínáló asztalához. Hittudósaink kezdet óta próbálkoztak a jézusi jelenlét magyarázatával. Be kell azonban látnunk, hogy Jézus nem árulta el jelenlétének módját. *Az eucharisztia hitünk szent titka,* és aki hisz Jézus szeretetében és hatalmában, az nem kételkedik valóságos jelenlétében. A természet megszokott rendjét felülmúló változás történik följajlott kenyérünkkel és borunkkal, hogy mint lelki táplálék a mi lelki átváltozásunkat szolgálja. Már maga az a körülmény, hogy minden szentmise bűnbánattal kezdődik, megnyitja előttünk a változás útját. A bűnös ember bűnbánóvá változik, és Isten ígéje által megvilágosítva részt vehet a szentmise lakomáján. *Csak a Jézussal történő egyesülés eredményezheti lelki átváltozásunkat.* Ez teszi lehetővé, hogy a bűnös élet utolsó helyéről a bűnbánat útján az atyai ház ünnepi asztala mellé telepedjünk. Az eucharisztia „szent szerelmese”, *Prohászka Ottokár* írta ezzel kapcsolatban a következő mondatokat:

„*Egyesülés Krisztussal! Íme, az eucharisztia semmi egyéb, mint egyesülés. Az eucharishtiában a kenyér színe egyesülésre hív: egyetek, de vigyázzatok, hogy az evés csak jel s egyesülést sürget, egyesülést, ahogy a lelkek, ahogy a szívek egyesülni szoktak. Lelkek akkor egyesülnek, ha egyet gondolnak; szívek akkor egyesülnek, ha egyet éreznek. Emberek akkor egyesülnek, ha szeretetben egyesülnek. Mi az Úrvacsora? A lelkek egyesülése a gondolatok közlésében, szívek összeforrása az érzelmek egységében. Mi az igazi szentáldozás? Krisztus*

gondolataival való töltekezés, Krisztus érzelmeitől való felgyulladás, Krisztus hasonmásának kiverődése a szemem, homlokon, ajkon, beszéden, szíven, életem, az egész életem, az egész emberem.”

Igaz, hogy templomunkban központi helyet foglal el az oltár, valamint a szentségház. Sok tekintetben mégis „utolsó helynek” minősíthetjük. Gondoljunk csak arra, hogy a kenyerünkkel alázkodó Jézus ezzel is kiszolgáltatja magát, és alkalmat ad újabb és újabb megaláztatásokra. Ez történik számos betörés alkalmával, amikor szétszórják vagy megtapossák a szent testet, mint valami szemetet. Gondoljunk azokra a sátánistákra, akiknek jelentős összeget fizetnek egy-egy konszekrált ostya kiszolgáltatásáért. Gondoljunk a méltatlan áldozókra, akik bűneik szemétdombjára kényszerítik a tisztaságos Jézust. Ő mégis kitart jelenléte mellett, hogy köztünk maradjon várakozó szeretetével. Elmondhatjuk az evangéliumi Mártával: *A Mester itt van, és vár téged.* Nem az örökmécs, a díszes oltár vagy szentségház, hanem a szeretet az, ami ragyogó örökmécsesként világítja meg életünket. Minden hívőt arra biztat, hogy imádó szeretettel viszonzza Jézus felénk áradó szeretetét. Erre intenek *Prohászka Ottokár* gyönyörű szavai, amelyek adoráló lelkének csodálatos gyöngyszemei. Alig-alig olvashatunk ilyen sorokat a keresztény világirodalomban:

„Testvérem, ha késő éjen zárt templom mellett haladsz, s a Hostia halvány lámpásának fénye megcsillan a színes rajzú ablaküvegen, érzed az isteni szeretetnek minden kőfalán átverődő tüzeit, mely eleven lángtengerekkel fon bele tégedet a lélekközösségek izzó hálózatába? És ha a nappal forgatagában, zúgó gépkocsik túlkölő futása közt bonyolítja utad, messziről templomkereszt rajzolódik az égen, rá gondolsz, hogy alatta természetfölötti vonzások kohója ég, érzed a nagyváros zűrzavaros emberkavargásában, egymásra fekvő kődobozai közt a katolikus keresztek aljából széttüzelő sugármetszéseket, melyek mind a te szívedet keresik? Tudod, hogy a néma templomok oltárházaiból a fehér Hostiák Isten-szíve igazi természetfölötti hullámleadással szövö be a várost, a hegyvidéket, a kerekarcú földet, a faltalan mindenséget, s hogy ennek a mennyei rádiószolgáltatnak csupa emberszív a detektora, váró kristálya, felvevő lámparácsa? És érzed, hogy mikor templomod homályában letérsz a zárt oltárház előtt, a szeretet édesen ragyogó szeme tüzel rád, hogy titokzatos életkeringés indul a Hostia eleven szívéből a te szíved felé, hogy mint igaz életcsatorna kapcsol téged ez az egyesülés ahhoz a búzaszemekből préselt hófehér matériához, melyet titokzatos otthonául választott az Isten, hogy megmaradjon a te tériességed határai s a te időérzésed igényei között? Így mutatta meg nekünk, hogy anyagba fogódzva, anyagra támaszkodva, anyaggal harcolva lelket éljünk, és mindig szellemibbé legyünk.”

A szentmisében egyetlen szempillantás alatt megtörténik a nagy átváltozás. A mi életünkben is lehetnek ilyen átváltoztató élmények és pillanatok. Ám a valóság az, hogy a mi átváltozásunkhoz egy egész élet szükséges. Ennek mértéke attól függ, hogy mennyire adjuk magunkat Istennek, és életünk egyszerű szerepét milyen lelkesedéssel játsszuk el a nagy világszínpadon.

Teilhard és Prohászka az Eucharisziáról

A két név „párosítása” nem alaptalan. Pierre Teilhard de Chardin (1881–1955) francia jezsuita tudós és gondolkodó, miként Prohászka Ottokár (1858 – 1927), akiről ez évi első számunkban bővebben írtunk, Henri Bergson (1859 – 1941) francia filozófus evolucionista világgképétől ihletve dolgozta ki filozófiáját és misztikáját. Mindkettőjük – Teilhard és Prohászka – lelkeségének és misztikájának középpontjában az *Eucharisztia* iránti áhítat, imádás áll. Az alábbi két szemelvény ízelítőt ad e misztikából.

Teilhard: Mise a világ felett (1923)

Teilhard már az első világháború alatt a fronton, amikor nem tudott misézni, elmélkedéssel helyettesítette a krisztusi áldozatot: fölajánlotta az emberiséget és a világot Istennek. „A pap” című elmélkedése (1918) már ilyen „lélekben végzett” misének a gyümölcse. (Paptestvéreink is sokszor így miséztek a kommunista börtönökben.)

A paleontológus (öslénytanal foglalkozó) Teilhard 1923-ban Kínában (Mongólia sivatagjában) dolgozott egy tudományos expedícióval. Nem volt se kenyere, se bora, ezért lélekben ajánlotta fel a világot – Krisztus eucharisztikus áldozatával egyesülve – az Atyának. Így született meg a „Mise a világ felett” című elmélkedése, amelyből az alábbi részletet vettük. H. de Lubac, francia jezsuita teológus, élete végén bíboros, Teilhard rendtársa és barátja írja:

„Teilhard az Eucharisziában – e központi hittitokban – az Ige megtestesülésének meghosszabbítását/kiterjedését és ugyanakkor a világ átalakulásának ígéretét szemléli. (...) Tudja, hogy a titok végtelenül gazdag: az elmélkedésben elmélyíti annak értelmét és feltárja kihatásait. (...) Az Ostya hasonló egy izzó tűzhelyhez, ahonnan ragyogás és lángok lövellnek ki; a papi ténykedés kiterjed egészen a Titokzatos test növekedésére és a világmindenség megszentelésére.” (*La Pensée religieuse de Teilhard de Chardin*, 88)

Felajánlás

Uram!

Mivel most ismét – nem az aisne-i erdőben, hanem az ázsiai sztyeppén – nincs sem kenyérem, sem borom, sem oltárom,
a szimbólumok fölé emelkedem egészen a Valóság tiszta fenségéig,
és felajánlom Neked, én a te papod, az egész Föld oltárán
a Világ munkáját és kínlását.

A nap éppen most világította meg amott Kelet legvégső szegélyét.
Tüzeinek lengő abrosza alatt a Föld élő felszíne ismét ébred,
megborzong, és újrakezdi félelmetes robotját.

Istenem, paténámra helyezem az új erőfeszítés ígérkező termését.

Kelyhembe öntöm minden ma kipréselt gyümölcs nedvét.

Kelyhem és paténám lelkem mélye lesz,
amely szélesen kitarul mindazoknak az erőknek,
amelyek csakhamar feltörnek a Föld minden pontjáról,
és a Szellem felé összpontosulnak.

– Szálljon hát hozzám mindazoknak az emléke és titokzatos jelenléte,
akiket a fény ma új napra ébreszt!

Uram! külön-külön látom és szeretem mindazokat,
akiket nekem adtál létem támaszául és természetes varázsául.

Egyenként számbaveszem annak a másik kedves családnak a tagjait is,

amely lassanként körém gyűlt a barátság, a tudományos kutatás és a gondolkodás legkülönbözőbb elemeiből.

Bár még határozatlanabban, de kivétel nélkül felidézem mindazokat, akiknek névtelen serege az élők megszámlálhatatlan tömegét alkotja: anélkül, hogy ismerném őket;

azokat, akik körülvesznek és gondoskodnak rólam,
azokat, akik jönnek és azokat, akik távoznak;
különösen is azokat, akik – igazságban vagy tévelyegve –
hivatalukban, laboratóriumukban vagy gyárjukban
hisznek a Dolgok haladásában,
és ma szenvedélyesen keresik a világosságot.

Azt akarom, hogy ez a gomolygó, zavaros vagy tisztuló sokaság,
ez az emberóceán, amelynek lassú és monoton hullámzása
még a leghívőbb emberek szívében is zavart kelt,
visszhangot keltsen lényemben mély morajlásával.

Mindazt, ami növekszik majd a Világban a mai nap folyamán,
mindazt, ami csökkenni fog – és azt is, ami meghal –
igyekszem összegyűjteni magamba, hogy neked ajánljam fel, Uram;
íme, ez áldozatom anyaga, az egyedüli, amit kívánsz.

Hajdanában a termés zsengejét és a nyájak színe-javát hordták templomodba.

Az áldozati adomány, amelyet valóban vársz tőlünk,
az, amelyre mindennap titokzatosan szükséged van,
hogy csillapítsd éhségedet és enyhítsd szomjodat,
nem kevesebb, mint az egyetemes fejlődésben sodródó Világ naponkénti növekedése.

Fogadd el, Uram, ezt a teljes Ostyát,
amelyet a vonzásodtól mozgatott Teremtés
mutat be Neked az új nap hajnalán.

Ez a kenyér, a mi erőfeszítésünk, tudom,
önmagától csak végzetlen szétesés.

Ez a bor, a mi fájdalomunk sem más még, sajnós! mint szétoldó ital.

De – biztos vagyok benne, mert érzem –
ebbe az alaktalan tömegbe,

azt az ellenállhatatlan és megszentelő vágyat rejtetted,
amely, hívőkkel és hitetlenekkel, ezt kiáltatja velünk:

»Uram, egyesíts bennünket!«

Istenem! minthogy – a lelki buzgóság

és Szentjeid magasztos tisztasága híján –

ellenállhatatlan rokonszenvet adtál nekem mindaz iránt,

ami a sötét anyagban mozog – minthogy gyógyíthatatlanul felismerem magamban
a Föld fiát, sokkal inkább, mint az Ég fiát –,

ma reggel gondolatban felmegyek a magaslatokra,
megterhelve anyám reménykedésével és nyomorúságaival;

és ott – ama papság erejében, amelyet, hiszem, Te adtál nekem –

mindarra, ami az emberi Testben születni vagy halni készül,
a felívelő Nap alatt, lehívom a Tüzet.

(Szabó Ferenc fordítása)

Prohászka: Az élet kenyere

Közismert Prohászka Ottokár eucharisztikus misztikája. Főleg az élete vége felé írt *naplójegyzetei*, valamint a halála miatt befejezetlenül maradt *Élet kenyere* tanúskodnak arról, mily mélyen átélte a fehérvári püspök a szentmisét, mennyire elárasztotta lelkét, áttüzesítette szívét az eucharisztikus áldozat és jelenlét. „Az öröm, mely szívünkben a szentmisében kigyúl, egy mindent átjáró, elárasztó érzelem; nagyobb, mélyebb minden másnál, akár öröm, akár szenvedés legyen. Mindent beföd s elönt, felejtet vagy háttérbe szorít. (...) Igen ... Igen! ... Ez az a gaudium triumphans? Mikor a világot legyőző Io triumphae szakad ki az emberből ...” (1924. aug. 21.) – „Io triumphae ... Exulto! A szentmise mint áldozat a mi ájtatosságunk, s ez áldozatból eszünk. De ez áldozatot s munka teológiáját ki kell merítenünk, azaz abba bele kell mélyednünk, abban elmerülnünk ...” (1924. aug. 22.) – „... Krisztus van itt; velünk van, szakramentálisan vagyis titokszerűen van; de van, s ez csodálatosan öntudatunkra hozza azt, hogy az egyház s Krisztusa, a testület és a feje a szent egység s összetartozás ünnepét üli, abban folyton él, azt élvezzi.” (1925. okt. 18.)

Az eucharisztikus Krisztus Isten-imádása
(Részlet az *Élet kenyere*-ből, Ö.M. 24, 343–344.)

Mi sokszor elfogódottjai szeretnénk lenni az Isten-közelségnek; szeretnők, ha megrendítene minket a megérzése a fölségnek, mely oly közel van hozzánk. Élvezzük is sokszor, Istenbe merülésünk szentelt pillanataiban, mint olvad el s vész el a végtelen kékségben, akár csak elolvadó álom volna, az egész világ. Élvezzük Isten nagyságát a csillagok szféráiban, a föld néma, mély rétegeiben, a tenger csendes és sötét mélységeiben, az eltemetett kultúrák s évezredek tömegsírjai fölött, az árnyékká vékonyodott nemzedékek folytonos eltűnésében. Ez is liturgia; de gyöngye szuszogás, míg a Végtelennek megfelelő imádás és engesztelés és hódolat csak az emberiségbe öltözködött Istenség hódolata lehet. Az isteni személlyel egyesült ember, az imád, az hódol s engesztel igazán megfelelően. A végtelen Istennel szemben áll Krisztus, s adja önmagát mint adományt (donum), mint ajándékot (munus), mint szent, tiszta áldozatot (sanctum sacrificium) s ismét mint tiszta, szent s hibátlan áldozatot (hostia pura, sancta, immaculata). Mikor e küldetésben jelenik meg oltárunkon, akkor itt tűz gyullad ki, az ő szíve érzelmeiben, az isteni tisztelet, isteni hála s isteni engesztelés indulatai által. Az Úr Jézus jön le ide, ki által ez az egész, láthatatlan lelki világunk mint az Isten követelményeit s mértékeit s igényeit kitöltő szellemiség teremtetik (per quem haec omnia bona creas), ki által ember, természet s élet megszenteltetik (sanctificas), ki által bennünk erő, épség, lendület és örvendő élet énekel (vivificas), s ki által végül a Szentháromság dicsőítése s dicsérete isteni, krisztusi stílusban itt végbemegy, s azt Krisztus adja, s a Szentháromság fogadja (benedicis et praestas nobis).

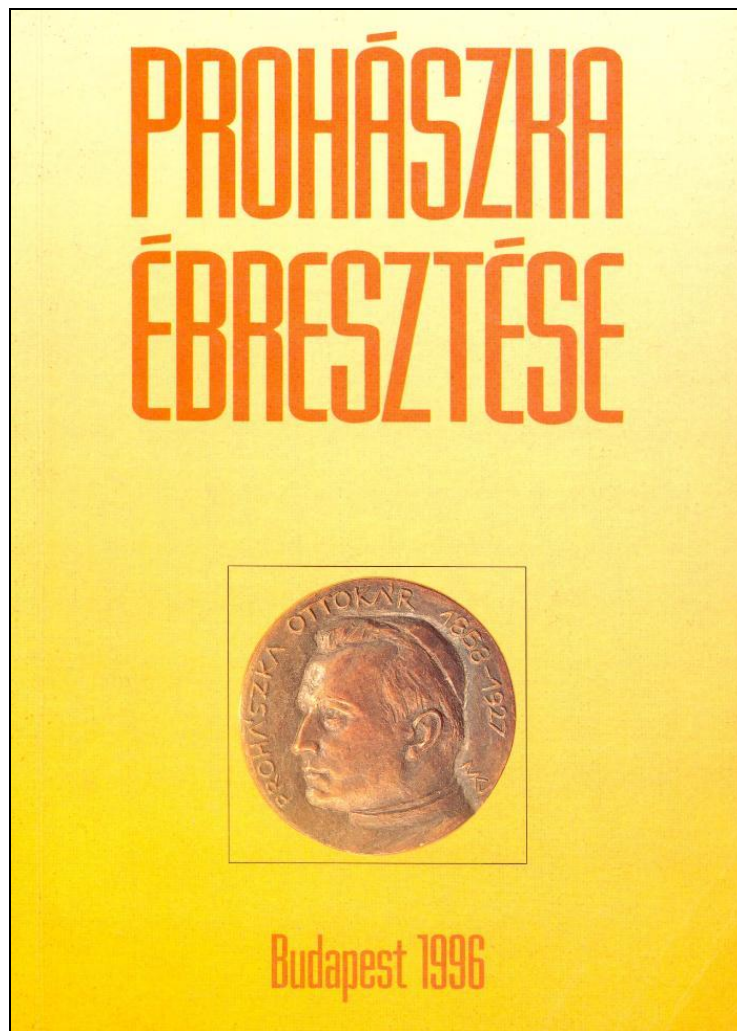
Az Isten akarja e hódolatot, mert jár neki, ő lévén a teremtésnek kisugárzója, de éppen úgy a nagy világok áramának önmagába visszaterelője. Az Isten teremti a világot, s az kiindul belőle; de mihelyt az öntudat kigyullad a teremtésben, ti. az ember lelkében, akkor jelentkeznek a vonzás energiái, s a teremtett világban a Teremtőbe való visszavágyás s visszakíváncozás s visszaindulás s visszaáramlás kerekedik felül (motus creaturae in Deum). Isten úgy teremtetett, hogy belőle kiáradjunk, s azután beléje visszaforduljunk. Nazianzi Szent Gergelynek nagy szavát, mely szerint „dipszâ to dipszâszthai ho theosz”, Isten szomjazza azt, hogy szomjazzuk őt, át lehetne vinni minden hozzá való viszonyunkra, s következőleg el lehetne mondani, hogy Isten szomjazza, hogy imádjuk, hogy szeretetét s irgalmát magunknak megszerezzük, hogy benne gyönyörködünk s őt élvezzük. Ugyanígy mondhatjuk, hogy szomjazza imádásunkat, feléje való iramodásunkat, hozzá való vágyódásunkat; nemkülönben, hogy szomjazza, hogy neki hozzá méltó áldozatot hozzunk, s neki őt kielégítő dicsőítést

szerezzünk. Ezt az Úr Jézus teszi mint áldozat a szentmisében. Mondhatjuk hát azt is: Isten szomjazza a Krisztus áldozatát, azt a páratlanul »szent áldozatot, a szeplőtelen hostiát« (sanctum sacrificium, immaculatam hostiam).

Mélyedjünk el a nagy szent gondolatokba Krisztus Jézus imádó s engesztelő lelki akciójáról, melyet a szentmisében végez, s melyet az Oltáriszentség titkának csendjében folytat, s akkor nem fog meglepni William Fabernek, a jeles oratorianusnak szava, aki az Oltáriszentségről szerzett gyönyörű művében írja: „A szentségi Jézus életének egy félórásckája nagyobb dicsőítést s dicsőséget hoz Istennek, mint az angyalok és szentek dicsérete s Isten-imádása az egész örökkévalóságon át; mert az Oltáriszentség, az maga az Úr Jézus, az élő Isten-ember. Ha az angyalok kilenc kara egyesülve akarná a legmélyebb hódolatot Istennek bemutatni, – ha az Isten kegyelmében megtisztult s megszentelt lelkek számtalan örökkévalóságokon át bemutatnák intelligenciájuk s szeretetük hevében a tőlük telő legszentebb s legteljesebb hódolatot, mindez nem jönne számba azzal a nagyszerű liturgiával szemben, melyet a szent ostya konszekrálásának pillanatában Jézus Istennek bemutat, mielőtt még a miséző pap ugyanazt a szentostyát akárcsak föl is emelte.”

Az imádás, a hódolat, a hálaadás, az engesztelés, a közbenjárás e krisztusi akcióját takarja az igénytelen színek leple – a misztikus csend a legnagyobb intelligenciának s érzelmi emelkedettségnek mélyes világát.

Prohászka ébresztése



Az 1995. október 10-én Székesfehérvárott tartott Prohászka-konferencia bővített anyaga.
Szerkesztette: Szabó Ferenc S.J. György Attila, Barlay Ö. Szabolcs, Szabó Ferenc, Gergely Jenő, Szabó Péter, Tamás Erzsébet, Bella Lászlóné és Horváth Pál írásai.

304 oldal. Ára: 650 forint.

Terjeszti a KORDA Kiadó (Kecskemét) és a *Távlatok* szerkesztősége.

Lelkipásztorkodás

Tomka Ferenc: New Age – új vallási áramlat?

Ateista, materialista diktatúrában felnőtt vallásos (vagy valami anyagon túlit kereső) fiatalnak, felnőttnek felcsillant a szeme, amikor egy-egy könyvben, filmben, előadásban – a sok kemény materialista szöveg után – egyszer csak arról hallott, hogy a világban egy végtelen isteni értelem, erő, energia működik; hogy ez az erő áthatja az egész mindenséget; hogy bizonyos elmélkedési módszerekkel kitágíthatjuk tudatunkat, s akkor a mindent átjáró isteni erővel egyesülhetünk; hogy az emberiség egységét, a világbékét elérhetjük, ha eljutunk a mindenséggel való egyesülésnek erre a magasabb tudatállapotára, stb. – Hiszen ilyen vagy hasonló megfogalmazásokat eddig csak keresztények között hallott; hiszen úgy tűnt, hogy ezek lényegében ugyanazt mondják, mint mi keresztények, csak Jézus és Isten nevét ritkábban említik.

Annál fontosabb ma egy kereszténynek tisztába kerülni azzal, hogy itt egy sajátos, új vallási arculatú mozgalommal állunk szemben, amely korunk embere számára – és kereszténye számára is – vonzó jelszavakat hangoztat, valójában azonban az Evangéliummal össze nem egyeztethető és főáramlatában keményen keresztényellenes irányzat (bár ezt általában csak a beavatottak tudják meg).

Mit tanít a New Age?*

– A személyes, és a világot szeretetből megteremtő Isten helyett kozmikus erőről beszél, amely átjár mindent, mindenben jelen van. Teremtés tehát nincs, és személyes Isten sincs, mert minden Isten (*pan-teizmus*).

– A józan ember felismeri gyengeségét, esendőségét, és a keresztény találkozik Isten végtelen megváltó, felemelő szeretetével Jézusban. Tudja, hogy Általa ő is isteni életre van hívva. – A New Age szerint bűn lényegileg nincs: az ember természete szerint jó és isteni (az isteni világ része), csak – különböző tanfolyamok, meditációs technikák segítségével – ki kell tágítania tudatát, meg kell valósítania önmagát, át kell élnie fensőbbrendű énjét, a Mindennel való egységét, istenségét.

– A New Age Istenben való bizalom helyett csak önmagadba vetett bizalomra hív; megváltás helyett önmegváltásról beszél; a felebarátért való odaadásról nem szól, csupán önmagunk szeretetéről, önmegvalósításról. – A szeretetben letisztult, Istent sugárzó ember keresztény ideálja helyett az ő ideálja a *Superman*, aki a kozmosz energiáit birtokolja, aki mindent meg tud tenni, amit akar, aki kapcsolatban áll a földön túli lényekkel és erőkkel... S bár ez már a mesék vagy a varázslás vagy a gonosz lélek világa – de hány filmben, könyvben, előadásban találkozhat az ezekkel a gondolatokkal!

– A keresztény ember tudja, hogy Istenben, Isten szeretetében a világ valamiként már egy, s ahogy visszaszorul az önzés, a gyűlölet, ahogy elmélyülünk Isten szeretetében, úgy valósul a világ egysége. – A New Age szerint a világmindenség egyetlen szerves isteni egység: minden ember része az isteni kozmosznak, s a magasabb tudatra emelkedés automatikusan megoldja az emberiség egységét.

– A keresztény Isten szeretetével találkozik már itt a földön, s vele találkozik szemtől szembe a halál után. – A New Age átveszi a keleti vallások *lélekvándorlás*-tanát, amely szerint a lélek addig vándorol előből élőbe a földön, míg meg nem tisztul, akkor pedig feloldódik, egyesül a világmindenség személytelen ősokával.

– A keresztény meglátja az emberiség istenkeresését minden vallásban, ezért tiszteli azokat, s tudja, mind út lehet Isten felé. De azt is tudja, hogy a Végtelent kereső emberiség egyedülálló választ kapott magától Istentől Jézus Krisztusban, akiben Isten a maga teljességét nyilatkoztatta ki: akinek létében és tanításában összefoglalta a korábbi vallásokban lévő fényeket, s egy új isteni egységre emelte, s így beteljesítette azokat. – A New Age panteista szemléletéből következik az a tanítása, hogy *minden vallás egyforma*, az isteni világszellem egy-egy megjelenési formája; de a legteljesebb vallásosságra mégis a tudatát kitágító ember jut el, aki túllépett minden tételes valláson, s elérte az Új Kor szabadságát. (Egy beavatottabb szinten jelenik csak meg a New Age számos áramlatának keresztényellenessége.)

A New Age kritikájáról

A gyökerek

A New Age újnak mondja magát, valójában csupán modern nyelven, divatos mai szavak köntösében próbálja összegyúrni a kereszténység előtti korok, illetve különösen a Kelet vallásait.

Gondold meg, mit tudsz a primitív vallásokról, a hinduizmusról, a buddhizmusról, taoizmusról, s látni fogod, mennyire ezekre alapoz a New Age, belekeverve még a *természetgyógyászatot, az asztrológiát (csillagjóslást), sámánizmust, varázslást, szellemidézést (spiritizmust) és mindenféle mágikus okkult (titkos) mesterkedést, egészen a sátánizmusig.*

A történelemben megfigyelhető, hogy a nagy vallási átalakulások, illetve elbizonytalanodások korában különös erővel törnek elő az emberekben az Isten, a vallás és a világ titkai utáni kérdések; s akinek nincs biztos vallási tájékoztató rendszere, az könnyen elfogad mindenféle hiteket, babonákat, amelyekből elirányítást vél kapni az anyagon túli világban. (Ezekben a hitekben természetszerűen keverednek az igaz meglátások a tévedésekkel, babonákkal és mesékkel.)

Az emberiség vagy a kereszténység történetét ismerő tudja, hogy a New Age tanítása – néhány modern kifejezéstől mint köntöstől eltekintve – szinte egészében megtalálható a II.–III. század ún. *gnoszticizmusában*.

Módszere

A New Age hatásának egyik titka, hogy megpróbál mindenkit megszólítani. A mai kornak tudományára büszke emberét tudományos kifejezésekkel bűvöli el. Bármily homályos vagy anyagtan dologról beszél, folyton természettudományos fogalmakat használ: pl. kozmikus erő, tudatalatti energia, parapszichológiai jelenség, evolúció, természetgyógyászat stb. Így kelti a *tudományosság látszatát*, olyan területeken is – mint a spiritizmus, asztrológia, sámánizmus stb. –, amelyeknek kevés köze van a természettudományhoz.

Számos tévéműsört látsz, újságokat, könyveket olvasol, amelyek mögött a New Age szemlélete áll. Ne ijedj meg lehangoló, magabiztos, tévedhetetlen, abszolút tudományosnak minősített állításaiktól. Ez a fölényes magabiztosság is része módszerüknek. (És az alázatosság hiánya jelzi éretlenségüket is.)

Amint 1700 éve a gnosztikusok tették a keresztények megnyerése céljából, ők is előszeretettel idézik a Bibliát, s hivatkoznak (gyakran elferdítve) a prófétákra vagy Jézusra, hogy saját tanaikat – pl. a lélekvándorlást, a csillagokon való életet vagy meditációs módszereiket – igazolják, s a hitében kevésbé járatos keresztényt megnyerjék azoknak.

Pénzügyi manipulációk

A New Age különböző áramlatai, tréningjei többnyire gyors és biztos sikert ígérnek: nemcsak a lelki béke és koncentrációképesség megnövekedését vagy szellemi energiát,

hanem anyagi sikert is. Ez a tömegeknél többnyire „nem jön be”. De számos New Age-mester és guru valóban milliárdos lett jóhiszemű követőinek pénzéből ..., és nem egy adó- és egyéb csalás vagy pénzügyi botrány robbant ki világhírű guruk körül.

Pszichés megbetegedések

Itt csak röviden utalhatunk arra, hogy a New Age súlyos pszichés veszélyeket rejt, amint ezt számos megbetegedés is jelzi. Az Isten szeretetére, Vele való kapcsolatra, Gondviselésre teremtett ember könnyen összeroppan, ha kiszolgáltatva tudja magát asztrál erőknek, varázslatnak, mágiának, szellemeknek, vagy ha tudja, hogy mások kontrollálhatják az agyát, életét. Hasonlóképp ismételten lehet találkozni olyan személyiségtorzulással, amikor valaki teljességgel túlbecsüli önmagát: varázslónak, gurunak, titkokba beavatott mesternek, kozmikus erők birtokosának tudja magát.

Szellemidézés, gyógyítás, sátáni működés

Sokan kérdezik: De hisz itt ténylegesen tapasztalhatóan történik erőátvitel, történnek gyógyulások, szellemidézések. S ha ez igaz, akkor szabad-e ezt elutasítani, el nem fogadni?

Számos esetben beigazolódott, hogy látszatos csodák, szellemidézések, tűzön járások, varázslások csalás eredményei. Lehetséges az is, hogy léteznek olyan – netán a parapszichológia kutatási területére tartozó – erők, amelyeket egyszer a tudomány majd felfed, de ma még nem ismerünk. De az egyház számára sosem volt kétséges az sem, hogy léteznek gonosz vagy sátáni erők is. S mindazokon a területeken, ahol az ismeretlen szellemi erők mögött maga a gonosz lélek sejthető, az Egyház teljes tartózkodásra inti híveit.

A Szentírásban sokszor olvassuk, hogy a sátán működik: Nemegyszer csodákat tesz vagy prófétál, hogy magához vonzzon embereket. Mózással és Isten üzenetével szemben a fáraó varázslói is tesznek csodát. Hamis csodatévő volt a bibliai Simon mágus, és ily módon jövendőt az ördögtől megszállott leány az Apostolok Cselekedeteiben (16,16–19). Jézus arról beszél, hogy hasonló jelenségek lesznek az egyház történelmében is. „Álkrisztusok és álpróféták lépnek fel – mondja –, jeleket és csodákat művelnek, hogy ha lehet, még a választottakat is félrevezessék. Vigyázzatok, mindezt előre megmondtam nektek.” (Mk 13, 21–23)

Az elmúlt évtizedekben, egy materialista világban, a sátán félrevezetésének módszere az volt, hogy tagadta, hogy létezik más is, mint az anyag. Ma, az anyagon túli világ iránti érdeklődés korában, láthatóan azt a módszert választja, hogy úgy működik az anyagon túli világ által, hogy megkísérli elterelni az emberek figyelmét a lényegtől: Krisztustól, s a neki átadott élettől... Ilyen összefüggésben értjük meg, miért jelentek meg egy csapásra a titkos világ (eddig alig hallott) jelzései, amelyek valóban sokakat maguk felé vonzanak érdekességükkel.

Miért tiltja hát az egyház a szellemidézést, a spiritizmus és okkultizmus titkos üzelmeinek minden fajtát: a távolba való erőátvitelt, a szellemi tanácsadók hívását, a mások agyába-életébe való behatolást, a magasabb szellemi energiával való kapcsolatfelvételt? Mert tud a sátáni működésről. S arról is, hogy a kezdetben játékosnak tűnő szeánszok gyakran véresen komollyá, a gonosz lélekkel való tényleges kapcsolattá válhatnak.

A megkísértéskor a sátán azt ajánlotta Jézusnak, hogy neki ad minden hatalmat, S anyagon túli, szellemi erők hatalmának birtoklása nagy kísértés. S ha fennáll a veszélye, hogy ezek a sátáni erők által működnek, a keresztény nem akarhat szerződést kötni a gonosz lélekkel, még akkor sem, ha csupán magasabb rendű intelligenciának hívhatja magát.

A sátánizmus, a sátánnal való konkrét kapcsolat keresése, bizonyos erőinek birtoklása, vele való egyfajta szerződés kötése ismerős a vallások történetében. S ha olykor kevésbé volt időszerű beszélni erről, ma ismét fel kell rá hívni a figyelmet.

Jegyzet

* A témáról bőven tájékoztat Gál P. *A New Age keresztény szemmel* c. könyve, melyre írásunkban is támaszkodtunk.

(Ez az írás megtalálható a szerző Találkozás a kereszténységgel című könyvének 2. javított kiadásában, amely nemrég jelent meg a Szent Gellért Kiadónál.)

Széll Kálmán: Farkasszemet nézve a halállal

*Az Élet Isten keresésének,
A Halál az Ő megtalálásának,
Az Örökkévalóság pedig Isten
birtoklásának időszaka*

Szalézi Szt. Ferenc

A mai világban a halál elidegenült a társadalomtól. Tabu téma, amelyről rendszerint csak a temetés során veszünk tudomást, de akkor is mindig csak a más haláláról. Életre vagyunk „programozva”. Egyik legerősebb ösztönünk az életösztön. Természetes tehát a bennünk megbúvó halálfélelem. Ám minden tudatalatti „kiküszöbölési” tendencia ellenére az ember tudja, hogy egyszer meg kell halnia. De ha a halált értelmileg el is fogadjuk, időpontját a bizonytalan jövőbe vetítjük. Ilyképpen érzelmileg nem igazán tudjuk elfogadni. Hajlunk arra, hogy a gyakorlatban úgy viselkedjünk, mintha örökké élénk. Az orvostudomány eredményei csak fokozzák bennünk ezt az érzést. A tömegkommunikációs médiumok is többnyire a betegségek elleni sikerekről számolnak be. Azt azonban ritkán gondoljuk végig, hogy az orvostudomány a betegségek meggyógyítása révén legföljebb az élet meghosszabbítására (a halál kitolására), de nem az örök életre ad lehetőséget. Az elmúlt 50 év során a perimortális időszak problematikája a magyar egészségügyben is háttérbe szorult. Egyfajta humán deficit jelentkezett ezen a területen is. Ám csak akkor tudunk ebben az időszakban helyesen cselekedni, ha már saját halálszemléletünkben is rendet teremtettünk.

Napjaink keresztény halálszemlélete

A halál leglényegesebb, néha *kínzó kérdéseit* önmagában a tudomány és filozófia ma sem képes megválaszolni. Miért születünk, ha egyszer úgyis meg kell halnunk? Miért halunk meg, ha már a világra születünk? Miért halnak meg az emberek különböző életkorokban? Van-e élet a halál után? Az epikurosz materialista válasz túlságosan egyszerűnek, egyúttal a probléma elől menekülőnek tűnik: „A halál tehát, amitől a bajok közül a legjobban rettegnék, egyáltalán nem érdekel bennünket, minthogy ameddig mi létezünk, a halál nincs jelen, mikor pedig a halál megérkezik, mi már nem vagyunk többé.” E szellemes, önvigasztaló (önámító) megfogalmazás a halál lényegét magára a meghalásra korlátozza. Nem néz farkasszemet azzal, hogy a materialista ember számára a halál végleges megsemmisülést jelent. A zsidó–keresztény kultúra alapján a hívő ember életszemlélete egészen más. Az Ószövetségi Szentírásban még ezt a meglehetősen pesszimista szemléletet olvashatjuk: „Mindennek megvan az órája, és minden szándéknak a maga ideje az ég alatt. Van ideje a születésnek és a halálnak... Mert hiszen az emberek fiainak sorsa és az állatok sorsa egy és ugyanazon sors... mindkettő porból lett, és minden visszatér a porba... Így beláttam, hogy nincs jobb az ember számára, mint hogy örömet lelje a munkájában, merthogy ez a sorsa...” (Prédikátor 3, 1–2. 19–20 és 22.) A feltámadásba vetett hit lassan alakult ki az Ószövetségben.

A keresztény ember viszont *Jézus feltámadásának tudatában* a földi életet csak átmeneti állomásnak tartja, tudja, hogy miért él, és mi az élet célja. Számára a „földi élet” a testtel rendelkező, történelembe ágyazott, ezért térben és időben korlátok közé szorított ember élete, amelyet a halállal a történelmen kívüli (felüli), tér- és időkorlátoktól felszabadult szellemi létezés (továbbélés) vált fel. G. Martelet jezsuita teológus és Kübler Ross orvos–thanatológus szerint ez az „új” (folytatólagos) élet hasonló ahhoz, mint mikor a bábból pillangó lesz. A báb (és a test időlegesen) elhal ugyan, de a pillangó megszépült, és szabadabb formában tovább él. Az élet ellentéte tehát nem a halál, hanem az élettelen. A halál sem az emberi élet vége,

hanem része, egyfajta megszüntetve továbbvezető cezúra. De mi szükség van egyáltalán erre a töredéknyi földi epizódra? Talán éppen általa van lehetőségünk, hogy magunkat egzisztenciálisan megvalósítsuk, hogy szabad akaratunkból életünkkel sáfárkodva válaszoljunk az isteni hívásra, a léttel kapott egyszeri lehetőségre és kockázatra. És miért kell meghalnunk ahhoz, hogy ezután mégis tovább éljünk? Hagyományos felfogás szerint az eredendő bűn miatt, ám Martelet exegézise szerint a válasz inkább isteni titok, misztérium, hiszen a halál látszólag az isteni szeretetlenség botránya és abszurduma, egyfajta elképzelhetetlen paradoxon. Ám az életet minket, hogy „Krisztus bennünk a megdicsőülés reménye”, ahogy azt Szent Pál a kolosszeieknek írta. A halál mégis fájdalmas, mert látszólag szeretteinktől, javainktól, sőt testünktől foszt meg. A halálban a természetes végességet, az eltűnés kényszerűségét fájlaljuk. Félünk az ismeretlentől. Szorongunk a megszokott és megszeretett evilági létezési forma szükségszerű feladása miatt. Nagyon is emberi dolog ez, hiszen még maga Jézus is sírt Lázár sírjánál. Reménységünk alapja az, hogy a valaha élt és most s a jövőben élő megszámlálhatatlan ember (csaknem) mindegyike reményeink szerint a Mennyei Abba üdvösségében fog osztozni, s egykor majd a test feltámadását (a második teremtést, az új földet és eget) is megtapasztalja, hisz szeretetből boldogságra vagyunk teremtve. Ez vigasztaló, ám – valljuk meg – még ebben a reményteli keresztény felfogásban sem könnyű a halállal „egy fedél alatt élni”, őt elfogadva vele egyességet és békét kötni.

A halál számunkra tehát csak a testi létet megsemmisítő és a földi javaktól megfosztó esemény. Michelangelo szerint elhalt hozzátartozóinkat úgy kell tekintenünk, mint akiket nem vesztettünk el, csupán előre siettek előttünk oda, ahova mi is igyekezünk. Ahol a földi javak helyett elképzelhetetlen boldogságot és lelki „kárpoztást” kaphatunk, hisz ahogy a 49. (48.) zsoltár mondja, odaátra semmit sem vihetünk magunkkal.

Az Élet és Halál fogantatásunktól kezdve összefonódik. A halál eseménye elsősorban nem (csak) időpont kérdése, hiszen a haldoklás (és meghalás) folyamat. Sőt! Az egzisztencialista Heidegger szerint már születésünkkel kezdünk meghalni. Az időnek is a halál ad jelentőséget, miután időnk ki van mérve. Becker is hangsúlyozza, hogy születésünk óta a halál és újjászületés párhuzamosan zajlik életünkben. Más szóval *születésünk óta folyamatosan meghalunk*. Ez azt jelenti, hogy az élők mindenkor egyszersmind haldoklóknak, a haldoklók pedig mindvégig élőknek tekintendők, vagyis befejezett halálukig megilletik őket azok a jogok, amelyek az élőknek kijárnak. Van részleges (partialis) halál is. Pl. akinek veséje tönkrement, végtagja elhalt stb. Az agy halála azonban a személyiség halálát jelenti.

A vörösvérsejtek élettartama kb. 90 nap, míg a csontsejtek hozzávetőlegesen 7 évig élnek. (Ez azt jelenti, hogy egy hetvenéves ember háta mögött jelképesen már tíz csontváz sorakozik.) De nemcsak testanyagunk összetétele cserélődik, hanem szellemi-lelki felépítésünk is változik. A kisiskolás lelki alkata jelentősen eltér a csecsemő-kisgyermekétől, de az öregemberé is a fiatalétól. Ilyenformán személyiségünket is változtatjuk. Szokásaink, ízlésünk éppúgy folyamatosan változik, mint arcunk, testünk, erőnlétünk és egészségi állapotunk. Míg azonban az élet során a sejtek megújulása (újjászületése) és elpusztulása (halála) hozzávetőlegesen egyensúlyban van, a tulajdonképpeni haldoklás során utóbbi folyamat felgyorsul, amíg a befejezett halál be nem következik.

Nem mindegy azonban, hogy hol hal meg az ember (a beteg). Évszázadokon keresztül a társadalom uralkodó szervezeti egysége a termelői és fogyasztói szövetséget alkotó ún. *nagycsalád* volt. Ebben egyaránt helye és szerepe volt a születésnek, meghalásnak és ravatalozásnak. Ma Európában az emberek kétharmad (hazánkban kb. 3/4) része kórházban hal meg. Még a második világháború után is szokás volt a beteget hazavinni a kórházból,

hogy otthon haljon meg. (Ma gyakran éppen a kórházba viszik meghalni.) Nem kétséges, hogy az otthoni halál sok szempontból emberségesebb, ám ez egyrészt nem minden esetben valósítható meg, másrészt a társadalomtól és a hozzátartozóktól is egyfajta áldozatot kíván.

Bárhol is hal meg a beteg, *segíteni* kell őt a halálban, a *meghalásban*. Ez nem egyenlő a halálba segítséssel vagyis az eutanáziával, amelynek aktív formája a keresztény felfogás szerint emberölés.

Az eutanáziáról lévén szó, idézzük *A katolikus Egyház katekizmusából* a reá vonatkozó pontokat (2276–2279): „Különös tiszteletre szorúlnak azok, akiknek élete megfogyatkozik vagy meggyengül. A beteg vagy hátrányos helyzetű személyeket támogatni kell, hogy a lehetőségekhez képest normális életet élhessenek. – Bármilyen legyen is a közvetlen eutanázia indítóoka vagy eszköze, lényege az, hogy a hátrányos helyzetű, beteg vagy haldokló emberek életének véget vessen. Ez erkölcsileg elfogadhatatlan. – Hasonlóképpen gyilkosság minden olyan cselekedet vagy mulasztás, amely akár önmagától, akár szándékosan halált okoz azért, hogy megszüntesse a fájdalmat, és súlyosan ellenkezik az emberi természet méltóságával és Teremtőjének, az élő Istennek tiszteletével. A téves ítélet, amelyet jóhiszeműen hozhat az ember, nem változtatja meg a mindig is üldözendő és elkerülendő gyilkos tett jellegét. – Indokolt lehet azonban a költséges, veszélyes, rendkívüli vagy a várt eredményekhez képes aránytalan orvosi beavatkozások abbahagyása. Ez a »terápiaszennvedély« visszautasítása. Így az ember nem a halált idézi elő, hanem elfogadja, hogy nem tudja megakadályozni. A döntést a betegnek kell meghoznia, ha szakértelme és képessége lehetővé teszik, vagy ha nem, akkor a jogilag illetékeseknek, mindenkor tiszteletben tartva a beteg ésszerű akaratát és törvényes érdekeit. – Egy beteg személynek általában kijáró gondoskodás még akkor sem szüntethető meg indokoltan, ha a halál bekövetkezése várható. Erkölcsileg megfelelhet az emberi méltóságnak az érzéstelenítők alkalmazása a haldokló szenvedésének csökkentésére, még azzal a kockázattal is, hogy napjai megrövidülnek, ha a halált sem célként, sem eszközként nem akarja, csak mint elkerülhetlent beszámítja és elviseli. A tüneti gyógyítás az önzetlen szeretet kiváltságos formája. Ilyen minőségben bátorítható.”

A kórház és a meghalás

A betegség mindig rosszkor jön, és nagy úr. Kopogtatás nélkül lép be az ajtón, és néha már markában szorongatja a halálos ítéletet. Az egészséges ember a betegség révén *testileg-lelkileg* megváltozik. A tegnapi még közmegebecsülésnek örvendő, alkotó munkát végző gyárigazgató, tanár vagy fizikai munkás egyszeriben „beteggé” válik. Kórházainkban, sajnos, ez a „beteg” egyfajta uniformizált, jó esetben paternalisztikus, rosszabban inkább tárgyyszerű elbánásmódban részesül. Lénárd – a brazíliai őserdőbe vetődött orvos – írja: „A betegség sors, és nem szerep.”

A betegség a betegben mélyreható lelki folyamatokat indít. Ám másként éli meg a gyomorrákos a lassú testi leromlást, az emlő- vagy prosztatárákos a kései csontáttétek szövődményeit (törés, fájdalom), másként az Alzheimer-kóros a fokozatos elbutulást, másként a reggel még egészséges, majd akut betegség áldozatául eső szívinfarktusos vagy balesetes beteg a hirtelen rátörő halálos veszélyt, stb. De még ugyanazt a lábtörést (gipszet) is könnyebben viseli el pl. az ülő foglalkozást végző bíró, mint a teniszbajnok. A betegséggel szembeni lelki „fogadókészség” tehát igen különböző. Ám nemcsak a betegség (műtét), hanem a vele kapcsolatos maradandó rokkantság

vagy csonkultság (emlőamputálás, végtag elvesztése, a végbél hasra való kivezetése, állandó hólyagkatéter, maradandó sántítás, vakság stb.) feldolgozása is sújtja a beteget. Szinte mindenkit más minőségben és mennyiségben „támad meg” és formál át a betegség. (Megdöbbszentő életszerűséggel, ritka élményt jelentő művészi fokon írja le ezt a folyamatot Szolzsenyicin a Rákostály című művében!)

Közös sorsa a betegeknek, hogy betegségeiknek, továbbá kezelő-ápoló személyzetüknek, sőt részben családjuknak is többé-kevésbé ki vannak szolgáltatva.

A „Hôtel du bon Dieu”-ben a kórház még a „Jóisten szálláshelye” volt. A mai általános felfogás szerint a kórház a gyógyulás háza, *gyógyintézet*. Sajnos, ez nem teljesen így van, hiszen nem minden beteg gyógyul meg a kórházban. A kórház egyúttal a meghalás háza is! Az orvosok (és ápolók) a halált munkájuk (gyógyításuk) kudarcaként szemlélik és élük meg. A legtöbb betegség gyógyításának és a legtöbb osztály gyógyítási munkájának egyik fokmérője éppen a halálozási arány. Az az orvos (osztály) dolgozik jól, akinél alacsony a halálozás. Ez is oka annak, hogy a kórházi munka elsősorban a gyógyítható betegek felé irányul, miközben a haldoklókkal egyfajta (kirekesztő, spanyolfal mögé helyező) tárgyiasult, „alibi” kezelés történik. Az elmúlt 40 év során, sajnos, a haldoklás is az orvoslás és ápolás peremére szorult.

A mai kórház egyfajta *javító szervizként* fogható fel, ahol a beteg a műszerek, gépek, berendezések, laboratóriumi vizsgálatok és orvosok tömege között hánykódik. Helytelen azonban az emberrel kapcsolatosan is a technikától és az ipartól kölcsönzött futószalagelemeket alkalmazni. (Pl. azt, hogy egy nővér csak gyógyszerrel, egy másik lázat mér, a harmadik vérnyomásokat és pulzust számol, stb.) Hiszen a beteg ember nem pusztán tárgy a gyógyításnak, hanem élő szenvedője (vagy haszonélvezője), aki igényli a személyes kapcsolatot. Ezt csak az orvos (nővér) és beteg humanizmussal átfűtött, bizalomra épülő, egyenrangú partnerszerepével lehet biztosítani. Szakítva a régi paternalisztikus (atyáskodó, alárendelő, elrendelő, előíró, megtiltó stb.) orvos–beteg kapcsolattal, egy folytonos párbeszédben megvalósuló, bizalomra épülő, etikus és humánus viszonyt kell orvos és beteg között mindinkább megteremteni, amely az orvoslás történetében nemcsak forradalmi változást jelent, hanem egyfajta felszabadulást, nagykorúsítást is a beteg számára. Nagyon fontos a beteget mindig mindenről felvilágosítani, mindenhez beleegyezését kérni. Mindez feltételezi a beteggel való folytonos kommunikációt.

A gyógyíthatatlan (halálos) beteg

Legtöbb gondot ma azok jelentik, akiknek betegsége az orvostudomány mai állása szerint nem gyógyítható, ezért a betegségfolyamat végül halálba torkollik. A gyógyíthatatlanság a betegség szakaszaitól is függő, történelmileg is változó tartalmú, viszonylagos fogalom. A ma gyógyíthatatlan betegsége holnap esetleg már gyógyítható lesz. *A gyógyíthatatlanság sohasem jelent kezelhetetlenséget vagy ápolhatatlanságot*. A kezeléssel átmeneti remissziók érhetők el, ami a végzetes kimenetelt fékezi – a folyamatos romlás tendenciájába lépcsőfokokat (plátókat), esetleg javulási periódusokat képes beiktatni. A terápia eredeti görög értelmezése szerint (therapein = szolgálni, ápolni, segíteni, megbecsülni stb.) e tevékenység a haldoklók „terápiáját” is magában foglaló feladatot jelent, s aki ezt az elvárást nem teljesíti, az nem tekinthető terapeutának, vagyis gyógyítónak.

A gyógyíthatatlan betegséggel kapcsolatban sarkalatos kérdésnek tűnik, *mit közöljünk a beteggel?* Messzire vezetne e kérdés boncolgatása, de ma világviszonylatban uralkodó elv az, hogy a betegnek joga van (sőt még a hozzátartozókkal szemben is elsősorban neki van joga) megtudni az igazságot. Nem mindegy azonban, hogy az „igazságot” ki, mikor, hogyan és milyen formában közli. Célszerű megvárni, hogy a beteg maga tegyen fel kérdéseket,

amelyekre mindig tapintatosan az igazat (ám nem feltétlenül a „meztelen” igazságot) kell válaszolnunk, mert sohasem szabad a beteget a reménytől megfosztani. Legcélszerűbb az igazságot apránként és fokozatosan közölni. Hagyjuk mindig, hogy a beteg kérdezzen. Van persze olyan beteg, aki nem is akarja tudni az igazat. Ezeket nem szabad erőszakkal „felvilágosítani”. Mások, ha az ún. „igazat” akarják is tudni, voltaképpen titokban arra várnak, hogy őket a gyógyulással (jó kórjóslattal) vigasztalják. Az ilyen betegnek sem feltétlenül kell az igazat megmondani.

Hazánkban még mindig a beteg szimpla (olykor akár otromba) „becsapása” az uralkodó gyakorlat. A betegnek „hazudunk”, ezáltal csalódásba torkolló hamis reményeket keltünk benne. Ám hazugságainkban sem vagyunk konzekvensek (zárójelentés és szóbeli közlés ellentmondása) és diplomatikusak. Ily módon a beteg gyanakvóvá, bizalmatlanná és bizonytalanává válik, a hazugságot leleplezi, bajával és kételyeivel egyedül marad. A *hallgatás* és a *hazugság* fala veszi körül, amely a betegtől megvonja a halálra való felkészülés lehetőségét. Az ilyen beteget többnyire elkerülik ismerősei és barátai is, mert nem tudnak vele nyíltan beszélni.

Csábító lenne most a gyógyíthatatlan beteg lelki reakcióinak Kübler Ross szerinti beosztását ismertetni, ám közismert volta miatt ez mellőzhetőnek látszik. Kevésbé ismert a Buckman-féle felosztás, mely *három szakot* különít el.

Az első *a kezdeti tünetek szakasza*, amelyre az érzelmi ambivalencia jellemző. Ide tartozik a bánat, szomorúság, nem elfogadás, érdeklődés beszűkülése, felelős keresése (önvád, az orvosok vagy mások vádolása stb.), a „tudás” és „hívés” konfliktusa (tudom, de nem bírom elhinni) stb. Van, aki nagyon nehezen fogadja el a rosszat, mint ahogy mindnyájan természetesnek vesszük, hogy mindenkor másnak szól a lélekharang, mást ért a szerencsétlenség. Ebben a szakban az ember szívét megüli a bánat, amely mintegy hívatlan vendégként szinte állandóan mellé szegődik. Úgy érzi magát (és azt reméli) a beteg, mintha tragikus sorsa csupán egy rossz álom lenne. Lassan eszik, étvágytalan, érdeklődése beszűkül, sokat töpreng, szűk körre korlátozva gondolkodik, nem köti le az olvasás, nem érdeklí a tévé, lefogy, és nem egyszer önzővé válik. Vannak, akik betegségüket nem veszik tudomásul, hanem azt (védekező reakcióként mintegy) visszautasítják.

A második szakasz a *szembesülés a veszedelemmel*, mely nem kevesebb lelki válsággal jár. Egyik megnyilvánulási formája a harag, ingerlékenység. A beteg haragszik a szabadság és egészség korlátozottsága miatt, haragszik mindenkire és mindenre, az orvosra, aki „elkezelte”, a betegségre – amely hívatlanul jött, és a maga útját járja –, a világra, az egészséges emberekre, a családra, a segíteni akarókra, sőt az Istenre is, aki őt igazságtalanul sújtotta, büntette. Ugyanakkor jelentkezik a betegségtől, a kezeléstől, a fájdalomtól, a haláltól, sőt a féléstől való félelem is. A félelem ősi érzés! Félnünk, mert van képzelőerőnk, és tudunk gondolkodni. Ám van lelki, szociális és egzisztenciális félelem (szorongás) is (mi lesz velem, hogy bírom anyagiakkal, mi történik szeretteimmal, stb.). A búcsúzás is ebben a szakaszban kezdődik. Búcsú a személyektől, életmódtól, hivataltól, tárgyaktól, emlékektől. Jelentkezik azonban a remény, ám a kétségbeesés, depresszió kettőssége is. Sokféle remény létezik. Ez eltérő gyorsasággal a reménytelenséggel váltakozva hullámozik. Csaknem mindenkiben jelentkezik ebben az időszakban a többé-kevésbé megalapozott, tudatos vagy tudat alatti büntudat.

A beteg kivetíti érzelmeit a környezetre. Ez cselekedeteiben és megnyilvánulásaiban mutatkozik meg. Ezeket az érzelmeket a szenvedés, bánat, kétségbeesés, elkeseredés, könnyörület utáni vágy, néha a felfokozott hit jellemzi. Ezen

érzések ősi voltát egyebek közt a könyörgő zsoltárok (pl. a 86/85-ös) is jól érzékeltetik.

A harmadik, utolsó szakasz a *végstádium* vagy a tulajdonképpeni haldoklás.

Halálba kísérés, haldoklás – otthon és a kórházban

Amint az egyes emberek élete egymástól minden vonatkozásban jelentősen eltérhet, úgy a halált sem lehet egységesíteni és sematizálni. A hirtelen halált (szívhalál, baleset, tüdőembólia stb.) a beteg jószerével fel sem fogja, hamar „átesik” rajta. Az öregkori végelgyengülés terminális időszakát a fokozatos elgyengülés, aluszékonyság, agyi hypoperfusio (csökkent vérellátás) jellemzi, amit a beteg vagy nem él meg, vagy csak tompa sejtései lehetnek róla.

A gyógyíthatatlan betegek zöme egy *halálba kísérő* egyént kíván, ami egyik legnehezebb és egyben legmagasztosabb keresztény-humanista kötelességünk lehet. Henri J. M. Nowen szerint „a gyógyítónak folytonos erőfeszítéseket kell tennie, hogy a haldokló számára olyan légkört teremtsen, amelyben a beteg úgy érzi, hogy ő és az orvos nem két különböző világban (az egészségesek és a haldoklók világában) élnek, hanem a törekény létben mintegy osztoznak, azonos csónakban eveznek, így útitársként foghatják egymás kezét”. A kórházban megélt gyógyítás és ápolás azonban csak epizód a beteg életében. Éppen ezért az orvos és a nővér szerepe jelentős ugyan, de időben behatárolt.

A legnehezebb szerep a családnak. Fő nehézsége, hogy a családtagok nem szakértők, ám mégis kötelességük van a gyógyíthatatlan beteggel szemben. A francia püspöki kar 1989-es pásztorlevele alapján: „Ahogy a szülők világra hozzák (életbe segítik) gyermekeiket, akként kell később a gyermekeknek is szüleiket az életből mintegy kivezetni.” Legelőnyösebb, ha a „halálba kísérést” és a halálban a haldokló „mellé állást” egy olyan ember végzi, aki a haldoklóhoz már korábban is mindig közel állt, akit a haldokló is elfogad, aki hozzá kötődött, vállalja az ezzel kapcsolatos időt, fáradságot, és aki lelkiileg is felkészült ezen nehéz feladatra. A halálba kísérő természetesen lehet jó barát vagy más humanitárius segítőtárs is, de különösen feladata ez a keresztény embernek. Hiszen a keresztséggel nemcsak Isten gyermekei lettünk, hanem az Egyház (egyházközség és hívek) nagy közösségéé is, amelynek kötelessége a gyengék segítése. A hívőknek mint Krisztus élő közösségének feladata a szeretet parancsa alapján a betegekért imádkozni, a magányosokat felkarolni, a szegényeket támogatni, a gyámoltalanokat megerősíteni. Az irgalmasság testi cselekedetei közé soroljuk a betegek látogatását. Ha erre személyesen nincs időnk, úgy egy levél, egy apróbb megemlékezés vagy egy telefon is jó szolgálatokat tehet. (Nemcsak az úrnapi körmeneten való részvétel jelenti a keresztény hitvallást, hanem legalább annyira a gyengék és betegek szeretetben való támogatása!) A közvetlen halálba kísérő mellett azonban számítani kell a segítő családtagokra, barátokra, szomszédokra, egyházi személyekre, szociális és egészségügyi segítőkre, a különböző szeretetszolgálatokra stb.

A beteggel kapcsolatos minden tettünket az *empátia* hassa át. Bár az empátia mindenkivel többé-kevésbé veleszületett érzés, azt fejleszteni, élesíteni, sőt tudatosítani is lehet. A hosszú betegségben szenvedő betegek hozzátartozóinak ez egyenesen kötelessége, mert az ilyen beteggel való segítő együttélés rendkívül nagy türelmet, megértést, fizikai megerőltetést és lelki erőt kíván. E betegek ugyanis nyűgössé, követelődzövé és nehézkessé válhatnak, ami a hozzátartozók számára komoly próbatételt és kihívást jelenthet.

Ahogy az újszülöttet, úgy természetesen a haldoklót is gondosan ápolni, gondozni és kiszolgálni kell. Ez önmagában sem könnyű feladat.

A segítség egy másik, de nem elhanyagolható módja a beteggel való *együttlét* (társaság) és *kommunikáció*. Ez nem feltétlenül jelent beszédet. Egy mosoly, simogatás, ölelés, kézráhelyezés, ajkak benedvesítése ún. nonverbális (nem szóbeli) kommunikációként

fogandó fel. Lehet együtt hallgatva magnózni, máskor mesélni, felolvasni, a fényképalbumot nézegetni, sétálni, a múltat felidézni. Nem feltétlenül kell nekünk beszélünk. Hagyjuk a beteget szabadon nyilatkozni. Nagy adomány és egyben segítség a „meghallgatni tudás”. De még ha mi magunk beszélünk is, ne csak önmagunkról beszéljünk. Kerüljük azokat a témákat, amik a beteg érzékenységet sérthetik. Ne vigasztaljunk úgy, hogy a beteg panaszait bagatellizáljuk, vagy azokat saját (mások) bajaival mintegy túllicitáljuk. Ki kell puhatolnunk, hogy mi érdeklí a beteget. Van, akit a foci, másokat az unoka, de van olyan beteg is, akinek érdeklődése már csak saját betegségére szorítkozik. Ne keltsünk aggodalmat, ne vonjuk kétségbe a kezelés érdemességét, ne emlegessünk rémregéket a hasonló kezelésekkal kapcsolatos ismereteinkről stb., mert a gyógyíthatatlan beteg fülébe könnyű bogarat helyezni. Beszédünk legyen mindig nyílt. Osztózzunk a beteg aggodalmában. Panaszait ne kicsinyítsük, de feleslegesen ne is fokozzuk szorongását. (Pl. röntgenkezelésnél ne kérdezzünk rá egy esetleges hányingerre, ami előbb-utóbb „állítólag” minden betegnél keletkezik.)

A betegnek szüksége van arra, hogy legyen valaki, akivel *megosztja érzelmeit*, aggályait, gondjait. Erre bátorítani is kell. Néha ugyanis félelmében szorong, nem nyílik meg, szégyelli betegségét, helyzetét, szerepét, vélt vagy valós gyengeségét stb. A partnerek közt legyen összhang! Van, amikor a beteg szólna – de a partner nem –, vagy társa nem képes őt bátorítani. Máskor a beteg nem beszélne, míg partnere mindenáron beszélgetést erőltet. Előfordul az is, hogy a beteg nem akar beszélni, noha szüksége lenne rá, miközben a partner nem érzi, mikor és miben tesz jót a betegnek, stb. A beszéden kívül a beteg viselkedésével, mimikájával számos „jelzést” tehet, amit észre kell vennünk. Fogékonyak kell lennünk ezekre a jelekre. A reménytelenséget sohasem szabad hamis reménnyel ellensúlyozni. Nem szabad a beteget rövid lejáratú ígéretekkel áztatni, mert nemcsak irántunk való bizalma rendül meg, de az ígéret be nem teljesülése csalódást és felesleges csapást jelent számára. Ugyanakkor soha ne vegyük el a reményét. Pl. ha nem ártalmas gyógyszereket, injekciókat vagy más „csodaszereket” kíván, kérését teljesítsük mindaddig, amíg azokat nem a felajánlott gyógyító (javító) műtét (eljárás) helyett kívánja alkalmazni. A beteg megalapozott büntudatát tartsuk tiszteletben, a megalapozatlant igyekezzünk menteni. Ne hánytorgassuk azonban fel neki az életében elkövetett hibáit, vétkeket, vagy akár egészségét tönkretévő káros szenvedélyeit (dohányzás, ivás stb.).

Létezik ún. „*szenzitív hallgatás*” (meghallgatás) is. Ilyen vetülete a gyónásnak is van, amely sok esetben megkönnyebbülést, megszabadulást és megnyugvást hoz. Adott esetben hagyjuk sírni is a beteget. Ez is könnyítést jelenthet. Lehetőség szerint tegyük meg a haldoklók kívánságait. (XII. Piusz pápa például haldoklása során egy tiszta pillanatában Beethoven első szimfóniáját kívánta hallani.) Ne próbáljuk a haldokló magatartását megváltoztatni. Ne kezeljük gyermekként, ne neveljük, ne oktassuk, ne „idomítsuk”.

Keresztény ember számára a *vallásos témák* mindig aktuálisak, ám ezeket sohase erőltessük. Többnyire vigasztaló Jézus szenvedésének, feltámadásának, az új élet kezdetének emlegetése, Isten szeretetének, irgalmasságának hangsúlyozása. A hithez tartozik az elszakadni tudás is. Abból a célból elszakadni, hogy az ember még inkább kapaszkodjon és közelebb kerüljön Istenhez. (Az ember élete hasonlít a légzéshez. A kilégzés során mintegy elengedjük magunkból a korábban belélegzett és feladatát már teljesített levegőt.)

A szenvedő ember felajánlhatja szenvedéseit szeretteiért, önmagáért, és egyben osztózik, részesül Krisztus szenvedéseiben is. Isten nemcsak Teremtő, hanem az élet és halál ura is. Ezt a haldoklók is tudják, és ezért kérik általában segítségét. És bár Jézus feltámasztotta a halott Lázárt, az ember mégsem kívánhatja, hogy Isten újrateemtse a haldokló embert, és ezzel tulajdonképpen önnön törvénye ellen cselekedjék. A haldoklónak a haldoklásban újra meg kell ismernie, fel kell fedeznie Istent. Mert ő egyben a „kísérő Isten” is, aki bennünket életünk során kísér. Az Ószövetségben is kísérte népét, segítette, vezette és oltalmazta őket.

A szükségben sem hagy el senkit, noha az elhagyottságot sok haldoklóval együtt maga Jézus is érezhette, hiszen a zsoltár szövegével így kiáltott a kereszten „Én Istenem, én Istenem, miért hagyta el engem?” Az életben Isten segítségével sok minden beteljesedhet: Dávid legyőzhette Góliátot, Jób elégtételt és új életet nyert; de ugyanakkor a Szentírásban a végső határok is kirajzolódtak. Mózes pl. már nem láthatta meg az ígért földjét. Ám az Úr senkit sem vesz igénybe erején felül. Ahogy az 1. Korintusi levél 10,13 versében olvashatjuk: „Hűséges az Isten, erőtkön felül nem hagy megkísérteni, hanem a kísértéssel együtt a szabadulás lehetőségét is megadja, hogy kibírjátok.” Ne feledjük, hogy Jézus is azt mondta: „mindazonáltal legyen meg a Te akaratod!”

A vallásos tárgyú beszélgetésen, felolvasáson, elmélkedésen kívül apróbb gesztusok is értékesek lehetnek, mint pl. egy kereszt rajzolása a homlokra. Nagyon hasznos a közös ima (zsoltárok, miatyánk, üdvözlégy, rózsafüzér, szabad szövegű imádságok stb.). Ősi népi szokás, hogy derék falusi keresztény asszonyok a haldokló mellett virrasztanak, imádkoznak, gyertyát gyújtanak. Ennek kapcsán magamban többször aggódtam, hogy ez talán ijesztő lehet a betegnek, mert saját közeli halálával szembesül. Ám egyik betegem túlélte ezen „haldoklását”, majd kérdésemre azt válaszolta, hogy számára rendkívül megnyugvást és békét jelentett az, hogy nincs egyedül, és körülötte imádkoznak.

A *haldoklás* éppoly része legyen a kórházi „gyógyításnak”, mint a gyógykezelés egyéb összetevői. Legyen valaki a haldokló mellett, s fogja a kezét. Legjobb, ha a beteget hozzátartozója őrzi. Néha beszéljen is vele. Nem tudhatjuk, hogy a beteg meddig és mennyit ért. Az mindenesetre feltételezhető, hogy a hallás egyik korán kifejlődő érzékszervünk; már a méhen belül is hall a magzat, s az intenzív osztályon eszméletlen állapotban kezelt számos beteg felépülése után meglepő epizódokról, párbeszédekről vall. A haldoklóval való bánás ne legyen kirekesztő, elkülönítő, félretoló. A beteg még az úgynevezett minimum terápiában sem szenvedhet. Ne legyen fájdalma, ne szomjazzon, ne éhezzen, lehetőségeink szerint szabadítsuk meg kínjaitól, stb.

A hozzátartozók kötelessége a beteg *keresztény útravalójáról* gondoskodni. A szentgyónás egyfajta kibékülést jelent az Istennel, a Világgal és a Sorssal, mert a megbocsátás békéjét hozza el. A betegek szentsége nem az „utolsó kenet”, így annak felvétele ma már nem okozhat nehézséget. Szintén megnyugvást, néha jobbulást is hoz a betegnek, akinek tudnia kell, hogy ez nem a végső útravaló, hanem adott esetben éppen a gyógyulás reményének erősítője. Helyes, ha a betegek már a kórházba fekvés előtt, de legalábbis még nem eszméletlen állapotukban veszik fel e szentségeket. Az igazi megerősítés, sőt ha kell, útravaló (viatikum) természetesen az Eucharisztia, mely az utolsó vacsorára emlékeztet, s egyben a közeli feltámadás reményét és ígértét is hordozza. Ezzel a haldokló mintegy Jézus útját járja. Ebben a gondolatban kell őt segíteni és erősíteni. A halottak már nem alkalmasak arra, hogy felvegyék a szentségeket. Általános szokás azonban, hogy közvetlenül a váratlan halál után még elhívják a papot, aki a szent kenetet feladja. A halál ugyanis folyamat, amelyet nehéz egy bizonyos időponthoz kötni, s nem tudni pl., hogy meddig hall a beteg!

A pap, sőt a halottkémlelő orvos, valamint a barátok vigasztaló szerepe nem becsülhető le. A gyászoló hozzátartozóknak ilyenkor sok megértésre, tapintatra, részvételre, segítségre és keresztény szeretetre van szüksége. Hasznos az elhalt teteme mellett elmondott közös ima is. A visszamaradók számára a feltámadás reményének táplálása vigaszt jelent. A halott keresztel történő megjelölése révén a tetemet mintegy saját kezünkből Isten kezébe adhatjuk át.

A tetemmel való kegyeletes bánásmód régi kíváncsi, és – úgy gondolom – e tekintetben komoly pótolnivalónk van. Régen minden kórházban ravatalozóhelyiség volt, ahol a halott nyitott koporsóban pihent. Ma viszont a halál után az osztályon töltött kínos két vagy több óra múltán a tetemek dísztelen kocsin, gyorsan a prospektúrára (a kórház boncolási osztályára) kerülnek. Végleg eltűnnek ezáltal a hozzátartozók szeme elől, hiszen a gyásznép legközelebb már csak a temetésen találkozik a lezárt koporsóval.

Utószó

A kérdést közel sem kimerítő, inkább figyelemfelkeltő s csak a legmarkánsabb kérdéseket érintő írásomat egy minden olvasóra egyaránt vonatkoztatható imával szeretném zárni, befejezni.

Uram! Te rendelted, hogy mindannyiunknak meg kell halnunk. Egyben vigasztalásképpen megmutattad, hogy képes vagy legyőzni a halált, s kereszthaláloddal minket is megszabadítottál az örök haláltól. Segíts és erősíts minket, hogy mindenkor elfogadjuk a Te szent akaratodat. Hogy hitünk szerinti meggyőződéssel és alázattal viselhesük szenvedéseinket. Szeretteinktől és életünkben szerzett javainktól békében tudjunk elválni. Lázadás nélkül fogadjuk el betegségünket és sorsunkat. A feltámadás reményében ajánljuk lelkünket a Te kezébe, testünket pedig megbékélve adjuk át az enyészetnek. Engedd, hogy igaz keresztényként lehessünk szeretteink halálának jó kísérői, s add meg nekünk is, hogy keresztény módon kísérjenek bennünket a halálba. Add, hogy úgy dolgozhassunk, mintha örökké élénk, de úgy imádkozzunk, mintha bármikor meghalnánk. Biztosítsd számunkra a szentségi útravaló kegyelmét és az emberhez méltó halál lehetőségét. Szűzanyánk, imádkozzál érettünk, bűnösökért, most és halálunk óráján. Ámen.

Figyelő

Szabó Ferenc: Széljegyzetek az új médiatörvényhez

A *Magyar Közlöny* 1996. január 15-i száma közzétette az „1996. évi I. törvényt a rádiózásról és a televíziózásról”. A magyarországi katolikus, református és evangélikus egyházak, valamint a magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (a következőkben: „történelmi egyházak”) közös nyilatkozatban üdvözölték az új médiatörvény megjelenését. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy több fontos észrevételük nem került be a törvény szövegébe. Meggyőződésük, hogy néhány év múlva az addigi tapasztalatok nyomán a nyitva maradt kérdések törvénymódosítás útján megoldódhatnak. „Azt pedig mindenképpen elvárjuk – hangozt a nyilatkozat –, hogy a törvény gyakorlati végrehajtása során az egyházi és vallási műsorok semmilyen szempontból se kerüljenek hátrányos helyzetbe a közszolgálati médiumokban.” A történelmi egyházak azt is kinyilvánították, hogy képviselőik a médiumokat kezelő közalapítványok kuratóriumában a társadalom javára, a közjó szolgálatában tevékenykednek majd. (*Magyar Hírlap*, 1996. febr. 8.)

A magyar katolikus püspöki kar mediabizottsága – egyeztetve a történelmi egyházakkal – több fontos módosítási javaslatot tett a törvénytervezetnek, ellensúlyozva azt a liberális szemléletet, amely a (világnézeti) „semlegesség” és a „pluralizmus” címkéje alatt igyekezett elmosni a különbségeket egyrészt a vallási és az egyházi műsorokra, másrészt a történelmi egyházakra és a többi kisegyházra vagy szektára vonatkozó rendelkezések között, egyszerűen a „vallási” címke alá foglalva valamennyit. Jóllehet az illetékes minisztérium egy évig semmi válasza sem méltatta beadványunkat, az év vége felé mégis sor került bizonyos módosításokra; ezeket örömmel vette tudomásul az idézett nyilatkozat. Így például az általános rendelkezések keretében, a közszolgálati műsorszámnál ilyen „értelmezést” találunk: „a vallásszabadság megvalósulását szolgáló, valamint az *egyházi* és a hitéleti tevékenységet bemutató műsorok”. „A műsorszolgáltatás elvei és szabályai” című II. részben azt a rendelkezést olvassuk, hogy a vallási vagy hitbeli meggyőződést *sértő* képi vagy hanghatások bemutatása előtt a közönség figyelmét fel kell erre hívni. Persze, itt rögtön azt kérdezhetnénk: miért engedi a törvény, hogy a közszolgálati médiumokban ilyen programokat egyáltalán sugározzanak. A reklámozás szabályozásánál ilyen szempont szerepel: „Lelkiismereti, illetőleg világnézeti meggyőződés reklám útján a műsorszolgáltatásban nem terjeszthető.” Itt hozzá kellett volna fűzni: ilyen meggyőződés „nem is sérthető.” Helyes a következő tilalom: „Nemzeti ünnepek eseményeiről, vallási és *egyházi* szertartásokról készített műsorszámok közlését közvetlenül megelőzően és azt közvetlenül követően reklám nem közölhető.” Illetve: „Nem lehet reklámmal megszakítani vagy megrövidíteni azt a műsorszámot, amely vallási, illetve *egyházi* tartalmú.”

A közszolgálati műsorszolgáltatás szabályainál kiemelem azt, hogy a *műsorszolgáltatónak különös figyelmet kell fordítania a vallási és egyházi, továbbá a nemzeti, etnikai és más kisebbségi kultúrák értékeinek megjelenítésére.*

Az új törvény szerint közszolgálati műsorszolgáltatásban és a közműszolgáltatásban csak négy kategória támogatható, első helyen szerepelnek a vallási és *egyházi* tartalmú műsorszámok.

Döntő fontosságú lesz a *műsorszolgáltatás szabályzata*, amelyet kilenc hónapon belül el kell készíteni, és jóváhagyás végett meg kell küldeni a közalapítvány kuratóriumának. A törvény előírja, hogy e szabályzat legyen tekintettel többek között a kulturális, tudományos, világnézeti és vallási *sokféleségre*, és annak rendszerét *tárgyilagosan* mutassa be. E fontos pontban sok függ a törvény értelmezésétől; tehát egyesek a hangsúlyt a pluralizmusra

helyezhetik a tárgyilagosság kárára, amikor a „kéregtörvénynek” tartalmat adnak. Ezt jelzi már a kuratóriumi tagságra vonatkozó törvény. A katolikus, református és evangélikus egyházak, valamint a zsidó hitközségek együtt csak egy tagot küldhetnek a kuratóriumba, miként a többi bejegyzett „egyház” (tehát kiségyházak, szekták és más közösségek) egyet. Nem kell különösképpen bizonyítani, hogy a történelmi egyházak hívei az ország lakosságának mégiscsak túlnyomó többségét alkotják. A tárgyilagosság azt követeli, hogy a műsorszolgáltatásnál ezt a tényt figyelembe vegyék.

Minden attól függ tehát, hogy milyen lesz a műsorszolgáltatási szabályzat és a törvény gyakorlati megvalósítása. A katolikus egyház igen jelentősnek tartja a médiumokat az evangelizálásban. Persze, sürgető feladat, hogy Magyarországon is médiaszakembereket, valláskultúrával rendelkező hívőket lehessen bevinni e modern apostoli munkába, nem feledve azt sem, hogy bizonyos *elő*evangelizálás is sürgető feladat, tehát a hit és a kultúra párbeszéde a nem vallási-egyházi műsorok keretein túlmenően is.

Krómer István: Az MSZP–SZDSZ-kormány egyházpolitikájáról – dióhéjban

Az 1990-es szabad választásokat követően hivatalba lépett kormány közismerten jóindulattal viseltetett az egyházak újjászerveződési törekvéseivel kapcsolatban, olyannyira, hogy ellenfelei nemegyszer keresztény kurzust kiáltottak. Az MSZP és az SZDSZ akkoriban élénken tiltakozott az egykor egyházi tulajdonban volt ingatlanok egy részének visszaadásáról rendelkező törvény megszületése ellen (a Fidesz, hívó politikusaik nyomására, a szavazáskor tartózkodott). Főleg az SZDSZ és értelmiségi szférája zajos kampányokat kavart számos egyházi iskola (újra)indítása ellen. „A vallás magánügy” jelszóra hivatkozva többen a korlátozottan még a kommunista korszakban is meglévő iskolai hitoktatás teljes felszámolását követelték. Éles támadások érték az MDF-es kultusztárcát, amiért tízéves közoktatási megállapodásokkal juttatta kiegészítő támogatáshoz azokat az egyházi iskolákat, amelyeket a helyi önkormányzatok nem voltak hajlandók a szűkös fejkvótán túl támogatni. Ilyen tapasztalatok birtokában nem csodálható, hogy az egyházak aggodalommal gondoltak arra a lehetőségre, hogy 1994-ben az MSZP vagy az SZDSZ szerez döntő befolyást a kormánypolitika alakítására. Mint ismeretes, immár másfél éve e két párt kétharmadnál nagyobb parlamenti többségű koalíciója van kormányon. Az eddigi tapasztalatok vegyesek. Nem igazolódtak be a legkomorabb jóslatok, ám arról sem beszélhetünk, hogy a kormánytöbbség és az egyházak viszonya megnyugtató lenne.

Az MSZP–SZDSZ-kormány nem kezdeményezte a már meghozott törvények egyházak számára hátrányos módosítását (az egyházi ingatlanok visszaadási határidejének húsz évre növelését az egyházak nem ellenezték). A kormány elvben vállalta a törvények folyamatos végrehajtását is, ám ezen a téren már komolyabb zavarokat figyelhettünk meg, s több jel szerint ezek hátterében a tudatos fékezés motívuma rejlik. A volt egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása pl. egy egész évre szinte teljesen leállt – egy apró formai probléma miatt. Az új kormány ugyanis megszüntette a törvény végrehajtásában fontos szerepet játszó, az Antall-kormány által az egyházi ügyek vitelére létrehozott államtitkárságot, s ennek feladatát a kultuszminisztérium egyik főosztályára ruházta. A törvény államtitkárról szólt, államtitkár nem volt, így a törvény végrehajtása mindaddig leállt, amíg az egyházak türelmük fogytán határozottan szóvá nem tették az anomáliát. Az ingatlanok visszaszolgáltatásának folytatását erősen sürgették az ellenzéki pártok is. A kormánytöbbségtől nyilván korábban sem igényelt volna különös erőfeszítést a törvény egyszavas hozzáigazítása az új kormányzati szerkezethez, csak némi figyelem és persze politikai akarat kellett volna hozzá.

Az államtitkári poszt (mint később kiderült, átmeneti) megszüntetése szimbolikus jelentőségű is volt, azt jelezte, hogy az új kormányzat elődjénél lényegesen kisebb jelentőséget tulajdonít az egyházi ügyeknek, ráadásul ezeket éppen az SZDSZ, az egyházakkal szemben a leghűvösebb viszonyt fenntartó párt hatáskörébe utalta. Ez a viszony talán még hűvösebbé vált, amikor az SZDSZ vezető oktatáspolitikusa, Horn Gábor egy nyilatkozatában az egyházi iskolák támogatásának csökkentését szorgalmazta. Ebben sokan nyíltan egyházellenes törekvést láttak. Más vélemény szerint e törekvés hátterében sajátos szemlélet áll: Horn Gábor és pártja ugyanolyan magánintézményeknek tekinti az egyházi iskolákat, mint bármely, a tehetősebb rétegek különleges igényeinek kiszolgálására létrejött, magas tandíjat szedő alapítványi vagy másféle oktatási intézményeket. Az egyházak viszont – joggal – úgy ítélték meg, hogy a vallásos szellemű iskola nem olyan luxus, hogy csak tehetősebb szülők engedhessék meg maguknak. Ezen a ponton a kormányfő leintette az SZDSZ-t, és kijelentette, hogy a finanszírozás rendjét nem változtatják meg az egyházak rovására.

Horn Gyula közbeavatkozása mögött az MSZP-n belüli „egyházi lobb” erőteljes hatását sejthetjük, de közvetett befolyást gyakorolhatott a miniszterelnökre a két kormánypárt közötti feszültségek fokozatos kiéleződése is. Az MSZP számos politikusa egyre nyíltabban hangoztatta azt a nézetét, hogy Horn Gyula a kormányalakításkor egy sok szempontból előnytelen koalíciós szerződést kötött az SZDSZ-szel, amely a kisebb partnernek az élet számos területén túlzott, már-már meghatározó befolyást enged. A kormányfő minden esetben saját pártja különböző csoportjainak kedvére is cselekszik, amikor az SZDSZ-től hatáskört sikerül visszaszereznie. Ahogy Hegyi Gyula közíró, MSZP-s parlamenti képviselő párton belüli befolyása növekedett, az általa vezetett egyházi munkacsoport befolyása is nőtt, s Horn Gyula nekik is kedvezni kívánt, amikor az egyházi ingatlantörvény módosítása helyett címzetes államtitkárrá léptette elő Platty Ivánt, s áthelyezte a Miniszterelnöki Hivatalba. Platty a kultuszárca egyik főosztályvezetőjeként már az előző kormányciklus idején is egyházi ingatlankérdések megoldásával foglalkozott, általában az egyházak megalgódására.

A törvény végrehajtását azonban az anyagi források szűkössége, az egyházi tulajdonba adandó ingatlanok pillanatnyi tulajdonosai vagy használói, főként a helyi önkormányzatok kártalanítására előirányzott összegek alacsony volta is gátolja. Ellenzéki vélemények szerint a kormányzat politikai presztízsszempontok miatt törvényhozási és adminisztratív úton nem korlátozza ugyan az egyházak működését, ám megteszi ezt közvetve, költségvetési eszközökkel, szinte kiéhezteti az egyházakat. Ezt az értékelést alátámasztja, hogy az egyházak költségvetési támogatása 1994-hez képest nominálértékben sem nőtt, holott a két év együttes inflációja 40-50 % közötti. Kétségtelen ugyanakkor, hogy főként Bokros Lajos pénzügyministersége idején sok más terület, köztük olyan alapvető ágazatok, mint az oktatás és az egészségügy költségvetési támogatása reálértékben majdnem ugyanilyen mértékben csökkent. Az egyházak barátságtalan költségvetési kezelése mindenképpen jelzésértékű, azt mutatja, hogy a jelenlegi kormány jövőképeben az egyházak inkább szükséges rosszként, mint a társadalom újjászervezését segítő, s emiatt támogatandó intézményként jelentkeznek. Különösen mostoha az egyházi felsőoktatási intézmények helyzete. Ezek a hasonló profilú állami egyetemeknek juttatott fejkvótának csak kb. az egynegyedét kapják, ami nemcsak barátságtalan, de kifejezetten törvényellenes is. Ezek az egyetemek ugyanis államilag elismert diplomát adnak, ugyanúgy a köz számára képeznek értelmiségieket, még hozzá magas színvonalon, ezért – amint ezt alkotmánybírói döntés is kimondta – megilleti őket az átlagos állami támogatás. Az egyházak és az ellenzéki pártok többszöri sürgetése ellenére a már posztjáról lemondott Fodor Gábor ministersége idején a kultuszminisztérium süketnek bizonyult e követelés teljesítésére. Magyar Bálint hivatalba lépése után ígérek hangoztak az anomália megszüntetésére, ám e sorok írásakor az utolsó fejlemény a katolikus és református egyetem vezetőinek a KDNP sajtótájékoztatóján elhangzott segélykiáltása volt: a támogatás növelése híján az egyetemek képtelenek tovább működni.

Abban minden érdekelt fél egyetért, hogy az egyházak támogatásában az évről évre visszatérő politikai vitát és alkut pénzügyi automatizmusokkal kellene felváltani. Aggodalommal fogadták azonban az egyházak azt a kormányzati elképzelést, hogy minden adófizető személyi jövedelemadója egy részét utalhassa át egyházi célokra, mivel a történelmi egyházaknak sok a nyugdíjas és szegény híve, akik nem vagy alig fizetnek jövedelemadót. Kifejezetten tiltakoznak az egyházak a kormány tervének azon eleme ellen, hogy sport- és más egyesületekkel kelljen versenyezniük a támogatásért. Két ellenzéki párt, a Fidesz és a KDNP szerint ma egyedül az osztrák egyházfinanszírozási koncepció jelentene megnyugtató megoldást: az elvett egyházi ingatlanok fejében automatizmusokkal kellene támogatni az egyházakat. Az egyházfinanszírozás új alapokra helyezése az első komoly törvényhozási erőpróba lesz, melyben világossá válik: az MSZP és főként az SZDSZ csak

saját doktrínáiból indul ki, avagy képes lesz a szabályozáskor figyelembe venni az egyházak elgondolásait. Az eddig követett egyházpolitikai gyakorlat legalábbis kételyeket ébreszt ez utóbbi illetően.

Gyorgyvich Miklós: Ellenszélben

Az egyház sohasem élte hitét steril környezetben. Az eddig eltelt kétezer év bőven igazolja ezt. Mindenkor az a krisztusi kijelentés adta optimizmusát, hogy a pokol kapui nem vesznek rajta erőt, s az a tapasztalat, hogy minden időben képes volt a Szentlélek által megifjodni.

Ma is érződik e kettősség.

A *Magyar Nemzet* XII. 28-i számában olvastam „A túlvilági üzenetektől a fekete miséig” című cikkben, hogy az Ökumenikus Tanulmányi Központ teológusok közreműködésével tanulmányosorozatot készített, s ennek 12. száma a spiritizmussal, a sátánizmussal és „társakkal” foglalkozik. A szerzők megállapítják, hogy ezek komoly károkat okozhatnak a társadalomnak. A cikket N.O. jegyzi. A sátánistákat istentelen mágia üzöinek nevezi, akik a fekete miséken fordítva mondják a miatyánkot, a krisztusi kereszthalált állatkínzással profanizálják. De nem áll távol tőlük semmilyen perverzitás sem. Felsorolja szervezeteiket is, a Szaturnusz Rendet, az Ezüst Csillag Rendet, a Keleti Templom Rendet. Utóbbinak többszáz tagja lett öngyilkos, illetve erőszakos halál áldozata lett tőlünk nyugatra a közelmúltban. Figyelmeztet a cikkíró arra is, hogy a keresztény családoknak fontos szerepet kell vállalniuk a lelki károk megelőzése, illetve a gyógyítás terén.

A *Magyar Hírlap* január 15-i számában Ádám Katalin arról tudósítja az olvasókat, hogy Gábor Imre plébánost súlyosan megsebesítette egy jugoszláv merénylő. Meglepő a cikk melléklete: összegzés arról, hogy 1991 és 1996 között milyen egyházi személyek sérelmére elkövetett emberölések és merényletek fordultak elő. A felsoroltak mind a nyolcan a katolikus egyház papjai, illetve környezetük tagjai voltak.

Az *Új Magyarország* február 9-i száma is az egyház elleni támadásokkal foglalkozik. A cikk szerzője, Rozgics Mária, összeállításában sorolja a bűncselekmény-fajtákat. Ilyenek: gyilkosság, templomrobbantás, betörés, üvegek összetörése, rongálások, bántalmazás. Megszólaltatja a Rózsák terei plébánost, Spányi Antalt is: „Nincs nap, hogy zavartalanul végezhetnénk szolgálatunkat. Néhány napja több imádkozót vertek véresre a templomba betörő garázda elemek ... a perselyfeltörést nem is említem, az nemcsak nálunk, a kerület majdnem minden templomában gyakori jelenség.”

A napi hírek között is párját ritkítja az a fajta bűncselekmény, melyről a március 20. körül valamennyi napilapunk beszámolt. Szatymazról van szó, ahol – mint később kiderült – három fiatalember betört a katolikus templomba. A miseruhákat sárba taposták, a kelyhet a közeli erdőben összetörték, gyertyákat szórtak el. Az *Új Magyarország* tudósítója körkérdéssel fordult az egyházi és politikai vezetőkhez, minek vélik ezt a gaztettet. Többségük elhárította a kérdést, néhányan haszonszerzésre gyanakodnak, ám sajnos nem így áll a helyzet. Ez konok lázadás az Isten ellen, mindenki és minden ellen, ami a vallásossággal, hittel összefügg. Tettük nem anyagi indíttatású, hiszen kifejezetten csak a kegytárgyak elpusztítására törekedtek. Ez bizony vallásgyalázás.

Rosdy Tamás a *Magyar Nemzet* számára Ádám György agykutatóval készített interjút. Elpanaszolja, hányfajta szélhámossággal kell szembenéznünk: a közszolgálati televízióban paratudományos programokat is sugároznak; az idei év első hetében a rádióban hallotta nyilatkozni Magyarország főboszorkányát az ország jövőjéről, közvetlenül komoly közéleti emberek megszólalása után. A pszeudotudományok képviselői ellenőrizetlen kijelentéseket tesznek. Az ország a csillagjósoknak, a horoszkópkészítőknél terepévé vált. Megjegyzi, hogy vannak hazai termelésű zagyvaságok is, de a legtöbb külföldről, főleg Ázsiából, a volt Szovjetunió területéről és az Egyesült Államokból kerül hozzánk. Leszögezi: „A rádió némely késő esti és éjszakai műsora a lélekvándorlásról szól, de a *Vízöntő* című vasárnap éjszakai, ún. New Age tévéműsor mondandója sem ártalmatlan játék, hanem veszélyes

manipuláció a labilis idegrendszerű hallgató és néző pszichikai állapotával és a formálódó fiatal elme egészséges fejlődésével.” A professzor a szakemberek tudományos megalapozottságú népszerűsítő kiadványaitól remél eredményt.

Am sérelmek érik az egyházat a kormányzat részéről is. Az *Új Magyarországn*ban jelent meg M.D. monogrammal rövid tudósítás arról a megbeszélésről, melyet a KDNP parlamenti frakciója szervezett a Magyar Püspöki Kar és a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége vezetői részére. Mind az utóbbi szervezet, mind pedig a püspöki kar vezetői – Paskai László prímás, Seregély István érsek, Gyulay Endre és Ternyák Csaba püspökök – súlyosan diszkriminatívnak tartják, hogy a kormányzat az egyházi iskolákat korántsem részesíti olyan mértékű pénzügyi támogatásban, mint az állami iskolákat, bár Semjén Zsolt frakcióvezetőhelyettes szerint remény van arra, hogy kedvező elmozdulás következik be e téren. De miért remélni kell azt, amit más intézmény minden további nélkül megkap?

E támadások és hátrányos megkülönböztetések felvetik a kérdést: létezik-e egyáltalán erkölcs hit nélkül? Ezt boncolgatja a *Népszabadság* február 9-i számában Nagy Csaba, felidézve Carlo Martini bíboros és Umberto Eco vitáját, mely a *Liberal* című olasz lapban kapott nyilvánosságot. A milánói érsek szerint magas erkölcsiségű magatartás vallásos hit nélkül nem lehetséges. Eco – aki *A rózsza neve* című regényének megjelenése óta a jezsuiták szerint a katolikus ortodoxia első számú közellensége – úgy véli, hogy létezhet vallás nélkül is erkölcs. Eco azt hangsúlyozza, hogy a nem hívő ember is értelmet tud adni életének és halálának, tudatosan hagy üzenetet az utána következőknek. Az interjú végső kicsengése is ez a gondolat. Talán nem véletlenül. Annál is inkább nem, mert számos esetben megfigyelhető tendenciáról van itt szó. Többnyire a végsőt nem az egyház képviselői kapják a közszolgálati médiumok műsoraiban. Visszatérve Ecóra: mindennapi életünk szörnyűségei utalják az ideák világába érveit, hiszen naponta tapasztaljuk, hogy milyen kártékony és romboló az a vallás erkölcsöt, meleg családi környezetet nem ismerő féktelen tömeg, amely annyiszor hallat magáról teljesen kivetkőzve emberi mivoltából.

II. János Pál nálunk jártában felhívta figyelmünket missziós feladatainkra. Ez az ország nagyon kifosztott, de erkölcsileg még elesettebb, és ebben a tapasztalt ellenszélben a káros folyamatokat megfordítani talán még nehezebb. Bár komolyan kell vennünk Mesterünk tanítását, aki ezzel kapcsolatban kifejtette: „Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudozva minden rosszat fognak rátok.” (Mt 5,11) Ő mondta azt is: „Az én igám édes, az én terhem könnyű...”

Ferencz Antal: Az AIDS mint kényszerítő erő személyes és társadalmi körülményeink újragondolására

Bevezetés

Ebben a tanulmányban nem az AIDS* orvosi és járványügyi jelenségeivel kívánok foglalkozni. Arra kívánok összpontosítani, hogy a pusztán orvosi és biológiai szinten túl milyen általános tanulságokra mutat rá az AIDS járvány megjelenése, és milyen kényszerítő tanulságokat hozott és hoz a betegség terjedése egyéni és közösségi életünk számára. Tanulmányomban jelentős mértékben támaszkodom J. F. Malherbe és S. Zorilla orvosi etikai kutatásaira.

Rendezettség és káosz

A mai közgondolkodásra jellemző az a szinte vallásos hit és meggyőződés, hogy a tudomány, a technika, a gazdaság és a jóléti társadalom teljes védelmet nyújt a mai ember számára minden kellemetlen vagy ártó veszedelemmel és véletlennel szemben. Úgy véli, hogy a természetben megjelenő kiszámíthatatlanság, rendezetlenség és káosz, amellyel a régebbi korok embere oly gyakran szembesült, a modern világ eszközeivel legyőzhető. Ezért fordul szinte vallásos áhítattal a tudomány, a technika és a gazdasági élet törvényei felé, amelyek – hite szerint – képesek számára a rendezettséget és biztonságot szavatolni.

Az AIDS járvány azért jelent szinte feldolgozhatatlan nehézséget a mai közfelfogás számára, mert a ma emberének pontosan ezt a legmélyebb hitét rendíti meg alapjaiban, hogy már leküzdöttük a korábbi történelmi korszakokra jellemző létbizonytalanságot, a rendezetlenséget. Ez a nehézség akkor sem tűnne el, ha – mint ahogyan reméljük – hamarosan gyógyíthatóvá válna a betegség. Az AIDS megjelenése ugyanis túlmutat önmagán: rámutat arra, hogy a tudomány és a technika a rendezetlenség, a káosz leküzdésének szükséges, de önmagában korántsem elégséges eszköze.

Az AIDS járvány megoldásának technikai kísérlete és akísérlet sikerességének elvi korlátai

Az AIDS járvány kikerülhetetlen kérdéseket vet fel, mert az emberi lét egyik legalapvetőbb területét, a szexualitást érinti. Halálos veszedelemmé változtatja azokat a legmeghittebb cselekedeteket, amelyeknek a célja az élet adományozása vagy ünneplése lenne.

A megoldás jelenlegi legismertebb technikai kísérletét az óvszer alkalmazása jelenti. Általános az értetlenség, hogy miért sokkal kisebb ennek az eljárásnak az eredményessége az elvárhatónál.

A mai közfelfogás szerint a szexualitás szinte kizárólagos értelme és célja a szervi gyönyör elérése. Ha azonban a nemiség kérdése valóban korlátozható lenne erre, akkor érthetetlen, hogy az óvszer ajánlásának elfogadása miért vált ki a konkrét esetben sokszor akkora ellenállást, mint amekkorát valójában kivált. Ennek a mélyebb oka, hogy az egyén legbelül tudatában van annak, hogy nincs összhang a között a szerep között, amit a technika szán neki, és a között az önmagáról alkotott kép között, amit ő saját maga az elfogadtatásra, elismertetésre és teljességre irányuló vágya alapján alakított ki. Az óvszer megakadályozza a másik teljes elfogadását. Ráadásul az óvszer használatára elindított kampányok megfeneklenek, mivel felelősségérzettel rendelkező személyeket tételeznek fel, akik viszont társadalmilag jelentős létszámot már nem jelentenek. Sőt a kampányok maguk is hozzájárulnak a felelősségérzet csökkentéséhez azzal, hogy a nemiségben nem látnak többet, mint a szervi kéjérzet hajszolását, és nyomokban sem fedezhető fel bennük a nemiség tényleges értékének mint kivezető útnak a bemutatása és elfogadtatása.

Az óvszer alkalmazása látszólagos egyszerűsége mellett további hatalmas nehézséget is jelent. Valóban nyújt ugyan valami védelmet a fertőzés ellen, de teljességgel lehetetlenné teszi az életadást, megfosztja a nemiséget az ember és a közösség számára legfontosabb egzisztenciális céljától, az élet adományozásának a lehetőségétől. Ez az egyén szintjén az eltárgyasodás, a közösség szintjén a közösség megszűnésének a kockázatát jelenti.

Az AIDS járvány hatása az egyén és a közösség kapcsolatára

Az AIDS járvány radikálisan teszi fel az egyén és a közösség kapcsolatának a kérdését. Az AIDS ugyanis egyfelől a járványtan körébe tartozó, közegészségügyi jelentőségű fertőző betegség, másfelől az egyének legintimebb kapcsolataiból kitörő betegség, mivel többnyire az emberek magánéletét jelentő kapcsolatok és személyes döntések révén terjed. A mai közgondolkodás számára elviselhetetlen az a tény, hogy az egyén személyes döntéseire közösségi és közegészségügyi kockázat társulhat. A mai uralkodó közfelfogás, az önző individualizmus az egyén magánéleti döntéseit óvja, tiszteli, és láthatóan elutasítja azt a lehetőséget, hogy az egyén legszemélyesebb döntései ártalmasak lehetnek a másik ember vagy az egész közösség számára.

Ennek a felfogásának a mélyén az húzódik meg, hogy maga a társadalom „nem fogadja el saját magát” (Castoriadis), nincs hosszú távú terve saját maga számára. Mivel a mai társadalom világos távlati közösségi célokat nem fogalmaz meg sem a fejlett országokban, sem a hozzáink hasonló országokban, ezért a társadalom irányultságát általában nyomást gyakorló csoportok erőszakolják ki. Ez a helyzet az irracionális döntések halmozódásához vezet, és a társadalom további távolodását attól, hogy mint megvalósítható távlatos terv hordozójára tekinthessen magára.

Az AIDS vonatkozásában is több nyomásgyakorló csoport ismerhető fel. A fertőzöttek, a betegek és a hozzájuk közelállók – teljesen érthető, elfogadható és helyesíthető módon – követelik a gondoskodást és a gyógyítást, továbbá a diszkrimináció minden megnyilvánulási formája elleni védeltséget. A nem fertőzöttek a hatékony megelőzést követelik, és abban reménykednek, hogy hamarosan megjelenik valamilyen sikeres gyógyító eljárás. A betegekkel foglalkozók hatalmi eszközöket követelnek a maguk számára a betegség elleni küzdelemhez, és azt, hogy a saját elképzeléseiken kívül ne kelljen más elgondolásokhoz alkalmazkodniuk. Önmagában véve tehát mindegyik csoport törekvése helyesíthető. A politikusok „fagyasztják” a vitákat, háttérbe húzódnak a probléma társadalmi megjelenítése elől, és ráhagyják a betegekkel és a betegséggel közvetlenül foglalkozókra a felmerülő gondok lehetőség szerinti kezelését.

Az AIDS járvány kihívása az egyén önértelmezése számára

A mai közfelfogás szemet huny az egyén felelőssége felett, az egyén pedig reménykedik, hogy a társadalom győzedelmeskedni fog a járványon. A járványon viszont csak úgy lehet úrrá lenni, ha az egyén elfogadja, hogy maga is a társadalom része, és képes megváltoztatni a viszonyulását a világhoz, önmagához és a másik emberhez.

A ma embere és a mai közfelfogás számára az a felismerés elviselhetetlen, amit a járvány fogalmaz meg. Az AIDS ugyanis azt fedi fel brutális nyersséggel, hogy az, amit az ember művel, az egész társadalom jövőjére kihatóan irracionális.

A közfelfogásba ugyanakkor nem integrálódik azoknak a véleménye, akik AIDS-ben halnak meg. Ők túsznak érzik magukat, akiket titokban fogva tartanak, és őket fogva tartva néz farkasszemet egyfelől a gyógyítók igyekezetével, másfelől a kérdés tényleges mélységeivel való szembenézést nem vállaló közfelfogással. Aki ténylegesen szenved, úgy érzi magát ebben a helyzetben, hogy rajta mint egyénen túllép a járvány, tőle távoliak a betegségről folyó megnyilatkozások, valójában nem rá irányulnak a betegség leküzdésére hozott intézkedések, és ő nem egyénként, hanem elvont esetként jelenik meg.

A szervi szintre redukált szexualitás ellehetetleníti, hogy az egyén alannyá, személyé válhasson. Az egyén ebben a redukcióban eltárgyasodik, ami önmagában is ellenállást jelent a személyé válásban történő kibontakozással szemben, és önmaga felépítése helyett önmaga lerombolásához vezet.

Az egyén a mai közfelfogás közegében nem talál olyan ráhatásokat, amelyek az alanyiségének kifejlesztésére készítenék. Valójában azok a béklyók, amelyek meggátolják, hogy az értékes személyé válás útján elindulhasson és végighaladhasson, azoknak a parancsoknak a belső elfogadását jelentik, amelyek abból a társadalmi szférából záporoznak rá, amely az ő sajátja, ami őt körülveszi.

A szexualitás kérdésének újraelemzése az AIDS járványtanulságai nyomán

A ma embere és a mai közfelfogás számára a szexualitás tényleges értéke rejtve marad. A mai közfelfogás az ideális szexualitást a szervi gyönyör és a többpartnerűség megkötések nélküli kiélésében véli. Ezt sugallják a médiák, ezt támogatja a közfelfogás, ez irányban hatnak a törvényalkotásra befolyást gyakorló erők. Az AIDS ennek a felfogásnak az irracionálisát mutatja be kéréllhetetlen élességgel, és a szó szoros értelmében véve halálos pontossággal.

Az énközpontú egyén természetesnek véli, hogy ő mindenkire kiterjedő, általános jogosultságok, sőt előjogok birtokosa, hogy a társadalom ki kell, hogy elégítse minden vágyát. Ez a szemléletmód azonban még elviselhetetlenebbé teszi számára azt a hiányérzetet, amely minden emberi lét velejárója, és ennek a hiányérzetnek a szakadékát igyekszik kétségbe eseten feltölteni azzal a szervi szintű szexuális gyönyörkereséssel, amit a közfelfogás sugall számára.

Tragikusan helytálló és keserűen szellemes a mai helyzet jellemzése egy újabb tanulmányban (Malherbe): „Társadalmunk felfedezte a hiányérzet színültig töltésének az ideológiáját, aminek azok válnak áldozataivá közöttünk, akik hiába keresik annak a tökéletlenségnek a csökkentését, ami velejárója minden létezésnek”. Az etika ennek a benső hiányérzetnek a felismeréseként jelenhet meg, a felismert hiányérzet viszont mozgató erővé válhat a kapcsolatok új, értékes formáinak a kereséséhez.

Az AIDS járvány baljós árnyképekkel, szinte negatív tanulságként rajzolja körül a teljes értékű szexualitást. Elénk vetíti, hogy a többpartnerűség az AIDS rettenetes kockázata. Elénk vetíti, hogy az a nemiség, amely nem bontakozhat ki teljes értékében, amelyben nincs meg az életadományozás lehetősége, az embert a biológiai szintre redukálja, eltárgyasítja, és a többpartnerűség felé sodorja. Ezekkel mutat rá arra, hogy a teljes értékű nemiség a legteljesebben a férfi és a nő közötti, egész életre szóló, hűséges, az életadományozásra törekvő, az életadományozás lehetőségét mindig vállaló párkapcsolatban bontakozhat ki, amelyben a társak teljességükben és korlátaikkal együtt elfogadják egymást, amelyben összhangban élnek a társadalommal, amelynek részei és felelős alakítói is. Ez a párkapcsolat társadalmi síkon a házasságban valósul meg, aminek az értékét az egyház a szentség rangjára emelte. Ebben a kapcsolatban bontakozhat ki a legteljesebben a házastársak személyisége, ebből a kapcsolatból fakad az új élet, és ez a kapcsolat állhat ellen a legszilárdabban a mai közfelfogás eltárgyasító szellemének és sugallt parancsainak, sőt még az AIDS járvány veszedelmének is.

Az orvos és a beteggel foglalkozók helyzete az AIDS járványban

Az orvos a HIV fertőzöttekkel és az AIDS-es betegekkel kapcsolatban sem mérlegeli a felelősség kérdését, hanem legjobb tudása szerint igyekszik segíteni a rászorultakon. A hivatását átérző orvosban és hivatásuknak élő ápolókban, segítséget nyújtókban a rászoruló iránti odaadó segíteni akarás legyőzi azt a félelmet, hogy segítők tevékenysége közben maga is

megbetegedhet. Valójában a HIV fertőzöttel foglalkozók teljes tudatossággal és elszánt, önfeláldozó segítőkészséggel vállalják azt a kockázatot, hogy maguk is beteggé válnak.

A történelemben eddig a járványok elleni küzdelemben mindig közösen lépett fel az orvos, az egészségügy és a társadalom. A járványok leküzdésében vagy terjedésüknek megakadályozásában a betegeket gyógyítók és ápolók ténykedéseinek támogatására a közösség hatósági intézkedésekkel sietett közreműködni. Ezek az intézkedések lehetnek szűrővizsgálatok, tömeges védőoltások, gyógykezelési kötelezettségek előírása vagy a betegek elkülönítése. Ezen intézkedések betartását a közösség a közhatalom útján szigorúan meg is követhette, és a közfelfogás alapján meg is követhette. A megbetegedettek viszont a törvényhozó által is szavatolt, megfelelő orvosi és egészségügyi ellátásban részesülhettek és részesültek. A kettős cél az egyén gyógykezelése és a közösség, a másik ember védelme a betegség ellen.

Az AIDS járvány különleges körülményei alapvetően változtatták meg ezt a kapcsolatot. Mind az orvostudomány, mind a társadalom azt keresi, hogyan lenne kialakítható ennek a járványnak az esetében is olyan kapcsolat közöttük, mint amilyen a többi járványos megbetegedés esetében már kialakult, jól működik, és akár a betegség teljes megszüntetéséhez is elvezethet. A fentebb már említett körülmények azonban, elsősorban annak az új vonásnak az el nem ismerése, hogy az AIDS nemcsak biológiai síkon megjelenő kockázat, hanem az ember és a társadalom önértelmezésére is kiterjedő problémát jelent, jelentősen nehezítik és lassítják azt a folyamatot, hogy ebben a kérdésben is megfelelő kapcsolat alakulhasson ki a gyógyítók és a társadalom között.

A járvány leküzdésére irányuló együttműködés mutatója, hogy terjed-e a járvány vagy visszafejlődik. Ameddig a járvány terjed, addig nem kellően hatékony a gyógyítók és a társadalmi erők kapcsolata. Ha csökkenni fog a járvány terjedése, az a kellően hatékonyra való kapcsolat jele lesz. A mai jelentős erőfeszítések csupán a járvány mérséklésére elegendők, és a járvány minden bizonnyal jóval hevesebb lenne, ha a mai lehetőségek nem állnának rendelkezésre.

Jóllehet az AIDS főként a többpartnerűségeen alapuló szexuális, kisebb mértékben közösen használt injekciós eszközzel történő kábítószer-beviteli kapcsolatok útján terjed, más körülmények között csak jóval ritkábban, mégis kezd már félelem fellépni egy egyszerű kézfogástól, valakinek a megérintésétől is. Aki a másikban halálos veszedelmet lát, az szinte elkerülhetetlenül elmagányosodik, a másik veszélyes tárggyá válik szemében, és eközben eltárgyasul maga is.

Az AIDS járvány elleni küzdelem és ára

Magyarországon az AIDS járvány súlyossága a számszerű járványtani adatok alapján még mérsékeltnek nevezhető, de ez nem jelenti azt, hogy jelentőségét alá szabadna becsülni. A világjárvány nálunk is terjed, és hatalmas összegeket emészt fel.

Méregdrága laboratóriumi vizsgálatokkal meg kell vizsgálni pl. minden véradó vérének, hogy az életmentő vérátömlesztés még véletlenül se okozhasson HIV fertőzést – ahogyan ez például megtörténhetett még fejlett országokban is, ahol későn kezdték el a véradók vérének ellenőrzését. A magyar egészségügy térítésmentesen végez ellenőrző vizsgálatokat olyan személyeknél, akik attól tartanak, hogy megfertőződhetnek. Végzik a fokozott kockázati csoportok szűrővizsgálatát is. A betegek járóbeteg-ellátás keretében, majd – a betegség késői fázisában – kórházi kezelésben részesülnek, olyan kórházi osztályon, amely kizárólag az AIDS-esek ellátására szolgál. Mind a gyógyszeres kezelés, mind a kórházi ellátás hatalmas anyagi erőforrásokat emészt fel. Nagy költséget jelent az AIDS-ellenes propagandakampányok és az AIDS megelőzésére szolgáló intézkedések lebonyolítása is. Ezek jelen formában történő kivitelezésének elvi, társadalmi és belső korlátairól szólnak ezen tanulmány előző fejezetei.

Ezek figyelembevételével komolyan mérlegelni kellene, hogy az AIDS járvány elleni küzdelemnek hogyan lehetne megvalósítani azt az elvileg is sokkal hatékonyabb formáját, amely a járvánnyal való bátor szembenézés tanulságainak levonásából állna, és kialakíthatna az egyének és a közösség számára egyaránt elfogadható egyetértést a járvány elleni küzdelemhez. Azok a kiadások, amelyeknek a jelenlegi módon történő felhasználásától elvileg sem várható kellő eredményesség, elégségesek lehetnének valóban hatékony eszközök bevezetésére. Ez hatalmas vállalkozás lenne, sok nehézséget kellene ehhez leküzdeni, beleértve még a közfelfogás módosítását, megváltoztatását is. Bizakodom, hogy ez lehetséges lenne, mivel meggyőződésem, hogy minden fél, még a legtragikusabban érintettek is készsággel és eltökélten vetnék bele magukat a járvány elleni küzdelembe.

Befejezés

Az AIDS járvány által felvetett problémákkal szembe kell néznünk. Pontosan le kell vonnunk az AIDS járványból adódó tanulságokat.

Ezek közül az egyik legfontosabb, hogy a technikában ne valamilyen elvont, kizárólagos és mindenható csodaszert lássunk és tiszteljünk, hanem konkrét és értékes, mindig fejleszteni való eszközt problémáink megoldására, életünk rendezettségének javítására.

A másik, hogy az AIDS esetében a járvány technikai és biológiai szintű kezelésétől nem várható teljes értékű megoldás. Sőt a probléma technikai kérdésként való kezelése kiindulópontja lehet a betegség felgyorsuló terjedésének.

A következő tanulság, hogy a teljes értékű szexualitás elutasítása, a csupán a testi gyönyört hajhászó magatartás a HIV fertőzés esetében növeli a járvány kockázatát, nemcsak azért is, mert olyan biológiai és egzisztenciális értelemben véve értelmetlen, irracionális szexuális viselkedésmódokhoz vezet, melyekben a legnagyobb veszedelmet a többpartnerűség jelenti, hanem azért is mert ebben a folyamatban az egyén a másikban mindössze tárgyat, vágyai kielégítésének eszközét látja, és közben maga is eltárgyasul, ami további hajtóerő az irracionális szexuális viselkedésmódok hajszolásához.

Fontos tanulsága az AIDS járványnak, hogy mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy az egyén és a közösség önértelmezése megújuljon, lehetővé váljon olyan új közfelfogás kialakulása, amely nem terjesztője, hanem fékezője vagy megszüntetője lehetne a járványnak.

Az AIDS járvány kérdéseinek az elemzése nemcsak szakmai tanulságokkal szolgál, hanem a járvány valóságában mutatja be a modern keresztény társadalomfelfogás érvényességét. Ez a társadalomfelfogás elismeri a technika jelentőségét az ember életkörülményeinek a javításában, és szorgalmazza a technika fejlődését. Ugyanakkor megfogalmaz olyan újonnan felismert realitásokat, mint a társadalmi egyensúlyhiányok és a bűn strukturái, amelyek társadalmi szintű jelenségek, de szinte kényszerítő erővel befolyásolják az egyének életét is. (*Sollicitudo rei socialis*)

Az Élet evangéliuma (*Evangeliium vitae*) is gazdag tanulságokkal szolgál, amelyek az AIDS járvány elleni küzdelemben is hasznosíthatók. Teljes valóságában állítja elének az élet civilizációjának és a halál civilizációjának a jelenségét. Az a biológiai, technikai, közfelfogásbeli, pszichológiai, szociokulturális, társadalmi, közéleti, médiapiaci összefüggésrendszer, amelyben az AIDS megjelenik, a halál civilizációjának mindennél szemléletesebb példája.

Az élet civilizációjának a megvalósítása elérhető cél lehet. Mindenki hozzájárulhat eléréséhez, bármilyen viszonyban legyen is az AIDS járvány kihívásaival. Mindenkinek megvan a lehetősége, hogy személlyé, alannya válhasson ebben a kihívásban, ha részt vesz a közfelfogás megváltoztatásában, ha vállalja a tényleges segítőkészséget, az önző individualizmus irracionális követeléseire elleni küzdelmet, a másik tiszteletét és elfogadását, a család és a családi élet teljességét, az új élet értékét, a közösség iránti felelősséget.

Tanulmányomat J. F. Malherbe művéből vett idézettel zárom, ami tömören és a ma vallásos és nem vallásos embere számára egyaránt érthetően fogalmazza meg a járvány, valamint az egyén és a társadalom krízise leküzdéséhez szükséges alapvető fontosságú teendőt: „Váljunk személyesen és közösen saját történelmünk alanyaivá!”

Jegyzet

A tanulmány szerzője: orvos, egyetemi tanár, hivatalos HIV vizsgáló laboratórium vezetője, AIDS-szel foglalkozó (hazai és nemzetközi) szakértői bizottságok tagja, a Magyar Bioetikai Társaság elnökségi tagja, az orvosi etika tanára.

*Az AIDS betűszó a betegséget („Acquired Immunodeficiency Syndrome” – jelentése: szerzett immunhiány szindróma) jelöli. Az AIDS a HIV (Human Immunodeficiency Virus – emberi immunhiány vírus) fertőzés következménye. A fertőzés első fázisában a HIV vírus tönkreteszi a szervezet fertőzések elleni védelmét biztosító immunrendszert. A betegségnek ebben a fázisában az egyén még teljesen egészségesnek látszik. Ezután azonban a védtelenné vált szervezettel már könnyedén elbánnak más mikroorganizmusok. Ez a fertőzés utolsó fázisa, az AIDS, ami tehát egyre halmozódó és egyre súlyosbodó fertőzések sajnálatosan jól felismerhető megjelenését jelenti.

A HIV fertőzésnek van valami képletes értelemben vett szomorú tanulsága is. Az első fázisa olyan, mintha egy várnak vagy egy országnak a védelmét pusztítaná el valami észrevétlenül. Ezt követően már a legkisebb erő is szinte akadálytalanul végezhet vele.

Frank Miklós: A szeretet negyedik dimenziója II.

Újabb kihívások

A 60-as évek három síkon jelentettek kihívást az egyre erősödő Caritas Internationalis számára: az egyik a már jelzett megnyílás a fejlődésben lévő országok felé, a másik a lassú és óvatos közeledés a kommunista blokk országai részéről a Nyugat felé és fordítva, és végül, mindkét tendenciát magában foglalva, a II. vatikáni zsinat eseménye annak minden következményével. Vizsgáljuk őket egyenként.

1. A Harmadik Világ

Amint erősödött világszerte a gyarmatok törekvése az önállóságra és ezzel a Harmadik Világ politikai befolyása, úgy szembesült a Caritas Internationalis is ezeknek az új államoknak szociális és egészségügyi, kulturális és gazdasági problémáival; ezek megoldására alakultak egyre-másra a helyi Caritas-szervezetek, természetesen a már működő – főleg európai – testvérszervezetek hathatós anyagi, szakértői és organizációs támogatásával. Ugyanebben az időben indult el a jómódú országok keresztény egyházain belül az a mozgalom, mely kifejezetten a fejlődés támogatására irányult. A német püspöki kar például Frings kölni bíboros kezdeményezésére 1959-ben MISEREOR néven szervezetet létesített, amelynek feladata lett a fejlődés elősegítése és támogatása a Harmadik Világ országaiban. Ehhez az anyagi alapot az évről évre rendezendő nagybőjti gyűjtés volt hivatva biztosítani. A német példát egymás után követték más európai országok püspökei, de hasonló kezdeményezések a protestáns egyházak részéről is napvilágot láttak. Ennek konkrét következménye a Caritas Internationalis és tagszervezetei részére abban nyilvánult meg, hogy az eddigi munkaterület, ha elméletben nem is, de gyakorlatban szükségszerűen leszűkült, tekintve, hogy a fejlődés elősegítésére rendelkezésre álló tetemes összegek felett nem a Caritas, hanem az újonnan létesült szervezetek disponáltak, és ezzel de facto magukhoz rántották a fejlődési segély monopóliumát, meghagyva a Caritas-szervezeteknek a szociális-karitatív munka területét és a katasztrófasegélyt. Ezek a nagybőjti akciók néhány év leforgása alatt nemzetközi szervezetben tömörültek (CIDSE – Coopération Internationale pour le Développement Socio-Economique, Bruxelles) a Caritas Internationalistól függetlenül. Ez nem könnyen áthidalható törést okozott, és egyfajta versengést váltott ki. A felmerült nehézségek elhárítására a két szervezet évekre elhúzódó megbeszéléseket tartott, amelyek eredményeként végül is sikerült együttműködési megállapodásra jutni.(13)

2. Ostpolitik

Az 1956-os magyar forradalom áldozatainak megsegítésére indított nemzetközi segélyakció lebonyolítására és koordinálására létesített bécsi iroda, amely „Caritas Internationalis, Delegation Wien” néven működött, természetesen kiterjesztette tevékenységét más, a kommunista impérium alatt élő, elsősorban kelet-európai egyházak megsegítésére. Ennek lehetővé tételére a német és osztrák püspökök közös anyagi alapot létesítettek. Az akcióba bekapcsolódott a hasonló céllal, röviddel a második világháború vége után, a holland premontrei atya, P. Werenfried van Straaten által létrehozott „Ostpriesterhilfe – Kirche in Not” nevű szervezet. Az említett bécsi delegáció feladata volt a Magyarországra, Csehszlovákiába és Romániába irányuló segítségnyújtás, míg a jugoszláviai program lebonyolítását a Caritas Internationalis római központjából intézte annak főtájtára, Carlo Bayer prelátus. Miután főtájtári tisztéről lemondásra kényszerült, székhelyét 1971-ben

Bécsbe tette át, ahol a német és osztrák püspökök megbízásából, egy új szervezet, az „Europäischer Hilfsfonds” – „Európai Segélyalap”, élén folytatta tevékenységét a vasfüggöny mögötti egyházak támogatására, kiterjesztve azt Lengyelországra is, amelyről addig – az NDK-val együtt – a német karitás gondoskodott.

E segélyakció révén, amely a notóriusan valutahiányban szenvedő kommunista országok számára nem csekély gazdasági előnyöket jelentett, az egyházak kilátásai a túlélésre jelentősen megnövekedtek. Azok között a faktorok között, amelyek az „olvadás” korszakában s ezt követően az egyház öntudatának megerősödésében szerepet játszottak, a történelem nem felejtheti el a Caritas Internationalis közvetett befolyását.(14)

3. A II. vatikáni zsinat

Tudvalevő, hogy a II. vatikáni zsinat, XXIII. János pápa szándékának megfelelően, az egyházi megújulást, az „aggiornamen-tó”-t volt hívatva szolgálni, ennél fogva mindvégig a lelkipásztori szempontok álltak a tanácskozások előterében. Ennek megfelelően az Egyház diakóniai szolgálatára is számos utalás került be a zsinati dokumentumok szövegébe, köztük az állandó diakonátus intézményének bevezetése, illetve felújítása. Az egyház szervezett karitatív-szociális tevékenysége ilyen módon első ízben kapta meg az Egyház tanítóhivatalától a hivatalos elismerést és bátorítást, nemcsak a helyi szeretetszolgálatra, hanem a bekapcsolódásra a nemzetközi munkába és az együttműködésre ökumenikus síkon. Ezáltal a Caritas Internationalis eddigi célkitűzései és fejlődésének tervbevett további iránya elnyerték – legmagasabb helyről – azt a szentesítést, amelyre mint évrre szüksége volt, hogy munkáját – különösen a Harmadik Világban – eredményesen folytathassa.

A zsinati dokumentumok természetesen irányelveket és elvárásokat is tartalmaznak. Ezek, valamint a főpásztorok jelenléte Rómában a föld minden sarkából, hatalmas kihívást is jelentettek a Caritas Internationalis számára. A zsinatot követő évek tevékenysége és a szervezet fejlődése igazolja, hogy a kihívásokra válaszolni tudott, nemcsak a nemzetközi munka, az ENSZ szerveivel való együttműködés, különösképpen a nemzetközi katasztrófasegély terén, hanem a kommunista elnyomás alatt szenvedő országok egyházainak támogatása és az ökumenikus összefogás irányában történő megnyílás elősegítésének síkján is. A feladatok megsokszorozódása szükségessé tette a munkatársak számának növelését és nagyobb irodahelyiségek keresését. 1967. október 1-jével a Caritas Internationalis átköltözhetett a Róma „Trastevere” nevű negyedében fekvő vatikáni épület, a Palazzo San Callisto földszintjén rendelkezésére bocsátott helyiségekbe. Székhelye, jóllehet nem vatikáni intézmény, ma is ott van számos, a zsinatot követően létrehozott vatikáni szerv között.(15)

A fejlődés további állomásai

A II. vatikáni zsinatot követő tíz esztendő sorsdöntő volt a Caritas Internationalis életében: csodálatos fénypontok és súlyos megrázkódtatások követték egymást.

A fénypontok közül mindenekelőtt az 1966-ban Indiában kitört éhínség áldozatainak megsegítésére szervezett akciót kell megemlíteni. Miután a legtöbb nemzetközi segélyszerv nagymennyiségű élelmiszert küldött az éhínség által sújtott vidékekre, kiderült, hogy helyben hiányoznak a segély elosztásához szükséges teherautók. A Caritas Internationalis tagszervezetei segítségével mintegy 100 teherautót vásárolt, és – miután VI. Pál pápa a Szent Péter téren ünnepélyes aktus keretében megáldotta őket – Indiába szállította, és így lehetővé tette a segély akadálytalan továbbítását az éhező lakossághoz.

Az akció külön érdekessége annak ökumenikus jellege volt. A Caritas Internationalis és a Genfben székelő Egyházak Ökumenikus Tanácsa/EÖT első ízben fordult közös felhívással elsősorban a keresztényekhez. Ennek eredményeként több millió dollár jött össze;

felhasználásáról szintén közös döntés született: a gyorssegély mellett „200 kút akció” címen hosszú távú program kivitelezésére került sor a lakosság ivóvízzel való ellátására és az öntözéses termelés biztosítására, amelybe bekapcsolódtak az indiai katolikus és protestáns segélyszervek.(16)

Biafra szecessziója és a Joint Church Aid

Az indiai segélyakció még javában folyt, amikor a Caritas Internationalisnak egy újabb és addigi történetében legnagyobb kihívással kellett megbirkóznia, ezúttal Afrikában.

A legnépesebb afrikai országnak, Nigériának az ibo törzs által lakott keleti tartománya Biafra néven önálló államot akart létrehozni. Nigéria kormánya ezt igyekezett minden eszközzel megakadályozni. A szecessziós Biafra közel három évig állt ellen a jól felszerelt nigériai haderő túlerejének, amely többek között a lakosság kiéheztetésével akarta megtörni az ellenállást.

A Caritas Internationalis nem nézhette tétlenül ártatlan gyermekek, öregek és betegek tízezreinek pusztulását, annál is inkább, mert a Nemzetközi Vöröskereszt, alapszabályai értelmében, csak az illetékes kormány engedélyével léphetett volna közbe, amit Nigéria kereken megtagadott. A Caritas Internationalist ilyen szabályok nem kötötték. Főtitkára, Carlo Bayer kezdeményezésére, VI. Pál jóváhagyásával és támogatásával, megmozdult a világ közvéleménye. A segélyakcióban kezdetben csak a Caritas Internationalis és tagszervezetei vettek részt, hamarosan azonban csatlakoztak a német, skandináv és amerikai protestáns segélyszervezetek. Az EÖT diplomáciai bonyodalmak elkerülésére tartózkodó álláspontra helyezkedett.(17)

Ami ezután következett, egyedülálló volt nemcsak a keresztény, hanem mindenféle humanitárius szervezet történetében. „Joint Church Aid”, „Közös Egyházi Segély” néven ökumenikus munkacsoport jött létre egy légi híd megszervezésére, tekintve, hogy Biafrát sem a tenger felől, sem a szárazföldről nem lehetett megközelíteni. A támaszpont az Atlanti-óceánban fekvő portugál sziget, Sao Tomé lett. Innen indultak a Joint Church Aid által vásárolt szállítógépek minden éjszaka a körülzárt enklávében sebtében hevenyészett repülőterre, élelmiszerral, gyógyszerrel megrakodva. A Caritas Internationalis és a vele a Joint Church Aid keretében együttműködő szervezetek másfél éven át folytatták – Biafra kapitulációjáig – ezt az akciót.

A statisztikai adatok mindennél beszédesebbek: 5309 berepüléssel összesen 60 325 tonna segélyszállítmányt sikerült az éhező lakossághoz eljuttatni. Biafrában 1 944 ételmezési központ gondoskodott naponta 14 millió személy ellátásáról. 197 kórházban és ambulancián 104 000 beteget gyógyítottak, és további 970 000 személy részesült egészségügyi ellátásban az egyházak által szervezett orvosi teamek részéről. Ezenkívül 2,25 millió személyt oltottak be himlő és 900 000 gyermeket kanyaró ellen. A Sao Toméba üresen visszarepülő gépek 3 500 gyermeket vittek – szüleik kérésére – a szigetre, hogy megmentsek őket a biztos haláltól. A segélyakció összes kiadásai 350 millió márkára becsülhetők.(18)

Nigéria kormánya a győzelem után a Vatikánt és a Caritas Internationalist politikai beavatkozással vádolta. További bonyodalmak elkerülésére Bayer prelátus lemondott főtitkári tisztjéről, és – mint már jeleztük – a német és osztrák püspökök megbízásából 1971-ben Bécsben átvette a Kelet-Európa felé irányuló segélyakció irányítását.

Kritikus évek

Carlo Bayer távozása komoly megrázkódtatással járt a Caritas Internationalis számára. Évekbe tellett, míg az új elnök, a Hongkongban működő német prelátus, Carl Vath megválasztásával párhuzamosan sikerült megfelelő főtitkárt találni a paraguayi ügyvéd,

Emilio Fracchia személyében. Ettől fogva a Caritas Internationalis belső problémái rendeződtek. 1975-ben a német karitás elnöke, Georg Hüßler prelátus került a szervezet élére, aki éleslátásával, fáradhatatlan munkájával és megnyerő modorával új lendületet adott a Caritas Internationalis tevékenységének.¹⁹

A Szentszék a maga részéről is hozzá akart járulni a felmerült problémák megoldásához, és elő akarta mozdítani az egyház karitatív-szociális tevékenységének koordinációját. Ez a szándék vezetett 1971-ben a „Cor Unum” („Egy szív”) nevű Pápai Tanács megalapításához. VI. Pál ezáltal nem az egyes tagszervezetek tevékenységébe akart beleszólni, hanem azok együttműködését és a Szentszékkel való kapcsolatait akarta erősíteni. A Caritas Internationalis, mint azt a bevezetőben már jeleztük, II. János Pál pápa szerint is a tagszervezetek között, „első helyen áll”. Ezt igazolja többek között az a tény is, hogy a katolikus segélyszervek között az egyetlen, amely a Vatikán egy területenkívüliséget élvező épületében nyert elhelyezést.

A Caritas Internationalis ma

1975-ben a Caritas Internationalis örömmel és hálával tekinthetett vissza 25 éves múltjára. Hőskorának is nevezhetnénk, mert ez az időszak magában foglalja egy kialakulófélben lévő világszervezet minden problémáját, küzdelmét és eredményét. Azóta újabb 20 esztendő telt el, melynek során egyre inkább megfogalmazódott identitása, helye az Egyház diakóniai küldetésében, egyre világosabban körvonalazódtak szervezeti és működési struktúrái, s egyre hatékonyabb és elismertebb lett jelenléte az emberiség, a világ problémáinak megoldásában. Jelenleg – a Nemzetközi Vöröskereszt mellett – a világ legátfogóbb és leghatékonyabb segélyszerve 155 országra kiterjedő 144 tagszervezetével.

1. Szervezeti felépítés

A Caritas Internationalis legfőbb döntéshozó szerve a négyévente összeülő „General Assembly” – az általános nagygyűlés vagy közgyűlés. Ez választja az elnököt, a regionális alelnököket, valamint a pénztárost, és jóváhagyja a végrehajtó bizottság tagjainak a regionális csoportok által történt jelölését. A főtitkárt a végrehajtó bizottság nevezi ki.

A Caritas Internationalis hét régióra tagolódik: Afrika 45, Ázsia 16, Európa 38, Észak-Amerika 2, Közel-Kelet/Észak-Afrika 16, Latin-Amerika 22, Óceánia 4 tagszervezettel. Az egyes régiók ügyeit az általuk megválasztott regionális bizottságok intézik. Ezek elnökei, mint a Caritas Internationalis alelnökei, annak elnökének vezetése alatt és a pénztárossal együtt a „Büro” elnevezésű szervet alkotják. Ez, a végrehajtó bizottság képviseletében, a folyó ügyek megbeszélésére és ellenőrzésére, évente legalább háromszor találkozik.

A központ, azaz a római főtitkárság, amely szintén regionális szekciókra van felosztva, nem rendelkezik joghatósággal, nem hierarchikus jellegű, hanem szolgálat a tagszervezetek tevékenységének előmozdítására és egymásra hangolására.(19)

2. Tevékenység

a) Bizottságok

A szervezet szolgálatában állnak az „állandó bizottságok”: a pénzügyi és a jogi. Fontos szerepe van a katasztrófa és egyéb segélyakciók végrehajtásáért felelős munkacsoportnak, az „Operation Working Group”-nak. Ennek tagjai főleg az ilyen akciókban részt venni képes tagszervezetekből tevődnek össze. Emellett azonban a közgyűlés, amely eldönti az elkövetkező négy év programját, további „ad hoc” bizottságokat hozhat létre bizonyos aktuális ügyek megtárgyalására, amilyen jelenleg az AIDS-segítés, a menekültek és a

munkanélküliek problémáinak megoldásában való közreműködés, vagy a nők egyenjogúságáért és hátrányos helyzetének megszüntetéséért vívott küzdelem.

b) Képviselő

A Caritas Internationalis további feladatai közé tartozik tagszervezeteinek képviselője – a Szentszéknél, a Püspökkari Konferenciáknál, a különféle ENSZ-organizációknál és egyéb, kormányoktól független – ökumenikus vagy semleges – segélyszervektnél. E célból delegációkkal rendelkezik az ENSZ New York-i, genfi és bécsi központjában, azonkívül Párizsban az UNESCO-nál, Rómában a FAO-nál, Strasbourg-ban az Európa Tanácsnál és Addis Ababában az Afrikai Egység Szervezeténél. Ehhez járul a Caritas Európa titkársága Brüsszelben, amely fenntartja a kapcsolatokat az Európai Unióval. Ezek a delegációk nemcsak ellátják a tagszervezeteket mindazzal az információval, amely az ENSZ-szervezetek munkáját, terveit és a Caritas Internationalis-szal való együttműködést illeti, hanem az ENSZ grémiumait is tájékoztatják a karitászs-tagszervezetek tevékenységéről, és a világszervezet nevében hallatják hangjukat alapvető szociális problémák megvitatásánál. Ez azonban már átvezet a Caritas Internationalis tevékenységének egy másik fontos területére.

c) Információ

Ez, mint jeleztük, szükségszerűen feltételezi a tájékoztatás ide-oda áramlását. Erre szolgál a római központ által havonta kiadott háromnyelvű tudósító, a delegációk által rendelkezésre bocsátott dokumentáció, és nem utolsósorban azok a helyi karitászerkesztők, amelyek az egyes tagszervezetek munkájáról és gondjairól számolnak be. A médiakapcsolatok fenntartása kevésbé a központi titkárság, mint inkább a nemzeti karitászek gondja, hiszen a konkrét segítő tevékenység az ő felelősségük.

d) Dokumentáció, kutatás.

A Caritas Internationalis a saját magát és tagszervezeteit érintő iratokat egy dokumentációs központban gyűjti össze, és rendszerezi azt, úgyhogy az rendelkezésére állhasson mindazoknak, akik tanulmányozni akarják a szervezet múltját, fejlődésének egyes szakaszait és tevékenységét. Itt megtalálhatók a Caritas Internationalis üléseinek jegyzőkönyvei, a beszámolók a végrehajtott segélyakciókról éppúgy, mint az egyes tagszervezetek alapszabályai és tevékenységük bemutatása.

3. Anyagi eszközök

Befejezésül még néhány szót a pénzügyekről. A Caritas Internationalist tagszervezetei tartják fenn hozzájárulásukkal, mindegyik a maga anyagi lehetőségeihez képest. Ezek gondoskodnak, mint egy nagy család tagjai, a harmadik világbeli szegény karitászs testvérszervezetekről is, támogatva azok tevékenységét, segélyakcióikat és munkatársaik képzését. A franciák által oly szívesen használt „partage” kifejezés, a javak arányos megosztása, juttatja ezt a magatartást, ezt a karitászszellemet legjobban kifejezésre. Erre a kenyeret megosztó szeretetre szeretné a Caritas Internationalis rávezetni tagszervezetein keresztül az emberiséget, felekezetre, világnézetre való tekintet nélkül. Ez létének alapja, értelme és a jövő boldogulás kulcsa. Így akarta Jézus: „Úgy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket!” (Jn 13,35) Ezt kell tennie, a szeretet valamennyi dimenziójában, a negyedikben is.

Jegyzetek:

13 Robert Quinlan: C.I.D.S.E. An Entity for Cooperation of Catholic Assistance to Developing Countries, Genf 1968.

- 14 Heidrich: i.m. 173–174. és 215–217. old.
- 15 Uo. 200. és 234–235. old.
- 16 Intercaritas (a Caritas Internationalis értesítője), 1966. márc.–ápr., máj.–aug.
- 17 J. A. Daly–A. Saville: *The History of Joint Church Aid* (kéziratként, 1971) és Frank M.: *Ökumenizmus és Karitás* (Köszöntő Békés Gellért 80. születésnapjára), Pannonhalma 1994, 195–199. old.
- 18 Intercaritas, 1970, jan.–márc., 13. old.
- 19 Caritas Internationalis: *Directory*, July 1995, és *Statuts et Règlement Intérieur de Caritas Internationalis* 1992.
- 20 C.I.: *Directory*, 9–11. old.

Kultúra és élet

Szabó Ferenc: Paul Verlaine: Jóság. Száz évvel a költő halála után

Csak ötvenkét évet élt (1844–1896). A kalandos élet (közismert a Rimbaud-val töltött „évad a pokolban”), a börtönfogság és az alkohol aláásták egészségét. 1895 karácsonyán ágynak dől; utolsó barátnője, élettársa, Eugénie Kratz van mellette. 1896. január 7-én papot hívat, és életgyónást végez. Miként volt barátja, a másik „átkozott költő”, Rimbaud is kérte az egyház szentségeit halála előtt (1891). Verlaine 1896. január 8-án este hal meg tüdőgyulladásban. Január 10-én temetésén beszédet mond: Coppée, Barrès, Moréas, Mallarmé.

Minden jel arra vall, hogy megtérése a monsi börtönben – 1874 júniusában – őszinte volt. Hívatja a börtönlelkészt, katekizmust kér tőle. Augusztus 15-én a lelkész megáldoztatja. Itt a börtönben születnek a *Sagesse* = *Jóság* misztikus költeményei, amelyeknek – Babits szerint – „csak a középkorban lehetne méltó párját találni. Egy kicsit Baudelaire-t folytatta ebben is; s vallásosságának különös ízt adott bűnös története. A *Sagesse* bizonyosan a legszebb verskötetek egyike.” (*Az európai irodalom története.*)

Ma már tudjuk, hogy a fiatal Claudel megtérése sem volt (1896-ban) olyan „pontoszerű”, mint egyes vallomásaiban azt ő maga elmondta. Rose Vetch asszony iránti bűnös szerelme évekig küzdött benne az isteni kegyelem hívásával. Ugyanígy Verlaine-ben is tovább küzdött az új ember a régivel. „*Ni ange, ni bête*”, sem angyal, sem állat, mondta Pascal az emberről. Verlaine-re inkább ez áll: egyszerre angyal is, állat is. Ő maga vallotta, hogy „a magasztos és a mocskos között” (*entre le sublime et l'immonde*) feszült élete. És a tendenciák *párhuzamosságáról* is beszélt. Felesége, Mathilde Mauté de Fleurville, akitől 1875-ben végleg elvált, visszaemlékezésében felidézte férje „komisz napjait”: ordítozott, verte, halállal fenyegette, átkozta; majd megbánta tetteit, sírt, esküdözött, hogy ezentúl többé nem iszik... És még aznap újrakezdte. „Kettős természete volt”, állapította meg Mathilde, aki gyermeküket felnevelte, míg Paul a züllésnek adta magát.

A *Sagesse* is a „romlás virága”. Három részre osztható. Az első rész 24 versében a költő múltja miatt bánkodik, reszket, hogy esetleg visszazüllik előző korszaka bűneibe. Bánkodik azért is, hogy felesége és fia boldogságát tönkretette. A második csoporthoz tartozik az *O mon Dieu ...* kezdetű költemény és a nyolc szonettből álló „misztikus párbeszéd”. Végül húsz különböző vers alkotja a harmadik részt: itt a tájkölteményeket néha áthatja a vallásos érzés.

Az *álnok-szép napok* kezdetű azokra a kísértésekre emlékeztet, amelyekről Szent Ágoston írt a *Vallomások*-ban (VIII, IX). Verlaine Baudelaire mellett leginkább Szent Ágostont szerette, „az imádandó hippói püspököt”, akinek vívódásaiban magára ismert. Szent Ágoston megtérése után még érzi a régi bűnök kísértését. Idézem a híres szakaszt: „Halogattam meghalni a halálnak és élni az életnek. [...] Mik tartóztattak? Értéktelen csecsebecsék, páváskodó hiábavalóságok: régi barátnőim. Rángatták testemet, mint a köpenyt, s fülembé sugdostak: Igazán elküldesz minket? Attól a perctől fogva soha többé nem lehetünk együtt veled! Soha! S attól a perctől kezdve egy és más soha többé nem lesz szabad neked!” És Ágoston fohászodik: „S mit sugdostak, Uram, s mi volt az az egy és más, amit emlegettek! Könyörülj, Uram, s fordítsd el azt mind szolgád lelkétől! Micsoda piszkot sugdostak! Micsoda szégyenletes dolgokat!”

Ugyanezt megéli a megtért Verlaine is, aki előbb „szegény lelkével” társalog, majd megérti, hogy imádkoznia kell a kísértésben. (Szabó Lőrinc fordítását idézem.)

*Az álnok-szép napok egész nap tündököltek
s most itt remegnek az alkony bronzáiban.
Hunyd a szemed, szegény lelkem, s fuss szóttalan:
iszonyú kísértés. Szörny csábít vissza: szörnyedj!*

Majd a szonett következő versszaka leírja a pusztító jégverést. A „*grêlons de flammes*” kétségkívül Szodoma kénes esőjére utal:

*Egész nap tündökölt láng-jegük: összetörtek
minden tőkét a domb oldalán; odavan
az éneklő azúr, amely úgy hív; s arany
vetésünk földre dőlt egész hosszán a völgynek.*

A szonett két háromsorosának ritmusa zaklatottabb: a költő szegény lelkét sürgeti, hogy ne engedjen a múlt kísértéseinek, hanem a közelgő vihar előtt imával forduljon az éghez:

*Sápadj, s menj, mondj imát, Ezek a tegnapok
felfalni kezdenék megint szép holnapod?
S ha megrohan megint régi örületed?*

*Dühöngő támadás, de a végső! Kalandos
emléked öld le, mind, újra! És menj, harangozz
a vihar ellen: menj, imádkozz, míg lehet.*

Szabó Lőrinc kissé szabadon fordít az utolsó versszakban. A francia eredetiben kérdőjellel szerepel e verssor: „*Ces souvenirs, va-t-il falloir retuer?*” Tehát ugyanúgy kérdés, mint az előző versszak két sora, nem pedig felszólítás: „Kalandos / emléked öld le, mind, újra!” A harangozást nyilván a közelgő vihar képe sugallta a fordítónak, de az eredetiben csak imádságról van szó.

Az *álnok-szép napok* az első csoporthoz tartozik. A második csoport Verlaine lelke szentélyébe vezet bennünket. A verset ismét Szabó Lőrinc fordításában idézem:

O mon Dieu, vous m'avez blessé d'amour

*Uram, szerelmed megsebesített
s még mindig remeg élő sebem ajka,
Uram, szerelmed megsebesített.*

*Uram, megrázott szent irtózatod
s még bennem jár a villám mennydörögve,
Uram, megrázott szent irtózatod.*

*Uram, tudom, hogy minden más silány,
és dicsőséged belém költözött már,
Uram, tudom, hogy minden más silány.*

(...)

Az isteni Szeretet megsebesítette, mint a misztikusokat (gondoljunk Avilai Szent Terézre!); az Úr villáma leterítette, mint Sault a damaszkuszi úton. Most minden tagját, teljes

önmagát visszaadja Istennek, miként Szent Ignác a *Suscipé*-ben: vérét, homlokát, kezét, szívét, lábát, hangját, szemét visszaadja:

*Márts meg borodnak hullámaiban
s gyúrj össze asztalod szent kenyerével...*

Itt világos utalás van az Eucharisziára, ami új a XIX. század költészetében. Végül a Kegyelem és Áldozás Istenéhez, a Rémület és a Szentség Istenéhez, a Béke, Boldogság és Öröm Istenéhez könyörög. A záróversszakot idézem;

*Te, Béke-Isten, Boldogság s Öröm,
tudatlanságomat és rettegésem,
Te, Béke-Isten, Boldogság s Öröm.*

*Te, mindezt tudod, óh, s azt is tudod,
hogy nincs nálam szegényebb a világon,
Te tudod mindezt, mindezt jól tudod,*

de amim van, azt most Neked ajánlom.

A tulajdonképpeni *misztikus párbeszéd* nyolc szonettből áll. Először az Úr szólít: „*Il faut m'aimer ... Szeretned kell engem.*” (I, III, V.) E hívásra válaszol a megtért költő, a bűnbánó (II. IV. VI.), végül a VII-ben ismét Isten szól, buzdít, bátorít, majd a VIII-ban a lélek reszketően örömet énekl.

Vegyük példának a VI. szonettet (Kosztolányi fordításában), ahol Verlaine félelemmel és reménységgel kezdi megadni magát:

*– Uram, félek. Lelkem habozva rendül,
Mert érzem, kell, hogy szeresselek.
De hogy öleljem által térdedet,
hisz az erény is fél sujtó kezedtől?*

*Nem, nem. Sajog mellem sírboltozatja,
hol árva szívem nyugszik hallgatag,
a dörgedelmes égbolt rámszakad...
Ki az, ki hozzád útam megmutatja?*

*Nyujtsd a kezed, vezess te drága gyámol.
Tört testem, ernyedt lelkemet vigyed –
veled kötök, Uram, szelíd frigyed...*

*Pihenhetek-e kebleden, Atyám, hol
egykor vigasztalódva nyugodott
kedves, szelíd szívű apostolod?*

Az utolsó versszak János apostolra, a szeretett tanítványra utal, aki az utolsó vacsorán Jézus keblére hajtotta fejét. A következő szonettben az Úr válaszol:

– *Igen, fiam, csak jöjj hamar szívemre.
Nézd, Templomom számodra felnyitom...*

Az *Église* jelenthet templomot is, de itt Egyháznak kellett volna fordítani. Kosztolányi abban is pontatlan volt, hogy az Úr karjairól beszél, jöllehet az eredetiben az Egyház kitért karjairól van szó: „*les bras ouverts de mon Église*”.

Igazában a *Misztikus párbeszéd* nem is nyolc szonett, hanem egyetlen párbeszédés költemény, amely tartalmát tekintve páratlan a modern francia költészetben. Talán *Krisztus követéséhez* vagy Pascal *Jézus misztériuma* című feljegyzéséhez hasonlíthatnánk. A VIII. szonett csakugyan Pascalt idézi: „Öröm, öröm, örömkönnyek!” – „Je ris, je pleure = Nevetek, sírok...” A lélek átadja magát Istennek, és elárasztja az öröm. Eksztázist él át, de retteg is, hogy ily méltatlanul kiválasztotta az Úr. A tékozló fiú megtért atyjához, és remegve-reménykedve keblére borul. Mire az Atya: „*Pauvre âme, c'est cela!*” Szegény lélek, így van jól!

A *Sagesse* utolsó darabja magában egyesíti a múltat és a jelent, sőt még a jövőt is. Tájképnek indul, a gyermekkori völgyeket-dombokat, az aratást és a szüretet idézi fel, de világosan az Eucharisztia misztériuma jelenik meg ismét. Nem tudok arról, hogy valaki magyarra fordította volna. Saját fordításomban közlöm:

C'est la fête du blé, c' est la fête du pain

*A búza és kenyér nagy ünnepe ez itt a
rég ismert tájon; rút dolgok, istenhozzátok!
Merő mozgás most minden, ember és táj tiszta
fehérlő fényfürdőben, rózsállnak az árnyak.*

*Aranykalász halomra dől a szisszenő kaszák
nyomán, villámként cikcakkoz a fény. A róna
dolgos aratóktól zsibong, meddig a szem ellát,
percenként váltja képét vígra-szomorúra.*

*Merő erőfeszítés, lihegés most minden
a fényben, de a nap nyugodt ura az aratásnak,
zavartalanul dolgozik itt földjeinken,
fanyarkás fürtöket nevelget, édesít a kádnak.*

*Dolgozz csak, vén napunk, hogy bor legyen s kenyér,
dajkáld az embert föld tejével! Poharába
tisztas italt adj, s égi feledést belé.
Ti aratók-szüretelők, a ti órátok drága!*

*Mert mezőink termésén s telt fürtökön át
– mindenfelé az embermunka új gyümölcse ez –
Isten maga arat és szüretel, Ő maga ad
Testet és Vért a szent Ostyához és Kehelyhez!*

Végyári Lajos: Maulbertsch bicentenáriuma. „A rokokó Sixtus-kápolnája” Sümegen

Kétszáz éve, 1796. augusztus 7-én halt meg 72 éves korában a XVIII. század egyik legjelentősebb festőművésze, Franz Anton Maulbertsch. A Boden-tó mellett lévő kisvárosban, Langernargenben született. Tanulmányait festő édesapjánál kezdte, majd 15 éves korában felvették a bécsi Képzőművészeti Akadémiára. Néhány sikeresen megfestett táblakép után megbízást kapott a bécsi Maria Trau-templom mennyezetének díszítésére.

A fiatal művész színpompás, nagy mesterségbeli tudással készített freskója felkeltette a Bécsben járt műértő, Bíró Márton veszprémi püspök érdeklődését, és meghívta kedvelt városa, Sümeg plébániatemplomának kifestésére.

A festő Sümegre való érkezése idején már állt a püspöki palota, amelyet egy korábbi épület falainak felhasználásával tervezetett meg Bíró Márton. A zárt udvarú kastély a reneszánsz palazzók emlékét idézi. Ez a megoldás jól kifejezi a jezsuitáknál nevelkedett Bíró Márton célszerű gondolkozásmódját; ezzel párosult a magas fokú teológiai képzettség és a művészet áldozatra kész szeretete. Ezek a tényezők határozták meg tevékenységét, ízlését: idegen volt tőle a barokkban szokásos horizontális terjeszkedés, nem kedvelte az egymással vetélkedő épülettömbök, rizalitok az épület egészét megbontó alkalmazását. Palotáját munkahelynek tervezte, ahol a státusából folyó reprezentációs helyiségek mellett a magánáhitat céljait szolgáló kápolna és a kor színvonalán álló könyvtár is helyet kapott. A belső terek kiképzése is puritán szemléletéről tanúskodik, csak a termék mennyezetén készítettett stukkódíszeket. Ezekre is jellemző a dekoráció visszafogottsága.

A sümegi plébániatemplom épülete külsejét tekintve nem különbözik az ebben az időben alapított többi templométól. Első látásra tipikus falusi templomnak tűnik. Ám belső térmegoldását tekintve egyedülálló a magyar későbarokk művészetben. Valószínűleg egy, a török időkben elpusztult templom romjain építették, emiatt szentélye szögletes záródású. Ehhez csatlakozik a főhajó, mely abban különbözik minden szokásos megoldástól, hogy három-három nagyméretű, homorú oltárhelyet tartalmaz, melyeket negyed gömbre emlékeztető kupola zár le. E hat homorú felületre Maulbertschnek nagyméretű freskóképeket kellett festenie. Az oltármélyedéseket kettőzött pillérek szegélyezik, színük márványutánozó rózsaszín és almazöld, aranyozott oszlopfőkkel. A pillérek vonala a mennyezetten folytatódik, festett, az így létrejött építészeti elemek illúziójában jelennek meg a mennyezeti képek. Ezek a mennyezetképek kapcsolódnak az oltárképekhez. Bár stílusukban, jellegükben rokonok amazokkal, úgy azonban, hogy megfelelnek a barokk mennyezetkép iránti elvárásnak. Nem így a mellékoltárok képei. Valójában ezek hatalmas méretű oltárképek, de nem olajjal festve, és nincsenek bekeretezve. A homorú felület sajátos élményt ad a nézőnek: ha elmozdul a henger fókuszából valamelyik oldal felé, a kép is mozdulni látszik.

Sajnos, nem maradt meg a templom építészeti terve. Így nem állapítható meg, hogy a homorú bemélyedéseket ki képzelte el. Valószínű, hogy ez a megoldás a megrendelő Bíró Mártontól származik. A maga korában egyedülállónak ítélnélhető, hogy a fülke képei nem a freskóművészetre jellemző architektonikus szemléletnek felelnek meg, hanem jellegükben közelítenek az olajfestésű táblaképekhez. A mű programját minden bizonnyal Bíró Márton püspök alakította ki. Sajátos realitásérzéke következtében idegenkedett a barokk falfestészetre jellemző illuzionizmus áttekinthetetlen dinamikájáról; életszerű, a valóság látványából kibontakoztatható, de teológiailag értelmezhető képeket akart. Úgy tűnik, elgondolása a középkori *biblia pauperum* barokk megfelelője. Áttekinthető, a látvány hitelességéből kibontható megoldást kívánt a művésztől. Így aztán a hat fülkefestményt – szituációinak jellegét tekintve – népoltárszerűnek képzelte el. Maulbertsch megértette

mecénásának elgondolásait; mind a hat festmény a földi valóságból indul ki, s nem a stilizáció, hanem a festői megoldás segítségével érkezett el a spirituális látomások világába.

Maulbertsch zseniális beleérzéssel alkalmazkodott a püspök elgondolásaihoz. Azért lehetséges ezt állítani, mert a realitásból a teológiai transzcendentalizmusba való átlendülés a festő egyetlen más művében sem valósult meg ilyen szuggesztív formában.

Ebből a szempontból a Jézus születése oltárkép talán a legtanulságosabb. A kép előterében a falusi istálló hangulatát idéző jászol, melyet egy tehén és egy öszvér alakja fog közre. Ők melegítik az újszülött gyermeket, akinek alakja opálos fényben ragyog. A freskó közepe táján Mária szoptatni készül az isteni gyermeket. A rojtos kendő fehér színe kiemeli az újszülött éteri fényességét. Ez a fény sugárzik a jobboldalon látható férfiak és nők alakjára. Egyszerű falusi emberek ők, akik félszeg kíváncsisággal tekintenek a kis Jézusra. Ilyen hiteles parasztfigurákat ritkán láthatunk a karácsonyi képeken: Maulbertsch méltó folytatója volt annak a maga korában megdöbbentően újszerű parasztábrázolásnak, melyet Hugo van der Goes valósított meg az olasz művészek által megcsodált Portinari-oltáron. A sümegi oltárkép némileg emlékeztet Correggio méltán megcsodált *Éj* című festményére, melyet a drezdai képtárban őriznek. Ám az olasz művész barokkos figuráival szemben Maulbertsch a köznapi valóságot közvetíti, midőn a jelenséget még nem értő, de sejtő falusiak arcát festette meg. Mintha azt a régi karácsonyi éneket illusztrálná, mely így hangzik: „Egyszerű pásztor, jöjj közelebb, / nézd a te édes Istenedet.” A pásztorokkal szemben egy fatálcán sajtot hozó falusi öltözetű férfi: Maulbertsch önmagát festette meg benne. Barna darócruhája kiemeli sápadt arcát és a karján lógó boros kulacsot. Figurája felett József látható, bal kezével az ajándékot hozó festőre mutat. A kisdéd Jézusból sugárzó fény megvilágítja a kép felső harmadában látható felhőt, melyen egy szalagra írt Glóriát tartó angyal lebeg. Az ő alakja átvezet az ég titokzatos világába.

A túloldali oltár képe Jézus körülmetélését ábrázolja. A kép baloldalán térdelő József mozdulata a látvány második szintjére lendíti a tekintetet. A lépcsőn lévő brokáttal leborított asztalon a kisdéd égi fényességet sugárzó alakja. Ez a fény áthatja a szertartást végző papi személyek, valamint a tálcát hozó fiú alakját. A háttérből feldereng a jelenet néhány más személyének az arca, és sejtelmességükkel szemben a kékruhás kántor némi groteszk humorral ábrázolt alakja az ellenpont. A felső harmadban – az elhúzott díszes függönytől jobbra – angyalkák között megjelenik az IHS betűkkel ékeskedő nagyméretű szentostya. Ily módon fejezi ki a mű az ó- és újszövetség egységét. Ezt a teológiai utalást kiemeli az elvontságból a kép bámulatos színpompája. A kolorit olyan áttetsző, szinte belülről ragyogó, mint egy mesterien festett akvarell. Maulbertsch játszi könnyedséggel valósította meg a pompázatos anyagok ábrázolását.

A baloldal következő oltárképe a Keresztre feszítést ábrázolja. Az előző két kép festőiségekben bővelkedő nyugalmával szemben Maulbertsch drámai ábrázolókézsége nyilvánul meg. Itt is a hétköznapi valóságból indítja a művet, a kép bal alsó sarkában két katonát látunk, akik Jézus köntösére sorsot vetnek. Harsogó színeikkel szemben jelenik meg Mária, Jézus anyja: az ikonográfiában szokásos kék-piros színeket Maulbertsch letompítja, gyászos szordínóba fojtja. Valódi „Stabat Mater” ő, szinte zenei reminiszcenciákat ébresztve. A keresztfa túloldalán két ellentétes motívum: a kivégzést felügyelő katonatiszt dolyfős alakja, s előtte egy izmos figura, aki ecetes spongyát nyújt Jézusnak egy hosszú rúdon. A kegyetlenség e két megtestesítője mellett egy fehér ló kapálja patájával a földet. Ez a motívum Rubenstől származik, nála azonban a ló csak dinamizáló elem, Maulbertsch képén szimbolikus jelentőségű, a paripa átérzi a tragédia univerzális atmoszféráját. A két kompozíciós csoport között mered az ég felé a kereszt, a haldokló Krisztus az égi Atya felé emeli utolsó tekintetét. Mögötte viharfelhők gomolyognak, sötétül az ég, a nap és a hold korongjait is elfedik. Ez a gomolygó felhőzet, a sötétség rettenete teljesíti ki a képet. Így válik

a kereszthalál világtörténelmi jelentőségű drámává. A festés bravúrja következtében ez a kozmikus háttér messze túllépi a barokk jellegzetes megoldásait, szinte előrevetíti az atmoszféra modern szellemű mesterének, az angol Turnernek impresszionisztikus stílusát. Olyan mű ez, mely messze meghaladta korát. A művészi élmény szuggeráló drámai ereje és festői bravúrja alapján a festészet egyik legnagyobb remekének tartható.

A három másik mellékoltárfestmény is remekmű, de nem tudják feledtetni a Golgota megdöbbentő művészi élményét. Betétőzésképp a szögletes záródású apszisról kell szólni; a mennybeszálló Krisztus és apostolai láthatók a középső magasabb falrészen, a két oldalsó felületen a kor egyházi és világi személyiségeit festette meg nagy kifejező erővel a művész. Itt látható a bogáncsoktól körülvelt szignója s egy meglepetés: a jobboldali mezőből kiszalad egy figura, hogy jelen lehessen a mennybemenetel csodáján. A hangsúly kedvéért Maulbertsch rávakoltatta a figura sziluettjét a keretező pillérre. Ez is dinamizáló elem.

A rövid bemutatás is talán igazolja azt a közismert megállapítást, hogy a sümegi templom a rokokó Sixtus-kápolnája. Olyan remekmű, mely az épület flaszterétől a mennyezetig festve van.

A sümegi templombeli remeklás ismertté tette Maulbertschet Magyarországon. Egymás után kapja a megbízásokat. Győr, Székesfehérvár, Vác, Eger, Kalocsa, Pápa és a befejezetlen szombathelyi freskók bizonyítják művészetének elismerését.

Gyakran ábrázolta a magyar szenteket is. Úgy tűnik, fogékony volt a magyar viszonyokra, mert nemzeti szentjeink ábrázolásai ma is megragadnak bennünket.

Jogos tehát az az elképzelés, hogy 1996 augusztusában Sümegen kiállítást és előadásokat rendeznek a nagy mester emlékére.

Szabó Ferenc: Isten visszfénye a másik arcán. Emmanuel Lévinas halálára

Karácsonykor hunyt el Párizsban kilencvenéves korában a litván-zsidó származású, 1923-ban franciává lett filozófus, akit valaki így jellemzett: „A leglaikusabb a vallásos filozófusok között, és a legvallásosabb a laikus filozófusok között.”

A nyolcvanas évek végén Rómában a franciák kultúrközpontjában meghallgattam egyik előadását: akkor is az arcról beszélt, amely eltűnőben van a mai művészetből, és vele meghal a szépség is. Nehézkesen, darabosan beszélt a franciát, amely sohasem vált anyanyelvévé. Milyen könnyedén ír Bergson vagy akár Sartre is! Egész életművében – kezdve a *Totalité et l'infini* (Totalitás és végtelen) című 1961-es téziséstől, az emberi arc állt reflexiói középpontjában. Isten eszméje is a másik arca előtt merül fel: „Azt gondolom – írja Lévinas – , hogy a bennem levő végtelen eszméje, avagy Istenhez való viszonyom, a másik emberhez való konkrét viszonyomban merül fel: társas kapcsolatomban, a felebarát iránti felelősségemben; ez olyan felelősség, amelyről előzőleg nem volt tapasztalatom. A [Ne ölj!] parancs ugyanis közvetlenül a másik arcától, az ő másságától, sőt idegen voltától jön felém.” Ezt a paradoxont fejt ki Lévinas filozófiája: „a másik ember humanizmusa.”

Kaunasban született 1905-ben. Fiatal korában a nagy orosz írókért lelkesedett (Dosztojevskij, Puskin, Gogol). A bolsevik forradalom idején (12 éves volt) Ukrajnában tartózkodott. Miután 1923-ban Franciaországba költözött, Strasbourg-ban filozófiát hallgatott. 1928–29-ben a németországi Freiburgban Husserl előadásaira jár; ugyanitt megismerkedik Heideggerrel, akitől sokat tanult, bár nehezen tudta megbocsátani a német filozófusnak, hogy egy ideig a nácizmussal kompromisszumot kötött. Lévinas a német fogságból csak azért szabadulhatott, mert francia egyenruhát viselt. A háború után többek között a Talmudot magyarázza zsidó értelmiségieknek, majd Poitiers-ben, 1967-től Nanterre-ben, végül 1973-tól a Sorbonne-on filozófiaprofesszor.

Sokszor felvetették a kérdést: „Lehet-e filozofálni Auschwitz után?” Lévinas nem erre a kérdésre keresi a választ, jöllehet a Soah (Holocaust) egyik forrása az erőszakkal kapcsolatos reflexióinak. Nem a rossz eredetét kutatja, hanem azt, hogy milyen értelmet adhatunk neki. A rossz alapvető szándéka/törekvése: véget vetni a másik ember elviselhetetlen közelségének, vagyis megölni a másikat, aki jót követel tőlem, és saját túszává tesz engem. Emlékezünk, hogy a fiatal Sartre nem tudta elviselni a másikat: „L'enfer, c'est les autres”! (A pokol a többi ember!) – mondatta a *Zárt tárgyalás* egyik hősével. Míg a perszonalisták, vagy olyan hívő „egzisztencialista”, mint Gabriel Marcel, éppen a mások felé való nyitottságban, a másokkal való együtt-létezésben keresték a személy kibontakozását. Lévinas sokat köszön a perszonalistáknak: Buber, Mounier vagy Ricoeur is a kommunió, a szeretetközösség alapvető élményét elemzi: a szeretett te-vel való kommunió megnyithat a végtelen Te felé. Lévinas sem a kinyilatkoztatásból, Isten szavából indul ki, hanem az emberek személyközi tapasztalataiból.

Filozófiájára erős befolyást gyakorolt a judaizmus: a Talmud, továbbá Maimonidész, Buber, Rosenzweig. Viszont Lévinast mesterüknek tartják olyan fiatalabb zsidó filozófusok, mint Bernard-Henri Lévy, Benny Lévy (Sartre volt titkára) vagy Alain Finkielkraut. Derrida is felfigyelt Lévinasra már a hatvanas években, és egy fontos tanulmányt szentelt neki „Erőszak és metafizika” címmel; újabban pedig elfogadja Lévinas elemzéseit az igazságosságról. Megjegyezzük, hogy a Scheler-féle perszonalizmussal rokonszenvező Wojtyła pápa is nagyra értékeli Lévinas etikai gondolkodását.

Lévinasnál az etika jelzi a jelen levő és elérhetetlen, a közeli és egészen más Istent. Ebben a kegyetlen világban csakis a másik „túszává” vált személyek révén van jelen a könyörület, a megértés, a megbocsátás és a szerető közelség.

Szemle

Jean Vanier: *A közösség*. Vigilia kiadó, Budapest, 1995, 425 oldal. Fordította Kaposiné Eckhardt Ilona

A megbocsátás és az ünnep helye: ez az alcíme *A közösség* című vaskos kötetnek, melyben Jean Vanier újból összegezi idevonatkozó tapasztalatait. Könyvét olvasva az a benyomásom, hogy Vanier a szív zsenije, a befogadás apostola, akiben a Szentlélek egyesítő ereje dolgozik, s az Órá való hagyatkozás jellemzi.

Vanier megkísérelti a szinte lehetetlent, leírni a Jézus álmodta evangéliumi közösséget. A vállalkozás nehézségeire világít rá az a tény, hogy az az ember, aki élete legjavát a közösségek építésének szentelte, azonos címmel korábban írt könyvét lényegesen átdolgozta, újabb hangsúlyokat keresett és talált. Alázatára pedig jellemző, hogy véleményt kért társaitól is, a Bárka közösség tagjaitól, s az ő tapasztalataikat is beleszerkesztette könyvébe. Ha nem járnák át a kötetet az ismétlődések, az oda-vissza utalások, ha sorait nem jellemezné a misztikusoknál tapasztalható szárnyalás, szabályos enciklopédiának is tekinthetnénk e könyvet. Oldott megfogalmazásai miatt azonban inkább költői szépségű műnek nevezem, amibe bele kell szeretnie az olvasónak. Végigolvasva a kötetet egyre inkább megszerettem gondolatait. Olykor lelkiismeret-vizsgálatra indított, szembesített önmagammal s a környezetemhez, az Istenhez való viszonyommal, olykor megerősített, megvigasztalt, erőt merítettem belőle, olykor rádöbbentett arra, hogy végtelenül nyitottá kell tennem magam Isten felé, aki a növekedést adja, s meg kell nyitnom mások számára az Istenhez vezető kapukat, és pedig úgy, hogy környezetemmel, a felebarátaimmal közösségre lépek. E könyv mozgósít. Nem hagy nyugtot. Rávilágít a magány tarthatatlanságára. Azt követeli, hogy változzam meg, változtassak életfelfogásomon, hogy bontsam le magam is a civilizációkban általánossá vált elidegenedés korlátait, falait, vessem le álarcomat a másokkal megélt közösségekben, ahol sebezhető vagyok, és magam is sebzek, ahol szerethetek, és én is szerethetővé válok.

A szerző végigkalauzolja az olvasót a közösségek keletkezésétől azok esetleges megszűntéig, megmutatva azokat a buktatókat, amelyek sokakat megtorpanásra készítetnek, kibontakozásukat gátolják. Rávilágít elkerülhetetlen gyermekbetegségekre, melyek a gögből, az irigységből, a versengésből, a féltékenykedésből fakadnak. Utat mutat ahhoz, hogy hogyan lehetséges újabb tagok befogadása, hogyan növekedjék a közösség, hogyan teljesüljön ki élete, és hogyan képes felülmúlni saját magát.

A kötetben számos helyen találunk utalást arra, hogy mi is valójában a közösség. E meghatározásokból kiderül, hogy ha a kör a geometriában a tőle egyenlő távolságra elhelyezkedő pontok helye, akkor a közösség a szeretet megvalósulásának a helye, ahol mindenki saját maga lehet, ahol Isten szeretetében foglalnak helyet a csoport tagjai, ahol személyiségük megosztásával gazdagítják a többieket, ahol ebből az odaadottságtól lesznek maguk gazdaggá.

A közösség a fény és a sötétség helye. Önzésünk és alázatosságunk színtere. Örömünk és megpróbáltatásunk tere.

Vanier megosztja velünk egyes élményeit. Némelyik paradox. Találkozott olyanokkal, akik egy szempillantás alatt megérezték, hogy az adott közösségben van a helyük, holott magában a közösségben semmi sem vonzotta őket: se a tagok, se az életmód, se a hely. És mégis: tudták, hogy ott a helyük! (102. old.)

Meglepő az a kijelentése is, hogy amennyiben a tagok és a közösségek gazdagok, elégedettek, büszkék a szakértelmükre és az erejükre, vagy azt akarják csinálni, amire

magukat képesnek érzik, nem tudják többé közvetíteni Isten életét. Azt adják, amijük van, vagyis önelégültségüket, ahelyett, hogy Isten erejéről tanúskodnának. (120–121. old.)

Másutt arról számol be, hogy létezik közösségi Isten-élmény, megtapasztalás, amely békét hoz, „ragyogó bizonyosságot szül”. A jó közösség tagjai ráébrednek arra, hogy Isten közel van, szeretettel, gyengédséggel vigyáz rájuk. (206. old.)

Vanier többféle aspektusban közelíti meg, mi is valójában a *közösség*. Így összegez: „A közösség hiteles emberi kapcsolatokból áll: inkább *életközösség*, mintsem olyan emberek csoportosulása, akik *csinálnak* valamit, és minél előbb, annál inkább tisztában kell lennie az emberi élet alapvető kérdéseivel, mint a szenvedés és a halál, az emberi növekedés és a belső gyógyulás, a férfi és a nő szerepe a társadalomban és a világban, a szexualitás értelme, a család és a cölibátus. Megfelelően állást kell foglalnia a hatalom gyakorlásáról, a tekintély szerepéről, valamint a szabadságban és a felelősségben való növekedés irányáról.

Mélységesen érzékelnie kell, mi a szerepe Istennek, az imádságnak és a vallásnak az emberi létben. Világos elképzeléssel kell rendelkeznie a szegénységről és a gazdagságról, nagyon tisztán kell látnia a kapcsolatot a szeretet és a szakmai tudás között. Egy közösségnek tudnia kell, hol a helye ma az egyházban és a világban; jól kell tudnia, mi legyen az álláspontja a világban lévő szörnyűséges szenvedésekről, egyenlőtlenségekről és igazságtalanságokról. Azt is tudnia kell, mi módon válaszolhat a fiatalok kiáltására és reménytelenségére.” (150. old.)

„A közösség akkor él, ha szegény, ha tagjai érzik, hogy együtt kell dolgozniuk, hogy egységben, egymástól való függésben kell maradniuk, már csak a mindennapi kenyér miatt is!” (158. old.)

Am magányosságunk sebe mélyen van elrejtve szívünkben. Ennek felismerése után sincs okunk csüggedésre: „Közösségben élni azt is jelenti, hogy megtanulunk magányosan járni a sivatagban, sötét éjjel, könnyek között, Mennyei Atyánkba vetve bizalmunkat.” (253. old.)

Tovább gazdagítja képünket a közösségről az a felismerés, mely bizonyos fokig illúzióvesztésünket előzi meg.

Vanier sok szeretettel megírt könyvében rámutat arra is, hogy a közösségre veszélyek leselkednek, mint pl. a narcizmus, az elitizmus és a szektásodás, avagy a személyekhez tapadó hibák, bűnök, a gőg, az örökös kritizálás, a viszálykeltés, a túlságos terhek elvállalása.

Figyelmeztet arra, hogy a közösségeknek rangsora is van különös tekintettel a családi életállapotra. „Mivel a család maga is egy közösség, sohasem szabad feláldozni egy nagyobb közösségért... Az a mód, ahogyan megélik a szövetséget [a házastársak] egymással, a szeretet jele a közösség és a világ számára. Minden egységes család a reménység és a feltámadás jele.” (95., 96. old.)

A recenzió írója azzal ajánlja mindenki figyelmébe ezt az Isten ihlette összegző művet, hogy nem egyszeri átfutásra készült, hanem arra, hogy újra és újra átéljük a közösségek életéről szóló gondolatokat, majd vigyük közösségünkbe, és építsük be azokat.

Gyorgyovich Miklós

Franz König bíboros: Sziklára épült ház. Szent István Társulat, 1995, 283 old. – Fordította: Várhidy Gyula

A 90 éves Franz König bíborost, Bécs volt érsekét a közelmúltban ünnepelték. A magyar közönség ismeri életútját, mégis most megjelent kötete – különböző írásainak és beszédeinek gyűjteménye – jó alkalmul szolgál, hogy a két német kiadó előszava nyomán felidézzük életének fontosabb mozzanatait. Az Alsó-Ausztriában született parasztfiú igen jelentős pályát futott be. Főleg a II. vatikáni zsinaton és azóta játszott egyházi, egyházpolitikai szerepe figyelemre méltó. De már jóval a zsinat előtt ismert volt tudományos körökben összehasonlító vallástörténeti munkáival. König bíboros a párbeszéd embere: ez világossá vált a zsinat alatt és utána is. Szorgalmazta a három nagy monoteista vallás párbeszédét, de ugyanakkor a nem hívőkkel folytatott párbeszédnek is úttörője volt, másfél évtizeden keresztül titkárságának elnöke. König bíboros zsinati tanácsadója Karl Rahner jezsuita teológus volt: már ez a tény is jelzi, hogy nyitott volt az új teológia felé. Szorgalmazta a XXIII. János pápa által meghirdetett és VI. Pál által folytatott egyházi reformokat és a korszerűsödést minden téren. A zsinat után pedig azon fáradozott, hogy a dokumentumok szélsőséges értelmezései, a maradiak és a haladók között a hívek megtalálják az egyensúlyt. König bíboros volt az, aki elsőnek kérte a Galilei-per felülvizsgálását, ami II. János Pál alatt meg is történt: ismeretes, hogy egy szakbizottság Poupard bíboros vezetésével tíz évig dolgozott a dokumentumok felülvizsgálásán és pár évvel ezelőtt szentatyánk rehabilitálta Galileit. II. János Pál, aki annyira szorgalmazza a hit és a tudomány párbeszédét, szívesen tett eleget a zsinat kívánalmának, amikor ezt az ügyet tisztáztatta. König bíboros volt az ún. Ostpolitik (keleti politika) egyik főszereplője; még XXIII. János pápa kívánságára elkezdte utazásait a kommunista országokba; Mindszenty József bíboros ügyében is közvetítő volt a magyar állam és a Szentszék, illetve Mindszenty és a pápa között. Ezt a szerepét különbözőképpen ítélik meg.

A most magyarul is megjelent „Sziklára épült ház” című írásgyűjtemény azt a célt tűzte maga elé – olvassuk az egyik bevezetőben –, hogy „a bíboros szinte áttekinthetetlen számú megnyilatkozásaiból próbáljon válogatni”. [...] „Igy jött létre az a terv, hogy a bíboros számos írásából, beszédéből, előadásából és közleményéből kiszűrjük a világról és az emberről alkotott képének alapjait, hogy megismerjük életművének nagy vonásait, és építőművész módjára mindebből szellemi épületet állítsunk össze.”

Befejezésül idézünk König bíborosnak a magyar kiadáshoz írt előszavából: „Ausztria és Magyarország nemcsak földrajzi értelemben közeli szomszédok, hanem hosszú történelmük is barátian egybeköti őket. A mélyreható társadalmi változások világában élünk, a világméretű információs hálózatok kiépülésének időszakában, amikor egyre világosabban látszik, mekkora szükség van az ökumenikus párbeszédre. Szembesülünk a szekták egyre növekvő számával, s ugyanakkor a szekularizált viselkedés terjedésével is, és ez mindannyiunkat arra ösztönöz, hogy hazánk határain túl is közelebb kerüljünk egymáshoz, s keressük a közös keresztény munkálkodásnak a jó szomszédságból adódó lehetőségeit.

Amikor közös történelmi múltról beszélünk, akkor látnunk kell, hogy főleg a keresztény örökség az, ami összeköt bennünket. Az új történelmi korszak, amely a kommunizmus összeomlása után beköszöntött, újra egymásra irányítja a figyelmünket. Emlékeztet bennünket arra, hogy milyen nagy szükség van közös keresztény világnézetünk, egyházközösségünk alapjainak megszilárdítására, felülvizsgálatára, megújítására.”

Szabó Ferenc

Harsányi Pál Ottó OFM: *Új ég, új föld felé?* Ökoteológiai vázlat. Róma, 1995. 176 l.

Somorjai professzor szerkesztésében jelent meg az *Erkölcsteológiai füzetek* 4. köteteként ez a rendkívül időszerű, témáját tekintve újszerű, rendkívüli érdeklődésre számot tartó írásmű, Az esztergomi ferences tanár munkájának és témájának újszerűségét a cím is jelzi, a szerkesztő előszava ezt erősíti meg: „Harsányi Pál számára a természettudományok és a teológia közötti szintézis teremtése nemcsak lehetséges, hanem bizonyára természetes is, mindenesetre napi feladat... Dolgozata első nagyobb terjedelmű önálló közlése, melyben az erkölcsteológia területéhez tartozó környezetvédelem keresztény szemléletét fejt ki, különös tekintettel a pápai megnyilatkozásokra.” Tartalmában és vonatkozásaiban mind a szaktudomány, mind a téma iránt érdeklődők és kutatók számára izgalmas, ösztönző olvasmány. Három nagy fejezetében rendez el az igen sok vonatkozást földolgozó anyagot: 1. A világ jelen állapota a teremtés megőrzésének szempontjából; 2. A teremtett világgal való kapcsolatunk teológiai megközelítése; 3. A válaszadás lehetősége a teremtett világ és az ember kapcsolatának problémáira. A szerző szerint „az első fejezet a teremtésteológia alapján gondolkodva alapot próbál adni a probléma értelmezéséhez ... a zárófejezet a gyakorlati próbálkozások épületeit és problémáit igyekszik sorra venni az egyház szociális tanításának olvasásával, hangsúlyt fektetve a szociális szempontra”. Talán e fontos munka leglényegesebb célja és gondolata az, amit a szerző így fejez ki: „Felébreszti a keresztény reményt és Istenbe vetett bizalmat.” Napjaink krízisének „forró drótja” és meggondolkoztató üzenete ez a könyv, mely a szívhez és értelemhez egyaránt fölhívást intéz.

Dékány Endre